

แฟ้มผีเสื้องีบปีก 3

เรื่องดี ๆ ของภาคีแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา

ประจำปี 2551-2552

เรียบเรียงโดย ...
ถนอม ชุนเพ็ชร

เพ็ชงดีเลื้อยขบปาก 3

เรื่องดี ๆ ของภาคใต้แผนสุขภาพจังหวัดสงขลา

ประจำปี 2551-2552

บรรณาธิการเล่ม : นพ.สุภัทรร ฮาสุวรรณกิจ

กองบรรณาธิการ : ชาคริต โภชะเรือง, เชภาดร จันทร์หอม,
กมลทิพย์ อินทะโณ, บุญเรือง ปลอดภัย

เรียบเรียงโดย : ถนอม ชุนเพ็ชร

สนับสนุนโดย :

สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (สวรส.ภาคใต้ มอ.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.)

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา

กันยายน 2552

คำนำ

ผมได้มีโอกาสไปนมัสการสังเวชนียสถานในประเทศอินเดีย-เนปาล ปีนี้ สังเวชนียสถานทั้ง 4 แห่ง ประกอบด้วย สถานที่ที่พระพุทธเจ้า ประสูติ ตรัสรู้ ประกาศพระศาสนา และปรินิพพาน เป็นการไปนมัสการ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่ยืนยันถึงความเป็นอยู่จริงของมหาบุรุษอย่าง พระพุทธเจ้า สร้างแรงบันดาลใจในการทำความดีและการมุ่งแสวงหา ความจริงได้เป็นอย่างดีเช่นเดียวกับที่ชาวมุสลิมไปแสวงบุญที่นครเมกกะ และชาวคริสต์ชาวยิวไปแสวงบุญที่นครเยรูซาเลม

การเดินทางครั้งนี้เนื่องจากสังเวชนียสถานทั้ง 4 แห่งล้วนอยู่ใน เขตชนบทยากจนของอินเดีย การเดินทางจึงพบกับความน่าสลดใจ หลายประการของคนยากคนจนในอินเดีย ผู้คนมากมายที่ดูอดอยาก ยากแค้น ขอดทานมากมาย คนไร้บ้านมีทั่วไปในเขตเมือง ในเขตชนบท บ้านเรือนส่วนใหญ่สร้างจากดิน สภาพโดยทั่วไปแร้นแค้นเมื่อเทียบกับ เมืองไทย

เมื่อผมได้พบเห็น ผมก็ตั้งคำถามกับตัวเองต่างๆ ว่า คนอินเดียดูเขายากจนเหลือเกิน ชีวิตมีความยากลำบากมาก หลายคนมาเป็นขอทาน การงานแทบจะไม่มีให้ทำ อาหารคงไม่พอทาน บ้านช่องก็ทรุดโทรม น้ำท่าการสุขาภิบาลย่ำแย่ เด็กๆ เหมือนกับขาดโอกาสทางการศึกษา หมู่บ้านที่ยากจนในแผ่นดินไทยอาจจะดีกว่าชานเมืองใหญ่ของอินเดียด้วยซ้ำ หากเป็นเรา เราจะจัดการกับปัญหาเหล่านี้อย่างไรทำอะไรที่จะ hit to the point หรือแปลว่า แก้ให้ตรงจุดโดยไม่อ้อมค้อมที่จะทำให้อินเดียมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ผมเองก็คิดเอาเองว่า ปัญหาของอินเดียคือมีประชากรมากเกินไป ปัจจุบันมีประชากรกว่า 1,300 ล้านคนแล้ว ดังนั้นสิ่งแรกที่ต้องทำคือการลดการคุมกำเนิดอย่างจริงจัง แม้ว่าในวิถีของศาสนาฮินดูนั้น การคุมกำเนิดเป็นสิ่งที่ไม่กระทำกัน หากประชากรเพิ่มขึ้นน้อยลง โอกาสในการเพิ่มคุณภาพชีวิตก็จะดีขึ้นได้บ้าง โดยส่วนตัวผมไม่ค่อยเห็นด้วยกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบนี้แล้วสักเท่าไหร่ จากเมืองหลวงค่อยๆ ไหลการพัฒนาแบบตะวันตกมาสู่สังคมชนบทอยู่แล้วผมจึงคิดว่าคำตอบของผม “ใช่เลย และน่าสนใจ” เมื่อประชากรลดลงหรือไม่เพิ่มขึ้นมากแล้ว

แต่แล้วความเห็นจากเพื่อนๆ ก็ทำให้ผมสะดุด เพราะความเห็นนั้นบอกกล่าวมาว่า ผมมีสิทธิ์อะไรที่เอาแว่นของผมไปตัดลีนว่าเขามีความทุกข์ เขามีคุณภาพชีวิตที่ต่ำ เพราะแม้เขาจะดูผอม ดำ ใส่เสื้อผ้าเก่าๆ นั่งชันเข่าหน้าบ้านเหมือนกับว่างงานนั้น แต่จิตใจของเขานั้นอาจสูงส่ง เขาไปโบสถ์พราหมณ์ทุกเช้า เขาสวดมนต์ทุกวัน เขาทำหน้าที่ตามระบบวรรณะอย่างครบถ้วน เขาทำความดีทุกวันและมีความตั้งใจที่จะให้อาตมันของเขาไปรวมเป็นหนึ่งเดียวกับปรมาตมันเมื่อชีวิตสิ้นสุดลง และที่สำคัญกว่านั้นคือ ผมเอาแว่นของผมไปตัดลีนด้วยว่า จะแก้ปัญหาแบบตรงจุดด้วยการลดการคุมกำเนิด ซึ่งอาจไม่ใช่สิ่งที่ชาวฮินดูจะมองเช่นนั้นด้วย สรรพสิ่งล้วนต้องอธิบายและมองทำความเข้าใจ

ด้วยแวนของสิ่งนั้น ก่อนที่จะไปตัดลินหรือเอาแวนอันอื่นๆ ที่เราคิดว่า ดีกว่า ไปมองการจะตัดลินทำอะไรลงไปโดยเฉพาะเชิงนโยบายในฐานะ ผู้มีอำนาจ ผู้ปกครอง ยิ่งต้องระมัดระวังกับผลกระทบเชิงลบที่จะ เกิดขึ้น เราได้เรียนรู้ว่า เราผู้เชื่อมั่นในวิทยาศาสตร์ ผู้เรียนสูง เชื่อมั่น ในตนเอง มีอัตราสูงเกินไป ด่วนสรุปเร็วเกินไป และฟังเสียงของ ชาวบ้านน้อยเกินไปจริงๆ

ผมก็เลยตื่นจากความฝันที่ห่างไกลความเป็นจริง ความฝันที่ว่า จะมีวิเศษขนานเดียวแต่รักษาได้ทุกโรคซึ่งไม่มีจริง เพราะความจริง แล้วการพัฒนาเพื่อสร้างสรรค์คุณภาพชีวิตของผู้คนต้องการ การพัฒนาที่หลากหลายที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มคนนั้นๆ ต้องการ การแก้ปัญหาอย่างบูรณาการในหลายมิติไปพร้อมๆ กันเพื่อให้ปัญหา ที่ซับซ้อนเบาบางลง ต้องการการสร้างรูปแบบหรือต้นแบบการพัฒนา ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมทำที่มีความลงตัวกับบริบทของ สังคมชุมชนนั้นๆ นี่ต่างหากคือความเป็นจริง เป็นความงดงามของการ พัฒนาบนพื้นฐานของความยั่งยืน

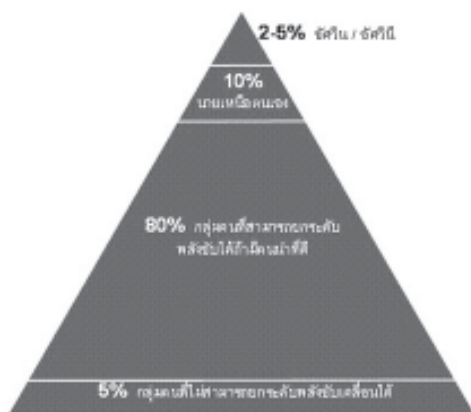
เมื่อผมได้อ่านบทเรียนของการทำงานสร้างสรรค์สังคมในมิติที่ หลากหลายของหนังสือเพียงผีเสื้อขยับปีก เล่ม 3 นี้ ก็ยิ่งเป็นการ ตอกย้ำว่า การพัฒนาในท่ามกลางสภาพสังคมที่มีความซับซ้อนเช่น ปัจจุบันนี้ ยิ่งต้องการรูปแบบที่หลากหลายในการสร้างสรรค์สังคม ด้วยการลงมือทำเองจากคนเล็กคนน้อยในพื้นที่ ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วม ต่อการพัฒนาในระดับลึกกว่าการเพียงร่วมคิดร่วมให้ความเห็น

อาจารย์ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ ผู้เผยแพร่แนวคิดทฤษฎีไร้ระเบียบ ในประเทศไทย ได้เคยสอนไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงสังคมนั้น เราต้องเข้าใจ ธรรมชาติของกลุ่มคนในสังคม ในทุกชุมชน ไม่ว่าในเมืองหรือชนบท เมื่อมีผู้คนรวมกลุ่มกัน จะมีธรรมชาติที่คล้ายๆ กัน ซึ่งผู้ที่ทำงานทาง สังคมควรทำความเข้าใจ

อาจารย์ชัยวัฒน์ บอกไว้ว่า คนในสังคมนั้นมีธรรมชาติที่ส่วนใหญ่พร้อมจะเป็นผู้ตาม คนกลุ่มนี้มีมากถึง 80% ของทั้งหมด และหากมีผู้นำที่ดีที่มีลักษณะการนำแบบไม่ใช่การนำโด่ง แต่มาโดยใส่ใจการพัฒนาศักยภาพของคนกลุ่มนี้ด้วยแล้ว ก็จะเกิดปรากฏการณ์ที่สำคัญยิ่งคือสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากคนหมู่มากร่วมมือสร้างความเปลี่ยนแปลงได้

ในคนร้อยคนในสังคมนั้น นอกเหนือจาก 80 คนที่ส่วนใหญ่พร้อมจะเป็นผู้ตามนั้น จะมีสัก 10 ถึง 15 คนที่มีสภาวะผู้นำโดยธรรมชาติ หรือมีสภาวะที่เรียกว่า เป็นนายเหนือตน คือมีความเป็นผู้นำ มีจิตอาสา มีสำนึกของความเป็นชุมชนสูง มีความสามารถในการบริหารจัดการตนเองให้มาร่วมทำงานทางสังคมได้ เป็นนายของตนเอง คิดเองทำเอง เป็นอิสระชน คนกลุ่มนี้เป็นผู้นำในการสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยในจำนวนนี้จะมีสัก 2-5 คนที่เป็นผู้นำที่มีความมุ่งมั่น กล้าหาญ และมีจิตสาธารณะยึดประโยชน์ของชุมชนมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และแน่นอนว่าในทุกสังคมนั้นย่อมมีคนอื่นอีกจำนวนหนึ่งที่มีทัศนคติต่อการเปลี่ยนแปลง หรือมีข้อจำกัดทางความคิดจนไม่สามารถยกระดับพลังในการร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงสังคมได้ คนกลุ่มนี้มีไม่มากเพียงสัก 5 คนใน 100 คน

อาจารย์ชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์ ยังได้ให้ภาพของความเข้าใจต่อคนในสังคมเป็นรูปสามเหลี่ยมดังภาพข้างล่างนี้

นี่คือธรรมชาติของคนในสังคมที่เราทำงานทางสังคมต้องมีความ
เข้าใจ เมื่อเข้าใจก็จะสามารถทำงานใหญ่และยากที่มุ่งสร้างสรรค์ให้ดีขึ้น
ได้ง่ายขึ้น ด้วยการค้นหาเพื่อนร่วมอุดมการณ์ที่มีอยู่ 10-15%
นั่นให้พบ สร้างเครือข่าย ขยายความคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แล้วความ
เปลี่ยนแปลงจะเกิดในไม่ช้า

ชีวิตของคนเล็กคนน้อยจาก 24 เรื่องราวในจังหวัดสงขลา ที่มี
ส่วนเกาะเกี่ยวกับเครือข่ายแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา ซึ่งได้รับการนำ
เสนอเรื่องราวของชีวิตและการทำงานในผีเสื้อขยับปีกเล่ม 3 ทุกคนล้วน
เป็นคนที่เป็นนายเหนือตน มีความคิดมีอุดมการณ์ของชีวิตที่แจ่มชัด
มุ่งมั่นสร้างสรรค์สังคมแม้ในมิติที่ไม่ได้ใหญ่โต แต่ก็จริงจังงดงามจน
เป็นต้นแบบของการแก้ปัญหาและสร้างสังคมที่ดีกว่าได้ในหลายมุมของ
สังคมอันซับซ้อนอีกทั้งเรื่องราวชีวิตคนสามัญธรรมดาเหล่านี้ยังสามารถ
เป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้คนอีกมากมายที่ต่างกำลังพยายามสร้างสรรค์
สิ่งดีๆ ให้กับชุมชนของตนเองคนละไม้คนละมือ

การได้อ่านเรื่องราวดีๆ ของคนอื่นจะเป็นหนทางหนึ่งในการสร้าง
พลังใจของเราเอง ความจริงความคิดในการแสวงหาก็เคยเกิดขึ้นมา
กับทุกคนในตลอดระยะเวลาของการเรียนรู้ของชีวิต แต่ก็แผ่วเบาไป
กับกระแสธารทางสังคมที่ชีวิตยุ่งเหยิงกับการงาน กับชีวิตครอบครัว
และการใช้ชีวิตประจำวันในสังคมทุกวันนี้ การได้มีเวลาให้กับตัวเองบ้าง
ได้อ่านหนังสือ ได้คิดกับตนเองบ้าง ก็ทำให้ไฟในตัวที่มีอยู่แม้จะโรย
แสงไปมากกลับมาสว่างลุกโชนขึ้นอีกชนิด แม้ไม่มากแต่ก็ถือว่าเป็นจังหวะ
เวลาที่สำคัญในชีวิตที่ทุกคนควรต้องมีเวลาในการทบทวนตนเอง
เพื่อต่อยอดทางความคิด คิดกับด้านในของตนเอง

เราอาจจะลองถามตนเองในคืนวันที่เงียบสงบ วันที่สติตื่นรู้ แล้วไตร่ตรองดูว่า ลึกลงๆ แล้วเราเองต้องการสิ่งใด ลึกลงๆ คิดฝันอะไร ประโยคที่สำคัญที่สุดที่ตนเองยังตอบไม่ได้คือว่า “อะไรคืองานที่จะเป็น master piece ของชีวิต หรือเป็นผลงานชิ้นที่ดีที่สุดของชีวิต ที่จะฝากไว้ในโลกนี้ก่อนที่ชีวิตแสนสั้นจะจากไป” ซึ่งเป็นคำถามที่ตนเองยังหาไม่พบ แต่ก็คิดว่ามีความสำคัญอย่างที่สุดที่ต้องแสวงคำตอบที่แท้จริงต่อไป

แต่เรื่องราวจาก 24 กรณีที่เป็นคนเดินเรื่องในเพียงผีเสื้อขยับปีก 3 นั้น จะพบว่า หลายคนได้ค้นพบตัวตนของตนเองแล้ว และหลายคนกำลังสร้างสรรค์งานชิ้นที่ดีที่สุดในชีวิตอยู่อย่างมุ่งมั่นแม้จะเหน็ดเหนื่อยบ้างก็เป็นธรรมดาของชีวิต ที่ชีวิตกำลังมีความหมายต่อการกำเนิดเกิดมาบนโลกสีฟ้าใบนี้ เพราะเราทุกคนคือผู้ร่วมรังสรรค์โลกที่แท้จริง.

- นายแพทย์สุภัทธร ฮาสุวรรณกิจ •
- เครือข่ายสร้างสุขภาพจังหวัดสงขลา

สารบัญ

1. จากเสียงสะท้อนผลักสู่นโยบาย เพื่อชนชั้นผู้เข้าไม่ถึงบริการสุขภาพ	10
2. นักจัดการชุมชน ก้าวถัดมาของนักวิจัยชุมชน	22
3. สติมา หมัดอะตัม ความสุขที่ได้ช่วยเหลือคน	30
4. กาลครั้งหนึ่ง...กับนิทานที่ต้องเล่า	38
5. ถอดสมการเยาวชนสงขลา (พิศุจน์คำตอบ) คิดเป็น=ทำได้	48
6. หัวใจที่ไกล่กันของผู้พิการ	68
7. สร้างกติกาสุภาพทางอาชีพ ศูนย์ข้อมูลแรงงานนอกระบบคลองรี	78
8. ผู้สูงอายุแข็งแรง พาชุมชนเข้มแข็ง	90
9. บทเรียนบ้านปริญญา จับมือสร้างพลังผู้บริโคค	100
10. กระแสชนรับอาหารปลอดภัย รัศมีกระเพื่อมสวนวิกฤตสุขภาพ	110
11. อุบัติเหตุไม่ใช่เวรกรรม ฝ่าอึ้งมีอมระชะ “ตำรวจ/หมอ/พระ”	124
12. สิบโทอุดม เพ็ชรธนู จากนักรบมาเป็นนักอนุรักษ์	138
13. เปิดฝายคลองแห บทบาทร่วมจัดการสิ่งแวดล้อมแบบ “พี่ใหญ่-น้องเล็ก”	144
14. รวมพล “คนเอาถ่าน” สู้วิกฤติพลังงานแบบพอเพียง	162
15. ชิงโค-ชงโค ปาชุมชนเปิดประวัติท้องถิ่น	180
16. ธนาคารชุมชนคนรักต้นไม้ เดินตามรอยพ่อ รักดิน รักน้ำ รักป่า รักชุมชน	188
17. ดูหนังตะลุงน้ำ ตามรอยทวดเพ่งบรรพชนคนคูซุด	198
18. สืบสานตำนานแดนโนรา กระแสสินธุ์สร้างนายปี่รุ่นใหม่	206
19. มะโย่ง วัฒนธรรมนำสันติสุข	216
20. คลองหอยโข่งเปิดลานสะบ้า พื้นที่พาเชิงวัฒนธรรม	228
21. ละครเวที 4+1 จากตำนานชุมชนโยงยุคปัญหาใหม่	238
22. การจัดการข้อมูลข่าวสาร ประโยชน์อันตกแก่ผู้มีส่วนร่วม	248
23. Healthy Radio วิทยุเพื่อสุขภาพ	256
24. สัมภาษณ์ออนไลน์พื้นที่ความคิดทะลุความจริง	268

เพ็ญผ็เส็องขบปีก

เรื่องดี ๆ ของภาดิแผนสุภภาพจันวัดสงขลภา

ประจําปี 2551-2552

1

จากเสียงสะท้อนผลักศูนย์นโยบาย เพื่อชนชั้นผู้เข้าไม่ถึงบริการสุขภาพ

**แผนสุขภาพจังหวัดสงขลา ประเด็นหลักประกันสุขภาพ
ขับเคลื่อนงานสอดรับ พระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ
พ.ศ.2545**

ในหมวด 2 มาตรา 13 ของพระราชบัญญัติดังกล่าว กำหนดให้
มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า คณะกรรมการหลักประกันสุขภาพ
แห่งชาติ โดยเฉพาะ(4)ระบุถึงต้องมี ผู้แทนองค์กรเอกชน ซึ่งมี
วัตถุประสงค์ที่มีใช้แสวงหาผลกำไรเข้าร่วม ประกอบด้วย

- (ก) งานด้านเด็กหรือเยาวชน
- (ข) งานด้านสตรี
- (ค) งานด้านผู้สูงอายุ

- (ง) งานด้านคนพิการหรือผู้ป่วยจิตเวช
- (จ) งานด้านผู้ติดเชื้อเอชไอวี หรือผู้ป่วยเรื้อรังอื่น
- (ฉ) งานด้านผู้ใช้แรงงาน
- (ช) งานด้านชุมชนแออัด
- (ซ) งานด้านเกษตรกร
- (ฌ) งานด้านชนกลุ่มน้อย

เหล่านี้คือผู้ที่มักเข้าไม่ถึงบริการหลักประกันสุขภาพ ด้วยเงื่อนไขทางสังคมที่ด้อยกว่าคนกลุ่มอื่น

คณะกรรมการหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ มีลักษณะโครงสร้างตามที่กฎหมายกำหนด สำหรับผู้แทนองค์กรเอกชน ส่วนของอนุกรรมการเครือข่าย 9 ด้านระดับจังหวัดทำงานล้อกับโครงสร้างใหญ่

“เป้าหมายร่วมของเครือข่ายภาคประชาชนที่เข้ามาทำระบบหลักประกันคือ ทำอย่างไรจะพัฒนาคุณภาพบริการการรักษาพยาบาล จากที่มีคนบ่นว่าจ่ายแต่ยาพาราฯ เรียกเก็บเงิน หรือบางคนบอกว่า เจ้าหน้าที่การแพทย์พูดไม่ดี วินิจฉัยโรคผิด รักษาผิด ทำอย่างไร ให้เรื่องแบบนี้ลดน้อยลง”

จุกา สังขชาติ ผู้ประสานงานประเด็นหลักประกันสุขภาพ
แผนสุขภาพจังหวัดสงขลา เล่าว่า สิ่งที่ทำอยู่จึงเป็นการรับเรื่องร้องเรียน
แก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาระบบบริการและนำข้อมูลเหล่านี้มาเป็นข้อเสนอ
เชิงนโยบายต่อไป

ที่ผ่านมาจังหวัดสงขลามีศูนย์ประสานงานหลักประกันสุขภาพ
ภาคประชาชนจังหวัดสงขลา ผู้นำในการดำเนินงานคือ นางสมจิต
ฟุ้งทศธรรม แห่งชุมชนไทรงาม เทศบาลนครสงขลา มีบทบาทรับปัญหา
จากชุมชนแออัดที่ถือเป็นกลุ่มคนที่ถูกละเมิดสิทธิมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง

“ศูนย์ของพี่สมจิตเหมาะทำงานตรงนั้น ส่วนของเรามองเห็นว่า
ตัว พ.ร.บ.ฉบับนี้พูดถึงการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเอาไว้เยอะมาก
ตั้งแต่กรรมการระดับชาติถึงระดับพื้นที่ ใน พ.ร.บ.ระบุชัดเจนว่าจะมี
เครือข่ายภาคประชาชน 9 ด้าน”

จุกาเล่าว่าความจริงเครือข่ายภาคประชาชนมีมากกว่านั้น
แต่ 9 ด้านที่กล่าวถึงเป็นเครือข่ายภาคประชาชนที่มักเข้าไม่ถึงบริการ
สุขภาพนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเด็กหรือเยาวชน ผู้หญิง ผู้สูงอายุ คนพิการ
หรือผู้ป่วยจิตเวช คนใช้แรงงาน เกษตรกร ชุมชนแออัด ผู้ติดเชื้อและ
ผู้ป่วยเรื้อรัง และชนกลุ่มน้อย

แต่ละข่ายจะมีประเด็นที่ทำให้เขาเข้าไม่ถึงบริการ เช่น ชุมชน
แออัดมีปัญหาย้ายที่อยู่บ่อย ไม่มีหลักแหล่งแน่นอน ชนกลุ่มน้อยจะ
มีปัญหาเรื่องการไม่มีบัตรประชาชน หรือหมายเลขประจำตัว 13 หลัก
ผู้สูงอายุเจอปัญหาโรคเรื้อรัง เบาหวาน ความดัน หัวใจ ผู้ป่วยเรื้อรัง
ติดเชื้อมีปัญหาเรื่องการรับยาต้านไวรัส การปกปิดความลับ
การเลือกสถานที่รักษา ผู้พิการจะมีปัญหาว่าตัวเองจะไปใช้บริการอย่างไร
ให้สะดวกและเข้าถึงมากขึ้น เป็นต้น

“กรรมการเครือข่าย 9 ด้านระดับจังหวัดจะลือกับกรรมการระดับชาติ ซึ่งเรายังเจอปัญหาว่า สสจ.(สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด) บางแห่งอาจไม่ให้ความสำคัญ หรืออาจไม่เข้าใจถึงหัวใจของ พ.ร.บ. ฉบับนี้ หรือว่าอาจไม่รู้ว่าจะเอาตัวแทนภาคประชาชนมาจากไหน”

จุฑาเล่าและว่า ระดับจังหวัดจะมีอนุกรรมการ 3 ชุดคือ อนุกรรมการบริหารหลักประกัน อนุกรรมการควบคุมคุณภาพมาตรฐาน และอนุกรรมการตามมาตรา 41 ว่าด้วยเงินช่วยเหลือเบื้องต้นในกรณี

รับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการรักษาพยาบาล โดยไม่ต้องพิสูจน์ถูกผิด

หน้าที่ของอนุกรรมการบริหารหลักประกันจะดูแลนโยบายระดับจังหวัดเกี่ยวกับงานประกันระบบสุขภาพ การรักษาพยาบาล

อนุกรรมการควบคุมคุณภาพมาตรฐานจะมีหน้าที่ดูว่าเป็นไปตามมาตรฐานระบบสาธารณสุข และรับเรื่องร้องเรียน

ส่วนอนุกรรมการตามมาตรา 41 จะเกี่ยวกับการชดเชยความเสียหายที่เกิดจากบริการสาธารณสุข

“อนุกรรมการทั้ง 3 ชุดจะมีตัวแทนภาคประชาชนอยู่ประมาณ 4-5 คน รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ ในช่วงแรกๆ ทาง สสจ.หลายแห่งมักจะเอาเครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่าย อสม. ซึ่งเป็นเครือข่ายภาคประชาชนที่รวมตัวกันอย่างชัดเจน ดึงมาเป็นกรรมการ ส่วน สสจ.สงขลา เราเข้าไปคุยกับเขาว่า กรรมการภาคประชาชนน่าจะมาจากการเลือกของเครือข่าย สสจ.เลยมาทำงานร่วมกับเราจัดเวทีเชิญเครือข่ายภาคประชาชนมาเลือกตัวแทน สำหรับปีแรกเห็นว่าใครเหมาะในเวทีก็เชิญมาทำหน้าที่ กรรมการ”

หลังจากนั้นอนุกรรมการภาคประชาชนทั้ง 3 ชุด มาจากกระบวนการคัดเลือกในเวทีเครือข่ายภาคประชาชน

เมื่อภาคประชาชนเข้าไปทำงานด้านสุขภาพ ระยะต้นๆ พบว่าต้องเจอปัญหาไม่เข้าใจศัพท์เทคนิค หรือศัพท์แสงทางการแพทย์ จุฑาเล่าว่าปัญหาดังกล่าวได้พยายามจัดการเชื่อมโยงเพื่อพูดคุยถ่ายทอดข้อมูล หลังจากนั้นเกิดมิติใหม่อีกระลอกหนึ่ง เพราะมีการจำเพาะเจาะจงตัวแทนที่มาจากเครือข่าย 9 ด้าน โดยแต่ละด้านจะมาคุยกันเฉพาะว่าจะส่งใครเข้าไปทำงาน

เกิดลักษณะเครือข่าย 9 ด้านมีส่วนร่วมเป็นอนุกรรมการมากขึ้น มีปากมีเสียงในโครงสร้างที่กำหนด นับเป็นการมีปากมีเสียงตัวแทนคนอยู่ข้างหลังของแต่ละเครือข่าย เพราะคนที่ถูกเลือกเข้าไปทำงานนับเป็นตัวแทนภาคประชาชนจริงๆ

จุฑาเล่าว่าเป้าหมายหลักอยู่ที่ต้องการผลักดันเชิงนโยบายอย่างไรก็ตามงานของประเด็นหลักประกันในแผนสุขภาพจังหวัดสงขลาที่ผ่านมาส่วนหนึ่งยังเป็นการรับเรื่องร้องเรียนและให้ข้อมูลหลักประกันผ่านรายการวิทยุทาง FM 101.75 MHz หาดใหญ่ ทุกวันพุธ พลหัดสดี และศุกร์ เวลา 11.00-12.00 น. และ FM 88.0 MHz มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จันทร์ถึงศุกร์ เวลา 13.00-13.30 น.

“ใครมีปัญหาบอกปากต่อปากกันมา เราก็แก้ปัญหาให้และพยายามเอาข้อมูลในการแก้ปัญหามาถ่ายทอดผ่านรายการวิทยุเพื่อให้คนเห็นว่าปัญหาพวกนี้สามารถแก้ได้ เมื่อเผยแพร่ออกไปสู่สาธารณะ ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ได้แก้ให้กับบุคคลคนนั้นเพียงคนเดียว แต่เป็นการแก้เพื่อพัฒนาระบบ เพื่อไม่ให้คนต้องมาเจอปัญหาแบบเดียวกันนี้อีก”

จุฑาเล่าถึงกรณีป่าคนหนึ่งกับลูกชายมีอาการผิดปกติทางสมอง “ป่ามีลูกชายอายุ 25 ปี สื่อสารกับคนอื่นพอรู้เรื่อง แต่ประกอบอาชีพไม่ได้ อาการประจำตัวของลูกชายมักมีลมชักล้มตึงจนหัวแตก

ป่าเล็กกับสามีอยู่กับลูก 2 คน แก่เคยพาลูกไปรักษาอยู่หลายแห่ง และปกติรับยาอยู่ที่โรงพยาบาลสงขลา”

ยาตัวหนึ่งช่วยลดอาการมชักแต่ปรากฏว่ามีอยู่เฉพาะที่โรงพยาบาล สงขลานครินทร์ (รพ.มอ.) เป็นยานอกบัญชี ป่ามีความเดือดร้อนเพราะ ต้องเดินทางไปรับยาที่โรงพยาบาลสงขลา 2 เดือน/ครั้งอยู่แล้ว ยังต้องไปรับยาที่โรงพยาบาลสงขลานครินทร์อีกทุกเดือน ต้องจ่ายเงิน ค่ารถครั้งละ 300 บาท

“เมื่อไปคุยกับหมอโรงพยาบาล มอ. เขาบอกว่าให้รับยาไปครั้งละ 3 เดือนก็ได้ แต่ในความเป็นจริง แก่ไม่มีเงินพอจะซื้อยาคราวเดียว 3 เดือนก็จำต้องไปทุกเดือนอยู่ดี” จุฑาเล่าและว่า เมื่อได้คุยกันกับ ผู้เดือดร้อนจึงได้บอกไปว่าตามสิทธิ์หลักประกัน ถ้าเป็นยาที่จำเป็นกับ ผู้ป่วย หมอไม่มีสิทธิ์จะเรียกเก็บเงิน แม้ว่าจะเป็ดยานอกบัญชีก็ตาม

แต่เมื่อคุยกับหมอและเจ้าหน้าที่กลับได้คำตอบอีกทางว่า ยานี้ เป็นยาทดลอง ต้องจ่ายเงิน

จากกรณีดังกล่าวจึงมีการทำหนังสือในนามเครือข่ายภาคประชาชน ถึงผู้อำนวยการโรงพยาบาล มอ. ซึ่งในที่สุดมีการอนุมัติให้รับยา ดังกล่าวได้โดยไม่ต้องจ่ายเงิน

“ปัญหาคลี่คลายทำให้ป้าคนนั้นสามารถรับยาคราวละ 3 เดือนได้ เพราะไม่ต้องจ่ายเงินเอง และไม่มีปัญหาเรื่องค่ารถเพราะนานๆ มาโรงพยาบาลที่”

ปัญหาจากระบบหลักประกันสุขภาพมีเรื่องใหม่เข้ามาเป็น ประเด็นให้แก้เสมอ จุฑาเล่าว่าอย่างกรณี มาตรา 41 การชดเชยความเสียหายทางการบริการสาธารณสุขโดยไม่ต้องมีการพิสูจน์ถูกผิด เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ได้เข้าไปช่วยแก้ปัญหา

“คงได้ยินมาว่าปัญหาฟองนมเป็นปัญหาใหญ่มาก ทำให้หมอ ท้อใจไม่กล้าตั้งใจทำงาน หรือนักศึกษาสอบแพทย์น้อยลง หมอจะหนี ไปอยู่เอกชน เป็นประเด็นที่พูดกันมาก แต่นี่คือคนเสียดังพูด ฝ่ายหมอ หรือสาธารณสุข ส่วนความทุกข์ชาวบ้านหนักกว่านั้น เพราะเขาถูกกระทำ ช้ำๆ รักษาผิดพลาด ถูกตัดแขนตัดขาแล้วยังถูกสั่งไม่ให้ฟ้อง หรือส่ง ทนายมาชู้อีก”

กรณีที่ได้รับเรื่องเมื่อต้นปี 2552 ผู้ชายอายุราว 40 ปี สุขภาพ แข็งแรง อาชีพฆ่าหั่นและขายเนื้อหมูอยู่ตลาดสดหาดใหญ่ วันหนึ่ง เขามีอาการไข้ จึงเข้ารักษาตามสิทธิ์ที่โรงพยาบาลแห่งหนึ่ง แพทย์ได้ จ่ายยาพาราเซตามอล บอกว่าให้กลับไปพักผ่อนไม่เป็นอะไรมาก

ผ่านไปราว 2-3 วัน ผู้ป่วยอาการไม่ดีขึ้น จึงกลับไปโรงพยาบาล เดิมอีกครั้ง หมอวินิจฉัยเหมือนเดิมว่าอาการทั่วไปไม่เป็นอะไร พร้อมจ่ายยาพาราเซตามอลให้อีกครั้ง

“ครั้งที่ 3 แกบอกว่าตามองอะไรไม่เห็นแล้ว ไปหาหมอหมอก็ยังบอกว่าเป็นอะไร” จุฑาเล่า ผู้ป่วยจึงไปหาหมอที่คลินิกเอกชน หมอวินิจฉัยว่าระบบประสาทหรือจอตาอาจมีปัญหา แต่คลินิกรักก็ไม่ทำให้อาการดีขึ้น

ผ่านมาราว 2 สัปดาห์ผู้ป่วยรายนี้ได้ตัดสินใจเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลมูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซี่ยงตึ้ง) ในหาดใหญ่ หมอวินิจฉัยว่าเป็นโรคฉี่หนูระบุว่าอาการอยู่ในขั้นหนักมาก ถ้ามาถึงหมอช้าอาจเสียชีวิต คราวนี้หมอให้เข้ารักษาและพักผ่อนอยู่นานหลายวันจนอาการดีขึ้น

“สิ่งที่เกิดขึ้นทำให้ภรรยาผู้ป่วยโกรธมาก เพราะเข้าโรงพยาบาลหลายครั้งแต่คำตอบที่ได้คือ ‘ไม่เป็นอะไร’” จุฑาเล่า ฝ่ายภรรยาจึงไปคุยกับหมอของโรงพยาบาลต้นสังกัดที่รักษา 3 ครั้งแรก ทางหมอบอกด้วยวาจาเป็นการส่วนตัวว่า ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในโรงพยาบาลท่งเซียเซี่ยงตึ้ง ซึ่งเป็นเอกชน โรงพยาบาลต้นสังกัดจะรับภาระจ่าย

ก่อนไปถึงจุดนั้น ปัญหาอีกอย่างตามมาเมื่อตัวภรรยาผู้ป่วยได้ไปให้ข่าวกับสื่อมวลชน เพราะคิดว่าไม่น่าจะมีปัญหาอะไรกับความทุกข์ที่อยากบอกคนอื่น แต่หมอในโรงพยาบาลต้นสังกัดรับไม่ได้กับการกระทำของญาติผู้ป่วยดังกล่าว (กรณีฟ้องสื่อ) จึงประกาศไม่รับผิดชอบใดๆ ถ้าต้องการให้รับผิดชอบต้องฟ้องร้องเอาเอง

“กรณีนี้เขาบอกเราว่าไม่รู้จะอย่างไร สามปีผู้ป่วยไม่มีคนทำงานครอบครัวไม่มีรายได้ 10 กว่าชีวิตใครจะดูแลเมื่อถูกบีบหลายทาง เขาก็อยากฟ้องหมอจึงร้องเรียนผ่านศูนย์รับเรื่องร้องเรียนผู้บริโภคจังหวัดสงขลา (ประเด็นคุ้มครองผู้บริโภค แผนสุขภาพจังหวัดสงขลา) เรื่องจึงส่งต่อมาที่นี่ เราได้คุยกับแกลอรามณ์ตอนนั้นคือเขาจะฟ้องหมอ

เห็นว่าหมอทำไม่ถูก เราบอกว่าฟ้องได้ แต่เบื้องต้นแนะนำให้ใช้มาตรา 41 เพราะปัญหาคือค่ารักษาที่โรงพยาบาลทั้งเซียเชียงตั้ง 5,000 กว่าบาท ซึ่งตอนแรกโรงพยาบาลต้นสังกัดบอกว่าจะจ่ายให้ แต่ตอนหลังบอกเลิกไป”

จุกาเล่าโดยมองมุมตัวเองเห็นว่า กรณีอย่างนี้เกิดจากหมอวินิจฉัยผิดพลาด ปล่อยให้ผู้ป่วยเข้ารับการรักษาหลายครั้งโดยไม่แก้ปัญหาอะไร โรงพยาบาลน่าจะมีการชดเชยในเบื้องต้น จึงได้ทำหนังสือถึง สสจ. ซึ่งคณะกรรมการประชุมกันอนุมัติให้เงินชดเชยเบื้องต้น 10,000 บาท

ผู้เสียหายได้เงินมาจ่ายค่ายากับโรงพยาบาลเอกชนที่เข้ารับการรักษา จนหาย และการที่ทาง สสจ.ได้ส่งเจ้าหน้าที่ลงไปเยี่ยม ทำให้เขารู้สึกดีขึ้น อารมณ์ฟุ้งหมอกก็เบาบางลง

“เมื่อเกิดเรื่องแบบนี้คนเดือดร้อนจะมหา เราจะนั่งสอบปากคำ และเขียนรายละเอียดออกมาว่าเขาเป็นอย่างไร”

จุกายอมรับว่า ที่ผ่านมาชาวบ้านยังไม่รู้จักช่องทางร้องเรียน แม้กระทั่งสำนักงานที่เธอนั่งประจำอยู่ ณ เลขที่ 2 ถนนไทยสมุทร ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ โทรศัพท์ 074-254542 ยังต้องบอกต่อให้ได้รับรู้ทั่วไป

“การที่ชาวบ้านมาถึงเราเพราะหน่วยงานรู้จัก บอกต่อกันมา เป็นการบอกปากต่อปากก็เยอะ อีกทางคือเรามีคนรับเรื่องอยู่ในชุมชน ลักษณะแกนนำ เขาจะโทรมาบอก หลายกรณีเขาปรึกษามา เราให้คำปรึกษาไป”

แกนนำประจำชุมชนนั้นเกิดมาจากช่วงปีแรกของแผนสุขภาพ
จังหวัดสงขลา มีการจัดงบประมาณอบรมอาสาสมัคร สามารถตั้งแกน
อาสาสมัครในพื้นที่เป็นผู้ประสานงานในพื้นที่ได้จำนวนหนึ่ง

“สำนักงานเราเรียกว่า ศูนย์คุ้มครองสิทธิผู้บริโภคจังหวัดสงขลา
รับเรื่องร้องเรียน ทุกเรื่องไม่ว่าเรื่องโทรคมนาคม หลักประกันสุขภาพ
สินค้า บริการ อาหาร ฯลฯ”

ความจริงเกี่ยวกับการร้องเรียน ศูนย์ประสานงานหลักประกัน
สุขภาพภาคประชาชนจังหวัดสงขลา ที่นำโดย นางสมจิต พึ่งทศธรรม
ทำหน้าที่นี้อยู่แล้ว แต่จู่ทามองว่าเครือข่ายหลักประกันสุขภาพภาค
ประชาชนจังหวัดสงขลาสามารถทำงานได้กว้าง โดยเฉพาะการผลักดัน
เรื่องการมีส่วนร่วม ทุกวันนี้เธอจึงรับเป็นผู้ประสานงานเครือข่ายหลัก
ประกันภาคประชาชนของจังหวัดสงขลา ทำงานเชื่อมกับข่ายภาค และ
อนุกรรมการระดับชาติ

“เราทำเรื่องเครือข่ายการมีส่วนร่วม เพราะเราทำประชาคม
สุขภาพมาก่อน ถึงขณะนี้พบว่าการมีส่วนร่วมมากขึ้นในแต่ละข่าย
แต่ก่อนเขารู้สึกว่หลักประกันไม่เกี่ยวกับเขา แต่มาถึงตอนนี้เขารู้สึก
ว่ามันเกี่ยวข้องกับทุกคน”

มาถึงปี 2552 จูทามองว่าทุกข่ายมีความสุข สนุกกับการทำ
กิจกรรม เพราะมองว่าหลักประกันเป็นเรื่องของทุกคน เวลาประชุม
เครือข่ายให้ความร่วมมือ แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยน สะท้อน
ปัญหาตัวเอง และมีข้อเสนอต่างๆ

“อย่างผู้พิการ ถ้าไม่พัฒนาระบบหลักประกันก็จะมีปัญหาของเขาเอง เพราะเขาเป็นกลุ่มที่ใช้บริการเยอะ ยังมีผู้ติดเชื่อ ผู้สูงอายุ สามกลุ่มนี้จะใช้บริการมาก”

จู่ทายังมองว่า การขับเคลื่อนเรื่องนี้ไม่ใช่วัดปริมาณอย่างเดียว เพราะมีเรื่องทางคุณภาพอยู่ มีการทำงานเป็นเชิงเนื้อหา กระบวนการ และทำความเข้าใจค่อนข้างมาก

“อย่างกรณีคุณป้าและลูกชายกับปัญหายานอกบัญชี ได้พาผู้เดือดร้อนไปโรงพยาบาล 3 ครั้งเป็นอย่างน้อย จนเจ้าหน้าที่ถามว่า ต้องทำขนาดนี้หรือ ซึ่งเราบอกว่าจะให้ทำอะไร เพราะแกอายุ 60 ปีแล้ว เป็นมุสลิม เป็นชาวบ้านที่ไม่รู้จักเมืองหาดใหญ่”

เธอพยายามอธิบายว่า คนที่แก้ปัญหาด้วยตัวเองได้จะไม่เจอปัญหาแบบนี้หรอก ที่ต้องโดดลงไปช่วยเพราะเขาแก้ปัญหาด้วยตัวเองไม่ได้นั่นเอง หญิงชราที่ใช้เกือบทั้งชีวิตดูแลลูกที่ป่วย รู้จักแต่บ้านตัวเอง เข้าเมืองหาดใหญ่มาโดยรู้จักสถานที่แค่ตลาดสด แม้จะดูเป็นเรื่องไร้สาระ แต่นี่คือกลุ่มผู้ไม่เข้าถึงบริการสุขภาพตัวจริง

“สะท้อนว่าคนเหล่านี้ไม่เข้าถึงบริการจริงๆ จะพบว่า แม้แต่คนป่วยที่นอนรักษาตัวในโรงพยาบาลเอง หากถูกส่งมาจากที่อื่น เมื่อต้องประสานงานกับฝ่ายต่างๆ ในโรงพยาบาล ยังเดินไปไม่ถูกเลย ซึ่งโรงพยาบาลน่าจะใส่ใจเรื่องนี้”

จู่ทามองทิศทางข้างหน้าของการเคลื่อนงานหลักประกันสุขภาพภาคประชาชนว่าในเรื่องเกี่ยวกับกลไกที่จะทำอย่างไรให้กรมการสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าที่เป็นอยู่ โดยเฉพาะเรื่องกองทุนสุขภาพระดับตำบลต้องทำอะไรอีกมาก โดยทุกฝ่ายต้องมีส่วนร่วมช่วยกันรวมทั้งเครือข่ายภาคประชาชน.

2

นักจัดการชุมชน ก้าวถัดมาของนักวิจัยชุมชน

เป็นอีกวันหนึ่ง สุภาคย์ อินทองคง อรัญ จิตตะเสโน และ
ธนกร เกื้อกุล สลัดคราบนักวิชาการห้องบรรยายประจำสถานศึกษา
ลงไปนั่งในชุมชน เปลี่ยนตัวผู้เรียนจากนักศึกษาใส่เครื่องแบบหน้าใส
มาเปิดกว้างเพื่อชาวบ้านกร้านไอแดด

13-14 สิงหาคม 2552 เวทีเรียนรู้หลักสูตรการจัดการชุมชน
นัดหมายกันที่ศาลาศูนย์เรียนรู้ห่มุ่ 5 บ้านบางเหริยงใต้ ตำบลบาง-
เหริยง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา

“กิจกรรมนี้เราจะทำเป็นโซนๆ ละ 4 อำเภอ ตรงนี้เป็นที่รวม
ของอำเภอกวนเนียง บางกล่ำ รัตภูมิ และอำเภอเมือง แต่ละโซนจะ
มีจุดรวมลักษณะนี้ ตั้งเป้าหมายคนมารวมกันครั้งละราว 30 คน
แต่วันนี้คนมาน้อยเพราะเดือนสิงหาคมคนที่ร่วมโครงการถูกดึงไป
ทำงานองค์กรอื่นเสียเยอะ” อาจารย์สุภาคย์เล่าและว่า

กิจกรรมหลักสูตรการจัดการชุมชน เป็นเรื่องต่อเนื่องเชื่อมโยงจากโครงการวิจัยและพัฒนาคนและชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาวะองค์กรรวม ซึ่งนักวิชาการในมหาวิทยาลัยจำนวนหนึ่งลงมากลุมวงในงานพัฒนาการเกิดการขับเคลื่อน “หลักสูตรนักวิจัยชุมชนคนเดินตามรอยพ่อ” สามารถสร้างชาวบ้านเป็นนักวิจัยชุมชนทั่วทุกอำเภอของจังหวัดสงขลาได้ราว 80 คน

พื้นฐานโครงการวิจัยและพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาวะองค์กรรวม มีองค์ประกอบสำคัญในการวิจัยสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชนตัวเองให้รู้จักตัวเอง คน สังคม วัฒนธรรม ทฤษฎีการธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนตนเอง

“หลักสูตรการจัดการชุมชน ใช้ฐานคนจากหลักสูตรนักวิจัยชุมชนคนเดินตามรอยพ่อ โดยเลือกคนมาเป็นตัวแทนจุดละ 5 คน รวมทั้งผู้นำ ผู้ผ่านหลักสูตรการวิจัยที่สอนทฤษฎี 1-2 วัน แล้วใช้เวลาประมาณ 3-6 เดือนให้เขาลองปฏิบัติ”

เวทีเรียนรู้หลักสูตรการจัดการชุมชนเป็นขั้นการพัฒนาจากการวิจัยเน้นการนำเอาความรู้ที่ได้จากการวิจัยมาพิจารณาต่อว่า สามารถนำผลจากกระบวนการวิจัยไปจัดการชุมชนอย่างไร

อาจารย์สุภาคย์เห็นว่าคำ “พัฒนา” มีความหมายกว้าง แต่ “การจัดการ” ความหมายลึกกว่า มีศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการกระจายอยู่ในสาขาวิชาชีพอื่นเยอะ แต่โอกาสที่ชุมชนจะรับรู้ศาสตร์เหล่านี้มีน้อย ขณะที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าชุมชนจะต้องมีการจัดการมันจึงจะไปรอด

“อบต.(องค์การบริหารส่วนตำบล) ต้องจัดการ กลุ่มต่างๆ ต้องมีการจัดการ ไม่ว่าจะ คน เงิน เวลา ทรัพยากร อะไรเหล่านี้ แต่ว่ามันยังมีข้อจำกัดว่า คนที่เป็นผู้นำในชุมชนยังไม่เข้าใจตัวเอง ทรัพยากรตัวเอง พื้นที่ตัวเอง ทางแก้คือสร้างนักวิจัยเหมือนที่ทำมาแล้ว หลังจากนั้นจึงสร้างนักจัดการเพื่อมาเสริม”

เวทีเรียนรู้หลักสูตรการจัดการชุมชนเป็นกระบวนการสร้างนักจัดการ มีเป้าหมายที่การพัฒนาคนบนหลักคิดว่า คนคือหัวใจของชุมชน คนเป็นทั้งเหตุและผลของการพัฒนา คนเป็นผู้ทำหน้าที่จัดการชุมชน คือจัดการตนเอง จัดการคนรอบข้าง จัดการสังคม-วัฒนธรรม และธรรมชาติแวดล้อม และคนก็จะเป็นตัวหลักที่จะได้รับผลของการจัดการนั้นๆ ทั้งผลบวกและผลลบ

ภายใต้หลักสูตรดังกล่าวจึงมีการแบ่งสาขาวิชาออกมาเป็น 7 ชุด สาขาวิชาได้แก่

- หลักการบริหารพัฒนาชุมชน

มุ่งเอาแนวคิด ทฤษฎี ประสบการณ์ ในการจัดการทั้งหลาย มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการจัดการชุมชน (คน ชุมชน ทรัพยากร ธรรมชาติ) ให้เกิดพัฒนา

- เป้าหมายและผลลัพธ์ในการพัฒนาคน

พัฒนาให้เจริญสู่เป้าหมายสุขภาพ 4 ด้านคือ กาย จิต สังคม จิตวิญญาณ ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักคิด (รู้พอเพียง คิดพอเพียง ทำพอเพียง ผลจะออกมาพอเพียง)

- เหตุปัจจัยในการพัฒนาคน

- การติดตามประเมินผล

- การจัดการความรู้และศูนย์เรียนรู้

- การสร้างเครือข่าย

- การกำหนดนโยบายและแผน

“ศาสตร์ลงดิน...อันนี้ใช่” อาจารย์สุภาคย์เห็นด้วยกับสำนวนที่ตนเองพูดบ่อยๆ ต่อกระบวนการนี้เขามองว่านักวิชาการส่วนใหญ่ที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยมองเห็นตัวศาสตร์ แต่การเอาศาสตร์ “ลงดิน” หรือลงสู่ชุมชนในมหาวิทยาลัยทำกันน้อยมาก

สิ่งที่กำลังทำได้ตอบคำถามว่า ทำอย่างไรให้คนในชุมชนกับ นักวิชาการได้ความรู้ความเข้าใจซึ่งกันและกัน

“นักพัฒนาชุมชน ผู้นำ เขารู้ว่าดินเป็นอย่างไร แต่เขาไม่รู้ศาสตร์ นักวิชาการรู้ศาสตร์ แต่ไม่รู้ดิน”

อาจารย์พยายามเปรียบเทียบให้เห็นว่า ส่วนใหญ่นักวิชาการไม่รู้ ภาวปฏิบัติ ส่วนคนในชุมชนรู้ภาคปฏิบัติ แต่ไม่รู้วิชาการ เพราะฉะนั้น จึงพยายามทดลองว่าทำอย่างไรให้นักวิชาการที่อยู่ในมหาวิทยาลัยหัน มาสนใจในส่วนนี้ให้มาก

“อย่างที่เราทำกันอยู่นี้ 3-4 มหาวิทยาลัย ดึงมา 2-3 คนมาพอ เป็นเชื่อให้คนในชุมชนเห็นว่ามันมีศาสตร์อยู่นะ แต่เป็นศาสตร์ดิบๆ ยังไม่ได้จัดการให้เป็นความรู้ที่เป็นระบบมีอยู่เยอะ”

เมื่อนักวิชาการสร้างนักวิจัยชุมชน เป็นที่ประจักษ์ว่าพวกเขาจะ มองเห็นทันทีว่าเห็นความรู้ที่ฝรั่งสอน ฝรั่งแปล ฝรั่งเขียน อยู่ใกล้ตัว เรานี่เอง แม้กระทั่งชาวบ้านสามารถยกระดับสิ่งที่มองเห็น คลุกคลีปฏิบัติ มาเป็นศาสตร์เป็นองค์ความรู้ได้ แต่ละหนแห่งมีวิชาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ อยู่แล้ว เพราะศาสตร์ไม่ได้อยู่ในตำรา แต่มีของจริงอยู่ในชุมชน

“ศาสตร์ทั้งหลายคือความจริง ตรงนี้จะเกิดได้ต่อเมื่อนักวิชาการ ลงมาปฏิบัติการณ์ในชุมชน แล้วคนในชุมชนสามารถบอกได้ว่าที่ฉันรู้เป็น ความรู้ เหมือนที่รู้ในมหาวิทยาลัยนั่นแหละ เพียงแต่ว่าไม่มีใครสนใจฉัน อย่างความรู้เรื่องแพทย์ในชุมชนมันมีแพทยศาสตร์ไทยอยู่จะเชื่อมกัน อย่างไร นี่แสดงว่าเป็นเรื่องใหญ่มาก แต่ถ้าเราทำสำเร็จองค์ความรู้ที่เป็นองค์ภูมิปัญญาไทยก็จะเพิ่มขึ้นทุกสาขา แทนที่จะบอกว่า เรื่องนี้ นายจอห์นคิดขึ้น ลุงไซก็คิดได้”

อาจารย์สุภาคย์กล่าวว่าขณะนี้มองเห็นว่า เป็นไปได้ที่คนไทย สามารถสร้างทฤษฎีใหม่ๆ ขึ้นมาได้ จากเหตุผล 2 ประการ

1. สถานการณ์สังคมไทยมีปัญหามากมาย กระตุ้นให้นักวิชาการ และนักปฏิบัติการณ์ ผู้นำชุมชน ตื่นตัว

2. มหาวิทยาลัยเมื่อเทียบกับ 10 ปีที่แล้วได้ตื่นขึ้นมาอีกระดับ หนึ่ง แม้ไม่พร้อมกระโดดออกมาเต็มที่ (คำว่าตื่นขณะนี้อยู่ในระดับ

ที่นโยบายออกมา แต่ภาคปฏิบัติไม่ได้ตามเป้าหมายมากนัก)

อาจารย์สุภาคย์เล่าถึงเวทีเรียนรู้หลักสูตรการจัดการชุมชนที่ผ่าน มาทั้ง 4 ครั้งว่า ได้รับการตอบรับจากชุมชน

“คนที่อยู่ในองค์กรบริหารจัดการ อย่าง อบต.ยอมรับว่าเขายังขาดองค์ความรู้ที่วันนี้มากมายเหลือเกิน ทำอย่างไรให้กระบวนการเรียนรู้ เกิดในกลุ่มพวกเขาให้มาก”

รูปแบบหลักของเวที 2 วัน มีการแจกเอกสารความรู้ การบรรยาย ตามสาระของชุดวิชาที่ได้ออกแบบไว้ พร้อมเปิดโอกาสซักถามแลกเปลี่ยน เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาควิชาการกับภาคชุมชน หรือภาครัฐกับภาคชุมชน

การปรับตัวระหว่างนักวิชาการกับชุมชน อาจารย์สุภาคย์ยอมรับว่ามีปัญหาอยู่บ้าง แต่นักวิชาการที่ลงมาคุยกับชาวบ้านช่วยได้ระดับหนึ่ง เพราะต่างมีประสบการณ์ในการลงไปคุยกับชุมชน

เอกสารที่เขียนเพื่อนำไปให้ชาวบ้าน โจทย์ใหญ่สำหรับนักวิชาการ คือจะเขียนอย่างไรให้ชาวบ้านอ่านแล้วเข้าใจได้มากที่สุด

“งานเอกสารที่นำมาแจกได้ปรับแล้ว ไม่ใช่ที่ใช้กับนักศึกษาทั่วไป อย่างที่ให้อาจารย์อรรถ (จิตตะเสน) เขียน เรื่องจัดการชุมชนก็ใช้หลักอย่างนี้ คือเขียนอย่างไรให้นักวิชาการเถียงไม่ได้ ขณะเดียวกันชาวบ้านต้องอ่านได้และเข้าใจง่ายซึ่งพิสูจน์แล้วแล้วว่าอ่านและเข้าใจได้”

สอดคล้องกับคำพูดของอาจารย์อรรถตอนที่บอกว่า ที่เขียนหนังสือเล่มเล็ก บางๆ มาให้อ่านเพราะเข้าใจว่าแต่ละคนมีเวลาอ่านจำกัด บางคนเห็นหนังสือเล่มหนาก็นั่งง่วง

กระบวนการที่ผ่านมาในเวทีต่างๆ ได้เกิดการการปะทะทางความรู้ระหว่างนักวิชาการกับชาวบ้าน บางเรื่องอาจเห็นไม่ตรงกันบ้างแต่จุดลงด้วยดีที่ความจริงเสมอ

นักวิชาการในทีมทำงานมีหลักในใจเสมอว่า สิ่งที่น่าเสนอไม่ใช่ เป็นสิ่งที่ชาวบ้านต้องเชื่อ แต่ให้ฟังแล้วไปคิดต่อ เปิดโอกาสให้ชาวบ้านคิดเต็มที่ เครื่องมือวัดคือความจริงของคน วัฒนธรรม ธรรมชาติ สาระของวิชาการคือ การค้นหาความจริงมาถกกัน

“เขบอกว่ถ้าเป็นเวที่อื่นเขาจะพูดไม่ได้ ฟังอย่างเดีว”

เป้าหมายคนร่วม 30 คนแต่ละเวที่จะมีภาครัฐ 10 คน ตัวแทน
ชุมชนประมาณ 20 คน นักวิชาการมาผสมอีกจึงตกราว 35 คน

“ต้องยอมรับว่าเชิงปริมาณ บางพื้นที่อาจไม่บรรลุ”

ประเมินกิจกรรม 4 เวที่ภาพรวมในเชิงปริมาณ อาจารย์สุภาคย์
บอกว่ยังไม่ได้ตามเป้า แต่คุณภาพน่าสนใจ ดูจากแวตตา ความสนใจ
ความตื่นเต้น จะมีคนประเภทนี้อยู่ราว 7-10 คนทุกเวที่

“วันสุดท้ายเรามีการประเมินว่ในแต่ละเรื่องเป็นอย่างไร ให้เขา
แสดงความรู้สึก บรรยากาศในการคุย การแลกเปลี่ยน ภาพรวม
คิดว่าดี แต่บางพื้นที่น้อย เพราะเวลาจำกัดมาก 7 เรื่องใช้เวลา 2 วัน”

เป็นการเรียนลัด แต่ทีมวิชาการคาดหวังว่จะมีการติดตามใน
ภาคปฏิบัติ

“ต่อไปเราจะนัดพบว่ เอกสารที่ได้ไปอ่านหมดหรือยัง เอาไปใช้
ในพื้นที่อย่างไร”

ที่ผ่านมามีพบว่า คนที่ทำงานบริหารจัดการอยู่แล้วจะเอาไปใช้ได้
มากกว่านักวิจัยชุมชนที่ได้สร้างขึ้นมาก่อนหน้าี ทุกวันนี้บางคนติดลม
คือถูกใช้จาก อบต.และชุมชน

การสร้างคนแบบนี้ขึ้นมาได้คนที่จะได้ประโยชน์คือ อบต.นั่นเอง

อาจารย์สุภาคย์เล่าว่า เป้าหมายเชิงรูปธรรมคือทำให้พื้นที่เป้าหมาย ผู้ที่ผ่านหลักสูตรสามารถปฏิบัติการช่วยเหลือชุมชนตนเอง อย่างผู้ที่ทำงานอยู่ใน อบต. อย่างน้อยตำบล 1 คนก็นำพอใจ

สิ่งที่อยากเห็นต่อไปคือ ชุมชนเปลี่ยนวิถีคิดในเชิงการพัฒนา วัตถุประสงค์ของมาเป็นพัฒนาคน โดยเฉพาะการพัฒนาวิธีรู้ วิธีคิดและวิธีปฏิบัติ ใช้ 3 เครื่องมือดังกล่าวมาพัฒนาตนเอง ครอบครัว สังคม จนถึงประเทศ

“ปัญหาทุกวันนี้อยู่ที่วิธีรู้ วิธีคิด วิธีปฏิบัติ ถ้าปรับเปลี่ยนตรงนี้ ผมคิดว่าประเทศไทยก็จะปรับเปลี่ยนไปได้ระดับหนึ่ง ถ้าจะเริ่มจากข้างบนไม่คิดว่าจะเปลี่ยนได้ ต้องเริ่มจากข้างล่างแบบน้ำพุพุ่งขึ้นไป”

นายอนันต์ ไชยชนะ ผู้ใหญ่บ้านบางเหริยงใต้ เจ้าของพื้นที่ซึ่งมาร่วมกิจกรรมเล่าว่า แม้ไม่เคยเข้าร่วมหลักสูตรนักวิจัยมาก่อน แต่มานั่งฟังก็ได้ความรู้มาก และสามารถเอาไปใช้ได้ทุกเรื่อง

“ไม่ว่าหนังสือที่อาจารย์นำมา สิ่งที่อาจารย์สอน 7 วิชา เอามาใช้ในชุมชนได้ ผมคิดว่าคนสนใจจะได้ความรู้มาก อาจารย์พูดเข้าใจง่าย เพราะได้มีการชี้แจงรายละเอียด”

3

สุติมา หมัดอะตัม ความสุขที่ได้ช่วยเหลือคน

“คนดีๆ จิตใจดี มักไม่ค่อยเป็นอะไร”

คำกล่าวของ สุติมา หมัดอะตัม อสม.ดีเด่นระดับชาติสาขาการแพทย์แผนไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นประจำปี 2551 อาจฟังดูพินัยแต่แฝงด้วยความหมายลึกล้ำแห่งความเป็นชีวิตอันเชื่อมโยงกับสรรพสิ่งในโลก

ปัจจุบันสุติมาอายุ 32 ปี พำนักอยู่ถิ่นเกิด บ้านชายบาง หมู่ 1 ตำบลบ้านหาร อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา เป็นบุคคลอายุน้อยที่สุดเท่าที่เคยได้รับรางวัล อสม.ดีเด่นระดับชาติ และเป็นคนแรกของภาคใต้ที่ได้รับรางวัลในสาขาการแพทย์แผนไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น

“เรารู้เรื่องแบบนี้มาตั้งแต่เด็ก เพราะครอบครัวเป็นหมอภูมิปัญญาท้องถิ่นตั้งแต่บรรพบุรุษหลายคน ทั้งหมดต่อกระดูก หมอตำแย รักษาคนโดยไม่เอาเงิน ใครมาพร้อมจะช่วยเหลือ มะ (แม่) ของเราสืบสานวิชาเหล่านี้ถึงเรานับเป็นรุ่นที่ 4”

หมอพื้นบ้านเกิดขึ้นมาเพื่อรับใช้สังคม เธอมีแม่เป็นต้นแบบและ
ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต

ย้อนไปรุ่นปะแก่ (ตา) ของเธอเป็นผู้ทุ่มเทกับการช่วยเหลือ
รักษาคนจนเสียชีวิตไปกับการระหว่าที่นี้ ครั้งหนึ่งตาเป็นคนใช้ให้แม่
ของเธอไปต่อกระดูกวัวที่ถูกตีขาหัก เมื่อวัวตัวนั้นหายเป็นปกติแม่จึง
เริ่มรักษาคนตั้งแต่นั้นมา ใครหล่นต้นไม้ หรือประสบอุบัติเหตุกระดูก
หักก็จะมาหา

มาถึงสุติมาก็ถูกแม่ฝึกใช้ เป็นหมอพื้นบ้าน
มาตั้งแต่เด็กเช่นกัน วิชาความรู้ต่างๆ ค่อยซึมซาบ
เข้ามาโดยไม่รู้ตัว เธอเป็นลูกคนเล็กในพี่น้อง 4 คน
และเป็นเพียงคนเดียวที่สืบทอดวิชาหมอพื้นบ้าน
ของตระกูล

การได้เห็นแม่รักษาคนไข้มาตั้งแต่เกิดทำให้
มีบุคลิกบางอย่างก่อเกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัว กระทั่งเข้า
โรงเรียนประถมที่โรงเรียนวัดนารังนก อยู่ชั้น
ป.4 เพื่อนที่เป็นผู้ชายคนหนึ่งเล่น
ฟุตบอลจนหัวเข่าเจ็บเดินไม่ได้

“เราไม่คิดอะไร แค่จับ
กระดูกให้ตรงแล้วใส่กลับเข้าไป
พอใส่หัวเข่าให้เพื่อนได้ มีคน
บอกว่าต่อไปน่าจะเป็นหมอ
จุดเริ่มมาจากตรงนั้น”

เพื่อนๆ เริ่มรู้ว่าเธอทำอะไร
อย่างนี้ได้ ใครเป็นโรคจึงวิ่งเข้าหา

โรคแบบโบราณอย่างเริ่มสุติมา
จะรักษาโดยการ “ปิด” ตามคาถา
ที่แม่สอน ถ้าอธิบายทางวิทยาศาสตร์
เธอมองว่าเป็นการสัมผัสอย่างหนึ่ง

และอาจมีสิ่งอธิบายยากด้วย เพราะใช้คำถ้อยอย่างเดียวกันก็หายได้ ฟังดูไม่น่าเชื่อ

เข้าเรียนชั้นมัธยม โรงเรียนคูเต่าวิทยา ได้เป็นนักกีฬาโรงเรียนแข่งขันแข่งก้วกระโดดได้ที 1 และเป็นนักวิ่ง 200 เมตร เคยได้รางวัลเยาวชนที่มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตดีเด่น พอจบชั้นมัธยม 3 ทางบ้านขัดสนทางการเงิน จึงหันไปเรียน กศน.ตั้งใจว่าจะต้องเรียนจบ ม.6 ให้ได้ หลังจากจบหันไปเรียนสายอาชีพที่โรงเรียนสองแฉง จนจบ ปวส.คอมพิวเตอร์ธุรกิจ

“บอกที่บ้านว่าอยากเรียนต่อปริญญาตรีที่รามคำแหง ตำราบางเล่มได้เทียบโอนจาก ปวส.จึงใช้เวลาเรียน 2 ปี จบรัฐศาสตร์ สาขาบริหารธุรกิจ ตอนเริ่มเรียนอ่านหนังสืออยู่บ้าน เพราะยังทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายตุลาการอยู่สมาคมมุสลิมหาดใหญ่ ช่วงหลังๆ จึงจะขึ้นไปเรียนเต็มที”

ระหว่างขึ้นไปเรียนรามเธอสนใจแพทย์แผนไทย โดยมีโอกาสอ่านตำรับตำราที่เกี่ยวข้องในห้องสมุด

“ตอนไปห้องสมุดมีเรื่องแปลก เจอคนๆ หนึ่งเขาบอกว่าอยากมาปรึกษาเรื่องโรค มาให้ช่วยبيب เราสงสัยถามกลับว่ารู้ได้อย่างไรว่าเป็นหมอ แต่ก็ภูมิใจที่เขาให้โอกาสเราได้ช่วย เหตุการณ์แบบนี้จะเจอบ่อย ไม่รู้ว่าเพราะอะไรเหมือนกัน”

ระหว่างขึ้นไปเรียนรามเป็นที่รู้กันว่า เธอคอยช่วยเหลือเพื่อนที่มีปัญหาทางสุขภาพอยู่เสมอ โดยเฉพาะคนที่มีอาการเคล็ด ปวดเมื่อยเท้าชา เธอช่วยเหลือคนเหล่านี้โดยวิธีการนวด เป็นวัตรปฏิบัติที่ทำให้เพื่อนซื่อซนกับข้าวมาฝาก จนเธอเองแทบไม่ต้องออกเงินซื้อเอง บางคนหายจากอาการเจ็บป่วย ถึงขนาดพาไปแนะนำให้รู้จักพ่อแม่อด้วยความปลื้มใจ

การสัมผัสโดยการนวดเป็นพลังอย่างหนึ่งที่ทำให้หายจากโรคได้ วิชาการนวดตามแบบหมอพื้นบ้านเธอได้มาจากแม่ โดยไม่ได้ตั้งใจ เพราะตั้งแต่วัยเด็กแม่จะใช้ให้ช่วยงานแบบนี้เสมอ แท้จริงคือการถ่ายทอดส่งต่อภูมิปัญญาอย่างหนึ่ง ล้วนเป็นบริบททำให้สุดใจมาสนใจภายหลัง

หลังจากจบปริญญาตรี กลับมาบ้านพบว่ามีคนมานวดรักษาที่บ้าน เต็มไปหมด เธอคิดเรื่องแพทย์แผนไทยขึ้นมาจริงจั่งอีกครั้งจึงโทรศัพท์ ไปถามที่สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลาว่ามีการสอนแพทย์แผนไทย ที่ไหนจากข้อมูลทำให้เธอตัดสินใจสมัครเรียนกับสมาคมแพทย์แผนไทย ชาติใหญ่ 2 ปี จบแล้วสอบได้ใบประกอบโรคศิลป์

“มันเกิดมาจากเรามีเมตตา อาชีพการเป็นหมอนั้นมาเอง จากที่ เพื่อนมาใช้เราตลอด บางที่ต้องนอนเตียงคืน ที่ช่วยเขาไม่ได้คิดเงิน แค่เขาสามารถเดินได้ เราก็ภูมิใจ แค่นั้นเองไม่มีอะไรมาก สุดท้ายมะ สงสัยว่า เราทำอะไรด้านนี้มั่ง เลยมาเรียนด้านแพทย์แผนไทย ตอนนี กำลังเรียนต่อแพทย์แผนไทยของ มสธ.(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมา-ธิราช) อีก คิดว่าจะเรียนไปเรื่อยๆ พร้อมกับเอาความรู้จากมะมา ประยุกต์เข้ากัน”

ก่อนขึ้นไปเรียนรามคำแหงนั้นสุดimaเป็น อสม. แล้วอาจจะนับ ว่าเป็น อสม.อายุน้อยอีกเหมือนกัน การรับบทบาทนี้ตั้งแต่ยังวัยเยาว์ จนเพื่อนสงสัย เธอให้เหตุผลว่าเพราะช่วยคนอื่นอยู่แล้วนับแต่รุ่นแม่ มาถึงพี่ชายที่เป็น อสม. เธอรับช่วง อสม.จากพี่ชาย เธอคิดว่างาน อสม.ได้คบคน และสนุกกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การได้รางวัล อสม.ดีเด่นระดับชาติ สุดimaเห็นว่าเพราะตัวเอง ช่วยเหลือคนเป็นหลักมาโดยไม่คิดหวังผลตอบแทน นอกจากรักษา เธอยังสอนวิชาแพทย์แผนไทยให้กับเยาวชนในชุมชนในนามชมรม อนุรักษ์สมุนไพรบ้านคู (ชายบาง) หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านหาร

เรื่องนี้เกิดขึ้นหลังจบจากรามคำแหงเธอสอนอ่านคัมภีร์กูรอน หลังละหมาดมัฆริบ เด็กที่มาเรียนทั้งหญิงชายราว 25 คน เธอจึงสอน เพิ่มความรู้ทางสมุนไพรด้วย เพราะเห็นว่า คนที่เรียนคัมภีร์อัลกุรอน จะทำให้มีจิตใจอ่อนน้อม จิตใจดี ตามหลักถ้าจิตใจไม่ดี จะไม่ให้เรียน ด้านนี้ เธอค่อยใส่ความรู้ให้ตามลำดับ เริ่มจากบอกสรรพคุณสมุนไพร สอนนวด ที่สำคัญย้ำว่าคนที่รักษาคนได้ต้องมีจิตใจเมตตา และคุณธรรม หลายอย่าง

“เราตั้งชมรมเอง ออกเงินเราเอง เพราะไม่อยากให้ภูมิปัญญา
ตรงนี้สูญหายไป”

สมัยก่อน การถ่ายทอดแพทย์แผนไทย ผู้สอนจะบอกไม่หมด
แต่สุดท้ายสอนหมด และมีแนวคิดทำเป็นสารานุกรม ทั้งภาคทฤษฎี
และปฏิบัติที่ไว้รักษาได้ผลเชิงคุณภาพ นอกจากนั้นแพทย์แผนไทย
มักต้องใช้คาถา เธอจะมีคาถาที่สืบทอดมานานเช่นเดียวกัน อย่างการ
นวดจะมีคาถาป้องกันไม่ให้โรคคนป่วยมาสู่หมอ และของหมอไปสู่
คนป่วย ก่อนนวดหมอบต้องตื่นมาละหมาดตอนตี 2-4 ตอนรักษาต้อง
อ่านอัลกุรอาน เพื่อเป็นเกราะป้องกันอีก

“มีคนป่วยคนหนึ่งมาหา เขาเป็นช่าง คือเขาทำงานห้องเอกเรย์
แต่เชื่อแพทย์แผนไทย เราแค่สัมผัสใช้คาถาเขาก็หาย แสดงว่ามีจิตใจ
ที่ทําให้หาย มันเหนือจากธรรมชาติ ไม่สามารถพิสูจน์ได้”

ทุกวันนี้ลูกศิษย์ของเธอก็มีความรู้พื้นฐานทางแพทย์แผนไทย ระดับ
หนึ่ง พร้อมสำหรับหาโอกาสศึกษาต่อในเรื่องนี้

“ที่แน่นอนเขาจะรู้ว่าสรรพคุณสมุนไพร แต่ละอย่างนั้นสามารถ
รักษาโรคอะไรได้บ้าง อย่างพริกไทยบำรุงธาตุขับลม อันนี้จะเขาบอกได้
ตอนกรรมการคัด อสม.ดีเด่นลงพื้นที่มาตรวจสอบ น้องๆ พวกกัน
ลาโรงเรียนมาช่วยให้ข้อมูลจนเราได้รางวัล ซึ่งเราอดภูมิใจไม่ได้”

สุดท้ายยังสอนแม่บ้านมาทำลูกประคบ น้ำมันนวด นอกจากได้ผล
ทางสุขภาพแล้วยังทำให้พวกเขามีรายได้ยามว่าง ผลผลิตส่งขายที่ศูนย์
เรียนรู้ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านของเธอเอง หรือเอาไว้
ใช้เองเป็นยาสามัญประจำบ้าน

กลุ่มผู้สูงอายุ เธอไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสอนเรื่องสมุนไพร
ว่ากินพืชสมุนไพรที่มีอยู่ข้างบ้านอย่างไร จึงจะเกิดประโยชน์ต่อสุขภาพ

“บทบาท อสม.เรารับผิดชอบ 11 ครั้งเรือน ซึ่งถือว่ามากกว่าเพื่อน
ใครเกิดเวลาไหนก็จะไป คนแก่ คนพิการ ก็พาไปจดทะเบียน ตอนนี้มี
คนเกิดใหม่ 3 คน คนแก่ 60 ปีขึ้นไปประมาณ 4 คน แล้วก็เด็กพิการ
1 คน”

นอกจากวิชาทางแพทย์แผนไทยไปช่วยงาน อสม.เธอประยุกต์ กับความรู้สมัยใหม่ อย่างคนพิการเธอแนะนำว่าอย่าอยู่เฉย ต้อง เคลื่อนไหว ทำกายภาพบำบัด คนแก่ซึมเศร้าใช้วิชาทางจิตวิทยาไปคุย ให้สนุกสนาน กินข้าวได้ ให้เขายิ้ม วัดความดันให้ เอาขนมไปฝาก เอาเงินของทางราชการไปให้ หรือบางทีให้เงินตัวเองไปด้วย

สุดิมาเล่าว่า วิชาหมอพื้นบ้านของแม่ถือว่าเป็นของเก่าดั้งเดิม แต่เมื่อเธอเรียนแพทย์แผนไทยอย่างเป็นทางการก็ไม่ได้ทิ้งภูมิปัญญา ของบรรพบุรุษเป็นหลัก จึงเอาจุดเด่นประยุกต์เข้าหา

“พบว่าของมะดีดีกว่า แต่มะอาจไม่รู้จักประยุกต์ ตามประสาชาวบ้านเดิมๆ พอไปเรียนทำให้นำมาผสมผสานพัฒนาได้ อย่างยาของมะ ต้มอย่างเดียว แต่ในความเป็นจริง ปัจจุบันชาวบ้านไม่สะดวกกับการ ต้มยา ทำอย่างไรให้สะดวกกับการกิน พวกพาไปไหนได้ ก็ต้องทำเป็น แคปซูล เป็นลูกกลอน เป็นผง”

บ้านของสุดิมานอกจากเป็นศูนย์เรียนรู้แพทย์แผนไทย เธอเปิด เป็นคลินิกแพทย์แผนไทย โดยผู้ป่วยต้องโทรมานัดล่วงหน้า ทางยา เธอคิดสูตรสมุนไพรขึ้นมาหลายตัว เช่น ยาหม่องซึ่งกำลังได้รับการ ตอรับกว้างขวาง ยาสระผมสำหรับสร้างเซลล์ผมขึ้นใหม่ สบู่ เหล่านี้ เธอประยุกต์สูตรสมุนไพรจากแม่และยายผู้ซึ่งผมไม่เป็นหงอกและ ร้างกายแข็งแรงแม่ยามวัยชรา

“ถ้ามองอีกอย่างที่เขาแข็งแรงเพราะกินของง่ายๆ อย่างของ ข้างบ้าน มะชอบกินใบยอ มะเขือพวง ดอกแคยอดแค กินน้ำซุบ ของ ลวก ปลาทอด ไม่กินอย่างอื่น กลัวยของชอบ มะไม่กินนม แต่แข็งแรง อย่างแคงส้มเป็นยาหม้อที่ดีที่หนึ่ง ต้มยามีสมุนไพรมาก แต่ทุกวันนี้ เรามักไปกินแบบตะวันตก มีแต่จะทำให้อ้วนและเป็นโรค”

เธอฝันว่าถ้าแพทย์แผนปัจจุบัน กับแพทย์แผนไทยมาประยุกต์ รวมกัน น่าจะเกิดผลดีที่สุด เพราะแต่ละส่วนมีจุดเด่น ความเก่ง ในแต่ละด้านที่ไม่เหมือนกัน

“ยกตัวอย่างว่าเส้นทับกระดูกซึ่งต้องผ่าตัด ประสบการณ์ตัวเองบอกได้เลยว่าไม่ต้องผ่าตัดให้เจ็บตัว คนทุกวันนี้มองที่ปลายเหตุอย่างเดียว โดยไม่มองต้นเหตุว่าทำไมจึงเส้นทับ เช่น เพราะเขานั่งนานเกินจนตำแหน่งของเส้นมันเปลี่ยนไป”

โรคชิคุนคุนยา เธอบอกว่าในทางแพทย์แผนไทยโรคนี้นั้นมีมานานแล้วไม่รู้กี่พันปี แต่ไม่คิดถึงว่าเชื้อมันจะเวียนกลับมา เรื่องนี้ในคัมภีร์ตักศิลาเขียนเอาไว้หมดแล้ว ว่าต้องกระตุ้นพิษให้หมดก่อนแล้วจึงจะให้ยาแก้ไข้ ขั้นตอนรักษาไม่รีบร้อน เพราะเป็นโรคโบราณ ถ้ารักษาตามแบบโบราณหลายขั้นตอนจะหายขาด มันคง ไม่ใช่ว่าหายใช้ชิคุนคุนยาแล้วยังปวดเข่า ซึ่งถือว่ายังไม่หาย

คนคลอดลูกในโรงพยาบาลอาจมีปัญหาโรคเรื้อรังหลายอย่างตามมา แต่คนสมัยก่อนเน้นให้เกิดเองเพื่อที่จะเอาของเสียในร่างกายออก กินยาขับเลือด ขับน้ำคาวปลา ให้อยู่ไฟ

“เรามีของดี แต่ไม่ได้เอามาใช้ ซึ่งใช้บางอย่างต้องใช้แผนโบราณความคิดตัวเองเป็นอย่างนั้น”

เธอเล่าถึงคนไข้รายหนึ่งซึ่งหมอแผนปัจจุบันบอกว่าเป็นต้องผ่าตัด เมื่อมาหาเธอถามว่าเคยใช้สูง ร้อน ตาแดง ต้อเกิดขึ้นมาหลังใช้หรือไม่ จากการวินิจฉัยใหม่แบบแผนไทย แล้วให้ยากระตุ้นพิษก็หายได้ เธอมองว่าสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นเพราะแพทย์ปัจจุบันวินิจฉัยเฉพาะตาอย่างเดียว ไม่ได้มองแบบองค์รวม

“การต่อกระดูกต้องผ่าตัดก็ครั้ง ต้องผ่าตัดเอาเหล็กเข้าไปทีหนึ่ง แล้วผ่าตัดเอาเหล็กออกอีกครึ่งหนึ่ง เป็นแผลเป็น แต่หมอโบราณทำโดยไม่ต้องผ่าตัดอะไรเลย และยังติดเร็วกว่าอีก”

อย่างไรก็ตามเธอยอมรับว่า จุดอ่อน จุดแข็ง ระหว่างแผนปัจจุบันและแผนไทยก็มีต่างกันอยู่มาก อย่างแผนปัจจุบันสามารถอ่านเวชระเบียน ผู้ป่วยได้ละเอียด ขณะแผนไทยยังไม่ค่อยได้ทำตรงนี้เท่าใดนัก เธอจึงพยายามปรับปรุงระบบเวชระเบียน เพราะข้อมูลไม่ครบทำให้วินิจฉัยโรคผิดนับว่าเป็นบาปอย่างหนึ่ง

หลักสำคัญของคนเป็นหมอต้งต้องมีคุณธรรม รักษาโดยไม่มีข้อแม้
“ตัวเองเชื่อปรัชญาแพทย์แผนไทย เพราะอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน
มาตั้งแต่เด็กๆ ซึ่งจะมีการอธิบายความหมายเรื่องแบบนี้เอาไว้แล้ว แม้ว่า
ไตรปิฎกของศาสนาพุทธ และไบเบิลของคริสต์ ก็จะบอกเรื่องแบบนี้
เอาไว้เช่นกัน จะมีสิ่งดีเปรียบเทียบไว้ คนดีๆ จิตใจดี มักไม่ค่อยเป็น
อะไร คนต้องมีคุณธรรม เรื่องสุขภาพเชื่อมโยงกับศาสนาทุกศาสนา”

บทบาทอีกอย่างหนึ่งของสูติมาทุกวันนี้คือ เป็นอาจารย์สอน
ที่คณะแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มองถึงอนาคต
ของตัวเองว่า อยากเรียนรู้ต่อไปเพื่อพัฒนาคน

ทุกวันนี้แม้ว่าทางราชการจะมายกป้ายให้ที่บ้านเป็นศูนย์เรียนรู้
แต่เธอมองว่าเหมือนกับยังไม่มีความพร้อมสำหรับผู้ต้องการมาเรียนรู้
เท่าใดนัก ในความคิดเธอศูนย์เรียนรู้ต้องจัดให้มีห้องเรียน โต๊ะ เก้าอี้
สำหรับคนทั่วไปมาเรียนทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อเธอได้สืบทอดภูมิปัญญา
อย่างชัดเจน

เธอมองอีกมุมหนึ่งว่าทุกวันนี้การใช้ยาแผนไทยเป็นไปตามกระแส
โดยไม่มีความรู้ การใช้ยาสมุนไพรไม่ถูกวิธีก็มีผลข้างเคียง

“หลักการทำยาสมุนไพรมี 4 อย่างคือ ยาตัวตรง ตัวแทรก
ตัวตาม ตัวคุม การทำยาแบบนี้รักษาคนได้ แต่ตัวยางอย่างจะกินเดี่ยว
มักมีผลข้างเคียง ต้องมีตัวแก้ ตัวเสริม ต้องคุณเป็นหลัก ต้องดูสุขภาพ
คนๆ นั้นไม่ดี มีโรคอื่นแทรก อย่างมะเร็งที่คนกำลังนิยมกันอยู่อาจ
มีปัญหา”

ตามหลักแพทย์แผนไทยการกินอะไรสักอย่าง ต้องลำดับแต่ต้น
เหตุว่าคนนั้นเป็นโรคอะไรมาก่อน อย่างเป็นโรคไต ต้องรักษาไตก่อน
จึงจะมากินสมุนไพรบางอย่าง อย่างฟ้าทะลายโจรกินเดี่ยวๆ ถ้าต่อเนื่อง
กัน 7-15 วัน ทำให้หลอดเลือดหัวใจขยายขึ้น การทำงานหัวใจจะหนัก
อาจทำให้หัวใจพิการได้ แต่ถ้าเราเอาตัวยาบารุงหัวใจใส่ ก็แก้ได้

สำหรับสูติมาสิ่งที่ประทับใจในชีวิตเธอคือ รักษาโรคให้หาย นั่นคือ
ความสบายใจ ความภูมิใจ สุขแบบที่ไม่สามารถบอกใครได้.

4

“กาลครั้งหนึ่ง... กับนิทานที่ต้องเล่า”

**คณะนิทานจากแดนไกลมาเปิดโลกทัศน์ใหม่ด้วยโครงการ
“กาลครั้งหนึ่ง...กับนิทานที่ต้องเล่า” (Once upon a time..in Telling
Your Story)**

รศ.ดร.วยุพา ทศตะ อาจารย์ประสงค์ สายพงศ์ จากมหาวิทยาลัย
มหาสารคาม และ Yvonne Young นักเล่านิทานระดับโลกจาก
อเมริกา หอบนิทานสนุกๆ หลากหลายเรื่องราวมาฝากสมาชิกวิทยาลัย
วันศุกร์ ครั้งที่ 434 ประจำวันที่ 21 พฤศจิกายน 2551 ในคำคืน
ที่ต่างจากปกติ เพราะคลาคร่ำไปด้วยเด็กๆ

รุ่งขึ้น 22-23 พฤศจิกายน พวกเขาเป็นวิทยากรโครงการกาล
ครั้งหนึ่ง..กับนิทานที่ต้องเล่า จัด ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ค่ายเสนาณรงค์
เทศบาลเมืองคอหงส์ โดยผู้เข้าร่วมเป็นครูศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
ในจังหวัดสงขลาและ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

Yvonne Young เปิดฉากเล่านิทาน นำทุกคนร้องเพลง ออกทำ
ออกทางประกอบ พร้อมกับให้ความรู้หลายแง่มุมเกี่ยวกับนิทานและ
แลกเปลี่ยนประสบการณ์เด็กประถมวัยไทย-อเมริกาอย่างเป็นกันเอง

สุวรรณณี เกิดขึ้น หรือ “ครูเล็ก” ผู้นำกลุ่ม Sweetjunior ผู้ริเริ่ม
โครงการนี้เล่าว่า นิทาน ถือว่าเป็นกระบวนการพัฒนาคนที่ได้ผล

“ตัวเองใช้กับลูกกับหลานมาแล้วเห็นพัฒนาการตรงนี้เยอะมาก
เริ่มแรกเราเล่า แล้วมาอ่านนิทาน พออ่านเขาจะเรียกร้องนิทานต่างๆ
เหล่านั้น แล้วเขาพัฒนาการอ่านของเขาไปเรื่อยๆ” ครูเล็กเล่าความ
เป็นมาที่เกิดกับตัวเอง จากความสนใจส่วนตัว ในระยะต่อมาเธอพยายาม
สรรหาว่าใครจะมาช่วยทำกระบวนการนี้ให้สมบูรณ์แบบ

“เราเองแค่เล่าในฐานะเป็นแม่ แต่ไม่รู้ว่ากระบวนการจริง
มันเป็นอย่างไร บังเอิญอ่านหนังสือพิมพ์จุดประกายกรุงเทพมหานคร
ปี 2539 เจอเรื่องอาจารย์ยุพพา เลยเขียนจดหมายไปที่มหาวิทยาลัย
มหาสารคามว่าอยากให้อาจารย์มาทำกระบวนการเล่านิทานให้กับเรา

อาจารย์ใจดีมากตอบรับ หลังจากนั้นเราก็จะมีนักเล่านิทานลงมากับอาจารย์ตลอด”

ที่มหาวิทยาลัยมหาสารคามนั้นมีกิจกรรมเล่านิทานต่อเนื่อง มีการเชิญนักเล่านิทานทั่วโลกมาร่วมงานด้วยเสมอ ปกตินักเล่านิทานระดับโลกเดินทางมาในทวีปเอเชียหลายประเทศ แต่จะไม่ได้มีเป้าหมายมาเล่านิทานในเมืองไทยโดยตรง ทางมหาวิทยาลัยรอจังหวะดังกล่าวเพื่อชวนพวกเขาเข้ามาเมืองไทย

“บ้านเราไม่ได้เต็มที่กับเรื่องนี้ จึงมีงบอุดหนุนน้อยมาก ที่ได้ตัวนักเล่านิทานมา เพราะเขาเดินทางผ่านมา สำหรับเราถือว่าตรงนี้เป็นผลพลอยได้อีกทาง เพราะเมื่อนักเล่านิทานระดับโลกมาเมืองไทย อาจารย์วุฒิวุฒาจะโทรมาบอก ถ้าต่อมาได้จะเชิญมาบ้านเราด้วย” ครูเล็กเล่า

แม้ไม่สามารถจัดได้ทุกปี แต่ครูเล็กเชื่อมต่อกับอาจารย์วุฒิวุฒา จัดกิจกรรมนิทานในจังหวัดสงขลา ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี 2539 ใช้ชื่อกิจกรรมนำว่า “กาลครั้งหนึ่ง...” เปลี่ยนประโยคหลังมาเรื่อยๆ ตามแนวคิดหลักในแต่ละครั้ง จึงมีนักเล่านิทานต่างประเทศเดินทางมาแล้ว 5-6 คน โดยครั้งนี้ใช้ชื่อว่า “กาลครั้งหนึ่ง...กับนิทานที่ต้องเล่า”

ครูเล็กบอกว่าใช้ชื่อนี้เพราะจากการอ่านหนังสือพิมพ์พบว่าหน่วยงานสำคัญระดับชาติต้องการมีนโยบายให้ศูนย์เด็กเล็ก เล่านิทานให้เด็กฟัง หรือนิทานพัฒนาไอคิว อีคิวให้เด็ก “หัวข้อข่าวจะเป็นอย่างนี้ แต่ไม่มีคนทำเรื่องนี้จริงจัง”

เมื่อ Yvonne Young นักเล่านิทานจากอเมริกาเดินทางมาเมืองไทย ครูเล็กจึงไม่รีรอติดต่อผ่านอาจารย์วุฒิวุฒาเชิญลงมาสงขลา

“เมื่ออาจารย์บอกว่าได้ เราหางบอุดหนุนครั้งก่อนๆ ที่เราจัดเป็นค่ายเด็กเข้าร่วมต้องเสียเงิน ครั้งนี้เราคิดว่าคนที่น่าจะได้เรียนรู้ น่าจะเป็นครูจึงไปคุยกับครูเจี๊ยบ (นงลักษณ์ ศรีษยาภิวัฒน์) ทางแผนสุขภาพ

จังหวัดสงขลา ประเด็นเด็กและเยาวชน และอาจารย์พงศ์เทพ (สุธีรุทธิ) จาก สวรส.”

ครูเล็กตั้งใจว่าอย่างไรก็ต้องเชิญมาอยู่แล้ว ถ้าไม่ได้การอุดหนุนงบประมาณกะว่าใช้เงินส่วนตัว แต่ครูเจี๊ยบบอกว่ามีงบอยู่นิดหน่อย ส่วนอาจารย์พงศ์เทพเห็นว่าควรเอานิทานไปผนวกกับ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะ Yvonne Young เชี่ยวชาญเรื่องนิทานสันติภาพ เคยได้รับรางวัลทางนี้มา

เมื่องบประมาณสองส่วนมารวมกัน และงบส่วนตัวของครูเล็กเองจึงลงตัวในเป้าหมายรวม เริ่มแรกมีแผนจะจัดงานที่จังหวัดยะลา อย่างไรก็ตามในที่สุดผู้จัดเห็นว่าการจัดที่หาดใหญ่น่าจะให้ความสะดวกปลอดภัยกับทีมวิทยากร

ครูเล็กตั้งข้อสังเกตถึงสถานการณ์การเล่านิทานในปัจจุบันว่าน้อยลงจนน่าห่วง

“สมัยก่อนปู่ย่าตายายเล่า ทุกวันนี้ถูกแย่งโดยสื่ออื่น ไม่ว่าจะเด็กไทยหรือที่ไหนก็จะมีปัญหานี้เหมือนกัน ส่วนเทพ ซีดี เรื่องนิทานไม่มีคุณค่าทางจิตใจ คือฟังไปเฉยๆ ไม่อบอุ่น สังเกตถ้าเราเล่านิทานให้ลูกฟัง ลูกอยู่ที่ตักเรา เราได้มองตาเขา เขาก็ได้มองตาเรา เขาจะมีคำถามโต้ตอบตลอด เป็นความสัมพันธ์ลึกซึ้ง ซึ่งต้องทำจึงจะรู้ แต่ถ้าฟังเทปก็ไม่ได้ตรงนี้”

ครูเล่านิทานในห้องเรียนน้อยลง ไม่เหมือนสมัยก่อน อย่างมากเปิดเทปให้เด็กฟังหรือดู ขาดการสัมผัสเด็กแต่ละคนโดยตรง

“เมื่อเราบอกว่า กาละ...ครั้งหนึ่ง นานมาแล้ว เด็กจะเริ่มมาตาคะแป้ว นั่นคือส่วนหนึ่งที่คุณครูจะได้รับการตอบรับจากเด็กมากเลย แต่ว่าเราไม่ได้ทำ ไม่รู้ เพราะภาระ เวลาของคนรุ่นใหม่หรือเปล่า”

ครูเล็กเห็นว่าคุณค่านิทานมีเยอะ หลายคนบอกว่านิทานเป็นเรื่องเพ้อฝัน แต่เธอเชื่อว่าเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้น ถ้าฟังกันดีๆ ฟังด้วยหัวใจจะรู้ว่านิทานมีความจริงเยอะมาก

“อย่างอาจารย์อิวานเขียนเอาไว้ในบทกวีของเขาว่า ถ้าหากฟังนิทานอย่างตั้งใจ นิทานคือความจริง ถ้าหากฟังลึกลงไปกว่านั้นความจริงเหล่านั้นจะมาหาเรา เพราะฉะนั้นถ้าพ่อแม่เห็นคุณค่าของนิทาน สิ่งที่ได้จากนิทาน เรื่องราวของความดีต่างๆ ทุกอย่างในโลก ความรู้สึกในนิทานมีทั้งกาย จิต วิญญาณ ทุกอย่างอยู่ในนั้น ถ้าหากเรายอมรับมันมีคุณค่ามหาศาล”

นางลักษณะ ศรีชยาภิกวัฒน์ หรือ “ครูเจี๊ยบ” แห่งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดบางदान แคนนำแผนสุขภาพจังหวัดสงขลาประเด็นเด็กและเยาวชน มองว่านิทานเป็นสิ่งที่

เด็กทุกคนต้องการ และมันเป็นสิ่งที่ดีที่จะทำให้เด็กมีจินตนาการ สามารถสอดแทรกเรื่องราวต่างๆ ไม่ว่าจะจริยธรรม คุณธรรม ความเชื่อ ความดี ความงาม ความจริงให้กับเด็กได้ โดยเฉพาะเด็กตัวเล็กๆ ถ้าพ้นช่วงวัยนี้ไปแล้วอาจจะสายเกินไป

“มีโอกาสดูกับพี่เล็ก (สุวรรณณี) บอกว่ามีอาจารย์จากต่างประเทศ ก็คือ อาจารย์อิวานมาเล่านิทาน ครูเจี๊ยบก็บอกว่าน่าจะเป็นโอกาสดี ของครูในศูนย์เด็ก ซึ่งไม่ใช่มีครูเจี๊ยบคนเดียว มีครูศูนย์เด็ก และคนที่ ทำงานเกี่ยวกับศูนย์เด็ก มองว่านิทานมันต้องมีอยู่ทั่วไป อยู่กับคน หลายกลุ่ม เพื่อให้เกิดเครือข่ายในการสร้างอะไรดีๆ ให้กับเด็กใน จังหวัดสงขลาของเรา”

นอกจากครูเจี๊ยบประสานงบประมาณเกี่ยวข้องแล้ว ยังทำหน้าที่ เชิญครูในศูนย์เด็ก 16 อำเภอในจังหวัดสงขลา ให้ทางชมรมผู้ดูแล เด็กแต่ละอำเภอ เลือกมาอำเภอละ 2 คน เพื่อมารวม และกลับไปถ่ายทอดต่อในแต่ละพื้นที่

นอกจากครูพี่เลี้ยงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก ยังมีคนทำงานด้านเด็ก อย่างกลุ่มนิทาน เช่น คณะนกน้อยหัดบิน และครู

จาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดละ 3 คน ตัวแทนโรงเรียน เอกชนที่มาเข้าร่วม เช่น โรงเรียนดิฐฐพร อำเภอนาหม่อม โรงเรียน สหศาสตร์ อำเภอบาดใหญ่ โรงเรียนบ้านนา อำเภอจะนะ เป็นต้น

“คุณสมบัติของผู้มาร่วมต้องเป็นผู้ที่รักการเล่านิทานจริงๆ สามารถถ่ายทอดให้เพื่อนๆ ได้ และสามารถที่จะนำไปสร้างนวัตกรรม ใหม่เกี่ยวกับการเล่านิทาน ในส่วนตัวเองและอำเภอตัวเองได้”

ครูเจี๊ยบมองว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั่วไปโอกาสที่ครูจะได้รับการ พัฒนาแบบนี้มีน้อยมาก โครงการนี้ถือว่าเป็นโอกาสดีที่ครูเหล่านี้จะได้ รับเรื่องดีๆ มีพันธะสัญญากันเล็กๆ ในผู้มาร่วมโครงการว่า องค์กรความรู้ นี้จะต้องได้รับการพัฒนาต่อ

“คนที่มาคือคัดเลือกจากพื้นที่มาแล้ว 2 คน จะกลับไปช่วยกันคิด เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ อาจใช้นวัตกรรมที่ตัวเองมีอยู่แล้วในพื้นที่ ของดีๆ ในบ้านเราก็มีอยู่เยอะ นิทานพื้นถิ่น รวมทั้งที่วิทยากรมา ให้เราผสมผสานกัน อาจจะมีเพิ่มเทคนิคหลากหลายรูปแบบ ต่อไปเรา กำลังคุยกับแหล่งทุนว่า เมื่อเราได้องค์ความรู้จากตรงนี้มาแล้วน่าจะมี กลุ่มนิทานในจังหวัดของเราไปพัฒนา แล้วมาเล่าสู่กันฟัง ดูซิว่าจะทำ อะไรได้แค่ไหน”

ครูเจี๊ยบเล่าว่า ตัวเธอเองได้รับการปลูกฝังนิทานมาตั้งแต่เด็ก นิทานมีหลากหลาย เช่น เพลงกล่อมเด็ก แต่บางครั้งเราอาจจะหลงลืม ที่อยากพัฒนาก็คือ เทคนิค กระบวนการต่างๆ

“อย่างเช่นเราได้รับการเล่านิทานบางอย่างมาตั้งแต่เด็ก ใช้เทคนิค แบบนั้นกับเด็กต่อ อาจจะเป็นสิ่งเดิมๆ แค่นั้น เมื่อได้เห็นแบบอื่น อย่างอาจารย์ที่มาจากต่างประเทศมีประสบการณ์เรื่องนี้ในหลายประเทศ จะได้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันด้วย ตรงนี้น่าจะเอามาปรับกันได้”

นฤมล หมัดสะหรี หรือ “ครูแดง” จากศูนย์เด็กเล็กบ้านบ่อแพ เทศบาลตำบลท่าช้าง อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา เล่าว่าได้มาร่วม โครงการเพราะตัวเองเป็นคนที่ชอบนิทาน และเล่านิทานเก่ง การเป็น

ครูประจำศูนย์เด็กเล็กมา 19 ปี บอกว่า การมาร่วมกิจกรรมวันนี้ถือว่า ได้เทคนิค เพราะมองเห็นว่าแนวคิดจากวิทยากรทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ รอบตัวเรา สามารถเอามาแต่งเป็นนิทานได้

“ปกติจะเล่านิทานเก่ง จะเอามาจากหนังสืออะไรแบบนั้น การปลูกฝังคุณธรรมเด็กจะไม่เล่าตามเนื้อหานั้นทั้งหมด แต่จะมีการ แต่งเสริม สมมติว่าเรื่องเจ้าหนูจอมเกร เนื้อเรื่องอาจจะที่อื่นๆ สั้นๆ แต่ของเราจะบอกว่า หนูตัวนี้พอไปเจออะไร จะใส่เนื้อหาชวน สนใจขึ้น”

ครูแดงมองว่านิทานช่วยพัฒนาเด็กได้มาก ทำให้มีความคิดสร้างสรรค์ เด็กจิตใจอ่อนโยน เด็กน่ารักๆ เอานิทานไปสอน เขาจะปรับตัวเองได้

“การเล่านิทานต้องใส่อารมณ์ น้ำเสียง คนเล่าเสียงดีไม่ดีไม่เป็นไร แต่ต้องทำเสียงไปตามเนื้อเรื่อง อย่าอ่านหรือเล่าแบบที่อื่นๆ ไม่น่าสนใจ ทำทาง ถ้าเป็นหนังสือต้องทำความเข้าใจมาก่อนว่า ตรงนี้เป็นอย่างไร เราอาจแต่งเอาเอง ไม่ต้องตามเขาทั้งหมด”

ทุกวันนี้พ่อแม่เด็กมักไม่ได้เล่านิทานให้ลูกฟัง ครูแดงเล่าว่าเจอ พ่อแม่บางคนมาบอกว่า เขาเสียอีกได้ฟังนิทานที่ครูแดงเล่าให้ฟังจาก ปากลูก

“ถามว่าทำไมไม่เล่าให้ลูกฟังบ้าง เขาจะบอกว่าเล่าไม่เป็น ลูกเขา จะว่าพ่อแม่เล่าไม่หรอย(สนุก) ครูแดงเล่าหรอยกว่า”

ตอนเย็นก่อนรอรับลูกกลับบ้าน ผู้ปกครองเสียอีกมาแอบนั่งฟัง ครูแดงเล่านิทาน เล่นเอาครูแดงต้องเล่าแบบเขินๆ

รศ.ดร.วยุพา ทศตะ เล่าว่า นิทานมีส่วนช่วยพัฒนาคนไม่ว่า ระดับไหน เพราะนิทานโดยตัวของมันจะมีพลัง มีข้อคิด มีภูมิปัญญา ที่แทรกมาจากชนหลายรุ่น เพราะฉะนั้นจะมีพลังที่สะสมอยู่ในนั้น ใครได้สัมผัสแล้วจะรู้สึกในพลังนั้น “เวลาเราเล่านิทาน เราส่งจากใจ เมื่อเราส่งใจไป ทางนั้นเขาจับด้วยใจ ถ้าเรามีสื่อที่จะเล่านิทานได้

อย่างดี เราต้องการที่จะให้คนได้พัฒนาทางด้านไหน เราเลือกนิทานให้ตรง ให้มันเข้าไปถึงใจ ก็จะอยู่ในตัวเขา เขาจะเกิดการเปลี่ยนแปลงคือพัฒนาไปในทางที่ดี”

เพราะฉะนั้นอาจารย์ยุพาก็คิดว่า นิทานสำคัญมากตรงที่มีพลังการสื่อสารส่งผ่าน นิทานส่งผ่านด้วยวิญญาณ ไม่เหมือนการเรียนจากสิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ อย่างเช่นคอมพิวเตอร์ อะไรอย่างนั้น

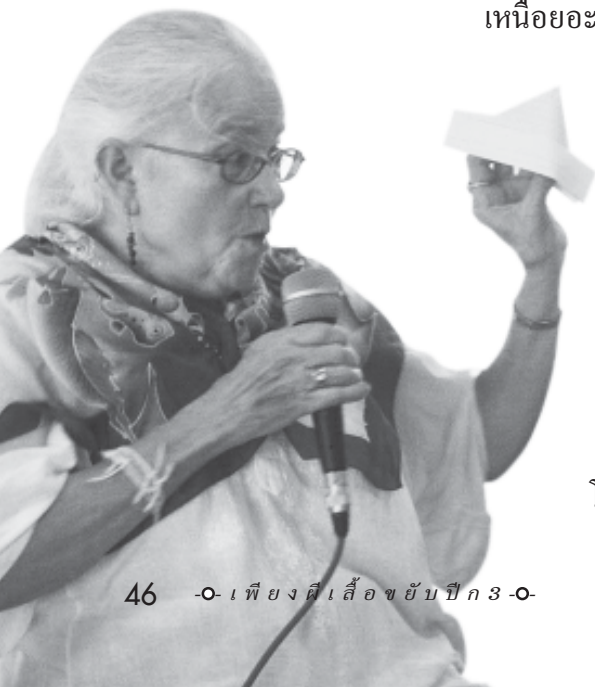
“คอมพิวเตอร์เราไม่ได้ว่าไม่ดี แต่ถ้าอยู่อย่างนั้นนานๆ จะขาดสัมผัสของมนุษย์ ขาดความอ่อนโยน ขาดจิตวิญญาณ จะทำให้คนแข็งกระด้าง จะรับอะไรก็รับยาก เอาอะไรให้ก็ไม่รับ ปัญหาที่จะเกิดขึ้นเยอะ”

อาจารย์ยุพยายุ้ยอ่อนวัยเด็กของตัวเองให้ฟังว่า แม่จะพาไปนอนเล่นที่ระเบียง แล้วก็นับดาว เล่านิทาน ทำให้มีจินตนาการไปต่างๆ นานาในความสงบของธรรมชาติ ผลจากสิ่งนั้นทำให้เป็นคนไข้ใจอะไรได้หลายๆ อย่างมากกว่าคนที่ไม่ได้ฟังนิทาน แต่สมัยนี้หายไปเยอะคิดว่าเพราะพ่อแม่ ผู้ปกครอง เห็นว่าตัวเองมีความจำเป็นต้องทำมาหากิน กลับมาจากทำงานตอนเย็นก็เหนื่อยมากอยากจะนอน

ไม่ได้คุยกับลูก หรือว่าบางคนไม่ได้ทำงานหนักเหนื่อยอะไรมาก แต่เนื่องจากมีสื่อ

พ่อแม่ก็อยากดูโทรทัศน์ ลูกก็เลยไปเล่นเกม คอมพิวเตอร์ อะไรอย่างนี้ ไม่มีความสัมพันธ์กันเลยในครอบครัว

“บางครั้งในบ้านพ่อแม่ดี ในบ้านทำกิจกรรมร่วมกันดี แต่เวลาว่างในโรงเรียนพ่อแม่หรือครู

เคยติดตามไหมว่าเด็กไปไหน สื่อที่ทำให้เด็กเสีย ร้านคอมพิวเตอร์
ร้านเกม ศูนย์การค้าไปเที่ยวเตร่ก็ได้”

ถ้าเล่านิทานอาจารย์ยุพาเห็นว่าเด็กอาจมีความยังคิดอยู่ในใจบ้าง
เพราะนิทานแต่ละเรื่องมีข้อคิดให้เด็กระลึก ถึงแม้เด็กเขาอาจบอกว่า
ไม่ยอมฟัง แต่เมื่อฟังแล้วแล้วข้อคิดเหล่านั้นจะซึมเข้าไปโดยเด็กเอง
ไม่รู้ตัว

“เราต้องฟื้นฟู และจะฟื้นฟูตรงไหน ต้องเริ่มต้นที่เด็กเล็กๆ ก่อน
วัยเรียนให้เขาได้ฟังนิทานอย่างน้อยจากครูบาอาจารย์ หรือส่งเสริมให้
ผู้ปกครองมาด้วย อย่างจัดกิจกรรมแบบนี้ให้ผู้ปกครองและเด็กมา
ร่วมกัน” ถ้ามีกิจกรรมมากขึ้น จะขยายไปเรื่อยๆ แต่อาจารย์ยังอดมอง
ไม่ได้ว่ากลุ่มผู้ปกครองทุกวันนี้ยากตรงที่เขามีอาชีพ แต่ไม่มีเวลา

อาจารย์ยกตัวอย่างในอเมริกา ห้องสมุดประชาชนให้คุณแม่
ตั้งท้องมานั่งฟังนิทาน ลูกในท้องจะได้ฟังด้วย พอผ่านไประยะหนึ่ง
ในวัยเตาะแตะ ในเปล เขาจะมีกิจกรรมให้มาฟังนิทาน เริ่มคลาน
มีกลุ่มหนึ่ง โทม่าหนอยก็มีกลุ่มหนึ่ง ถ้าเด็กเดินเองก็มีกลุ่มหนึ่ง กิจกรรม
แบบนี้เยอะ แต่ประเทศไทยเรายังไม่มีเพราะยังไม่เห็นความสำคัญเท่า
ที่ควร สำหรับนิทานในทีวี ในสื่อจะต่างกันมาก

“มันไม่มีชีวิต จิตใจ แล้วก็เด็กจะไม่ได้สัมผัสความรัก ความ
อ่อนโยน และสายตาที่แม่มองมาด้วยความรัก เด็กจะได้แต่เรื่องที่ร้าย
คือบางสื่อ หรือบริษัทที่ทำนิทานไม่พิถีพิถัน จะเอานิทานและใช้ภาษา
ที่หยาบ เด็กก็จะฟังมาแบบนั้น เขาจะสนุกสนาน แต่ซึมสิ่งที่หยาบ
กระด้างเหล่านั้นไปด้วย หรือในโทรทัศน์มันเป็นสื่อสำเร็จรูป เด็กมอง
เห็นรูปไปด้วย เลยไม่ได้ใช้จินตนาการ เหมือนสะกดบังคับให้เขาดู
ตาเขาดู สมองเขาซา เพราะได้เห็นภาพที่จัดมาบ่อยๆ ทำให้สมองไม่ได้
ฝึกความคิด เป็นกิจกรรมที่ทำให้เด็กอยู่เฉยๆ เท่านั้นเอง ไม่ได้สร้างอะไร
ให้เกิดจินตนาการ หรือพัฒนาประสาทสัมผัสอย่าง”

อย่างไรก็ตาม อาจารย์มองว่าสงขลามีความหวังเรื่องนิทานอยู่มาก
เพราะเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมมากมาย มีคนอันมีแนวคิดที่อยากจะช่วยเหลือ
คนอื่นเยอะ ยิ่งถ้ามีเยอะต่อไป ถือว่าเยี่ยมมาก.

5

ถอดสมการเยาวชนสงขลา (พิสูจน์คำตอบ) คิดเป็น=ทำได้

สมการ “คิดดี+คิดได้ (พูดง่ายๆ) = คิดเป็น” มาจากงาน
สัมมนาเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา ครั้งที่ 1 เมื่อ 8 กันยายน 2551
ปลายยอดของสูตรท้าทายด้วยเป้าหมาย “คิดเป็นนะคิดง่าย...
ทำได้ซิเจ๋งกว่า”

ความต่อเนื่องนำมาสู่โครงการแก้ปัญหาสุขภาวะเด็กและเยาวชน
จังหวัดสงขลา โดยแผนสุขภาพจังหวัดสงขลาประเด็นเด็กและเยาวชน
ภายใต้ 9 โครงการย่อย

“ชวนน้องๆ มาคิดต่อร่วมกันว่าปัญหาเด็กจริงๆ แล้วเริ่มจาก
อะไร ที่เห็นตรงกันปัญหาทุกวันนี้มาจากความคิดทั้งนั้น แต่ทำอย่างไร
ทำให้เด็กคิดเป็น เมื่อคิดเป็นแล้วปัญหาต่างๆ จะไม่เกิดขึ้น” เขภาดร
จันทร์หอม ผู้ประสานงานแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา กล่าวและตั้ง
ข้อสังเกตว่า น้องๆ เด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลาให้ความหมาย
เกี่ยวกับความคิด ได้แก่

คิดดี คือ การมีความคิด ความเชื่อที่ถูกต้อง
คิดได้ หมายถึง รู้คิดพิจารณาว่า อะไรดี อะไรไม่ดี
คิดเป็น คือ รู้จักคิด พิจารณา ทำให้เห็นความจริง สามารถทำกิจ
ต่างๆ ให้ถูกต้องดีงาม บนหลักเหตุผล

“เราจะเห็นว่า จาก 9 โครงการเป็นกิจกรรมที่ดีทั้งนั้น ถ้าถอด
กิจกรรมมาอธิบาย จะบอกเหตุผลว่าทำไมเราทำเรื่องนี้ เรื่องนั้น มันก็
จะสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า คิดดี + คิดได้ (พูดง่ายๆ) = คิดเป็น”

ปิ่นยี่มิให้น้อง

น.ส.ชรัรัตน์ ก่อแก้ว น.ส.สุจิวรรณ เชมากรณ์ น.ส.พิมพ์ดี
ศรีไพบูลย์ น.ส.วิศรุตตา กลิ่นหอม น.ส.รัญญาภัทร์ กลสิกรรม กลุ่มเพื่อนซี้
แห่ง ม.6/5 โปรแกรม ศิลป์-คำนวณ โรงเรียนหาดใหญ่สมบูรณกุลกุลถยา
จับมือเป็นแกนนำโครงการปิ่นยี่มิให้น้องโรงเรียนรักเมืองไทย

“นับเป็นกิจกรรมที่เราได้สานสัมพันธ์กับคนอื่น แต่ก่อนเพื่อนใน
ห้องเรียนไม่สนิทขนาดนี้ กระทั่งได้มาข้ามอุปสรรคมาด้วยกัน ล้มเหลว
มาด้วยกัน แยกด้วยกัน” พวกเขาช่วยกันเล่า

ทุกปีทางโรงเรียนหาดใหญ่สมบูรณกุลักลยา จะมึนโยบายให้
นักเรียนทำกิจกรรมภายใต้แนวคิดทำความดีเพื่อพ่อ

ความคิดที่จะทำโครงการบึนยึ่มให้ห้องโรงเรียนรักเมืองไทย
เกิดขึ้นเมื่อพวกเขาอยู่ ม.5 โดยขอลาเรียนแล้วโบกรถสองแถวออกไป
ไปดูสถานที่

โรงเรียนรักเมืองไทยอยู่ที่ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่
เลือกที่นั่นด้วยเหตุผลว่า สะดุดกับชื่อโรงเรียนที่เคยเลือบเห็นตอน
ไปเที่ยวน้ำตกโตนงาช้าง และพบความจริงที่คาดไว้คือ เป็นโรงเรียน
ขาดแคลน

“เข้าไปถึงจึงเห็นว่าเป็นอนุบาล-ประถมที่เจียมมาก เด็กทั้งหมด
ไม่ถึง 150 คน เราโทรติดต่ออาจารย์ไว้ชื่อ สมหมาย พอไปถึงเห็นคน
คนหนึ่งยืนกวาดขยะอยู่ เราก็ถามหาอาจารย์สมหมายที่เราติดต่อไว้
ครึ้นอาจารย์สมหมายบอกว่าจะพาไปพบรองผู้อำนวยการ ก็กลับไป
แนะนำคนที่ยืนกวาดขยะ คือเป็นการโรงไปด้วยในตัวเพราะขาด
บุคลากร” ต่างช่วยกันเล่าอย่างขำๆ

พวกเขาอยากช่วยเหลือโรงเรียนแห่งนั้นอย่างคับใจ แต่ทาง
โรงเรียนหาดใหญ่ต้นสังกัดของตัวเองมีนโยบายว่า ถ้าจะไปทำกิจกรรม
ดังกล่าวต้องเป็นวันเสาร์-อาทิตย์ พวกเขาเห็นว่าการทำงานกับ
น้องๆ ต้องไปวันเปิดเรียน

“เราจึงยึนยึนอย่างนั้น พอเสนอโครงการไปเลยไม่ผ่าน ขณะนั้น
จึงต้องเปลี่ยนโครงการไปทำอย่างอื่นแทนก่อน” อุปสรรคที่ต้องก้าว
ข้ามมาคือ ความผิดหวังจากที่ทางโรงเรียนปฏิเสธโครงการดีๆ นั้นเอง

“สิ่งที่เราอยากมาเป็นจริงเมื่ออยู่ ม.6 เมื่อ สจรส. (สถาบันการ
จัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์) สนับสนุน”

พวกเขาเล่าว่า ในกระบวนการดำเนินการจริงค่อนข้างจุกจุก
อยู่พอสมควร นอกจากจะขอหยุดเรียน ต้องวิ่งซื้ออุปกรณ์ เขียนแผน
งาน แต่วันดำเนินกิจกรรมนักเรียนในชั้น ม.6/5 จำนวน 43 คน
ไปพร้อมกันทั้งหมด พร้อมอาจารย์ที่ปรึกษา

เมื่อไปถึงโรงเรียนรักเมืองไทยอันเป็นเป้าหมายในตอนเช้า ได้ร่วมเคารพธงชาติกับเพื่อนรุ่นเยาว์ แบ่งงานเป็นฝ่ายสนับสนุนการเล่น เกม ร้องเพลงกับเด็ก แจกของ ฝึกน้องๆ ให้กล้าแสดงออก ส่วนหนึ่งแบ่งไปตามห้องเรียน ติดโปสเตอร์ตกแต่งห้อง

“เป็นโปสเตอร์ให้ความรู้ที่เตรียมไป อย่างเช่น ก.ไก่ เอ บี ซี สำหรับน้องอนุบาล ถ้าโตหน่อยเราติดพวกแผนที่อวัยวะร่างกายเป็นภาษาอังกฤษ ดูว่าช่วงชั้นนั้นต้องเรียนรู้อะไร”

อีกส่วนหนึ่งระบายสีห้องน้ำ เพราะพบข้อมูลจากการสำรวจเบื้องต้นว่าห้องน้ำค่อนข้างสกปรก ครั้นลงมือความสะอาด และพื้นที่รูปลงผนังทำให้น้ำใช้งานมากขึ้น

ก่อนออกเดินทางไป พวกเธอยังรับบริจาคหนังสือได้ส่งใหญ่ กับอุปกรณ์การเรียนอย่างลูกโลก อุปกรณ์กีฬา ยาสามัญประจำบ้าน

“พวกเรา 10 คนซึ่งรวมถึงเพื่อนห้องอื่นที่มาช่วยไปเล่นดนตรี เปิดหมวกที่ตลาดเปิดท้ายกรีนเวย์หาดใหญ่ ช่วยกันร้องเพลง เล่นกีตาร์ ถือกกล่องรับบริจาค ได้เงินเยอะเหมือนกัน” จบประมาณโครงการจึงได้สมทบจากรายการเปิดหมวกอีกทางหนึ่ง

พวกเธอเล่าว่า หลังทำกิจกรรมเกิดความเปลี่ยนแปลงชัด สิ่งแรกทุกคนไม่อายถ้าจะทำดี ดูจากการไปร้องเพลงเปิดหมวก การมีจิตสาธารณะเพิ่มขึ้น รู้จักเสียสละ

“เวลาส่วนตัวแต่รู้สึกว่าได้ทำประโยชน์มากขึ้น เพราะไม่ได้ทำเพื่อตัวเอง แต่ได้ร่วมกันทำ เกิดประโยชน์ต่อคนอื่น”

พวกเธอเห็นว่าการทำกิจกรรมไม่กระทบการเรียน และน่าจะนำไปใช้ในชีวิตรจริงเมื่อเติบโตขึ้นกว่านี้

“เพื่อนในห้องก่อนนี้มักต่างคนต่างอยู่ ส่วนมากนั่งไม้กั้นใต้อาคาร พอมีกิจกรรมทำให้มีกลุ่มใหญ่ๆ จากสนิทก็มาซึ่กัน ไม่เฉพาะในห้อง เพื่อนต่างห้องยังมาช่วย อย่างเพื่อน ม.6/6 ที่พ่อของเขาเป็นคนเขียนป้าย เรารับเองงานจึงจ้างพ่อเขาทำ แต่ตอนไปปรับของเขาบอกว่าไม่เอาเงินต้องการทำบุญด้วย”

อีกมุมหนึ่งพวกเธอยอมรับว่าครูเป็นส่วนสำคัญ อย่างโครงการนี้ครูที่ปรึกษาและครูผู้เป็นหัวหน้าระดับชั้นมาช่วยเต็มที่ ทั้งรับผิดชอบเรื่องใบลากรณีเด็กต้องขอลาไปทำกิจกรรมในเวลาเรียน ประกาศรับ ผิดชอบ การันตีเรื่องความปลอดภัยให้กับผู้บริหารโรงเรียนในวันจัดกิจกรรมใหญ่

เด็กเห็นว่ามีน้อยครั้งที่อาจารย์จะกล้าเข้ามารับผิดชอบขนาดนี้ แต่ได้เห็นคราวนี้เหมือนกัน

ยุวชนคนดี

โครงการยุวชนคนดีของโรงเรียนรัตภูมิวิทยา น.ส.อัญชลี นิลรัตน์ ม. 6/2 เป็นประธาน แก่นำคนอื่น ๆ เช่น น.ส.ลัดดาวัลย์ สมะมะบุบ ม.6/2 น.ส.กาลรัตน์ดา พุทธรกุล ม.5/2 นายก่อพงศ์ เทพคงคา ม.5/2 โดยมี อาจารย์จิรนนท์ บุญยยอด เป็นที่ปรึกษา

น.ส.อัญชลี นิลรัตน์ เล่าความเป็นมาว่า โรงเรียนเริ่มมีโครงการ ธนาคารขยะปี 2551 เป็นความร่วมมือระหว่างครูกับนักเรียน เกิดแนวคิดต่อว่าจะนำขยะไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นต่อ

“เราต่อกับโครงการยุวชนคนดี เพราะการเก็บขยะเป็นการทำความดีอย่างหนึ่ง”

แนวร่วมของโครงการยุวชนคนดีราว 300-400 คน ซึ่งเป็นจำนวนเกือบครึ่งของโรงเรียน พวกเขาเคยร่วมงานกับธนาคารขยะ มาก่อน โดยการเก็บขยะเป็นนโยบายของโรงเรียนที่ให้ให้นักเรียนทุกคน มีพื้นที่ที่ตนเองดูแลรับผิดชอบ

มาถึงโครงการยุวชนคนดีกิจกรรมสำคัญที่ดำเนินการมาแล้วได้แก่

1. ปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติหลายพื้นที่ เช่น ที่ตำบลเขาพระ น้ำตก หินสาก่อน โตนลุงไข่ ปลูกป่าชายเลนที่ปากบาง ส่วนมากใช้เวลา 1 วัน ในวันเปิดเรียน

“ในกิจกรรมเราจะได้เรียนรู้การทำฝาย การทำทำนบ และได้ร่วม ลงมือปฏิบัติจริง” น้องอัญชลีเล่า กลุ่มคนๆ ไปแต่ละครั้งราว 30-40 คน คณะกรรมการนักเรียนเป็นหลัก แล้วเลือกนักเรียนที่อยู่บริเวณที่จัด กิจกรรมนั้นเข้าร่วม

2. ธนาคารขยะ นอกจากมีการรับฝากขยะรีไซเคิลทุกเย็นวันศุกร์ ยังมีกิจกรรมเก็บขยะ ทำความสะอาดห้องเรียน และนอกบริเวณโรงเรียน บริเวณนอกโรงเรียนนอกรั้วมีหญ้าขึ้นรก แต่ละเทอมจะมีกิจกรรม ช่วยพัฒนาบริเวณดังกล่าว ทั้งฟันหญ้า และเก็บขยะ

“งานนี้จะมีชาวบ้านมาช่วยนักเรียนเด็กผู้ชายพามีดพรวนหญ้า เด็กหญิงจะเก็บขยะ เอมารวมกันใส่โคนไม้เป็นปุ๋ย งานนี้ถ้าเสร็จเร็ว ใช้เวลาครึ่งวัน ถ้ามากก็เต็มวัน เราทำมาทุกเทอม” ประธานโครงการ

ยูวชนคนดีเล่า สำหรับชาวบ้านที่มาช่วยเพราะครูช่วยประสานงานผ่าน ผู้นำท้องถิ่น และผู้ปกครองของนักเรียน หลังช่วยกันทำงานจะร่วม รับประทานข้าวกล่องที่โรงเรียนจัดเตรียมเอาไว้ให้

3. กิจกรรมเงินออม ส่งเสริมการใช้ชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง วิธีดำเนินการแต่ละห้องจะให้ออมวันละบาท แล้วแต่ใครเหลือเท่าไร พอครบเดือนหรือเทอม แต่ละห้องจะมาฝากธนาคาร

“โครงการเราไปกระตุ้นให้ทำมากขึ้น โดยเราชี้ให้เห็นความสำคัญของการออม”

นั่นคือสิ่งที่ทำไปแล้ว แต่ยังมีหลายสิ่งที่ยากทำ ซึ่งเหล่าแกนนำของโครงการยูวชนคนดีเห็นว่ายังมีอีกมาก เช่น การส่งต่อหนังสือ ให้น้องๆ รุ่นหลังๆ ได้ใช้ต่อ หรือร่วมกันบริจาคเงินไปช่วยน้องในถิ่น ทูรกันดารที่เขาลำบากกว่าเรา สำหรับโครงการยูวชนคนดีนี้จะสร้างความต่อเนื่องโดยส่งต่อให้รุ่นน้องตั้งแต่เพิ่งเข้า ม.4

“เมื่อมาทำกิจกรรมเราได้ความเสียสละ แต่ก่อนพอว่างเราเรียน พิเศษ แต่ตอนนี้พอว่างเราได้พัฒนาโรงเรียน ได้ช่วยส่วนต่างๆ” น้องอัญชลีเล่าถึงภาพประทับใจว่า มีครั้งหนึ่งไปปลูกป่า ทุกคนที่ไป ต้องช่วยเหลือกันอย่างมาก เพราะทางเดิน สูงชัน ฝนตกหนัก ต้องขนของจนเนื้อตัวเลอะเทอะกันหมด แต่เป็นการได้เรียนรู้ รู้จักคนอื่น รวมทั้งครู

“ยูวชนคนดีในความหมายพวกเราคือ ทำความดีเพื่อสังคม เน้นพัฒนาคนดีให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป แล้วก็พัฒนาผู้อื่นให้ดี เราอยากทำ กิจกรรมเพราะอยากใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เอาประสบการณ์ไปใช้ในในระดับที่สูงขึ้น”

อาจารย์จรรย์นันท์ บุญยอด เล่าว่า เมื่อได้ร่วมมือร่วมใจกับเด็ก ทำให้เด็กประทับใจครู ส่วนเด็กเก่งมากสามารถทำอะไรได้หลายอย่างที่ สูงๆ เด็กขึ้นไปปลูกป่า แสดงว่ามีความตั้งใจ “ถ้ามีกิจกรรมแบบนี้เรื่อยๆ เด็กได้พัฒนาตัวเอง แทนที่จะเห็นแก่ตัว เรียนอย่างเดียว”

อาจารย์จිරนันท์ มองว่า เด็กทุกวันนี้เปลี่ยนไป ทุกวันนี้จะเน้นเรียนมาก หมดเวลาไปกับการเรียน ถ้าได้ร่วมกิจกรรมน่าจะดีขึ้น แต่ต้องแบ่งเวลาให้ถูก

โนราสี่สุขภาพ

โครงการโนราสี่สุขภาพเพื่อชุมชนคนคลองแดน โรงเรียนคลองแดนวิทยา อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา มี นายพงษ์พันธ์ สะอาด ชั้น ม.6/1 เป็นประธาน แกนนำเช่น ด.ญ.จตุพร จันทรโชติ ม.2/1 ด.ญ.อารียา เหลลาพินนา ม.2/1 ด.ญ.หทัยทิพย์ ขาวแก้ว ม.2/1

มีอาจารย์พิชญาภรณ์ ขุนจันทร์ เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญ

คลองแดนเป็นชุมชนรอยต่อระหว่างจังหวัดสงขลากับจังหวัดนครศรีธรรมราช มีคลองเส้นเล็กๆ เรียกว่าคลองแดนเป็นแนวเขตแดนชุมชนแห่งนี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ปัจจุบันกำลังจะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวตลาดริมน้ำแบบโฮมสเตย์

ชุมชนศิลปะพื้นบ้านมโนราของโรงเรียนคลองแดนซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมขนาดเล็ก มีเด็กนักเรียน 200 คน ครู 18 คน ดำเนินการมาแล้ว 6 ปี มีการสอนโนราอย่างเป็นทางการในคาบจริยธรรมวันศุกร์

“เรามีโนราอยู่แล้ว สิ่งที่โครงการโนราสี่สุขภาพเพื่อชุมชนคนคลองแดนทำคือ จะสอดแทรกเรื่องทางสุขภาพเข้าไป” อาจารย์พิชญาภรณ์ ขุนจันทร์ ที่ปรึกษาชุมชนฯเล่า ประเด็นหลักๆ ที่โนราจะนำมาพูด คือปัญหาสุขภาพลูกกลอน การเลือกซื้ออาหารปลอดภัย โรคเอดส์ ไข้หวัด 2009 ยาเสพติด และการรักษาพลสงวนตัว

การจัดกิจกรรมโนราสี่สุขภาพเพื่อชุมชนคนคลองแดนประกอบ ด้วยกิจกรรมดังต่อไปนี้

- กระร่อยย้อนอดีตตำนานโนราคลองแดน ประชุมร่วมและฝึกซ้อมหลักการรำโนรากับปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่กับนักเรียน เพื่อให้รู้ถึงการเขียนบทกลอน และร่วมฝึกซ้อมการกล่าวบทกลอนที่เกี่ยวกับโรคเอดส์ ยาเสพติด การเลือกบริโภคอาหารปลอดภัยต่อสุขภาพ การรักษามวลสรวงตัว
- โนราออนทัวร์ ออกแสดงมโนราห์ตามที่ชุมชนเชิญมา เช่น งานผ้าป่า กฐิน
- ชาวเข้าทันโลกนักเรียนกลุ่มโนรา นำข่าวสาร สาระ ในกรอบสุขภาพมาเขียนเป็นบทกลอนโนรา แล้วกล่าวหน้าเสาธงทุกเช้า โนรารุ่นเยาว์ของโรงเรียนคลองแดนเป็นที่ชื่นชอบของผู้คนมาหลายปี เมื่อต้องการแทรกเนื้อหาสาระทางสุขภาพ ได้คนผูกกลอนคือ อาจารย์ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์ หัวหน้าภาคศิลปะการแสดงของมหาวิทยาลัยทักษิณมาช่วย ซึ่งอาจารย์มาเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับชุมชนผ่านโครงการชุมชนวิถีพุทธ

อาจารย์พิชฎาภรณ์เล่าว่า นอกจากคนรำโนรา ทางชุมชนศิลปะพื้นบ้านมโนราห์ของโรงเรียนคลองแดน ยังมีลูกคู่ และเด็กที่สามารถร้อยลูกปัดชุดโนราราว 30 คน ทั้งหมดมาทำกิจกรรมในโรงเรียนร่วมกันสัปดาห์ละคาบ

“การแสดงเราไม่รับเป็นอาชีพ แคไปช่วยงานวัด อะไรพวกนี้อาจได้ค่าขนมเด็กมาบ้างนิดหน่อย มีชุดโนราสมบูรณ์ 5 ชุด มีเทริด 9 ยอด ส่วนการร้อยลูกปัดสามารถนำไปประยุกต์เป็นของที่ระลึกวางขายในตลาดน้ำ ทำให้เด็กมีรายได้ มีความสุข”

พงษ์พันธ์ สะอาด หรือ โต้ง ประธานชุมชนศิลปะพื้นบ้านมโนราห์ ซึ่งเป็นรุ่นบุกเบิกของชุมชนฯ เล่าว่า เกิดความภาคภูมิใจที่ได้รู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

“กลอนที่เราไปทำให้ชาวบ้านฟัง ทำให้ชาวบ้านได้ความรู้จากเราไปด้วย ตลอด 6 ปีที่ผ่านมาผมฝึกรำ ฝึกต่อกลอนให้น้อง เราจะให้เด็กรุ่นใหม่มาทำกิจกรรมสอนต่อกันไปเรื่อยๆ ไม่สิ้นสุด ส่วนผมอยากเรียนด้านครูครับ”

โนราเป็นภูมิปัญญาที่แสดงถึงคุณค่าทางจิตวิญญาณมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ในอดีตสามารถนำมารักษาโรค ผ่านการรำแก้บน โตะครีม สำหรับเด็กนักเรียนที่คลองแดนกลุ่มนี้ การมาเรียนรู้เรื่องโนราทำให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ไม่ยุ่งเกี่ยวยาสเสพติด หรือมั่วสุมการกระทำผิดด้านการพนัน ยังได้ความรู้คู่กับความบันเทิง มีความเป็นจิตสาธารณะ ทั้งทำให้ศิลปะพื้นบ้านยังคงอยู่คู่ชุมชนต่อไป

ห้องสมุดสุภาพะ

น.ส.อารมย์ สุขชาญ ครูโรงเรียนบ้านบางกล้า ที่ปรึกษาโครงการห้องสมุดสุภาพะ เล่าว่า แนวคิดมาจากเดิมที่โรงเรียนไม่มีห้องสมุดหนังสือก็น้อยเพราะเคยเจอปัญหาน้ำท่วมมา ก่อนหน้านั้นเคยใช้มุมห้องของ ป.6 เป็นห้องสมุดชั่วคราว

“เรามาทำห้องสมุด ส่วนหนึ่งเพราะเราได้หนังสือจากศิษย์เก่าช่วยกันหาเงินมา พอจัดระบบห้องสมุดใหม่ ๆ จึงให้เด็กเข้าทำเรื่องนี้เองเป็นคนฝึก ยืม คิน จัดมุมให้ความรู้ทางสุขภาพอยู่ในส่วนหนึ่ง”

ครูอารมย์เล่า พุดง่าย ๆ คือเอาเด็กทำหน้าที่บรรณารักษ์ เพราะครูเอง
ไม่มีเวลา

เด็กที่ทำหน้าที่หลักมีอยู่ 2 คนคือ ด.ญ.อุไรวรรณ กำเนิดดี
และ ด.ญ.นัชชา แก้วรัตนานักเรียนชั้น ป.6 ปกตินักกิจกรรมมี
บทบาทหลายอย่าง สองคนนี้ก็เช่นกัน พวกเขาเป็นทั้งนักกีฬา และ
นักแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน แต่ยังเจียดเวลาทำหน้าที่ตอนว่าง

“ปกติชอบอ่านหนังสือพวกสารคดี ชอบทำงาน ชอบทำกิจกรรม”
พวกเขาเล่า อันที่จริงมีเด็กมาช่วยงานนี้ราว 10 คน ระดับชั้น ป.5 และ
ป.6 แต่อุไรวรรณและนัชชาคงบทบาทหลัก แม้อยู่ในจังหวัดต้องเรียน
เต็มที่ ในการทำงานมีปัญหาให้ต้องตามแก้ปัญหาตามทางหนังสือที่เขา
ไม่คืนตามกำหนด

“สองคนนี้มาทำห้องสมุดแล้วทำให้ใจเย็นขึ้น ไม่แหวัดๆ เหมือน
เมื่อก่อน” ครูอารมย์เล่า และอธิบายคำว่าห้องสมุดสุขภาวะ โดยเล่า
ให้เห็นภาพแทนคำนิยามว่า เด็กชอบสถานที่แห่งใหม่นี้กันมาก

“เด็กเต็มทุกวัน แต่ก่อนไม่มีแบบนี้ แต่ก่อนเด็กไปอยู่กลางแจ้ง
แต่ทุกวันนี้เด็กเข้ามาอยู่ในห้องสมุด จนต้องประกาศว่าคนที่เข้ามา
นานแล้วให้ออกไปข้างนอกบ้าง”

หลังปรับปรุง จัดภูมิทัศน์ สวนหย่อม ของเล่น ต้นไม้ วิดีโอ
อินเทอร์เน็ต นิทรรศการ เห็นได้ชัดว่าเด็กชอบเข้าห้องสมุดสุขภาวะ

นอกจากให้เด็กยืมหนังสือไปอ่านแล้ว ครูอารมย์อนุญาตให้
ผู้ปกครอง โดยให้เด็กเป็นผู้ยืมให้ ทำให้หนังสือไปถึงชุมชน

เด็กพิเศษคนหนึ่ง ออทิสติก ที่ไม่เคยอ่านหนังสืออื่นนอกจากตำรา
ครันมาเห็นหนังสือรูปสวย เขาก็ยืมไปให้พ่อแม่อ่านให้ฟัง ยืมไป 2 เล่ม
ติดใจรูปภาพบอกว่าจะวาดรูปนั้นให้ได้ จึงยังไม่ยอมคืนหนังสือเล่มนั้น
ซึ่งครูอารมย์บอกว่ากรณีแบบนี้ต้องคุยกับเขากลับแบบหนึ่ง แต่สิ่งที่ดี
คือ เขาหันมาสนใจ

“ตอนนี้หนังสือได้เป็นสื่อในชุมชนเล็กๆ”

อีกรายหนึ่ง เด็กคนหนึ่งยืมหนังสือตั้งใจให้พ่ออ่าน พ่อขึ้นมา
เล่นการพนัน เด็กจึงยืมหนังสือคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้แม่อ่านให้
พ่อฟัง

“ดิฉันว่าอย่าเลย เดี่ยวพ่อจะทะเลาะกับแม่อีก เด็กบอกว่าไม่เป็นไร เพราะในนี้ย้ายอยู่ด้วย” ครูอารมย์เล่าและเห็นว่ามิ้มมน่าสนใจได้ข้อคิดหลายอย่างที่ไม่เคยนึกมาก่อน

จับมือกับผู้ใหญ่พัฒนาคลองอู่ตะเภา

ศิราณี หมัดเสพ หรือ น้องหมีว แกนนำโครงการร่วมแรงร่วมใจ ทั้งเด็กและผู้ใหญ่พัฒนาสายน้ำไหล คลองอู่ตะเภา เล่าความเป็นมาโครงการว่า เริ่มจากกลุ่มผู้ใหญ่ในหมู่บ้านตะเคียนเกา หมู่ 4 ตำบลปรัก อำเภอสะเตา

จากวงกาแฟ 5-6 คนคุยกันว่า ที่อื่นขับเคลื่อนเรื่องคลอง แต่พวกเขายังไม่ได้ทำอะไรกันเลย “คลองอู่ตะเภาที่บ้านเราเหมือนกัน” ใครคนหนึ่งว่า

เมื่อมีจุดเริ่ม ทำให้ความคิดดังกล่าวบอกต่อขยายสู่คนอื่นในครอบครัว จนกลายเป็นวงใหญ่ในหมู่บ้านจำนวน 30 กว่าคน

“ตอนนั้นกลุ่มเด็กยังไม่เกิดขึ้น ได้ยินผู้ใหญ่พูดว่าจะลงพัฒนาคลอง เอาเศษไม้เศษขยะออกก็คงแค่นั้น”

น้องหมีวเล่าว่า ต่อเมื่อมีโครงการ สจรส.มอ. เข้ามาจึงได้นำความคิดพัฒนาคลองเสนอร่วมกับทีมผู้ใหญ่ กลายเป็นกลุ่มคนทำงานร่วมกันระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กพัฒนาคลองอู่ตะเภา คณะกรรมการประกอบด้วย ผู้ใหญ่ 1 ทีม เด็กผู้ชาย 1 ทีม และเด็กผู้หญิง 1 ทีม

เด็กผู้ชายส่วนมากเป็นเด็กเกเร ออกจากโรงเรียนกลางคันราว 10 กว่าคน ซึ่งเขาเหล่านั้นมักใช้ชีวิตแต่ละวันหมดไปกับการเที่ยวเตร่

“คนก็ว่าพวกเขาเนะ มองไม่ดี แต่พอได้มาช่วยโครงการเด็กพวกนี้แหละจะช่วยจริงๆ”

น้องหมีวเล่าถึงกิจกรรมใหญ่ของโครงการ ซึ่งมี 2 วันทีไปจัดกิจกรรมริมคลองอู่ตะเภา

“ก่อนงานเราแจกใบปลิว กำหนดการ แจ้งหมู่บ้านอื่นด้วย บอกว่าจะรับบริจาคข้าวหม้อแกงหม้อ ใครสนใจก็สามารถมาร่วมกับเรา ในงานมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกผัก ทำน้ำหมัก...”

ถึงวันงานมีคนมาร่วมประมาณ 100 คน นายอำเภอสะเดา มาเป็นประธานเปิดงาน พร้อมเปิดศูนย์อนุรักษ์คลองอุตะเกา หมู่ 4 ตำบลปรึก

นายสุรียา ยี่ขุน นายกเทศบาลตำบลปรึกมาเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม, สารวัตรปราบปรามจาก สก.สะเดา มาพูดเกี่ยวกับยาเสพติด, แกนนำเยาวชนจากตำบลปรึกมาให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ, วิทยากรจากศูนย์เรียนรู้คุณธรรมเศรษฐกิจพอเพียง มาสอนเรื่อง การปลูกผักในกระบอกไม้ไผ่, นักวิชาการจากมหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ สอนเกี่ยวกับการวัดค่าของน้ำ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรม สันทนาการในคลองอย่างมวยทะเล

กิจกรรมดังกล่าวกลุ่มเยาวชนได้สืบเสาะประวัติของคลองอู่ตะเภา บริเวณที่จัดงาน โดยหาผู้ใหญ่มาเล่าให้ฟัง จึงรู้ว่าบริเวณนั้นซึ่งเรียกว่า “ท่าล้อ” เป็นท่าม้าเพื่อการซื้อขายของเงิน มีพ่อค้าชาวจีนถ่อเรือมาจาก ปลายน้ำเอาสินค้ามาขึ้น ชาวบ้านเอาล้อกับเกวียนขนสินค้าไปซื้อขาย แลกเปลี่ยนกัน

หลังกิจกรรมผ่านไปทั้งเด็กและผู้ใหญ่เกิดการรวมตัวกันในนาม กลุ่มอนุรักษ์คลองอู่ตะเภา หมู่ 4

“กลุ่มผู้ใหญ่เคยดูลูกเด็กที่ไม่เรียนหนังสือว่า ทำอะไรไม่ได้ แต่เขาช่วยได้มาก ถึงจะช่วยสมองไม่ได้ แต่จะช่วยเรื่องแรง เด็กติดยามาทำเรื่องนี้ดูว่าจะลดปัญหานี้ลงไป คนเข้าใจมากขึ้น”

น้องหมีตั้งข้อสังเกตว่า จากเดิมที่ต่างคนต่างอยู่ การทำกิจกรรมนี้ทำให้เด็กมีปัญหาหลายคนเริ่มจะออกมาช่วยงานสังคมมากขึ้น อย่างเช่นงานขึ้นบ้านใหม่ในชุมชน เด็กชุดนี้จะเริ่มชวนกันไปช่วยงาน

ลักษณะที่เกิดขึ้นเธอดูคิดว่า เพราะที่ผ่านมามีเหมือนกับเขาไม่เคยมีโอกาสคุยกับผู้ใหญ่ “ผู้ใหญ่ก็มองว่าเด็กทำอะไรไม่ได้ เด็กก็คิดว่าผู้ใหญ่ไม่เข้าใจเขา ต่างคนก็ต่างมองไปคนละมุมมาตลอด พอมาทำงานร่วมกันแล้ว ทำให้เขาได้คิดว่าต่างก็เป็นส่วนสำคัญ กิจกรรมนี้มีส่วนดึงหลายคนกลับมาร่วมกันได้”

เฉพาะกลุ่มเด็กเอง บางคนที่ไม่ได้เรียน แต่อยู่หมู่บ้านเดียวกัน แพบไม่พบกัน มีสังคมร่วมกัน พอมีกิจกรรมนี้ ได้คุยกัน ได้ทำงานร่วมกัน นับเป็นโอกาสปรับเปลี่ยนครั้งสำคัญ

เยาวชนไทยสู่เศรษฐกิจพอเพียง

นางสาวศิริกัญญา หมัดอะดัม นักเรียนชั้น ม.6 โรงเรียนพัฒนา วิทยามูลนิธิ อำเภอบางกล่ำ เป็นประธานชมรมรักพอ เดินตามรอยพ่อ ขอยุ่อย่างพอเพียง กับนายธนวัฒน์ ชัยชนะ ประธานสัมพันธ์ของชมรมฯ เล่าถึงการดำเนินโครงการเยาวชนไทยสู่เศรษฐกิจพอเพียงว่า ก่อนมาทำเรื่องนี้แกนนำในชมรมได้เข้าร่วมอบรมที่ศูนย์เรียนรู้คุณธรรมเศรษฐกิจ

พอเพียง ตำบลบ้านหาร อำเภอบางกล่ำ ซึ่งที่นั่นทำให้เข้าถึงแก่นของ
ความพอเพียงและคุณธรรม พอผ่านหลักสูตรจึงอยากมาทำโครงการนี้
การดำเนินตามโครงการ ทางกลุ่มได้จัดกิจกรรมที่ฟาร์มตัวอย่าง
ตามพระราชดำริที่อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง โดยเลือกนักเรียนจาก
โรงเรียนต่างๆ ในอำเภอบางกล่ำ 70 คนชมงานของฟาร์ม เช่น การเพาะ
เลี้ยงปลาจากไข่ การเลี้ยงเป็ด ทำเห็ด ฯลฯ

“การเข้าร่วมโครงการทำให้รู้จักคำว่าพอเพียงมากขึ้น วิทยากร
บอกว่า สิ่งไหนที่สนใจเอาไปทำได้เลย”

ความพอเพียง คือความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล จะทำอะไร
ต้องรอบคอบ มีคุณธรรม ซึ่งคุณธรรมมีตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน
และประเทศชาติ

“เด็กทุกวันนี้คิดว่าเขาคิดถึงแพชั่นรุ่นใหม่มากกว่า โดยลืมว่า
รากฐานของการมีความสุขเกิดจากตรงไหนกันแน่ มันไม่ใช่เงิน ไม่ใช่
เพื่อนๆ แต่คือการที่เราอยู่แล้วมีความสุข ใช้จ่ายเยอะ เงินหมดไป ปัญหา
ก็เยอะ แต่ถ้าเราอยู่อย่างพอเพียงจะมีความสุข” น้องธนวัฒน์ว่า

เขาอยากจะให้ทุกคนดำเนินชีวิตตามแบบพอเพียง แม้ยอมรับว่า
วัฒนธรรมต่างชาติอย่างเกาหลีมีอิทธิพลมาก ขนาดเปลี่ยนแปลงเด็ก
ไทยกลายเป็นสไตล์เกาหลี

พวกเขาได้ข้อสรุปว่า คนมีความสุข ไม่จำเป็นต้องเป็นคนมีเงิน
ถ้ารู้จักอยู่อย่างมีความสุข รู้จักสิ่งที่มีอยู่ พอเพียงในสิ่งที่มีอยู่
ใช้จ่ายในสิ่งจำเป็น

“อย่างอาจารย์ภาณุ (ภาณุ พิทักษ์เผ่า ผู้นำศูนย์เรียนรู้คุณธรรม
เศรษฐกิจพอเพียง) สอนว่า กินในสิ่งที่เรามี ใช้ในสิ่งที่เราต้องการ และ
ซื้อในสิ่งที่เราจะใช้ และทุกสิ่งทุกอย่างอยู่บนพื้นฐานที่ว่าจำเป็นไหม
หรือถ้าเราไม่ซื้อเราจะตายไหม”

น้องธนวัฒน์เล่าและว่า อาจารย์ภาณุเป็นต้นแบบ ที่ปรึกษาและ
คอยช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ กับพวกเขาเพื่อดำเนินชีวิตสู่เศรษฐกิจ
พอเพียง

หลังทำโครงการ น้องๆ ในโรงเรียนสนใจเข้ามาเป็นสมาชิกชมรมรักพ่อ เดินตามรอยพ่อ ขออยู่อย่างพอเพียงในโรงเรียนมากขึ้น หลายคนอยากไปอบรมที่ศูนย์เรียนรู้คุณธรรมเศรษฐกิจพอเพียงบ้าง

ทุกวันนี้มีสมาชิกชมรมราว 40 คน โดยมีเพื่อนโรงเรียนอื่นในตำบลบ้านหารมาร่วมด้วย กิจกรรมต่อเนื่องคือพาน้องๆ ไปอบรมที่ศูนย์คุณธรรมเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนั้นแต่ละเดือนจะนัดเดินเก็บขยะรอบหมู่บ้าน อนุรักษ์คลองร่วมกับเครือข่ายต้นกล้าเพื่ออนุรักษ์คลองอู่ตะเภา เดินรณรงค์ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ เช่น สถานีอนามัย บ้านหาร เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ

“โครงการเราได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี อบต.บ้านหารเข้ามาสนับสนุนงบประมาณเรา ทำให้เราได้ทำงานขยายเครือข่ายชมรมพัฒนาหมู่บ้านในบ้านหาร และรวมถึงการอนุรักษ์คลองอู่ตะเภา”

น้องศิริัญญาเล่าและว่าที่ อบต.สนับสนุนอาจเพราะเป็นการทำในนามสภาเด็กจังหวัดสงขลาด้วยส่วนหนึ่ง อีกทั้งส่วนตัวยังรู้จักคนใน อบต. และปกติสมาชิกของชมรมคอยช่วยเหลืองาน อบต.อยู่ในกิจกรรมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน อย่างเช่นไปจัดกิจกรรมหรือส่งคนไปเป็นพิธีกรตามงานต่างๆ

“อบต.เห็นความสำคัญจึงมอบป้ายให้กับโรงเรียนของเราเป็นป้ายโรงเรียนดีเด่นเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงด้วย” น้องศิริัญญาเล่า

ให้กำลังใจเด็กกำพร้า

อังคริน พรหมพานิช หรือน้องลูกแก้ว แกนนนำโครงการให้กำลังใจเด็กกำพร้า สถานสงเคราะห์เด็กบ้านสงขลา เล่าถึงการทำงานโครงการนี้เพื่อสื่อถึงสมการ คิดดี + คิดได้ (พูดง่าย ๆ) = คิดเป็น

“ตอนไปชวนเพื่อนๆ มาร่วม เรามองเห็นปัญหาว่าปัจจุบันครอบครัวเริ่มจะมีปัญหาพ่อแม่เลิกกัน เด็กมีปัญหาเยอะขึ้น ส่วนหนึ่งต้องไปอยู่สถานสงเคราะห์เด็ก”

โครงการเริ่มต้นจากตั้งกล่องรับบริจาคสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เพื่อบริจาคให้กับเด็กๆ ที่ด้อยโอกาส หออาสาสมัครมาทำกิจกรรมกับเด็กๆ ก่อนถึงวันออกเดินทางไปทำกิจกรรมกันที่บ้านสงเคราะห์เด็ก สงขลา

“คนทำงานเป็นเพื่อนห้องเดียวกันและรุ่นน้อง ส่วนมากอยู่ ม.ปลาย โปรแกรมศิลป์-คำนวณ ประมาณ 50 คน”

วันเดินทางไปบ้านสงขลา พวกเขาได้พบกับเด็กกำพร้าที่นั่นซึ่ง มีอยู่ราว 60-70 คน ตั้งแต่ทารก อนุบาล ถึงเจ็ด-แปดขวบ

“ทำให้พวกเราเห็นคุณค่าในตัวเองมากขึ้น คนที่มาจากครอบครัว แดกแยกก็เข้าใจและปรับปรุงตัวเพราะคิดว่ายังมีคนอื่นที่มีโอกาสน้อย กว่าเรา เรามีโอกาสทำอะไรอีกมากมาย เพราะมีอิสระกว่า”

น้องลูกแก้วเล่าว่า พอมาเห็นภาพที่บ้านสงเคราะห์เด็กสงขลา ทำให้คนที่ออกนอกกลุ่มออกทาง เรียนบ้าง ไม่เรียนบ้าง หรือชอบเที่ยว กลางคืนคิดได้โดยอัตโนมัติ และเริ่มเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม เริ่มมาสนใจเรียนมากขึ้น การพูด ความคิด เริ่มเป็นผู้ใหญ่ หลายคน ได้มีความคิดจะทำอะไรให้กับคนอื่น ไม่ใช่ทำเพื่อตัวเองอย่างเดียว และต่อยอดให้เขาทำอะไรต่อไปด้วยตัวเอง

“บางคนกลับมาทำโครงการอื่นอีก อย่างการอนุรักษ์ป่า ปลูกต้นไม้ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นเพราะส่วนมากไม่มีประสบการณ์ทำกิจกรรมมาก่อน แต่พอมาลองทำโครงการให้กำลังใจเด็กกำพร้าด้วยกัน เท่ากับทุกคน ได้พัฒนาตัวเองและกล้าทำ”

ขยายเครือข่าย

“โครงการหลอมรวมใจบรรดาศักดิ์ช่วยสู่น้องประหลม เป็นโครงการที่ชมรม บรรดาศักดิ์รักสิ่งแวดล้อมได้ขยายเครือข่ายไปสู่น้องๆ ประหลม”

ด.ญ.พัชดา ติปะตั้ง หรือ น้องนุ่น ชั้น ม.3/2 โรงเรียนสะเดา บรรดาศักดิ์กัมพลานนท์อนุสรณ์ อ.สะเดา จ.สงขลา หนึ่งในแกนนำ โครงการเล่า

เธอเป็นตัวแทน มาพร้อมกับสองแกนนำของโครงการคือ ด.ช. ทวีศักดิ์ วงศ์กิริติเมธาวิ หรือ น้องเอ็ม ม.3/3 และ ด.ช.ธวัชชัย คล่อง ลั่งสอน หรือ น้องโย่ ชั้น ม.3/1

ทุกคนช่วยกันคิดว่า ชมรมพรรคชัยรักสิ่งแวดล้อมเริ่มตั้งแต่ ปี 2541 จากรุ่นพี่สู่น้องสืบเนื่องกันมา 10 กว่าปีแล้ว บทบาทโดดเด่นที่ผ่านมาของชมรมคือ ฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรมโดยการ นำเยาวชนไปสร้างจิตสำนึก ร่วมสร้างฝาย ปลูกต้นไม้อย่างต่อเนื่อง กิจกรรมคือ ปลูกหญ้าแฝก สืบค้นสมุนไพร ปลูกไม้ใหญ่ในสวน

“กิจกรรมเหล่านี้เรานำแนวคิดจากรุ่นพี่มาต่อยอดพัฒนากิจกรรมเหล่านี้ให้ดีที่สุด”

ชมรมพรรคชัยรักสิ่งแวดล้อม รุ่นพี่เคยมีความคิดนำโครงการนี้สู่น้องประถม แต่ไม่มีโอกาส กระทั่งมาถึงรุ่นนี้ได้รับการสนับสนุนจาก สจรส.มอ.

“ตอนทำโครงการเป็นช่วงที่การเรียนยุ่งมาก เราต้องเจียดเวลา ตอนเย็นมาทำกัน อาจารย์เล็ก (อ.วิไลรัตน์ ที่ปรึกษาชมรม) ซึ่งมี บทบาทสำคัญต่อชมรมและเด็กๆ ให้แนวคิดว่า สิ่งสำคัญของการมา

เป็นแกนนำชมรม คือการเสียสละเวลาส่วนตัวเพื่อส่วนรวม เป็นแรงบันดาลใจให้แกนนำ 9 คนมาทำตรงนี้ได้”

พวกเขาเล่าว่า สิ่งสูงสุดในการทำงานอาศัยแรงบันดาลใจจากพระราชดำรัสของในหลวงเกี่ยวกับป่าต้นน้ำ และยึดทำงานของรุ่นพี่ที่ผ่านมาในการสร้างจิตสำนึกด้านอนุรักษ์ และอุดมการณ์ของชมรมที่ว่า เสียสละ สร้างสรรค์ ตั้งมั่น อุดมการณ์

“กรอบของเราคือ คิดอะไรก็ได้ แต่อยู่ในกรอบความคิดที่ดี คิดเสร็จ ต้องเริ่มกระบวนการทำงานต่างๆ ทำเป็นระบบ” น้องโย่วว่า คำว่ากรอบหลายคนอาจจะคิดว่าเป็นที่จำกัด แต่คำว่ากรอบในความหมายนี้ คือคิดอะไรก็ได้ แต่อยู่ในความคิดดี เป็นประโยชน์กับเรา และคนอื่น ไม่ทำร้ายคนอื่นหรือตัวเราเอง

“การคิดต้องคิดอย่างสร้างสรรค์ด้วย” เอ็มเสริม

กิจกรรมงานหลวมรวมใจ ทางโครงการได้พาเด็กที่สนใจเข้าร่วมไปที่หน่วยอนุรักษ์จัดการต้นน้ำอุ้มตะเกา และศูนย์สาธิตการรณรงค์ และพัฒนาการใช้หญ้าแฝกที่ 5 ซึ่งอยู่ใกล้กัน

“วันนั้นนายอำเภอสะเดามาเปิดงานกิจกรรมหลวมรวมใจ เป็นการละลายพฤติกรรม ปลูกหญ้าแฝก สร้างฝายแฝกและวอคแรลลี่ ทั้ง 3 กิจกรรมเน้นให้ชาวค่ายแสดงความคิดเห็นกล้าแสดงออกและมีจิตสำนึก โดยสิ่งที่ตามมาทันทีคือ การแชร์ความคิด”

พวกเขาประเมินว่า หลังทำกิจกรรมแล้วเด็กคิดเป็นมากขึ้น จากปัญหาที่ร่วมกันแก้ไข การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี หลังจัดโครงการแล้วมีการตื่นตัวในเครือข่ายที่พร้อมจะทำงานร่วมกัน และขยายความคิดชวนคนอื่นที่ยังไม่เข้าค่ายมาร่วมด้วย

“การคิดอย่างเดียวนั้นไม่ได้ สำหรับเราการคิดต้องทำด้วย ถ้าคิดดี ต้องทำดีด้วย” น้องนุ่นเล่าและว่า ทุกวันนี้เด็กทำกิจกรรมมีน้อย เพราะสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ยอมรับว่าแม้จะเป็นนักกิจกรรม แต่เธอก็ไม่ต่างจากเด็กคนอื่นที่ใช้เวลานั่งเล่นคอมหรือซัปรด แต่เธอบอกว่าโชคดี รู้จักกับอาจารย์เล็กที่ให้แนวคิดและเป็นแม่แบบ ถ้าไม่มีครูแบบนี้คงยากที่จะมาทำกิจกรรมดีๆ แบบนี้

“เราเข้ามาโรงเรียน เพราะเข้ามาเรียนก่อน กิจกรรมเป็นเพียงส่วนเล็กๆ อาจจะมีชมรม ชุมนุมต่างๆ ที่เป็นทางการอยู่ แต่เรียนให้ครบตามหลักสูตร แต่อันนี้ไม่มีผลทางคะแนน ที่เรามาทำเพราะเราได้รับการสร้างจิตสำนึกทางสาธารณะมาแล้ว”

ทุกคนเล่าตรงกันว่า การมาทำกิจกรรมตอนแรกพ่อแม่ไม่ยอมรับ กลัวว่าทำให้การเรียนตก แต่พวกเขาแสดงให้เห็นแล้วว่าไม่มีผลในส่วนนี้ ทั้งสามคนผลการเรียนเฉลี่ย เกรด 3 กว่าเกือบ 4

“เราเอาผลงานไปบอกพ่อแม่ถึงกิจกรรมว่า เราเป็นแกนนำของกลุ่ม พ่อแม่ก็ค่อยเข้าใจไปเอง” เอ็มสรูปและว่ากิจกรรมสอนเรื่องการแบ่งเวลา ทำให้กล้าคิด กล้าทำ กล้าพูด กิจกรรมจะเป็นตัวหนึ่งที่จะช่วยให้เห็นอีกมุมของชีวิต เพราะชีวิตคนเราไม่ได้มีแค่เรื่องการเรียนรู้

“การทำกิจกรรมเราได้รอยยิ้ม ได้ความสุขที่เห็นน้องๆ มีจิตสำนึกที่ดี แต่ในคนจำนวนมากๆ เราอาจปลุกจิตสำนึกที่ดีได้ไม่หมด จาก 100 คนได้คนทำงานจริงสักคนก็พอแล้ว” น้องนุสรูป.

6

หัวใจที่ไกล่กันของผู้พิการ

ประเด็นผู้พิการเป็นหนึ่งในแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา สมพร ปาตังตะโร เลขาธิการสมาคมคนพิการจังหวัดสงขลา และประธาน สภาคนพิการทุกประเภทจังหวัดสงขลา ผู้ประสานงานประเด็นฯ เล่าว่า ที่ผ่านมากิจกรรมมักมีลักษณะเข้าร่วมกับกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมากกว่า มาจนกระทั่ง พ.ศ.2552 เป็นปีแรกที่ได้รับงบประมาณอุดหนุนเพื่อการขับเคลื่อนโดยตรง

งบประมาณดังกล่าวส่วนแรกเอาไปทำกิจกรรมคนพิการ ส่วนที่สองใช้ในกิจกรรมหนุนเสริมสภาคนพิการ และส่วนสุดท้ายอุดหนุนองค์กรคนพิการระดับอำเภอ

จำนวนคนพิการในสงขลาปัจจุบัน 13,600 คน เป็นชายมากกว่าหญิง มาจากการประสบอุบัติเหตุจนมีปัญหาทางการเคลื่อนไหวมากที่สุด และอยู่ในเขตอำเภอหาดใหญ่มากที่สุด 3,000 กว่าคน

เมื่อมองตัวเลขดังกล่าวคณะกรรมการเห็นว่า ถ้าจะขับเคลื่อนโดยชมรมคนพิการจังหวัดอย่างที่ผ่านมาแบบอาศัยองค์กรเดียวระดับจังหวัดลงถึงทุกพื้นที่เป็นเรื่องยาก จำต้องมีการขยายเครือข่ายระดับอำเภอ

องค์กรคนพิการระดับอำเภอจึงเริ่มดำเนินการมาระยะหนึ่งแล้ว การเลือกพื้นที่ทำงานช่วงที่ผ่านมา พิจารณาจากเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลประจำอำเภอซึ่งทำงานเกี่ยวข้องกับผู้พิการ โดยเฉพาะฝ่ายเวชปฏิบัติครอบครัวและชุมชนที่มีความเข้มแข็งและให้ความสำคัญกับคนพิการ

“เราเสนอความคิดกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายเวชฯ ว่า ต้องการจะมีเครือข่ายคนพิการเกิดขึ้นในแต่ละอำเภอ ประจวบกับพี่ๆ เขาทำตรงนั้นอยู่แล้ว อย่างการลงเยี่ยมผู้พิการ เขาจึงยินดีสนับสนุนเรา”

หลังการขับเคลื่อนชมรมผู้พิการระดับอำเภอ ทำให้ผู้พิการเห็นความสำคัญในการมารวมเป็นชมรมระดับพื้นที่ได้เล็กลง มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น สามารถช่วยไปช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่มคนพิการ และทำกิจกรรมสืบเนื่องเพื่อช่วยเหลือผู้พิการรายอื่นที่ขาดโอกาสต่อไป

จังหวัดสงขลามิเป้าประสงค์ให้มีศูนย์จดทะเบียนคนพิการในทุก
โรงพยาบาลอำเภอ ทำให้การทำงานของชมรมผู้พิการจังหวัดสงขลา
ในการขยายเครือข่ายระดับอำเภอสอดคล้องกับทิศทางของจังหวัด

“เราทำหนังสือถึงสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ขอให้หนังสือ
คำสั่งระดับอำเภอขอให้เขาจัดชมรมให้ด้วย แต่หลังๆ เรามักขายไอเดีย
เข้าไปจีบเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับคนพิการโดยตรง และของบ
สนับสนุนจาก สปสช. (สำนักงานหลักประกันสุขภาพ)”

สถานะของชมรมคนพิการจังหวัดสงขลา กำลังดำเนินการยื่นขอ
การจัดตั้งเป็นสมาคมผู้พิการจังหวัดสงขลา การผลักดันให้เกิดชมรม
ผู้พิการระดับอำเภอมาทำงานร่วมกันจึงเป็นความชัดเจนแก่การขยาย
เครือข่าย ณ ปัจจุบันได้พื้นที่นำร่อง 3 แห่งคือ เทพา ควนเนียง
บางกล่ำ และกำลังขยายไปสู่ รัตโนด สทิงพระ สิงหนคร และสะเดา

น่าสังเกตว่าโครงสร้างเดิมของชมรมผู้พิการจังหวัดสงขลาจะมี
เฉพาะผู้พิการ การขยายเครือข่ายยอมรับการมองมุมใหม่ว่า การขับเคลื่อน
ด้วยคนพิการอย่างเดียวเป็นเรื่องยาก บทเรียนการทำงานที่
ผ่านมาทำให้ได้บทสรุปว่าคณะทำงานเกี่ยวกับผู้พิการควรมีทั้งผู้พิการ
คนปกติทั่วไป เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับคนพิการ ผู้นำชุมชนที่ให้
ความสำคัญ และผู้ปกครองคนพิการ เข้ามาเป็นกรรมการ

“พูดง่าย ๆ จะให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนรวมมากขึ้น จากแต่ก่อน
เราคิดผิดมาแล้วทำให้ผู้พิการทำอยู่ฝ่ายเดียว”

สมพรย่อนบทเรียนชมรมคนพิการจังหวัดสงขลา เดิมเน้นตั้ง
กรรมการมาจากคนพิการหมด เวลาทำงานจริงไม่สามารถขับเคลื่อน
โดยตัวเองได้ทุกเรื่อง บางเรื่องเราต้องพึ่งหน่วยงาน ผู้เกี่ยวข้อง
แต่เมื่อไม่ได้ตั้งเขามาเป็นกรรมการจึงไม่มีคำสั่งหนังสือราชการยืนยัน
หรือบางเรื่องไม่มีหนังสือลงนามโดยผู้ว่าราชการจังหวัด หรือนายอำเภอ
ข้าราชการผู้ปฏิบัติงานไม่สามารถมาช่วยทำงานให้ได้

โครงสร้างแบบใหม่ของชมรมผู้พิการระดับอำเภอจึงตั้งคณะกรรมการบริหารชุดหนึ่ง คณะกรรมการที่ปรึกษาอีกชุดหนึ่ง ทั้ง 2 ชุดจะต้องได้รับการแต่งตั้งจากผู้บังคับบัญชาาระดับสูง เพื่อให้เจ้าหน้าที่สามารถปฏิบัติงานช่วยเหลือคนพิการสะดวกขึ้น

“หน่วยงานที่เราชวนมาเอาเท่าที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงพยาบาล สถานีอนามัย หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญสนใจคนพิการ แต่ไม่ใช่ว่าทำได้ทุกพื้นที่ เพราะบางอำเภอไม่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแม้แต่สักแห่งที่สนใจ”

กรณีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สมพรเห็นว่าหลายพื้นที่ยังจำกัดมุมมองเกี่ยวกับคนพิการแค่เบี้ยยังชีพ ทั้งที่มีเรื่องทำมากมาย รวมทั้งกิจกรรมทางสุขภาพและอื่นๆ ด้วย

โครงสร้างของชมรมผู้พิการระดับอำเภอจะรวมทุกประเภทของความพิการ บทบาทสำคัญหลักๆ คือ การพิทักษ์สิทธิของคนพิการ การให้กำลังใจ ทั้งผู้พิการเองและผู้ปกครองที่ดูแลคนพิการ

“รูปแบบการให้กำลังใจเราจะลงไปเยี่ยมที่บ้าน ถ้าเจอปัญหาอย่างไร เราก็จะส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไปเจอคนพิการที่สภาพบ้านพัง เราก็จะหาหน่วยงานที่ซ่อมบ้าน พบกับผู้พิการอยู่ในวัยศึกษา เราก็จะถามน้องเขาว่าต้องการเรียน ฝึกอาชีพอะไรบ้าง เราก็จะติดต่อหน่วยงานโดยตรง ไม่ว่าจะของรัฐ เอกชน หรือการศึกษานอกโรงเรียน”

เป็นการทำงานเน้นเชื่อมกับทุกเครือข่าย สมพรยกตัวอย่าง
วิทยาลัยสารพัดช่างมีทีมอาจารย์ที่พร้อมเข้าสนับสนุนงบประมาณ
ฝึกอาชีพผู้พิการ และหลังการฝึกอาชีพเป็นแล้วยังช่วยหาช่องทางการ
ตลาดให้อีก

การลงเยี่ยมผู้พิการแต่ละครั้งจะมีการมองเป้าหมายผ่านแกนนำ
ในพื้นที่

สมพรเล่าตัวอย่างการเยี่ยมบ้าน วันหนึ่งที่อำเภอสิงหนคร ได้เยี่ยม
ผู้พิการที่ฐานะยากจน 5 ราย พบทั้งผู้พิการไม่มีอาชีพ เป็นหม้าย
ต้องมีการดูแลลูก

“ปัญหาเหล่านี้จะหาทางช่วยเขาอย่างไร เราประสานกับ พมจ.
(สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด) บางกรณี
ต้องพาเขาออกมาส่งเข้าเรียนต่อ ถ้าตัวคนพิการโอเคเราก้พามา แต่ถ้า
เขาไม่โอเคด้วยเราจะถามต่ออีกว่าจะให้เราช่วยเหลืออย่างไร บ้างอาจ
ได้คำตอบว่าแค่ต้องการเงินช่วยเหลือชั่วคราว”

ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนทัศนะ สังคมให้ออกาสคนพิการเข้าสู่สังคม
หลายเรื่อง ภาพมองจากสังคมต่อคนพิการเปลี่ยนไป มุมมองใหม่ในการ
ช่วยเหลือผู้พิการก็เปลี่ยนจากการสงเคราะห์อย่างเดียว มาเป็นบทสรุป
ใหม่ว่าคนพิการจะได้โอกาสอะไรจากสังคมที่มากกว่าเงิน

สำหรับความจริงที่เป็นอยู่ สมพรมองว่าคนพิการมี 2 ประเภทคือ
คนพิการที่รอรับความช่วยเหลืออย่างเดียว และคนพิการที่พร้อม
ระดับหนึ่งจะช่วยตนเองและช่วยสังคม

“ผมคิดว่าเมื่อเขาให้ความสำคัญแล้ว คนพิการอย่างเราก็ต้อง
ทำให้เห็นว่าต้องตื่นตัวออกมาช่วยเหลือสังคม”

สมพรเล่าลำดับขั้นดำเนินการจัดตั้งชมรมผู้พิการระดับอำเภอว่า
รูปแบบเป็นการจัดเวทีประชุม เชิญผู้พิการในพื้นที่ ผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่
ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วม

เรื่องแรกที่พูดในเวทีมากกว่าด้วยสิทธิเบื้องต้นที่ผู้พิการควรจะได้รับ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิเบื้องต้น 4 ด้านตามกฎหมาย การแพทย์ ศึกษา อาชีพ สังคม สิ่งเหล่านี้ผู้พิการที่อยู่ห่างไกลข้อมูลมักไม่ทราบ

“อย่างสิทธิการแพทย์คนพิการที่ยังไม่รู้ยังใช้บัตรทองของคนธรรมดาอยู่ จะขาดสิทธิหลายเรื่อง เช่นเขาไม่รู้ว่าจะรักษาได้ในทุกโรงพยาบาลของรัฐโดยไม่จำเป็นต้องส่งตัว สามารถเบิกอุปกรณ์การแพทย์ได้ตามความจำเป็นอย่างที่เขาคควรจะได้ นี่เป็นสิทธิเบื้องต้นของผู้พิการ”

นอกจากการให้ความรู้สิทธิ การจัดประชุมมักจะไปพร้อมกับการฝึกอาชีพ โดยการประสานหน่วยงานเกี่ยวข้องไม่ว่า กศน. วิทยาลัยสารพัดช่าง และวิทยาลัยอาชีวะลงไปด้วย ทางอาจารย์ผู้สอนจะสอบถามความต้องการของผู้พิการไปก่อนว่า ต้องการเรียนรู้อะไร หลักสูตรมักเน้นการฝึกระยะสั้นครึ่งวันส่วนมากเป็นงานประดิษฐ์ เช่น ผลิตภัณฑ์จากกะลา ประดิษฐ์ดอกไม้ ทำการบูร และจัดดอกไม้สด

“กับกลุ่มเป้าหมายจะเอาแกนนำที่แข็งแรงแล้วลงไปยังชุมชน ประสานในพื้นที่ว่าวันนั้นมีผู้พิการกลุ่มไหนมาบ้าง อย่างผู้พิการตาบอด บอกว่าจะมาเราก็จะประสานสมาคมคนตาบอดจังหวัดสงขลาลงไปคุยกับเฉพาะคนตาบอด ถ้ามีคนหูหนวกเราจะประสานกับสมาชิคนหูหนวกภาคใต้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ว่าเขายังไม่ได้รับและสามารถเข้าถึงอะไรได้บ้าง”

สมพรยกกรณีคนตาบอดในชุมชนว่า มักไม่ได้รับการดูแลอะไรเลย นอกจากมีคนยกข้าวยกน้ำให้กิน แต่หลังจากเอาเพื่อนตาบอดด้วยกันเข้าไปคุย เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำมาสู่การได้เพื่อนคนตาบอดด้วยกัน เป็นโอกาสพัฒนาตัวเองด้านอื่น อย่างเช่นกิจกรรมการฝึกเดินโดยใช้ไม้เท้าขาว

“ก่อนนำคนตาบอดมาฝึกอาชีพ ลงไปพบตามบ้านครั้งแรกเราไม่สามารถเอาเขาออกมาได้ง่ายๆ ต้องเป็นการลงไปพูดคุยครั้งที่ 2-3 ส่วนอาชีพหลักๆ ที่เขาลนัดและเราส่งเสริมได้คือ การนวด”

ด้านคนหูหนวกตามพื้นที่ต่างๆ มักไม่ได้เรียนภาษามือ การลงไปของตัวแทนสมาชิกคนหูหนวกจะเป็นโอกาสชักชวนกลุ่มคนหูหนวกมาเรียนภาษามือ เหล่านี้เป็นต้น

“การจัดเวทีแต่ละแห่งมีผู้มาเข้าร่วมประมาณ 60-70 คน เราขอให้เขามีความพร้อมจะเข้าสู่สังคม ขอให้มาด้วยใจ พร้อมเสียสละช่วยเหลือเพื่อน” สมพรเล่า

“กลุ่มเป้าหมายหลักๆ ที่วางไว้ ไม่ได้ตามหวังไม่เป็นไร 70 คนได้ 10 คนก็ถือว่าเป็นความสำเร็จแล้ว และทุกที่เราก็กได้คนทำงานจริง เพราะเมื่อเราลงไปปั๊บ ชี้แจงจุดประสงค์ว่ามาเพื่ออะไร ชี้แจงการเข้าถึงสิทธิคืออะไร แนวทางการทำงานของเราคืออะไร เขาเห็นว่าเราทำอะไรให้เกิดกับสังคม เกิดอะไรกับตัวเขา เขาก็พร้อมช่วยเรา”

การประเมินล่าสุดพื้นที่เป้าหมายราว 6 แห่งเกิดความเปลี่ยนแปลง มีการรวมตัวของคนพิการมากขึ้น หลังจากลงไปทำงานทำให้เกิดผลดังนี้ 1.รู้ว่าผู้พิการอยู่ตรงไหน 2.ได้เครือข่าย 3.เปลี่ยนวิถีหลบๆ ซ่อนๆ คนพิการออกจากบ้านมาสู่สังคมมากขึ้น หลายคนพร้อมที่จะช่วยเหลือเพื่อน เปลี่ยนแปลงชีวิตตนเองจากที่เคยอยู่มุมมืด ก้าวออกมาเรียนต่อ ฝึกอาชีพ

“ตั้งแต่ปี 2538 เริ่มชมรมคนพิการสงขลามถึงการขับเคลื่อนแผนสุขภาพ ขณะนี้เราถือว่าได้ให้โอกาสคนพิการเยอะ” สมพรเล่า และว่าในการจัดเวทีประชุมระดับอำเภอแต่ละครั้งนั้นเองได้เปิดโอกาสให้ผู้มาร่วมคุย ซักถาม ทุกเรื่องจะทำให้เห็นแววบางคนที่อาจจะชวนมาเป็นแกนขับเคลื่อนชมรมผู้พิการระดับอำเภอ

“ฉะนั้นเมื่อเราคุยเสร็จแล้วบอกว่าจะจัดตั้งชมรมก็จะเห็นแววว่าน่าจะเลือกใครมาเป็นผู้นำ บางที่อาจเสนอ 4-5 ชื่อมาโหวตกัน พอได้ประธานแล้วเราจะมาเลือกตำแหน่งต่างๆ ซึ่งกรรมการชุดนี้เป็นผู้พิการแต่การทำงานโดยผู้พิการอย่างเดียวเป็นไปได้ยากดังกล่าวแล้ว เราจะตั้งกรรมการอีกส่วนหนึ่งเรียกกรรมการที่ปรึกษา เป็นเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบผู้พิการ รวมถึงอาสาสมัครในพื้นที่ อสม./อพม./อพมก. รวมถึงผู้ปกครอง มาเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา สองส่วนจะมาทำงานไปด้วยกัน”

สมพรมองปัญหาการขับเคลื่อนขององค์กรกลุ่มคนพิการที่ผ่านมามีปัญหาต้องพิจารณาหลายด้าน

- การเคลื่อนย้ายตัวเองของผู้พิการเป็นไปได้โดยยากลำบาก เวลาการทำงานกิจกรรมต้องอาศัยญาติหรือคนอื่นช่วยเหลือ
- การขับเคลื่อนงานไม่มีงบประมาณเพียงพอ อย่งไรก็ตามทำงานเป็นเครือข่าย ปัญหาเรื่องนี้ย่อยลง

นอกจากปัญหาระดับองค์กร ปัญหาส่วนตัวคนพิการยังพบว่า

- ปัญหาในครอบครัว หลายคนพร้อมออกสู่สังคม แต่โดนพ่อแม่สกัดไว้ไม่ต้องไปไหน

“เขามองว่าอย่างไรเสียลูกเขาคอนหนึ่งเขาเลี้ยงได้ ราว 70% ที่เราเจอแบบนี้ พ่อแม่กันไว้ อย่าไปยุ่งกับใคร” สมพรเล่า

- ถ้ามีคนพิการอยู่ในบ้าน ครอบครัวนั้นจะจนตลอดชีวิต เพราะมีสิ่งที่ต้องทำ ต้องใช้เยอะ นอกจากปัญหาเกี่ยวเนื่องไปถึงเรื่องงานของคนดูแล ยังต้องใช้อุปกรณ์เสริมราคาแพง ซึ่งครอบครัวต้องดิ้นรนหามา แม้ว่าจะยากจนอย่างไร

- ปัญหาคนพิการเอง ไม่ยอมรับสิ่งที่ตนเองเป็น สมพรเล่าว่าการที่จะเข้าถึงเขาเหล่านั้นเลยเป็นเรื่องยากมาก บางคนทีมงานเข้าไปเยี่ยม 4-6 รอบ ถูกเขาเขวี้ยงของใส่

“เรายอมทำทุกอย่างเพราะต้องการดึงเขาออกมาสู่สังคม อยากให้เขาเปลี่ยนแปลง ครั้งแรกเขามักไม่ยอมรับ ทีมซึ่งมีทั้งผู้พิการ เจ้าหน้าที่ไปติดตามเยี่ยมเยียน ทำไปเรื่อยๆ เป็นระยะ สุดท้ายที่จะประสบความสำเร็จคือต้องเอาผู้พิการไปคุยเอง เขาจะต่อกันได้ เมื่อเราเอาคนปกติไปคุย เขาก็จะตอกกลับว่า พูดยังไงก็ได้ เพราะคุณไม่ได้พิการ พอเอาคนพิการไปพูดเขาก็ยอมรับ แล้วเขาจะออกมาสู่สังคม และร่วมกิจกรรมกับกลุ่ม มาทำกิจกรรมหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเกี่ยวกับสุขภาพ เยี่ยมเพื่อน การประชุม ทัศนศึกษา”

สมพรมองอนาคตว่า การขับเคลื่อนเพื่อตั้งชมรมผู้พิการระดับอำเภอจะสำเร็จหรือไม่ อยู่กับกลุ่มคนพิการที่ได้ไปขยายเครือข่าย ต้องยอมรับว่าบางพื้นที่ไม่พร้อมจะขับเคลื่อนด้วยคนพิการเอง

“ใจจริงอยากให้เกิด 16 อำเภอ แต่ถ้าเขาไม่พร้อมก็เท่านั้น คงเกิดเฉพาะชื่อ การขับเคลื่อนไม่มี ก็ไม่มีผลดีต่อองค์กร แต่ถ้าเราค่อยเป็นค่อยไป เอาความตั้งใจที่เขาอยากทำ ก็จะทำให้สำเร็จ เกิดประโยชน์กับพื้นที่ดีกว่า”

ยงยุทธ แสงพรหม ผู้พิการจากอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา ฝ่ายற்றுฎีกษมรมผู้พิการจังหวัดสงขลา เล่าว่า การขยายเครือข่ายผู้พิการสู่ระดับอำเภอ มีเป้าหมายเพื่อทำให้กลุ่มผู้พิการในระดับพื้นที่มีความเข้มแข็ง เมื่อระดับอำเภอเข้มแข็ง ในอนาคตจะลงสู่ระดับตำบล โดยที่ผ่านมาพยายามสร้างตัวแทนระดับตำบล

“การขยายเครือข่ายเริ่มมาตั้งแต่ปี 2551 เริ่มจาก 3 อำเภอคือ เทพา บางกล่ำ ควนเนียง เห็นได้ชัดเจนว่ามีความตื่นตัวของผู้พิการในสงขลาที่เข้ามาใกล้ชิดกันมากขึ้น เกิดการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะผู้พิการเอง เจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลและผู้เกี่ยวข้อง”

ยงยุทธเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เท่าที่โอกาสอำนวยมาโดยตลอด จึงมองเห็นภาพความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวชัดเจน จากปรากฏการณ์เพื่อนช่วยเพื่อน ผ่านกิจกรรมการลงไปเยี่ยมเยียนของทีมผู้พิการและเจ้าหน้าที่ ทำให้ผู้พิการที่เคยหลบหนีสังคมได้รับรู้ว่ายังมีคนที่ด้อยกว่าตัวเองอีกมาก จากคนที่เคยหมดกำลังใจ ทำให้มีกำลังใจหันหน้ากลับ มาสู่สังคม

“อุปสรรคของการทำงานคงอยู่ที่คณะทำงานแต่ละคนที่มีภาระหน้าที่ของตัวเองอยู่มากพอสมควร นอกจากนั้นการทำงานในรูปแบบชมรมผู้พิการจังหวัดสงขลาที่ผ่านมามีปัญหาเรื่องการอุดหนุนงบประมาณอยู่ เมื่อเป็นสมาคมน่าจะมีความชัดเจนมากขึ้น” ยงยุทธกล่าว.

7

สร้างกติกาสุขภาพทางอาชีพ ศูนย์ข้อมูลแรงงานนอกระบบ คลองรี

เพราะขึ้นตาลเสี่ยงเท่ากับขึ้นเครื่องบิน พลัดปลั่งถึงพิการ หรือตายเอาได้ง่ายๆ คนปาดตาล ตำบลคลองรี อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา จึงสร้างและรับข้อปฏิบัติเพื่อความปลอดภัย 15 ข้อ ตั้งแต่เมาไม่ขึ้น จนรู้จักห้ามเลือดกลางอากาศ เป็นผลจากการขับเคลื่อนประเด็นแรงงานนอกระบบ ในแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา

ประกาศ ขำมาก หัวหน้าสถานีอนามัยตำบลคลองรี และ สมพงศ์ พะยัติ เหมัญญิก กรรมการศูนย์ข้อมูลแรงงานนอกระบบตำบลคลองรี ช่วยกันเล่าถึงความเป็นมาในเรื่องนี้ว่า ตำบลคลองรีประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน จากประชากร 3,700 กว่าคน มีแรงงานนอกระบบอยู่ถึง 70%

ในปี 2547 ที่ตำบลคลองรีเริ่มมีการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการแรงงานนอกระบบโดย นางน้อย อนุะสุวรรณ ผู้นำกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าบ้านคลองรี ขณะเดียวกับ พันธุ์ วรรณบริบูรณ์ นักพัฒนาแรงงานนอกระบบ เข้ามาเลือกที่นี่เป็นพื้นที่นำร่อง

“กิจกรรมที่น้องพันธ์เข้ามาประสานต้องการให้คลองรีนำร่องกิจกรรมดูแลสุขภาพประชาชนกลุ่มต่างๆที่ไม่อยู่ในกลุ่มโรงงาน” ประกาศเล่า สำหรับ พันธุ์ วรรณบริบูรณ์ ภายหลังเป็นผู้ประสานงานประเด็นแรงงานนอกระบบในแผนสุขภาพจังหวัดสงขลาอีกบทบาทหนึ่ง

คนทำงานในโรงงานมีระบบดูแลเรื่องความปลอดภัย แต่กลุ่มทำงานตามบ้าน หรือกลุ่มผลิตในชุมชน หรือแรงงานนอกระบบยังมีอีกหลายกลุ่ม ที่คลองรีมีคนรับจ้างเย็บผ้าโหลอยู่ราว 20 กว่าคน รับงานมาทำที่บ้าน ภายหลังได้รับงบประมาณอุดหนุนจาก SIF และ ส.ส.ในพื้นที่ มีการรวมกลุ่มทำเป็นสำนักงานและโรงเรียนสำหรับการผลิตรวมอยู่ในหมู่ที่ 4

“ที่ทำการกลุ่มอยู่ที่บ้านพีแฉ่งน้อย นับเป็นกลุ่มใหญ่พอควร ทุกวันนี้ยังดำเนินการอยู่”

ประกาศเล่าว่า เมื่อได้เป็นพื้นที่นำร่องแรงงานนอกระบบ คนทำงานเบื้องต้นมาพูดคุยตั้งคณะกรรมการ เรียกประชุมผู้เกี่ยวข้องราว 20 คน มาเลือกคณะกรรมการในรูปแบบคณะกรรมการ

การเรียกประชุมคราวนั้นกำหนดโครงสร้างคณะกรรมการโดยให้นายกองค้การบริหารส่วนตำบล (อบต.) คลองรี เป็นประธานศูนย์ปฏิบัติการแรงงานนอกระบบโดยตำแหน่ง และเลือกอาสาสมัครตัวแทนจากหลากหลายกลุ่มมาเพื่อดำเนินงานรวม 15 คน

“ผมได้เป็นเลขานุการ” ประกาศเล่า เมื่อได้คณะทำงานจึงสู่การ
คิดแผนดำเนินการ เริ่มจากแผนทำฐานข้อมูลแรงงานนอกระบบและแผน
พัฒนาศักยภาพของคณะทำงาน

จากแผนพัฒนาศักยภาพของคณะทำงาน ทำให้คณะทำงานได้
รับอบรมความรู้ใหม่อยู่หลายเรื่องตลอดปี 2548 เช่น การรู้จักการ
ประเมินความเสี่ยงในการทำงาน กฎหมายแรงงาน การดูแลสุขภาพ
ของกลุ่มผลิตที่ไปทำงานที่บ้าน ความรู้เกี่ยวกับโรคจากการประกอบ
อาชีพ และการสร้างสุขภาพให้แข็งแรง

ฐานความรู้ใหม่คือส่วนของการประเมินความเสี่ยงนั่นเอง
ประกาศเห็นว่าสำคัญมาก เพราะนำมาสู่สิ่งใหม่ๆ ในการดูแลแรงงาน
นอกระบบของคลองรีในเวลาต่อมา

“อย่างกลุ่มเย็บผ้าคณะทำงานสามารถประเมินได้ว่าแต่ละขั้นตอน
มันเสี่ยงอะไรบ้าง จนเกิดเป็นเอกสารคู่มือการทำงานให้กลุ่มเย็บผ้า
เวลาต่อมา”

ปัญหาของกลุ่มเย็บผ้าที่คลองรีมีตั้งแต่ ท่าทาง ความปวดเมื่อย
แสงสว่าง สายตา เข็มตำ ฝุ่นเข้าจมูกปาก

“เราาร่วมคิดกับพี่แ่งน้อยเพราะเขาจะรู้ขั้นตอนการทำงานต่างๆ
ขณะที่ทางน้องพันธ์ได้เชิญนักวิชาการ มอ. (มหาวิทยาลัยสงขลา
นครินทร์) ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพอะนามัยเข้ามาเป็นที่เลียง ร่วมให้ความรู้
และมาตรฐานการทำงาน จนต่อมาจึงได้ทำโครงการปรับปรุงสภาพ
แวดล้อมและพฤติกรรมในการทำงานของกลุ่มเย็บผ้า เพื่อปรับปรุง
พฤติกรรมและสิ่งแวดล้อม ลดความเสี่ยงไม่ให้เกิดโรค”

ประกาศเล่าถึงการดำเนินงานว่า หลังประเมินปัญหาของกลุ่ม
สามารถตั้งเป็นกตিকাทำงาน 12 ข้อ เอาไปติดไว้ ณ ที่ทำการกลายเป็น
ข้อปฏิบัติที่เกิดจากคนทำงานเอง และคณะทำงานแรงงานจาก
ศูนย์ปฏิบัติการแรงงานนอกระบบช่วยกันคิดขึ้น เช่น

แสงสว่างต้องใช้หลอดไฟขนาด 40 วัตต์ หลอดยาว/โตะกับ
ตัวจักร นั่งแล้วมือต้องอยู่ระดับข้อศอก ไม่สูงหรือต่ำเกินไป/อุปกรณ์
ต่างๆ ให้จัดแยกเป็นชั้น เพราะถ้าปนกันอาจรบกวนมือ/ตัวจักรเย็บผ้า

ต้องซ่อมบำรุงให้ใช้งานได้ ถ้าสภาพไม่เหมาะสมต้องซ่อมก่อนทำ/ตัวจักรเย็บผ้าก่อนและหลังทำงานต้องทำความสะอาดให้เรียบร้อย/ให้มีหน้ากากปิดกันฝุ่นเวลาทำงาน เพื่อกันฝุ่นเข้าจมูก/เตารีดจะต้องมีปลั๊กแยกต่างหาก สายเตารีดให้ผูกกับยางยึด เอาไว้พอนสายไฟไม่ให้ดึง/ให้พักทุก 2 ชม. (ครั้งละ 10-15 นาที)/เพื่อกันไฟฟ้าดูด บุ่มเหยียบ มอเตอร์จะให้เอาเศษผ้าหรือหมอนมารอง และแนะนำให้เดินสายดินให้ที่กลุ่ม/จัดให้มีถังขยะ

“เพื่อให้คนในกลุ่มได้รับรู้ตรงกันว่าข้อปฏิบัติทั้งหมดนี้เราช่วยกันคิดขึ้นมา จะทำอย่างไรที่จะปรับเปลี่ยนทั้งสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรม” ประสาทเล่า พอได้วิธีปฏิบัติแล้วคณะทำงานมีหน้าที่ในการติดตามผลในการปฏิบัติจริง แต่การตามไปตรวจรอบแรกๆ ก็ไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงสักเท่าใด

“อาจอยู่ที่ว่าการขาดการกระตุ้น” ประสาทตั้งข้อสังเกต คณะทำงานจึงคิดว่าน่าจะมีการติดตามประเมินผลโดยใช้หลัก 12 ข้อที่ร่วมกำหนดเป็นตัวตั้ง เป็นการประเมินรายคนทุกวัน พบว่าเริ่มเปลี่ยนแปลงดีขึ้น

การประเมินนั่นเองมาเป็นเครื่องมือกระตุ้นที่ได้ผล

“เราต้องการให้เขาฝึก เพราะนี่เป็นเรื่องจุกจิก บางคนไม่ได้อ่านที่ติดเอาไว้แต่พอมาประเมินเป็นคู่มือแต่ละคนเขาก็ต้องมาดูของเขาเอง เราพยายามย้ำว่าทำบ่อยจะจำได้เอง เมื่อประเมินรอบใหญ่ 3 เดือนก็พบว่าผลที่ได้ชัดเจน ผลสรุปสิ่งแวดล้อมปรับได้เกือบทั้งหมด ทางการเปลี่ยนหลอดไฟให้ได้มาตรฐานแสงสว่าง ในส่วนพฤติกรรมนับว่าดีขึ้น ที่ยังเป็นปัญหาข้อเดียวคือ การสวมแมส(หน้ากาก)”

ธรรมชาติส่วนใหญ่ของคนที่ไม่อยากใส่หน้ากากปิดปากและจมูก เพราะไม่ชิน อึดอัด ประสาทมองว่าอนุโลมให้ได้ และกรณีทำงานที่บ้านโดยมีจักรเย็บผ้าตัวเดียว จะไม่มีฝุ่นมากเหมือนในโรงงาน บางจังหวะการทำงานเท่านั้นที่มีฝุ่นฟุ้งกระจาย

ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดอย่างหนึ่งในกลุ่มเย็บผ้าคลองรีคือการพักผ่อนเป็นระยะ เดิมทำงานเย็บผ้า นั่งทำยาว เพ่งสายตาทั้งวัน

พอกำหนดพัก 10-15 นาที เพื่อออกมาเดินยืดเส้น ทำให้ผ่อนคลาย ลดความเครียด สดชื่นขึ้น

หลังจากประสบผลสำเร็จกับกลุ่มเย็บผ้า ศูนย์ปฏิบัติการแรงงาน นอกระบบคลองรีหันมาทำกับกลุ่มผู้มีอาชีพขึ้นตาลโตนดซึ่งเป็นกลุ่ม อาชีพหลักอย่างหนึ่งของท้องถิ่น ใช้กระบวนการเหมือนทำกับกลุ่ม เย็บผ้า โดยเอาคนขึ้นตาลกับคณะทำงานมานั่งคุยดูว่า กระบวนการ ทำงานขึ้นตาล ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งเอาน้ำตาลลงมามีอะไรเสี่ยง จนได้ ข้อตกลง 15 ข้อ

ต้องบำรุงร่างกายให้แข็งแรงอยู่เสมอ/ถ้าเจ็บป่วยต้องรักษาให้หาย เป็นปกติก่อนทำงาน/ก่อนขึ้นตาลควรสำรวจ มด ต่อ แตน ผึ้ง ว่ามีอยู่ ช้างบนต้นตาลหรือไม่ทุกครั้ง/ตกแต่งต้นตาลให้อยู่สภาพที่ดี ทำลาย เปลือก กาบ ที่ชำรุดออกให้หมด/ปลูกเท้าที่ใช้ปีน ควรตรวจสอบให้อยู่สภาพที่พร้อมและทน (คนคลองรีขึ้นตาลโดยปีนเท้าเปล่าไม่ใช่ พะอง ปลูกเท้าที่ไว้ใส่สายพานรถเก่ามาทำ จากที่สมัยก่อนใช้หูโหนด พวกเส้นใย จากด้านหลังก้านใบ) มีดปาดตาลควรมีปลูก เก็บอย่าง มีดขีด/การแต่งกายกระชับ ไม่หลวมหรือคับจนเกินไป/ไม่ขึ้นขณะเมา/ ต้องพักผ่อนให้เพียงพอ และพักเป็นระยะ/กินอาหารให้เป็นเวลาที่เป็น ประโยชน์ต่อร่างกาย(เนื่องจากคนขึ้นตาลส่วนมากกินไม่เป็นเวลาจนเป็น โรคกระเพาะ/ฝนฟ้าคะนองไม่ควรขึ้นตาล อาจตกลงมาได้/ถ้าเกิด บาดแผล ต้องรู้จักวิธีห้ามเลือดได้/ขณะขึ้นตาล ถ้ามีอาการวิงเวียน อ่อนเพลียต้องหยุด/ก่อนขึ้นตาลทุกครั้ง ต้องตรวจสอบสภาพร่างกาย ทุกครั้งว่า สภาพร่างกาย สภาพต้นตาลพร้อม/ควรตรวจร่างกายปีละครั้ง

สมพงศ์เล่าบ้างว่า การดำเนินงานกับคนปาดตาลไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะพวกเขาส่วนมากไม่มีเวลาว่าง รอบการทำงานกลางวันทั้งวัน ไม่สามารถนัดมาประชุมร่วมกัน ต้องนัดประชุมในกลางคืน แต่คนสนใจ มีผู้มาร่วมครั้งแรก 122 คน คนขึ้นตาลอายุ 80 กว่าปีก็มี อาศัยการ ประชุมต่อเนื่อง พูดคุยชี้แจง 7-8 ครั้งจึงจะเกิดความเคลื่อนไหว รูปธรรม

“ข้อกำหนด 15 ข้อถอดมาจากคนเย็บผ้า แต่สำหรับคนขึ้นตาล มีวิธีแตกต่างกันเมื่อตั้งกติกา แล้วเหมือนข้อปฏิบัติว่าต้องทำให้ได้ 15 ข้อ เราจะใช้แบบการประเมินทุก 2 เดือน มีกรรมการไปติดตามประเมิน” ประภาสเล่า และพบว่าในกลุ่มคนขึ้นตาลไม่ค่อยมีปัญหาอะไร เพราะเป็นอาชีพที่ต้องระวังอย่างสูงอยู่แล้ว ตกต้นตาล หมายถึงบาดเจ็บและเสียชีวิต วิถีอาชีพเป็นแบบนี้เขาจึงปฏิบัติตัวเคร่งครัด มีเพียงบางประเด็นมาแย้ง อย่างการไม่ขึ้นตาลขณะมีฝนมา ปลูกมีดต้องแข็งแรง ปลูกเท่าแข็งแรง เป็นต้น

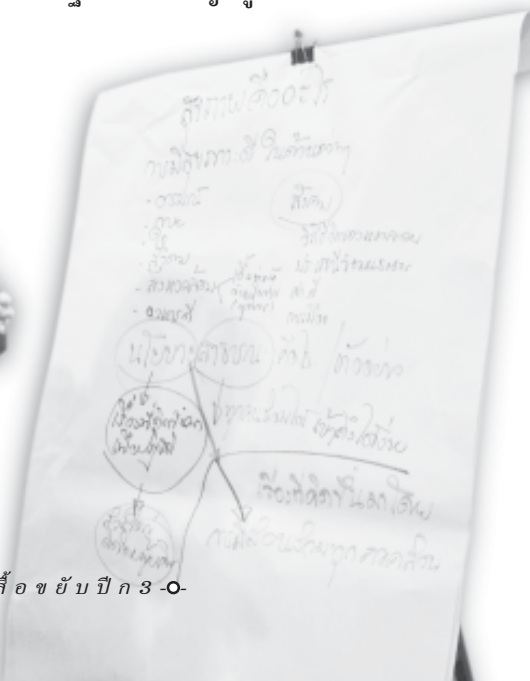
“บางข้ออย่างการแต่งกายรัดกุม บางคนไม่ชอบใส่เสื้อ สวมแค้กางเกงหรือผ้าถุง เขาบอกว่าร้อน อันนี้เราปล่อยผ่านเพราะว่าจะมีผลต่อร่างกายที่ไปสัมผัสกับต้นตาล ที่ชาวบ้านเรียกว่าเป็นปอม ลักษณะแผลเป็นขึ้นมาผิวหนังจะหนาผิดปกติขึ้นมาเท่านั้น แต่ไม่มีปัญหาอะไรกับสุขภาพ” สมพงษ์เสริม

ประกาศบอกว่า กรณีคนขึ้นตาลไม่ได้เสีย เพราะเขาลดขนาดแบบนั้นเป็นวิธีส่วนตัว ไม่ใช่ประเด็นใหญ่ แต่ภาพรวมทำให้คนขึ้นตาลตระหนักถึงความปลอดภัยและสุขภาพมากขึ้น หลังประเมินพบว่าเกิน 80% ปฏิบัติถึงระดับมาตรฐาน 15 ข้อ

การขับเคลื่อนของศูนย์ปฏิบัติการแรงงานนอกระบบเข้าไปชัดเจนใน 2 กลุ่มอาชีพ ทำให้มีการจัดองค์กรของกลุ่มขึ้นมาเองสามารถต่อยอดไปเรื่องอื่นได้เรื่อยๆอย่างกลุ่มคนขึ้นตาลทำให้เกิดกลุ่มสวัสดิการ และกลุ่มรับซื้อน้ำผึ้ง (น้ำตาลโตนด) โดยกองทุนสวัสดิการทางอบต.คลองรีเข้ามาเริ่มตั้งกองทุนให้ด้วยเงิน 200,000 บาท

กลุ่มสวัสดิการคนขึ้นตาลคลองรี ปัจจุบันเข้าปีที่ 4 มีสมาชิก 554 คน ผู้เป็นสมาชิกจ่ายเงินเข้ากองทุนปีละ 300 บาท สวัสดิการตอบแทนกลับมา 20,000 บาทสำหรับคนที่ตกต้นตาลพิการหรือทุพพลภาพ กรณีป่วยนอนรักษาพยาบาลได้คืนละ 300 บาท ครั้งละไม่เกิน 5 คืน ปีหนึ่งเข้าได้ 2 ครั้ง เสียชีวิตในช่วงรอบ 5 ปีแรกได้ 5,000 บาท

“สำหรับกลุ่มขึ้นโหนด อบต.สนับทุน กำหนดให้จ่าย 20,000 บาท คิดว่าเป็นนโยบายทางการเมือง เพราะเป็นฐานเสียงใหญ่อยู่”

การรวม
กลุ่มยังมีผลดี
ในแง่สุขภาพ
จากเดิมคนขึ้น
ตาลจะไม่มีกร
ตรวจสุขภาพ แต่
พอมีความเป็น
กลุ่มสถานีอนามัย
สามารถนัดตรวจ
สุขภาพให้เป็นรายปี

เมื่อแผนสุขภาพจังหวัด ประเด็นแรงงานนอกระบบ เลือกพื้นที่
คลองรีกับคลองเป็ยะนาร่อง ได้มีความชัดเจนในการจัดทำศูนย์ข้อมูล
แรงงานนอกระบบตำบลคลองรี

“เราคิดว่าข้อมูลเป็นตัวสำคัญ จากเคยสำรวจปลายปี 2548
พอตั้งศูนย์ฯ เราใช้ฐานข้อมูลเดิม แต่สำรวจใหม่ให้ทันสมัย เน้นข้อมูล
อาชีพ กับข้อมูลสถานภาพทางสุขภาพของกลุ่มแรงงานนอกระบบ”

การจัดทำศูนย์ข้อมูลซึ่งใช้สถานีอนามัยคลองรีเป็นสำนักงาน
ได้คิดแบบสอบถามเพื่อจัดทำข้อมูลแบบมีส่วนร่วม โดยมีการประชุม
คณะทำงาน ชวน อบต.มาเข้าร่วม ด้วยข้อมูลแรงงานนอกระบบ นอกจาก
มีฐานเดิมจากที่ มอ.เคยสำรวจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมสิ่งแวดล้อม
ในการทำงาน และการสำรวจกลุ่มอาชีพ ยังมีข้อมูลของ อบต.เกี่ยวกับ
พื้นที่ รายรับ รายจ่าย ข้อมูลพื้นฐานนำมาผนวกเพื่อออกแบบสอบถาม
2 ชุด ชุดแรกสำรวจอาชีพ ชุดที่สองเป็นการสำรวจข้อมูลสถานภาพ
สุขภาพของแรงงานนอกระบบ

การทำงานเลือกตัวแทนชาวบ้านมาหมู่ละ 2 คน สำรวจข้อมูล
โดยคณะทำงานกลางช่วยกันเลือก

งานสำรวจเป็นรายครอบครัว ลงลึกรายละเอียดเป็นรายคน
เกี่ยวกับอาชีพ นำผลสำรวจแล้วมาแยกอาชีพต่างๆ เพื่อทำทะเบียน
ในเบื้องต้น พบว่าแรงงานนอกระบบในพื้นที่มีอยู่ 5 กลุ่มคือ มีขึ้นตาล
เย็บผ้า ประมง ทำนา-เลี้ยงสัตว์ และรับจ้าง

“สิ่งที่ได้มาเป็นข้อมูลเบื้องต้นเรื่องอาชีพทั้งหมด ใครอยากรู้ ข้อมูลส่วนนี้ก็มาได้ และต่อไปการเคลื่อนไหวเรื่องแรงงานนอกระบบ สามารถใช้ตัวนี้ทำข้อมูล อย่างเราเคลื่อนไหวมาแล้วในกลุ่มเย็บผ้าและ ขึ้นตาล ต่อไปหากทำในกลุ่มอื่นๆ เช่น ประมง เลี้ยงวัว สามารถเอา ข้อมูลนี้ไปจับเคลื่อนไหวในกระบวนการดูแลเหมือนกับที่เคยทำกับกลุ่ม เย็บผ้าและขึ้นตาล”

ภาระของคณะทำงานต้องมาคิดว่า จะทำอะไรต่อที่จะขยายไปสู่ กลุ่มอาชีพอื่น ใช้บทเรียนจาก 2 กลุ่มเดิมเป็นทุน

“ถ้ามีงบมาเสริมผมว่าขยายไปกลุ่มประมงได้เลย ใช้กระบวนการ เหมือนที่เราทำมาแล้วมาจับเพื่อสร้างข้อตกลงในการทำอาชีพ เอาขั้นตอนของเขาทุกขั้นตอนมาประมวลดูว่า แต่ละขั้นตอนมันมีความเสี่ยง ตรงไหนบ้าง”

ความหวังของศูนย์ข้อมูลแรงงานคือ เป็นฐานในการขยายไปสู่กลุ่ม อาชีพแรงงานนอกระบบที่เหลือ สร้างกระบวนการดูแลทุกกลุ่ม แต่ ขณะยังไม่ถึงตรงนั้นยังดำเนินการต่อเนื่องอยู่กับการประเมิน 2 กลุ่มเดิม

หากกล่าวโดยสรุปประเด็นแรงงานนอกระบบในแผนสุขภาพ จึงดำเนินการแล้วใน 3 เรื่องหลัก

1. ตั้งศูนย์ข้อมูลแรงงานนอกระบบ
2. พัฒนาศักยภาพของคณะทำงาน
3. หลังจากเคลื่อน 2 กลุ่ม (เย็บผ้าและขึ้นตาล) แล้วมีการติดตาม ประเมิน เยี่ยม ให้ชาวบ้านตระหนักรู้ เพื่อความเข้มแข็งชัดเจนยิ่งขึ้น

ประกาศเล่าถึงบทเรียนของการทำงานว่า คณะทำงานต้อง จับเคลื่อนต่อเนื่อง

“เราทำทุกเดือนในรอบ 1-2 ปีแรก เพื่อมองปัญหา คิดกิจกรรมต่อ หลายอย่างเกิดจากการประชุมถ้าหยุดก็จบ กรณีเราไปทำกับกลุ่มคน ขึ้นตาลแล้วเกิดกลุ่มน้ำผึ้งและกลุ่มสวัสดิการตามมาเพราะการประชุม ทำให้ความคิดต่อยอด ทำให้กลุ่มเข้มแข็ง ดึงศักยภาพของชุมชน ตำบลขึ้นมา ผมว่าถ้ายังเกาะกลุ่มประชุมเรื่องอื่นจะมีเยอะขึ้น”

ทุกวันนี้ในตำบลคลองรีมีความเคลื่อนไหวของคณะทำงานทางสังคม หลายเรื่องโดดเด่นเป็นต้นแบบอย่างเช่นกลุ่มแก๊ส กลุ่มน้ำผึ้ง กลุ่มจัดการขยะ ปรึกษาบอกว่าเริ่มต้นมาจากคณะทำงานแรงงานนอกระบบแล้วแตกไปสู่เรื่องอื่น และภายหลังก็กระจายให้มีเจ้าภาพคนรับผิดชอบเฉพาะเรื่องขึ้นมา เพื่อให้กลุ่มเข้มแข็ง แต่ต้องอาศัยการมาพูดคุยอยู่ตลอด

“งานพวกนี้ถ้าจับแล้วให้เกิดผลต้องผ่าน 3-4 ปี ถ้าเราหยุดเสียก่อนก็ไม่ได้อะไร พอผ่านวิกฤติหลายหน กรรมการจะเริ่มรู้เริ่มคิดปัญหาว่า ทุกตัวมีปัญหาทั้งนั้น ไม่ใช่ทำแล้วสำเร็จเลย แต่ถ้าแก้สำเร็จความมั่นคงในสิ่งที่เราทำจะทวีขึ้นเรื่อยๆ เข้มแข็งขึ้น ทำให้เกิดการเรียนรู้ มานั่งทำ คิดกันเรื่อยๆ มีปัญหาที่ช่วยกันแก้ไป”

กรณีแรงงานนอกระบบปัญหาคือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งพบว่าระยะแรกๆ แทบไม่กระดิก แม้กลุ่มเป้าหมายอาจคิดจริง แต่เลือกจะทำแบบเดิมๆ จนมาปีหลังพบเครื่องมือทุกอย่างจึงเริ่มเปลี่ยน

“คณะกรรมการต้องปรับอยู่เรื่อย ไม่ยึดติดกับคนโน้นคนนี้ เราพูดเรื่องนี้ให้เข้าใจก่อน บางคนมีภารกิจต้องหาคนมาแทนที่ งานแบบนี้ไม่มีคำตอบแทนอะไร แต่กลัวเสียน้ำใจเท่านั้น ถ้าเขาไม่มีเวลามาทำกรรมการจะขับเคลื่อนไม่ได้ ส่งผลให้ทีมใหญ่มีปัญหา ทุกคนต้องมีการร่วมคิดร่วมแสดงถ้ากรรมการเข้มแข็งการคิดจะไม่หยุดนิ่งกับที่จะมีการพัฒนาขึ้นไปเรื่อยๆ ถ้าทำไปถึง 8-9 ปีความเข้มแข็งของกลุ่มจะเกิดขึ้น”

ปรึกษามองว่างานลักษณะนี้ส่วนที่สะดุดมักจากเกิดไปเจอปัญหาแล้วไม่เดินต่อ ถ้ากรรมการไม่ให้ความร่วมมือมันจะท้อถอย ถ้าไม่เข้มแข็ง กรรมการเองและคนตั้งใจจริงจะเบื่อ สำคัญอย่างหนึ่งต้องทำให้ทุกคนมีหน้าที่.

ห้ามเลือดกลางอากาศ

ประกาศมอว่า ปัญหาแรงงานนอกระบบคือ เรื่องสวัสดิการ ที่ชาวบ้านมักมองไม่เห็นและรับรู้ในเรื่องความปลอดภัยของการทำงาน “เย็บผ้าเขาไม่รู้ว่าแสงสว่างเป็นปัญหา นั่งทำงานยาว เช็ดเมื่อตามองไม่เห็นเพราะทำงานในแสงไม่พอ แต่พอทำมาเป็นวิถีก็ทำอยู่อย่างนั้นมาตลอด จนมาเข้าใจเรื่องนี้จึงรู้ว่านั่นมันเป็นต้นเหตุปัญหา”

พอกลุ่มอาชีพได้มีความรู้ในกระบวนการทำงานที่ถูกต้อง ได้รับการปฏิบัติที่ถูกต้องทั้งพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อม ประกาศหวังว่าทุกคนจะปลอดภัยในอาชีพ

“คนขึ้นตาลน้ำเป็นห้วงมาก ตกมาจากต้นระยะ 3-4 เมตรก็อาจถึงจุดจบชีวิต” ประกาศเล่า รายล่าสุดของปี 2552 คนขึ้นตาลอายุราว 60 ปี ตกลงมากระตุกคอเคลื่อน ทำให้อวัยวะร่างกายท่อนล่างเคลื่อนไหวไม่ได้ พุดไม่ได้ รับรู้ด้วยการพยักหน้า

“แกขึ้นช่วงหัวค่ำ ต้นตาลของแกมีทาง(ก้านใบ)หนึ่งห้อยอยู่แกดึงซึ่งปกติดึงอยู่ทุกวันไม่เป็นไร แต่วันนั้นหลุดและหล่นลงมาบนพื้นนาแห้ง กว่าคนจะไปพบใช้เวลาหนึ่งหรือสองชั่วโมงผ่านไปแล้วแกเทียวถ่ายดินจนบริเวณนั้นต้นข้าวเตียน นั่นขนาดปีนตาลทุกวันยังพลาด ดีว่ามีดมีปดอก ถ้าเห็นมีดไม่มีปดอก มีดอาจแทงตัวเองอีก คิดดูว่ามีดปาดตาลเล่มใหญ่และคมกริบ”

สมพงศ์ช่วยเสริม ขณะที่ประกาศเล่าต่อว่า ชายคนนี้เคยพลาดตกมาแล้วหลายครั้ง แต่ระยะไม่สูงมาก หนนี้หนักสุดเพราะตกจากส่วนปลายยอด

“อาชีพนี้เสี่ยงมากเหมือนขึ้นเครื่องบินนั่นแหละ”

สถิติคนตกต้นตาลแม้ไม่มาก แต่พบว่ามิอยู่ประจำ แม้จะไม่ใช่ตำบลคลองรี ก็เป็นพื้นที่อื่น ประกาศเล่าว่ารายก่อนหน้านี้อันขึ้นไปปาดตาลแล้วมีดบาด ตัวเขาเองเป็นคนเมาเลือด พอมีดบาดก็เป็นลมตกลงมาจากต้นตาล

คนหนึ่ง เฉพาะปีนี้เป็นปีเดียวตกมา 2 ครั้งจนไม่กล้าขึ้น ดีว่าตกในระยะไม่สูงนัก ถ้าอาการหนักส่วนมากต้องเข้ารักษาที่โรงพยาบาล อาการที่เจอคือข้อเคลื่อน สันหลังหัก บางรายถึงเสียชีวิต

“ต้องตั้งสติกันตลอด พลาดตายอย่างเดียว” ประกาศว่า ที่เกิดขึ้นน้อยเพราะระวัง รู้ว่าพลาดไม่ได้ เขามักได้ยินคนขึ้นตาลมานั่งเล่ากันว่า ที่เขตกมักจะจะเป็นเพราะมีตัวผึ้งหรือตัวต่ออยู่ข้างบนต้น บางคนว่าทาง(ก้านใบ)หลวม ดึงมันก็หล่นลงมาเลย บางคนว่าเมาเลือดจนเวียนหัว ซึ่งคนขึ้นตาลจะโดนมีดบาดกันบ่อย

“เมื่อเป็นอย่างนั้นเราบอกว่าต้องรู้วิธีห้ามเลือด ทำอย่างไรให้เลือดหยุดเร็ว อย่าให้เลือดไหลออกมามาก เพราะถ้าเลือดไหลออกมาบางคนกลัวทันที อยู่ข้างบนยิ่งเห็นว่าไหลโกรกลงมายังใจเสีย บางคนเวียนหัวเป็นลมอาจตกลงมา ทางผมจึงจัดอบรมการห้ามเลือดให้ อย่างคำแนะนำว่าให้ใช้มือบีบ หรือถ้าแผลใหญ่ให้เอาผ้าชั้นชะเนาะที่จริงผมอยากอบรมพิเศษสำหรับคนกลุ่มเสี่ยงคือพวกเมาเลือด คงมีอยู่กลุ่มหนึ่ง”

ประกาศเล่าและว่า แม้แต่การสอนว่าการที่เลือดไหลออกมามาก ปริมาณ 1 ถ้วยก็ยังไม่อันตราย เพราะเลือดคนมีราว 5 ลิตร ก็ช่วยลดความหวาดกลัวในคนพวกนี้เอาไว้ก่อนได้ อย่างน้อยจนกว่าเขาจะเอาตัวเองลงมาจากยอดตาล

“อาชีพขึ้นตาลเด็กรุ่นใหม่ไม่ทำ ไปทำอย่างอื่น ยกเว้นที่ทำกันมาก่อน หรือปีไหนน้ำผึ้งราคาดี อย่างปีนี้เป็นละ 1,000 บาทก็ขึ้นกันมาก หน้าฝนยังปีนอยู่เลย” สมพงษ์ตั้งข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งและเล่าส่งท้ายต่อไปว่า เขาเป็นชาวบ้านธรรมดา อาชีพช่างไฟฟ้า ส่วนตัวมีจิตใจรักเพื่อนฝูง ช่วยเหลือสังคม ชอบทำบุญ ดีใจที่ได้มีส่วนทำงานนี้ เพราะได้มีโอกาสช่วยเหลือคนอื่น ที่ผ่านมาสังคมที่คลองรีได้เปลี่ยนไปมาก ชาวบ้านตื่นตัว จากที่ไม่เคยรู้ต่างๆ อย่างเช่นกฎหมายก็ได้รู้ขึ้นอีกระดับ.

8

ผู้สูงอายุแข็งแรง พาชุมชนเข้มแข็ง

ด้วยแนวคิด ยึดเกียรติ ศักดิ์ศรี ความสุข เพื่อนำผู้สูงอายุ กลับคืนสังคมของสมาคมเครือข่ายสุขภาพผู้สูงอายุจังหวัดสงขลา หลายปีที่ผ่านมาจึงมีส่วนสร้างคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้ดีขึ้น

ภาพผู้สูงอายุหันมาออกกำลังกายเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ นางเสาวนีย์ ประทีปทอง หรือ “ป้าเสา” อุปนายกสมาคมฯ เล่าว่า เป็นผลจากการขับเคลื่อนของสาขาการพัฒนาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย จังหวัดสงขลา และสมาคมเครือข่ายผู้สูงอายุจังหวัดสงขลา สององค์กร เป็นแกนหลักทำงานร่วมกับชมรมผู้สูงอายุจังหวัดสงขลา จำนวน 168 ชมรม จาก 16 อำเภอในสงขลา

ปลุกกระแสออกกำลังกายได้ผล

“การสร้างกระแสออกกำลังกายสำเร็จเป็นผลงานที่เรากคภูมิใจมากที่สุด อันนี้มาจากโครงการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุให้มีสุขภาพแข็งแรง ซึ่ง สสส. สนับสนุนงบติดต่อมาสสาม-สี่ปี”

ป้าเสาะเล่าว่าการขยายเครือข่ายออกกำลังกายโดยใช้ท่าออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุที่ออกแบบขึ้นมาใหม่ทั้งหมด ไม่ว่าโนราประยุกต์ (โนราบิค) รำไม้พลอง และระบำผ้า

เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการโดยเชิญตัวแทนชมรมผู้สูงอายุในจังหวัดสงขลามาอบรม ตัวแทนเหล่านี้ก็จะกลับไปฝึกให้กับสมาชิกของตนเอง

“ท่าการออกกำลังกายเราคิดขึ้นมาเองโดยเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านโนรา ระบำผ้ามา ขณะเดียวกันเชิญผู้เชี่ยวชาญทางเวชศาสตร์การกีฬาเข้าประเมินให้ความรู้ ว่าท่าแบบไหนจะเหมาะสมกับผู้สูงอายุ

อันไหนไม่เหมาะสม เขาก็จะแก้ไขให้ถูกหลัก เมื่อลงตัวสามารถนำไป
ออกกำลังกายบริหารได้ทุกส่วนของกล้ามเนื้อ”

ป่าเสาเป็นตัวอย่างในการออกแบบ พร้อมเพื่อนวิทยากรต้นแบบ
มาฝึกซ้อมก่อนจัดอบรมกับชมรมต่างๆ และเพื่อความยั่งยืนได้นำ
เรื่องนี้เป็นวาระ เข้าที่ประชุมของประธานชมรมผู้สูงอายุจังหวัดสงขลา
ทั้ง 168 ชมรม กำหนดเป็นนโยบายของสมาคมฯ เอาการออก
กำลังกายนี้เข้าร่วมกับกีฬาชอล่าดวนเกมส์ซึ่งเป็นกีฬาผู้สูงอายุของ
จังหวัดสงขลาอย่างเป็นทางการ

“ตอนแรกคนที่ฝึกเป็นแล้วจะต้องกลับมาแข่งกันในช่วงชอล่าดวน
เกมส์ แต่พอมาตอนหลังเขาบอกว่าอย่าแข่งกันเลยให้กลับมาโชว์
อย่างเดียว”

ในการแข่งขันกีฬาชอล่าดวนเกมส์นี้เองสมาคมฯ ได้เครือข่ายเพิ่ม
มากขึ้นทุกปี และเพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย มีการเปลี่ยนแปลงทำ
ออกกำลังกายจากรูปแบบต่างๆ อีกชั้น นอกจากลดความจำเจยังกระตุ้น
ชมรมต่างๆ หันมาสนใจออกกำลังกาย ด้วยทำออกกำลังกายจะไม่หยุด
นิ่งกับรูปแบบเดิม

“หลังจากทำเรื่องโนราบิคเรามาคิดเรื่องการออกกำลังกายโดยใช้
ผ้าเป็นอุปกรณ์ซึ่งสวยงาม ด้วยท่วงท่าเฉพาะสามารถบริหารร่างกาย
ได้พลัง ได้การตื่นหัวใจ ตามหลักวิชาการ และยังได้การบริหารกล้ามเนื้อ
เนื้อทุกส่วน”

ก่อนทำโครงการนี้ป่าเสาเล่าว่าได้ทำการสำรวจในจังหวัดสงขลา
พบว่า ปัญหาผู้สูงอายุมี 2 ประการสำคัญคือ 1.ไม่ออกกำลังกาย
2.เป็นโรคกันมาก แต่การอบรมถ่ายทอดความรู้เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว
ไม่สามารถทำได้ครบในครั้งเดียว ต้องจัดอบรมอย่างต่อเนื่อง จึงจะ
สามารถขยายเครือข่ายออกไปกว้างขวางได้

“เราภาคภูมิใจว่า จากที่ผู้สูงอายุในจังหวัดสงขลา ไม่ค่อยออก
กำลังกายกันเลย หันมาออกกำลังกายเป็นประจำมากขึ้น หลายชมรม
หันมาทำประจำ อย่างที่หาดใหญ่ 3-4 ชมรม พื้นที่อื่นมี รัตนภูมิ สหิงพระ
ระโนด นาม่อม สะเดา นาทวี เทพา”

กลุ่มออกกำลังกายเหล่านี้ใช้สถานที่ที่จัดหาเองภายในชุมชนตัวเอง บางแห่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดหาให้อย่างที่เทศบาลตำบลเทพา ลงทุนทำลานออกกำลังกายให้กลุ่มผู้สูงอายุที่มาออกกำลังกายส่วนมาก อายุ 60-89 ปีร่วมกับสมาชิกสมทบมีอายุ 45 ปีขึ้นไป จำนวนผู้มา ออกกำลังกาย บางชมรมมา 50-60 คน บางชมรมสมาชิกมีภาระ การงานมาประจำไม่ได้ อาจะตกอยู่ราว 30-40 คน บางชมรมมีการ นัดทุกวัน บางชมรมอาจนัดสัปดาห์ละ 3 วัน ซึ่งโจทย์ระยะใกล้คือ ทำอย่างไรจะกระตุ้นให้เขาหันมาออกกำลังกายอย่างน้อยสัปดาห์ละ 3 วัน ให้ได้ทุกชมรม

“มันขยายไปทั่วแต่ວ່າຍັงมีชมรมที่ไม่ค่อย ออกกำลังกายอยู่อีก เพราะว່ว่าเรายังไม่ได้ เรียกมาอบรมครบ 168 ชมรม แต่ที่ ผ่านอบรมเกือบ 80 ชมรม” ป้าเสาว์ ทำออกกำลังกายขณะนี่ยังผูกติดอยู่กับ โนราบิค ระบายผ้า ไม้พลอง ส่วนไทเก๊ก เป็นอีกประเภทหนึ่งที่บางชมรมเล่นอยู่ เพียงแต่ยังไม่ขยายเครือข่าย

ใครจะเล่นอะไร ทางชมรมฯ จะเป็นผู้เลือกเอง ป้าเสาว์ยังคิดทำ ใหม่ เพื่อให้เขาตื่นเต้น สนุก หวังให้การออกกำลังกายใน กลุ่มผู้สูงอายุมีความยั่งยืน รักการออกกำลังกาย และ ขยายให้ทั่วถึงทุกพื้นที่ ในสงขลา

ปัจจุบันพื้นที่ชนบทห่างไกลออกไปยังไม่มีความพร้อมหลายเรื่อง ทั้งวิทยากร งบประมาณสนับสนุน ระหว่างชุมชนเมืองกับชนบท พบว่าผู้สูงอายุในเมืองจะมีมากกว่า อย่างเช่นหัดใหญ่จะมีกลุ่มออกมา รำประจำ ส่วนชนบทยังมีข้อจำกัดอื่นอีกเช่นเรื่องอาชีพ บางคน ช่วงเช้าออกกรีดยาง ตอนเย็นต้องจัดแจงอาหารการกิน ไม่สามารถ มาร่วมออกกำลังกายได้

“จากที่เราไปติดตาม เขามอบอกว่าออกกำลังกายแล้วลดการ เจ็บ เข็ด เมื่อย โรคข้อ หลังออกกำลังกายต่อเนื่อง 2-3 เดือน หลายคนหายปวดหลัง ปวดเอว ปวดเข่า ความดันลด น้ำตาลลด แข็งแรงขึ้น ภูมิแพ้ที่เคยเป็นหายไป”

สมาชิชมรมผู้สูงอายุหลายคนยอมรับว่าผลการออกกำลังกาย มีประโยชน์ต่อสุขภาพ แต่ที่ผ่านมามพวกเขาไม่มีโอกาสได้ออกกำลังกาย เพราะชมรมไม่มีวิทยากรไปสอน ไม่มีใครมากระตุ้นให้เห็นความสำคัญ ของการออกกำลังกาย

ครั้นเห็นความสำคัญ บางคนจึงยอมสละเวลาทำงานมาออก กกำลังกาย หรือจัดตารางออกกำลังกายให้เหมาะสมกับตัวเอง

ทำออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุเหมาะกับคนทุกวัย เพียงแต่ วิทยุรุ่นชอบอะไรที่เร็วๆ แบบแอโรบิค ขณะเดียวกันแอโรบิคซึ่งเป็น ของคนวัยอื่นนั้นไม่เหมาะกับผู้สูงอายุอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้เกิดการ กระแทกส่งผลให้ปวดเข่า กลับจากแอโรบิคหลายคนต้องไปหาหมอ หรือถูกนำส่งโรงพยาบาล

“เล่นไม้พลอง ทำให้ได้พลัง คนนิยมเยอะ ได้รับการตอบรับ กว้างออกไปเรื่อยๆ ดูจากที่ป่าได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรสอนให้กลุ่ม ต่างๆ สิ่งที่ยังไม่ได้ทำคือขยายไทเก๊กออกให้กว้างไปกว่านี้ ซึ่งเป็น การออกกำลังกายที่ไปช่วยระบบหายใจ ช่วยทำให้ปอดมีพลัง หัวใจ ตับไต ไส้พุง แข็งแรงขึ้น”

บางคนมองว่าการทำงานของผู้สูงอายุคือการออกกำลังกายอยู่แล้ว ซึ่งป่าเสาเห็นว่าอาจไม่ใช่คำตอบที่สมบูรณ์ การออกกำลังกายอย่าง ถูกหลักต้องทำติดต่อกันอย่างน้อย 30 นาที บริหารกล้ามเนื้อ ทุกส่วน ให้ได้ การใช้ท่าออกกำลังกายมีจังหวะช้าและเร็วขึ้นตามขั้นตอน

การทำงานปกติก็ได้พลังเหมือนกัน แต่เนื่องจากไม่ได้ทำติดต่อกัน และบริหารร่างกายทุกส่วน ยกตัวอย่าง กริดยาง แม้ว่าออกแรงแต่ ไม่ถูกหลักของการออกกำลังกาย ต้องปวดแวกกับการก้มๆเงยๆ การเดิน และหยุดที่มีจังหวะไม่สม่ำเสมอ

นอกจากผลทางกาย การออกกำลังกายได้ผลทางใจ ได้มาก เพราะการที่ผู้สูงอายุได้ไปออกกำลังกายร่วมกันจะมีความสุข

“อย่างชมรมออกกำลังกายที่ป่าทำอยู่ ทุกคนจะมีความสุขมาก การที่เขาได้รำ แสดงออกจะมีความสุข ได้พบเพื่อนได้คุย เข้าๆ ได้มาสวัสดีกันได้พูดคุยกัน มาพบกัน บางคนรำสวดยคนอื่นชมก็ยิ้ม คนที่ออกกำลังกายเป็นประจำจะสดชื่นไม่เครียด ตอนออกกำลังกาย จะทิ้งความกังวลความเครียดหมด จะมานึกถึงท่าที่กำลังทำให้ถูกต้อง สวยงาม”

ป่าเสามองถึงความสำคัญของการออกกำลังกายโดยเฉพาะในกลุ่ม ผู้สูงอายุว่านับวันจำเป็นมากยิ่งขึ้น เพราะสิ่งแวดล้อมรอบตัวเราทุกวันนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นพิษ โรคร้ายๆ ยิ่งแรง ถ้าร่างกายแข็งแรง สามารถ มีภูมิคุ้มกันอยู่ ถ้าไม่ออกกำลังกายร่างกายจะไม่สามารถต้านโรคที่มา แรงแรงๆ ได้

“ป่าไม่ได้พูดเรื่องออกกำลังกายอย่างเดียวแต่พูดเรื่องอาหาร ปลอดภัยพิช รู้จักเลือกอาหารที่มีประโยชน์ สิ่งแวดล้อมก็ต้องดี”

สำหรับการออกกำลังกายส่วนหนึ่งที่สำคัญ ป่าเสามองข้างหน้า ต่อไปว่าจะมีโครงการต่อเนื่อง ขยายเครือข่าย และหาทำใหม่สำหรับผู้สูงอายุอยู่เรื่อยๆ

ร่วมสร้างชุมชนสันติสุข

“บทบาทผู้สูงอายุในการสร้างชุมชนสันติสุขเป็นโครงการแรกของปี 2552 เรามุ่งหวังว่าผู้สูงอายุซึ่งมีประสบการณ์และมีเวลาว่างมากควรทำประโยชน์ให้สังคม ให้ตัวเองรู้ว่ามียุทธศาสตร์อะไรบ้างที่จะช่วยสังคมได้” ป้าเสถาเล่าอีกบทบาทหนึ่งภายใต้การขับเคลื่อนของสมาคมเครือข่ายผู้สูงอายุจังหวัดสงขลา

“เราเรียกผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเข้ามารับการอบรมคัดเลือกจากตัวแทนชมรมผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่ประชาชนสองหรือสามศาสนาอยู่ร่วมกัน เช่น สะพานไม้แก่น จะโหนด นาทับ พะวง บ้านหารบางกล้า”

กลุ่มเป้าหมาย 20 คน กำหนดคุณสมบัติ ต้องเป็นผู้สูงอายุ เป็นคณะกรรมการของชมรมผู้สูงอายุ เป็นผู้นำศาสนาอิสลาม ชาวไทยพุทธที่มีบทบาทพลังในชุมชน ส่วนวิทยากรเราเชิญผู้มีความรู้ ประสบการณ์

ผ่านการทำงานใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เรื่องการสร้างชุมชนสันติสุขมา

กลุ่มเป้าหมายได้มาค้นหาปัญหา ระดมพลังสมอง ส่วนวิทยากรให้ความรู้ว่าการสร้างชุมชนสันติสุขจะต้องมีองค์ความรู้อะไรมาเกี่ยวข้อง

“เราให้เขาคิดว่าเมื่อเขาต้องเจอปัญหาเขาจะใช้วิธีจัดการอย่างไร วางแผนว่าทำอย่างไร ซึ่งในกระบวนการนี้ เราเห็นว่าแต่ละท้องถิ่นปัญหาหนักคือยาเสพติดถัดมาคือ ลักเล็กขโมยน้อย ปัญหาการอยู่แบบไม่เอื้ออาทรเท่าที่ควร ปัญหาโรคชัง ปัญหาครอบครัวแตกแยกขาดความอบอุ่น”

บทบาทผู้สูงอายุในการสร้างชุมชนสันติสุข พวกเขาได้กลับไปแต่งตั้งคณะกรรมการในชุมชนตั้งส่วนต่างๆ เช่น อบต.(องค์การบริหารส่วนตำบล) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สาธารณสุข ผู้นำศาสนา ฯลฯ เข้ามารับรู้และร่วมขับเคลื่อนโดยสมาคมเครือข่ายผู้สูงอายุจังหวัดสงขลา ยังคงอยเป็นพี่เลี้ยง ร่วมกับวิทยากรเฉพาะด้านนี้ เพื่อร่วมแก้ปัญหา

“คำว่าทำให้สันติสุข อาจจะเป็นการปลูกต้นไม้ก็ได้หรือว่าจัดกิจกรรมร่วมกัน ชุดคลอง บำเพ็ญประโยชน์ ซึ่งพวกเขาต้องออกแบบกันเอง จะได้เกิดความสามัคคีกัน ผลจะได้อะไรกับชุมชนของเขา”

ป่าเสาเล่าว่าหลังจาก 2 เดือนไปติดตามมีชมรมที่ทำงานได้ผลดี เห็นผลถึงการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือที่สะพานไม้แก่น อำเภอจะนะ ปัญหาชุมชนที่นั่นคือเด็กติดยา ผู้รับผิดชอบโครงการได้จัดเดินรณรงค์ชวนคนกลุ่มอื่นเข้าร่วม ให้กำลังใจหมู่บ้านต่างๆ จัดแข่งขันกีฬา ประกาศแนวคิดร่วมกันทำให้หมู่บ้านปลอดยาเสพติด

ผู้สูงอายุที่สะพานไม้แก่นซึ่งมาทำโครงการนี้รู้สึกตัวเองมีคุณค่า มีศักดิ์ศรีขึ้น การถูกยอมรับจาก อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และพี่น้องประชาชน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ รู้สึกว่าตนเองก็มีคุณค่าทางสังคม

นับเป็นปีแรกที่ผู้สูงอายุมีบทบาท หันมาช่วยสังคม ชุมชนของ
เขาเอง เท่ากับส่งเสริมบทบาทผู้สูงอายุให้อยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี
มีเกียรติ อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

พบผู้สูงอายุยังถูกทอดทิ้ง

ป่าเสาเล่าว่าจากการออกเยี่ยมเยือนผู้สูงอายุยากไร้ถูกทอดทิ้ง
ของคณะกรรมการสมาคมเครือข่ายสุขภาพพบผู้สูงอายุยากไร้ถูกทอดทิ้ง
ในอำเภอต่างๆของจังหวัดสงขลา มีความเป็นอยู่ลำบาก ทุกข์ยาก
เหงาหงอย

บางคนพิการ อาศัยอยู่ในกระท้อเล็กๆ ห่างจากเพื่อนบ้าน
ลูกหลานมีคนเดียว นานๆจะมาดูแลสักครั้ง ได้เพื่อนบ้านปลัดกัน
ให้อาหารให้น้ำ บางวันได้กินเพียงมือเดียว บางรายอาศัยอยู่ในวัด
ไม่มีรายได้ ได้พระภิกษุในวัดดูแลให้อาหารให้ยามเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย
บางรายไม่มีญาติพี่น้องเลย ไม่มีอาชีพ เนื่องจากชรามาก แต่ได้รับการ
สงเคราะห์ปลูกกระท้อให้อยู่ มีเพื่อนบ้านดูแลให้อาหารกิน และให้
ยาเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย

รายหนึ่งลูกหลานไปทำงานในเวลากลางวัน ปล่อยให้อยู่บ้าน
คนเดียวค่าๆจึงจะกลับมาดู

“การไปเยี่ยมผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง ยากไร้ เราทำหลายอย่าง เช่น
การแจกถุงยังชีพ ตัดผม ตัดเล็บ วัดความดัน และพูดคุย ทำให้
ผู้สูงอายุเหล่านั้นมีความรู้สึกดีขึ้น”

การที่ทางสมาคมฯ ได้เห็นบ้านผู้พัง หลังคา ฝาบ้านไม่มี ได้แจ้ง
กับสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พมจ.) จังหวัด
สงขลา ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ไปช่วยเหลือ

“ชมรมฯเป็นคนแจ้งข้อมูลเราว่าตรงไหนมีผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งอยู่
หรือว่ายากไร้ ไม่มีใครดูแล ขาดอาหาร เสื้อผ้า เราก็ไปเยี่ยมเราได้
ช่วยเหลือ ภาครัฐยังไม่ถึง เพราะบางคนอยู่ในป่า หรืออยู่ในทุ่งนา

ดูเหมือนเป็นกระตือรือร้น แต่มีคนอยู่ เราเดินไปเสาะแสวงหา คนไม่มีบัตรไปรักษาพยาบาล เราก็ไปแจ้งจังหวัด เพื่อดำเนินการ อันนี้ เราได้ช่วยเขาจริงๆ บางทีไม่มีอะไรกิน นอนโซอยู่ บางทีเป็นแผล เหวอะหะเรามีทีมพยาบาลไปด้วย”

นอกจากการเยี่ยมเยียน บางพื้นที่เน้นฝึกอาชีพ เช่น ที่ทำนางหอม และสทิงพระ ซึ่งเปิดสอนหลักสูตรดอกไม้จันทน์ จนกลายเป็น อาชีพสร้างรายได้ อาชีพอีกอย่างที่ได้รับความนิยมคือนวดแผนไทย ซึ่งผู้สูงอายุนำไปประกอบอาชีพได้จริง

ป้าเสามองถึงสถานการณ์ผู้สูงอายุสงขลาว่าโดยภาพรวมดีขึ้น มีการหันมาออกกำลังกาย และช่วยเหลือตนเองให้อยู่ได้ แต่ละชมรม พยายามทำกิจกรรมเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพดีขึ้น พาเขากลับมาสู่สังคม

“จากคนไม่กล้าออกสังคมทำให้เขากลับมาใช้ชีวิตในสังคม ในนาม สมาคมฯ เราทำหน้าที่ให้ความรู้ เวลาเราออกไปชมรม เราก็ให้ความรู้ เรื่องดูแลสุขภาพ เป็นงานประจำที่ทำ เราเน้นเรื่องการออกกำลังกาย เรื่องสุขภาพกาย สุขภาพจิตดี แข็งแรง และอยู่ร่วมกับเพื่อนใน สังคมได้ ดูแลการเจ็บป่วยเล็กๆน้อยๆ ที่สามารถดูแลด้วยตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งหมอ”

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้สูงอายุจะแข็งแรงขึ้นหรือตื่นตัวมากก็ตาม ป้าเสามองว่าคงต้องเฝ้าดูแลให้ยั่งยืน อย่างการออกกำลังกายต้องสร้าง เป็นนิสัยคนไหนที่ทำแล้วเกิดประโยชน์ ก็ไม่ต้องไปเตือนเขาแล้ว แต่อีกส่วนยังต้องบอก

“เราพยายามทำงานนี้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมมากที่สุด แม้ว่า จะเหนื่อยบางครั้งเรามาทำตรงนี้อุทิศตนทำงานตอบแทนบุญคุณแผ่นดิน เราอุทิศเวลาเพื่อสังคมขณะเดียวกันต้องดูแลตัวเองในแง่สุขภาพ เพราะสุขภาพดีเราทำงานได้นาน เราพยายามทำให้ผู้สูงอายุ เป็นแบบ อย่างที่ดีของสังคมเพื่อให้เยาวชนเห็นเป็นแบบอย่าง นั่นคือสิ่งที่ เราทำ”.

9

บทเรียนบ้านปริญา จับมือสร้างพลังผู้บริโภค

ชาวหมู่บ้านปริญาเขตเทศบาลเมืองควนลัง จัดกิจกรรม เลี้ยงน้ำชาหารายได้ตั้งกองทุนเพื่อจัดการน้ำในหมู่บ้าน เมื่อ 30 พฤษภาคม 2552 มองผิวเผินแค่การแก้ปัญหาของคนกลุ่มหนึ่ง แต่เนื้อหาของงานเห็นบทเรียนผู้บริโภคอันเกี่ยวข้องกับทุกคน

วันนั้นทางสถานีวิทยุมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ FM88.0 MHz รายการสัมภาษณ์สุขภาพทางอากาศโดยผู้จัดบัญชรวิเชียรศรีและอรุณรัตน์ แสงระออง ร่วมถ่ายทอดสด วงเสวนากรณีศึกษาดังกล่าว ทำคนในวงกว้างรับรู้ปัญหาและทางออกเรื่องนี้ไปพร้อมกัน

ปัญหาอันยาวนานของหมู่บ้านปริญาหมู่บ้านจัดสรร ที่สร้างขึ้น ก่อนการบังคับใช้กฎหมายจัดสรรที่ดิน พ.ศ.2543 คือระบบ สาธารณูปโภคโดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำ เพราะไม่มีระบบน้ำประปา หลังจากบ่อบาดาลที่หมู่บ้านขุดให้ใช้การไม่ได้ เมื่อชาวบ้านต้องการขุด

บ่อบาดาลหมู่บ้านใช้เองต้องติดตั้งขอกฎหมายเกี่ยวข้อง เนื่องจากหมู่บ้านไม่มีที่ดินสาธารณะ

ชาคริต โภชะเรือง สมาชิกของหมู่บ้านปริญญา เล่าว่าบ้านเดิมของครอบครัวอยู่หลังที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่ติดคลองอู่ตะเภา หลังจากแต่งงานเลือกหนีน้ำท่วมมาซื้อบ้านที่นี่ เพราะมีคนแนะนำมาดูวันเดียวก็ตัดสินใจ พอรับรู้เกี่ยวกับปัญหาหมู่บ้านแห่งนี้คือเรื่องน้ำแต่คิดว่าน่าจะรับได้

“แค่ปัญหาน้ำนิดหน่อยไม่น่าจะมีปัญหาอื่นปรากฏว่าคาดการณ์ผิดกลับมาเจอปัญหาอื่นๆอีกด้วย” ชาคริตเล่า ทุกวันนี้เขาเลยกระโดดมาร่วมแก้ปัญหากับเพื่อนบ้านอย่างเต็มตัว จนปัญหาต่างๆในหมู่บ้านน่าจะกล่าวได้ว่าผ่านพ้นไปแล้ว ด้วยการหาทางออกบนพื้นฐานที่ทุกฝ่ายได้มาช่วยแก้ปัญหาจนอาจถือว่าได้บทเรียนการแก้ปัญหาโดยไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน หันหน้าเข้าหากัน เอาข้อจำกัดแต่ละกลุ่มมาดู มาช่วยกันหาทางออก

สุนภา ภคพงศ์พันธุ์ สมาชิกหมู่บ้านปริญาอีกคนหนึ่ง เล่าว่า มาซื้อบ้านในปี 2538 เป็นบ้านหลังแรก ตอนตัดสินใจซื้อไม่ได้เช็คอะไรเลย เห็นหน้าบ้านกว้าง 6 เมตรครึ่งสมัยก่อนไม่ค่อยมี เลยคิดว่า หมู่บ้านนี้จะอยู่สบาย ตอนนั้นยังไม่มีปัญหาน้ำ เพราะน้ำบาดาลที่หมู่บ้าน ขุดให้ก็ไม่มีปัญหาอะไร ก็ใช้เรื่อยมา

“6-7 ปีที่ผ่านมา น้ำแห้ง ประชากรเยอะขึ้น จาก 20-30 หลัง เป็น 70 หลัง ก็มีปัญหามาเรื่อยๆ เราแก้โดยการซื้อน้ำ รดละ 800 บาท เมื่อประธานหมู่บ้านคนก่อนไปร้องขอรถเทศบาลมาช่วยบางวัน สมัยนายกชอบ (วงศ์ชนะ) ก็มาช่วย ทราบว่าเทศบาลบ่น้อย”

สุนภา เล่าว่าคนในหมู่บ้านทุกคนร่วมมือ ยอมใช้ค่าน้ำหน่วยละ 50 บาท เพราะเหตุผลซื้อมาแพง ต้นทุนหน่วยละ 42 บาท หักกำไรที่เหลือ เพื่อนำมาจ่ายเป็นค่าไฟตามถนนหมู่บ้าน ซึ่งกรณีค่าไฟถนนหมู่บ้านตอนนี้กำลังทำเรื่องยกถนนเป็นถนนสาธารณะของเทศบาล เพื่อลดค่าภาระดังกล่าว

“ตอนนี้เราเช่าบ่อใช้น้ำซึ่งมีบ่อเอกชนในหมู่บ้าน เขาลงทุนขุดจากบ่อเดิมที่แห้งไปจ่ายหน่วยละ 50 บาท เราอยากได้บ่อของชาวบ้านเอง จะขุดบ่อเองใหม่ หรือล้างบ่อเดิม เพื่อให้เป็นของทุกคน ให้อยู่ในหมู่บ้านการขุดหรือล้างอาจเป็นไปได้ที่เราจะทำให้มีน้ำ แต่ติดขัดเรื่องเงิน”

สุนภาเล่าว่ารูปแบบการจัดการน้ำในหมู่บ้านที่ผ่านมาให้ชาวบ้านลงหุ้นๆ ละ 3,000 บาทเมื่อเก็บค่าน้ำได้แต่ละเดือนจะคืนเงินค่าหุ้นให้สมาชิก โดยจับฉลากว่าใครจะได้คืนค่าหุ้นก่อนหลัง

“เราเช่าบ่อ 3 แสน คนมาลงหุ้นๆ ละ 3,000 บาทใครลงก็หุ้นก็ได้ คนที่ลงหุ้นมากจะจ่ายค่าน้ำถูกลง” เป็นรูปแบบพึ่งตนเองที่ชาวบ้านช่วยกันคิดออกแบบขึ้นมาเองหลังเจอปัญหาเรื่องนี้มานาน

ชาคริตกล่าวเสริมเรื่องนี้ว่า ชาวบ้านระดมหุ้นมาแก้ปัญหา โดยคิดตกตึกกันมา ดังกล่าวแบบนี้ เป็นแบบที่คิดกันเอง เนื่องจากเจอปัญหาเรื่องน้ำหลายปี และคุยกันบ่อย คั้นหารูปแบบว่าจะทำอย่างไร

ใช้หลายรูปแบบ ก่อนมาเป็นการเช่าบ่อน้ำเอกชนดังกล่าว จำนวนเงินที่เช่าบ่ออาหารรายบ้านเป็นหลักแล้วไม่กี่บาท แต่ในหมู่บ้านส่วนหนึ่งเป็นบ้านเช่าบ้าง เป็นบ้านร้างบ้าง ไม่รับภาระส่วนนี้ คนที่มาร่วมลงทุนส่วนใหญ่จึงเป็นเจ้าของบ้านที่อยู่จริง เงินที่ขาดอยู่จึงต้องไปหาจากภายนอก อย่างกู้ยืมจากกองทุนบางแห่งที่ไม่มีดอกเบี้ยมาช่วย

“ช่วงเวลาที่ยังหาข้อตกลงคุยกันไม่ได้ เราไม่อยากจะทะเลาะกัน จึงเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงานมาคุยกัน อย่างที่ดินเพราะเราพบว่า ไม่มีที่ดินสาธารณะของหมู่บ้าน ดูจากเจ้าของโครงการเก่า พอหมดโครงการแล้ว ก็ไม่ได้ยกให้เป็นที่สาธารณะของหมู่บ้าน แต่เอาที่ดินบริเวณหน้าหมู่บ้านนี้ไปขอกู้เงินธนาคาร ตอนนั้นวิกฤติปี 2540 เขามีความจำเป็นหาเงินหมุนเวียน แต่ไม่มีใครรู้เรื่องนี้เลย พอมีปัญหาเรื่องน้ำจะหาที่ขุดบ่อน้ำ ก็กลายเป็นว่าไม่มีที่ขุดน้ำ”

ระหว่างทาง การแก้ปัญหาที่ผ่านมาได้เชิญทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาพูดคุยเป็นระยะ ชาคริตเล่าว่าจากปัญหานี้ อดีตรัฐมนตรีหมู่บ้านพยายามให้ที่ดินตนเองมาขุดบ่อ แต่เป็นปัญหาขึ้นมาอีกเปลาะ ระหว่างผู้เช่ากับผู้ให้เช่า จึงไม่อยากจะให้ชาวบ้านมีปัญหาเยอะกว่านี้ ยิ่งซ้ำก็ไม่มีน้ำใช้ แต่กว่าจะคลี่คลาย เกิดปัญหา เรียนรู้ แก้ไข ซึ่งใช้เวลามาเกือบ 2 ปี

ชาคริตเล่าว่าจากปัญหาที่ยืดเยื้อเรื้อรัง จนคิดว่าระยะยาวจะทำอย่างไร เพราะไม่รู้ระบบประปาจะเข้ามาหมู่บ้านเมื่อไร เป็นเรื่องอนาคตที่ยังไม่แน่นอน อีกอย่างในฐานะที่ตนเองทำงานด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ถ้าได้นำประปามาใช้ก็ยังไม่มั่นใจคุณภาพน้ำประปาซึ่งมีแหล่งน้ำดิบจากคลองอยู่ตะเภาก็มีคุณภาพเสื่อมโทรม ถ้ามีบาดาล ก็ได้พึ่งตนเองระดับหนึ่ง มาคิดว่าการลงทุนขุดบ่อบาดาลใหม่สำหรับหมู่บ้านจะเป็นทางออกที่ดีกว่าหรือไม่?

“มี 2 ทางคือจะขุดที่เดิม ตอนนี้หน่วยงานที่เห็นปัญหายอมผ่อนปรนให้ใช้ตรงนั้นได้ อีกทาง ใช้ที่ดินของหมู่บ้านคือ ถนนสาธารณะคือ ถนนหมู่บ้าน หรือหลังป้อมยาม อันนี้น่าจะเป็นที่สาธารณะที่จะใช้ได้

จึงจัดงานเลี้ยงน้ำชา นอกจากระดมทุนเราเห็นว่า บทเรียนในการแก้ไขปัญหาของหมู่บ้านน่าจะเผยแพร่ให้คนอื่นได้รับรู้ด้วย” ชาคริตกล่าว และว่า จากปัญหาที่นี้ อยากพบกับหมู่บ้านอื่น เพราะคนในเมืองไม่ค่อยได้เจอจะได้คุยกับหมู่บ้านอื่น แม้ว่าต่างมีปัญหาหลากหลายและอยากมีเวทีต่อเนื่อง

“ทำไมเราเจอปัญหาแล้วไม่หาทางออกแบบได้ประโยชน์ร่วมกัน ให้ทุกฝ่ายไม่ทะเลาะกัน เพราะชุมชนเมืองต่างคนต่างมาไม่รู้จักกัน การเลี้ยงน้ำชาวันนี้ เป็นเพียงทางออกหนึ่ง แต่มีช่องว่างอยู่ ถ้าอนาคตเราทำกองทุนหมุนเวียนสักก้อนมาช่วยชุมชนที่เดือดร้อน มาช่วยเหลือกัน อยากให้เกิดแบบวันนี้ การจัดเลี้ยงน้ำชา มีการจัดตั้งกองทุนน้ำใจหมู่บ้านปริญา เรายังอยากเชื่อมเครือข่ายกับหมู่บ้านอื่น เพื่อมองปัญหาต่างๆด้วย เพื่อแก้ปัญหาเชิงระบบ”

นางพึงบุญ วงศ์ชนะ นายเทศมนตรีเมืองควนลัง ได้รับปากว่าจะเป็นผู้สนับสนุนและควหาผู้ประสานงานหมู่บ้านต่างๆ ในเขตเทศบาลเมืองควนลังมาคุยกันต่อไป และกล่าวว่า พื้นที่เทศบาลเมืองควนลัง 4 หมื่น กว่าไร่ (66.7 ตร.กม.) แบ่งเป็น 2 โซน โซนสูง คือถนนสนามบินตลอดสาย น้ำอุปโภคบริโภคมีปัญหา เป็นหินปูน ส่วนโซนต่ำน้ำฝั่งถนนเพชรเกษมลงมาทางนครหาดใหญ่ น้ำบาดาลเป็นสนิม สรุปว่าทั้งควนลังมีปัญหา โดยมีหมู่บ้านจัดสรรอยู่ในพื้นที่กว่า 100 โครงการ

“เราได้จ่ายงบประมาณเทศบาล ให้สำนักงานประปาเขต 5 ออกแบบ และกำลังก่อสร้างสถานีจ่ายน้ำประปาโซนสูง ใช้งบ 16 ล้านบาทเสร็จปีนี้ งานที่ 2 วางท่อส่งน้ำ เสร็จในปี 2552 ใช้งบ 16 ล้านบาท ในต้นปี 2553 ติดตั้งบ่ิมท่อสูบน้ำ ใช้งบ 18 ล้านบาท ที่กำลังดำเนินการวางท่อเมนจากสนามบินไปหาดใหญ่ ใช้งบ 34 ล้านบาทในปี 2553-2554 โครงการวางท่อประปาจะครอบคลุมตลอดแนวสนามบิน”

นางพึงบุญกล่าวว่า การจัดระบบประปาให้เต็มพื้นที่ควนลังใช้งบ 200 กว่าล้าน ซึ่งทางเทศบาลเมืองควนลังเองงบไม่มากแต่ไม่

นอนใจพยายามทำ แต่อาจช้าหน่อย พยายามดูแลเรื่องน้ำในหลายหมู่บ้านที่มีปัญหา ยกตัวอย่างหมู่บ้านแอร์พอร์ต ซึ่งหมู่บ้านทางไปสนามบินหาดใหญ่เกือบทุกแห่งมีปัญหาน้ำเช่นเดียวกัน ทุกวันนี้ระดับเพลิงของเทศบาลเมืองควนลังมีหน้าที่ขนส่งน้ำแจกจ่ายชาวบ้านที่มีปัญหา

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสมาชิกหมู่บ้านปริญญา ทำให้อรุณรัตน์ แสงละออ ผู้ดำเนินรายการได้ตั้งประเด็นเรื่องบทเรียนการซื้อบ้าน

สุภา ภคพงพันธ์ สมาชิกหมู่บ้านปริญญาเล่าว่า สภาพบ้านที่นี้ค่อนข้างดี บทเรียนสำหรับผู้คิดซื้อบ้านคือต้องดูระบบสาธารณูปโภคว่าจะยืดยาวแค่ไหน

“ของดิฉันซื้อมา ปี 2538 ไม่ถึง 10 ปีก็มีปัญหาแล้ว ซึ่งไม่ควรเกิด หากได้มีการตรวจสอบกันมาก่อน แต่เรามีปัญหาหลายอย่างตอนซื้อทำให้หมองข้ามไปเพราะเรายังไม่มีปัญหาหรือรู้อะไร เพราะเป็นบ้านหลังแรกของชีวิต”

ประเสริฐ มณีนวน สมาชิกหมู่บ้านปริญญาเล่าว่า มาซื้อบ้านที่เป็นมือสอง การเข้ามาอยู่ หาข้อมูลไม่ได้ พิมพ์เขียวก็ไม่มี

“กรรมการหมู่บ้านค่อนข้างจะไม่น่าเชื่อถือในสายตาผม บางครั้งบางที เขาสร้างโครงการบ้านจริง แต่เอาพรรคพวกพี่น้องมาซื้อเอง จัดตั้งเป็นกรรมการเอง บางครั้งเราเจอปัญหาจะโยนไปกรรมการทันที อ้างว่าเป็นกรรมการ กำลังรออยู่ ซึ่งไม่ได้แก้ปัญหาอะไรให้” ประเสริฐ เล่าและว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้เกี่ยวกับที่ดิน จากที่เป็น นส.3ก ตอนหลังโครงการมาทำเป็นโฉนด การทำโฉนดทำให้เนื้อที่บางหลังขาดบ้างเกินบ้าง หากคนรับผิดชอบไม่ได้ เจ้าของโครงการก็ไปแล้ว ไม่รู้หาข้อมูลได้ที่ไหน

ภก.สมชาย ละอองพันธ์ จากศูนย์พิทักษ์สิทธิผู้บริโภคสงขลา มองว่ากรณีบ้านปริญญาและการจัดกิจกรรมครั้งนี้ เป็นตัวอย่างที่ดีของการรวมพลังแก้ปัญหา

“เพราะคงไม่เกิดที่นี้โครงการเดียวผมมองว่าคนที่ซื้อบ้านหลังแรก แทบไม่รู้เลยไม่ว่าในแง่ของกฎหมาย ความจริงกฎหมายที่ดิน บ้านจัดสรร มีอยู่ และมีกฎหมายออกมาเรื่อยๆ ทุกคนไม่รู้ขั้นตอนว่าต้องทำอะไรบ้าง อีกอย่างผู้ประกอบการมีส่วนล่อลวงอย่างตั้งกรรมการขึ้นมาเองเพื่อให้ครบกระบวนการตามกฎหมายเท่านั้น หรือผู้บริโภคเองบางคนซื้อบ้าน ไม่อ่านสัญญาที่เป็นหน้าๆ ซึ่งนี่คือจะเกิดกับหลายคนที่ซื้อบ้าน”

ภก.สมชายเสนอว่าน่าจะมีหน่วยงานมาควบคุมตรวจสอบโดยตรง และภาครัฐควรเข้ามาช่วยชาวบ้านด้วย

นิสิต หมั่นตะ หัวหน้าฝ่ายทะเบียน สำนักงานที่ดินหาดใหญ่ กล่าวว่าปัญหาหมู่บ้านปริญญาส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเพราะสร้างก่อนกฎหมายจัดสรรที่ดิน พ.ศ.2543 หลังออกกฎหมายจะมีระเบียบให้ผู้จัดสรรดำเนินการ อย่างเช่นระบบสาธารณูปโภคที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

“ปัญหามันเยอะเลยฝากว่าก่อนซื้อ ต้องดูหมู่บ้านที่ขออนุญาต ถูกต้องตามกฎหมาย ดูที่โฉนดจะบอกว่าที่ดินแปลงนี้อยู่ภายใต้กฎหมายจัดสรรที่ดินหรือไม่ ถ้าทำตามกฎหมายจะมีปัญหาน้อย เพราะกำหนดสาธารณูปโภค”

ธรรมนูญ ศิริพัฒน์ เจ้าพนักงานที่ดิน หัวหน้าส่วนแยกควนลัง สำนักงานที่ดินจังหวัดสงขลา สาขาหาดใหญ่ กล่าวว่าตัวอย่างหมู่บ้านปริญญา เกิดขึ้นก่อน พ.ศ.2543 ซึ่งไม่ยื่นขออนุญาตจัดสรร เมื่อไม่ยื่นก็บังคับผู้ประกอบการไม่ได้ เพราะกฎหมายยังไม่บังคับใช้เกี่ยวกับระบบประปา ไฟฟ้า บำบัดน้ำเสีย ถนน ทางเดินทางเท้า ซึ่งมีการกำหนดในกฎหมายปี 2543

ปัจจุบันจังหวัดสงขลามีข้อกำหนดจัดสรรที่ดินสงขลา 2545 ที่บังคับอยู่ มีคณะกรรมการบังคับใช้ ผู้ขอต้องจัดให้มีแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินตามผังเมือง แผนผังบริเวณรวม รายละเอียดที่สาธารณะ รายละเอียดทางเข้าออก จากทางหลวง หรือทางสาธารณะ บ้านจัดสรรต้องมีที่สาธารณะ ซึ่งเป็นไปตามขนาดของหมู่บ้าน เป็นต้น ทั้งหมดต้องขออนุญาตก่อนลงมือทำ มีหน่วยงานเกี่ยวข้องมาตรวจสอบมาเป็นระยะ ถ้าไม่ทำตามแบบจะมีบทลงโทษ เพิกถอนใบอนุญาต

“ทางออกสำหรับหมู่บ้านที่จะหาที่ขุดบ่อน้ำ จึงเป็นปัญหาเพราะไม่มีที่ดังกล่าวอยู่ในหมู่บ้าน ส่วนบนถนนถ้ายกให้เทศบาลต้องขออนุญาตทางเทศบาล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง”

ชโลม เกตุจินดา จากศูนย์คุ้มครองผู้บริโภคจังหวัดสงขลา กล่าวว่าหมู่บ้านปริญญาเป็นบทเรียนหนึ่งที่แก้ปัญหาเรื่องนี้

ความหมายหมู่บ้านเปลี่ยนไปเชิงธุรกิจ ปริมาณพลของเมืองหาดใหญ่กำลังเจอปัญหาบ้านจัดสรร อยู่ในเขตเทศบาลเมืองคอหงส์ มีผู้อพยพเข้ามาอยู่มาก ทั้งนักศึกษาและแรงงานต่างถิ่น ยังมีปัญหาซับซ้อน ต้องช่วยกันแก้ปัญหา

“การจัดการเชิงกฎหมายของผู้บริโภค ทุกปัญหาเรามาต้นกับกฎหมาย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองก็หวังพึ่งรัฐบาลกลางตลอด คิดว่าน่าจะต้องมองเรื่องการจัดการตัวเอง” ชโลมกล่าวและว่า การรวมกันในการแก้ปัญหาฐานะผู้บริโภคต้องมีพลังไม่ใช่เฉพาะหมู่บ้านปริญญา ต้องหาประเด็นร่วม จะได้พลังของผู้บริโภค แต่นี้เป็นโจทย์ที่เห็นปัญหาว่า มีอะไรตามมาเยอะมาก คิดว่าพลังผู้บริโภคเป็นโจทย์ที่น่าสนใจ

ณัฐฎากร ศุภพฤกษ์ จากสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (สคบ.) จังหวัดสงขลา กล่าวว่า ที่ผ่านมายังไม่เคยรับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับปัญหาสาธารณูปโภคบ้านจัดสรร เรื่องที่ร้องเรียนส่วนมากเกี่ยวกับการโอน

“ส่วนมากชาวบ้านดูแค่น้ำไหล ไฟสว่าง ทางสะดวก”

ณัฐฎากรกล่าวว่า เมื่อมีปัญหา ผู้บริโภคสามารถถือใบโฆษณาใบเดียว ไปร้องเรียนหรือฟ้องศาลเองได้เลย ตามกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค ไม่ทำตามที่โฆษณาไว้ก็ผิด

“สัญญาที่ระบุในโบรชัวร์ตามกฎหมายต้องมีขนาดสูงเกิน 2 มิลลิเมตรด้วยจึงจะมีผลทางกฎหมาย เล็กกว่านั้นกฎหมายไม่คุ้มครองกรณีร้องเรียน สคบ. สามารถไปร้องเรียนได้ที่ศาลากลางจังหวัด”
ณัฐฎากรกล่าว

อดิเรก วีรกิจ ประธานนิติบุคคลหมู่บ้านอิงกมล สนามบิน กล่าว ว่าหมู่บ้านมีปัญหาเรื่องกลิ่นบ่อขยะของเทศบาลนครหาดใหญ่ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน อยากให้เทศบาลเมืองควนลังเร่งแก้ปัญหาดังกล่าว ส่วนปัญหาน้ำในฤดูร้อนปริมาณน้ำบ่อบาดาลจะลึกมากไม่เพียงพอใช้ได้

อดิเรกเล่าว่าหมู่บ้านที่จัดสรรตามกฎหมายหลังปี 2543 ทางหมู่บ้านได้จัดตั้งองค์กรนิติบุคคล ทางโครงการจัดบริเวณที่ดินสาธารณะ ถนน สโมสร สระว่ายน้ำ มอบให้ชาวบ้าน

“ผู้ซื้อสามารถมารวมตัว การจัดตั้งนิติบุคคลหมู่บ้านจัดสรร จะเป็นการรวมกลุ่มผู้ซื้อ เพื่อบริหารสาธารณูปโภคทั้งหมด แต่หมู่บ้านปริญาไม่ขออนุญาตจัดสรร เพราะก่อนปี 43 อาจทำได้เป็นคณะกรรมการหมู่บ้านรูปแบบนี้ทำให้ต่อรองมีพลังเท่านั้น ไม่มีผลทางกฎหมาย”

ชิต สง่ากุลพงศ์ จากมูลนิธิชุมชนสงขลา กล่าวปิดท้ายการเสวนาในวันนั้นว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นแนวคิดการรวมตัวของชุมชนพึ่งตนเอง เป็นการคุยเชิงสร้างสรรค์ เอาผู้เกี่ยวข้องมาคุยกัน นอกจากนี้เป็นงานเลี้ยงน้ำชาแบบชาวใต้ยามเดีอตร้อนเพื่อมาร่วมคิด แก้ปัญหา ทั้งเงิน ความคิด ซึ่งผู้บริโภครู้จะได้บทเรียนนี้ ไม่ต้องมาแก้ปัญหาซ้ำซ้อน

นับเป็นกิจกรรมที่ไม่ได้หาคนผิด แต่มาร่วมหาทางออกแห่งอนาคต เพื่อให้คนอื่นที่เจอเรื่องแบบนี้ นำไปใช้เป็นบทเรียนอีกด้วย.

10

กระแสน้ำรับอาหารปลอดภัย รัศมีกระเพื่อมสวนวิกฤติสุขภาพ

งานสมัชชาคุณธรรมภาคใต้ประจำปี 2552 ภายใต้แนวคิด
ฝ่าวิกฤติด้วยธุรกิจคุณธรรม เมื่อ 18 มิถุนายน 2552 ณ ศูนย์
ประชุมนานาชาติเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ในงานดังกล่าวการทำกระบวนกรกลุ่มย่อย 12 กลุ่ม ในกลุ่ม
เกษตรและอาหารปลอดภัย ผู้เข้าร่วมมาจากเครือข่ายสภาความร่วมมือ
มืออาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา ประมาณ 130 คน

วันนั้นอาจารย์ภาณุ พิทักษ์เผ่า ผู้นำศูนย์เรียนรู้คุณธรรมเศรษฐกิจ
พอเพียงจังหวัดสงขลา เล่าความเป็นมาของสภาความร่วมมืออาหาร
ปลอดภัยจังหวัดสงขลาที่จัดตั้งพร้อมก้าวเดินสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม
มีตัวตนและเครือข่ายอยู่จริงเป็นแห่งแรกของประเทศไทยบนแนวคิด
“ปลูกเพื่อกิน กินสิ่งที่ปลูก ถ้าเหลือขาย”

สภาความร่วมมืออาหารปลอดภัยจังหวัดสงขลา เชื่อมโยงกับส่วนอื่นๆ เช่นโครงการผักปลอดภัยคนปลอดภัยของโรงพยาบาลหาดใหญ่ ร้านอาหารครัวเพื่อนสุขภาพ ซึ่งเป็นตลาดกลางของสมาชิกเครือข่ายสภาอาหารปลอดภัย ยังเชื่อมโยงกับสมาคมเกษตรอินทรีย์วิถีไท ที่ผลิตและส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาปลูกพืชแบบไร้สารเคมี มีกลไกการทำงานทางด้านผลิต การตลาด ที่ดำเนินการต่อเนื่องมาแล้ว เชื่อมกับศูนย์เรียนรู้คุณธรรมเศรษฐกิจพอเพียง แหล่งเรียนรู้ และสร้างเกษตรอินทรีย์วิถีไท ตามหลักพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง

ศูนย์เรียนรู้คุณธรรมเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านหาร อำเภอบางกล่ำ เปิดอบรมฟรี เพื่อผลิตเกษตรกรไร้สารพิษ ตัวจริงของจริง ลงมือทำจริง สร้างมาตรฐานของสินค้าไร้สารพิษ มีใบรับรองคุณภาพ ตรวจสอบได้

สภาความร่วมมือเครือข่ายความปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหาร ประกอบด้วย 4 ส่วนคือ 1.ผู้ผลิตหรือเกษตรกร 2.ผู้บริโภค 3.ผู้ทำ 4.ผู้สนับสนุน การขับเคลื่อน 4 ฝ่ายออกไปยังอำเภอต่างๆ ทั้งจังหวัดสงขลาและจังหวัดใกล้เคียง ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

“สิ่งที่เกิดเป็นการตลาดที่เป็นธรรมชาติ และยั่งยืน เพราะผู้ผลิตมาพบกับผู้ซื้อ โดยไม่มีพ่อค้าคนกลาง” อาจารย์ภาณุกล่าวกับ 4 ภาค ส่วนของสภาอาหารปลอดภัย ที่มาพร้อมกันในวันนี้

เวทีเดียวกัน นายแพทย์รุ่งโรจน์ ก้าวพานิช รองนายกเทศมนตรี นครหาดใหญ่ ซึ่งกล่าวว่าตนเองเคยทำหน้าที่หมอส่อม ผ่าตัดผู้ป่วย มะเร็งมานานมาก จึงอยากมาเป็นหมอที่สร้างสุขภาพมากกว่า ขอมองแบบใหม่บนความเชื่อว่าแม่ครัวสำคัญกว่าแพทย์ อาหารเป็นปัจจัยสำคัญ ต่อสุขภาพของคน

“แต่ชาวหาดใหญ่ จะซื้ออาหารปลอดภัยได้จากที่ไหน? จากการที่ผมติดตามข้อมูลการสำรวจของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา มา 2 ปี พบว่ามีรายงานยาฆ่าแมลงอยู่ 25% ในผักทุกชนิด สารพิษ อย่างอื่นมีบอแรกในหมี่เหลือง ทับทิมกรอบ อัลฟาทอกซินในถั่วป่น” นายแพทย์รุ่งโรจน์ว่า ในหาดใหญ่นักธุรกิจยังมุ่งค้าขายหวังกำไรมากกว่า อาหารส่วนใหญ่จึงยังไม่ปลอดภัย ยาฆ่าแมลงพบมากทุกแห่งไม่เว้น ศูนย์การค้า มีการใช้ยาฆ่าแมลงกันอย่างฟุ่มเฟือย

“อาหารปลอดภัยนั้นหาซื้อยากหรือถ้ามีขายจะมีคนแย่งกันซื้อ จึงอยากจะทำให้มีอาหารปลอดสารพิษขายในหาดใหญ่ แต่คิดว่าแหล่งผลิต ยังน้อยอยู่”

รองนายกเทศมนตรีนครหาดใหญ่กล่าวว่าเทศบาลได้กระตุ้นให้ชุมชนผลิตผักกินเองในบ้าน สนับสนุนให้คนกลุ่มหนึ่งได้เข้าไปเรียนที่ศูนย์เรียนรู้คุณธรรมเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อกลับมาทำ และขยายผล แต่ยอมรับว่าคนในเมืองส่วนใหญ่ยังมองไม่ค่อยมองเห็นเรื่องแบบนี้ยังเป็นพวกขาดสำนึกทางสุขภาพ จึงตั้งประเด็นว่าทำอย่างไรให้คนหาดใหญ่ไหวตัวทันเรื่องอาหารปลอดภัย ซึ่งคงใช้แนวคิดแบบระเบิดข้างใน คือคนสนใจเองที่จะพึงตัวเอง ไม่รอแต่พึ่งทุนนิยมภายนอก

“ผมพร้อมจะหาตลาดและจุดขายรองรับสำหรับอาหารปลอดภัย ซึ่งถ้าผู้ผลิตมีสินค้าก็จะขายได้” นายแพทย์รุ่งโรจน์ประกาศ พร้อมเป็นตัวเชื่อม ในฐานะที่เมืองหาดใหญ่จะเป็นตลาดอาหารปลอดภัยในอนาคต

สุดี ทองตัน หัวหน้าฝ่ายโภชนาการ โรงพยาบาลหาดใหญ่กล่าวว่า สภาพอาหารปลอดภัย ทำให้ทุกฝ่ายได้มาพบกันจริงๆ ตอนนี้โรงพยาบาลหาดใหญ่ มีผักปลอดภัยไร้สารพิษที่ส่งมาจากเครือข่ายให้ผู้ป่วยเกือบทุกชนิดไม่ว่า ผักเขียว ผักทอง แดงกวา กวางตุ้ง ผักบุ้ง คะน้า บวบ ถั่วฝักยาว เป็นต้น แต่ยังขาดอีกหลายรายการ เช่น หอมใหญ่ เพราะในพื้นที่ยังปลูกไม่ได้

“เราบอกผู้ป่วยได้ว่า อาหารเหล่านี้ปลอดภัย ไร้สารพิษจริงๆ เรายืนยันความปลอดภัย โดยการลงไปดูการทำเกษตรของกลุ่มต่างๆ” สุดีกล่าว

ดวงดาว รัตนะ ผู้ยึดแนวทาง อาชีพไร้พิษ ชีวิตพอเพียง เกษตรกรฟาร์มเห็ดครบวงจร กล่าวว่า ในเห็ดซึ่งคนมองว่าเป็นพืชที่มีคุณค่าอาหารสูงนั้น ก็มีสารเคมีตกค้าง เพราะคุณสมบัติของเห็ดจะดูดซึมสารเคมีได้มากกว่าพืชอื่น ถ้าเกษตรกรใช้สารเคมีในการปลูก ก็จะมีสารเคมีตกค้างมาก

“แทนที่เราจะกินเห็ดเพื่อต้านมะเร็ง อาจจะกลายเป็นว่ากินเห็ดเพื่อก่อมะเร็งมากกว่า” ดวงดาวกล่าวและว่า การปลูกเห็ดจะดูแลยากมาก อาจจำเป็นต้องใช้สารเคมี ซึ่งตนเองแนะนำให้เกษตรกรใช้

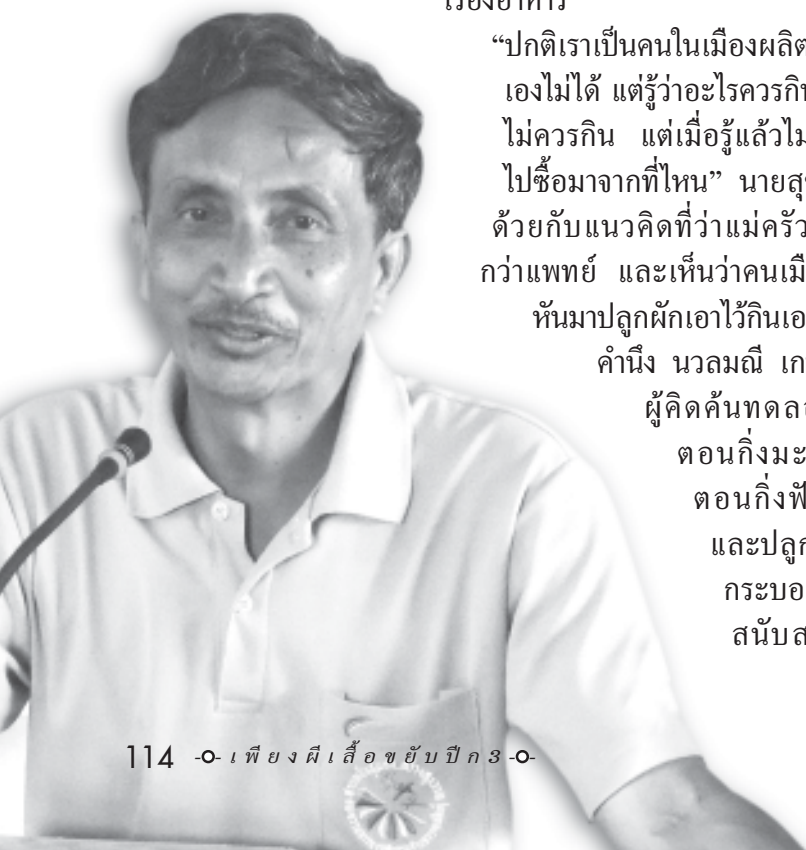
สารเคมีอย่างอ่อนได้ เพราะถ้าไม่ใช่เลยเข้าใจว่าเป็นการยากมาก สำหรับการปลูกให้ได้ผล

เห็ดที่ปลูกยากมีแนวโน้มใช้สารเคมีมาก อย่างเห็ดหูหนู เห็ดถั่งเป่บางชนิด กรณีเห็ดฟาง ในรายที่ปลูกซ้ำหลายครั้งเกษตรกร จะใช้ปุ๋ราดานมากำจัดปลวก จึงแนะนำว่าให้กินเห็ดที่ปลูกง่าย ๆ จะปลอดภัยกว่า

“อย่างไรก็ตามดูยากอยู่ดี ว่าอันไหนปลอดภัยนอกจากรู้จัก ผู้ผลิตโดยตรงหรือไม่ก็ต้องไปเรียนการเพาะเห็ดที่ศูนย์เรียนรู้คุณธรรม เศรษฐกิจพอเพียง แล้วนำวิธีการกลับมาเพาะเห็ดกินเอง”

สุขุม นุรักษ์ ตัวแทนจากกลุ่มไหวตัวทัน ซึ่งเป็นกลุ่มคนรัก สุขภาพในหาดใหญ่ ในฐานะผู้บริโภค กล่าวว่า ความแข็งแรงของร่างกาย ไม่ได้มาจากการออกกำลังกายอย่างเดียวแต่เป็นเรื่องทางจิตใจ ทางกลุ่มจึงมีการเสวนาธรรม และมาสนใจ เรื่องอาหาร

“ปกติเราเป็นคนในเมืองผลิตอาหาร เองไม่ได้ แต่รู้ว่าอะไรควรกิน อะไร ไม่ควรกิน แต่เมื่อรู้แล้วไม่รู้ว่าจะไปซื้อมาจากที่ไหน” นายสุขุมเห็น ด้วยกับแนวคิดที่ว่าแม่ครัวสำคัญ กว่าแพทย์ และเห็นว่าคนเมืองควร หันมาปลูกผักเอาไว้กินเองที่บ้าน คำนึง นวลมณี เกษตรกร ผู้คิดค้นทดลองการ ตอนกิ่งมะละกอ ตอนกิ่งฟักทอง และปลูกผักลง กระบอกลมไม้ไผ่ สนับสนุนให้

ชาวสงขลาหันมาปลูกผักกินเองกันเยอะๆ ซึ่งเขาเองประสบความสำเร็จในเรื่องนี้มาแล้ว ทุกวันนี้เป็นวิทยากรอยู่ที่ศูนย์เรียนรู้คุณธรรมเศรษฐกิจพอเพียง

ขุนทอง บุญยประวิตร นายกองดีการบริหารส่วนตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร กล่าวว่า ตำบลชะแล้เป็นพื้นที่แห่งแรกของประเทศไทยที่มีธรรมชาติสวยงาม ซึ่งนับเป็นเสาหลักในการขับเคลื่อนทางสุขภาพของชุมชน เกิดมาจากการเห็นภาวะเจ็บป่วยของประชาชนในพื้นที่ที่มีอัตราสูงขึ้น จากการสำรวจภาวะเจ็บป่วยมาจากสาเหตุสำคัญคือพฤติกรรมกรรมกรบริโภค และสิ่งแวดล้อม

“เรื่องอื่นอาจทำยาก แต่เรื่องอาหารคิดว่าทำได้เลย เราจึงหันมาทำเรื่องนี้” นายขุนทองกล่าวว่า ชะแล้จึงเป็นพื้นที่หนึ่งที่ส่งเสริมการผลิตอาหารไร้สารพิษ สาขาอาหารปลอดภัยทำให้การขับเคลื่อนเรื่องนี้ไปได้ทุกภาคส่วน สำหรับชุมชนอื่นควรเข้าไป

หารือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ละแห่ง เพื่อหันมาขับเคลื่อนเรื่องแบบนี้บ้าง โดยเน้นปรับทำที่ การสร้างความร่วมมือเชิงบวกให้ขยายออกไป โดยไม่ยึดกับอดีตเดิมๆ

ณพงศ์ แสงระวี เกษตรกร จากตำบลชะแล้ กล่าวว่า การเคลื่อนของคนที่ทำเกษตรอินทรีย์ไร้สารพิษ สิ่งสำคัญอยู่ที่การลงมือปฏิบัติ ต้องใช้จิตสำนึกทางคุณธรรมในการดำเนินการ โดยทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีส่วนสำคัญในการเข้ามาสนับสนุนเพื่อขับเคลื่อนต่อไปได้ อย่างที่ตำบล

ชะแล้ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้ามาช่วยเหลืองบประมาณ
ซึ่งตำบลชะแล้เป็นตำบลคุณธรรม และเกษตรกรก็มีคุณธรรม

โต๊ะอิหม่ามรอหิม สะอู เกษตรกรและชาวประมง จากอำเภอจะนะ
เห็นว่า การที่คนส่วนใหญ่ไม่สามารถเดินตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอ
เพียงได้นั้น เพราะความไม่พอที่อยู่ในใจ ถ้ารู้จักพอก็จะทำได้เลย ตนเอง
ดำเนินตามแนวทางดังกล่าว ทุกวันนี้ปลูกผักไร้สารพิษหลายชนิดไม่ว่า
มะเขือเทศ ถั่วฝักยาว โหระพา แตงโม ชีวิตมีความสุข ไม่เป็นหนี้

สานิตย์ รัฐการ จากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง กล่าวว่
เคยไปดูงานที่ญี่ปุ่นทำให้เห็นว่าชาวญี่ปุ่นเขาพิถีพิถันต่อมาตรฐานต่างๆ
อย่างไร มองกลับมาที่สภาอาหารปลอดภัยว่าจะสร้างมาตรฐานอย่างไร
แต่เชื่อว่ากลุ่มเกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตในสภาอาหารปลอดภัยซึ่งเป็น
กลุ่มเล็กๆนี้ จะเติบโตขึ้นและเกิดประโยชน์อย่างมากกับสังคม

เจริญ แทนบุญ ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล 1 (บ้านสะเดา)
อำเภอสะเดา กล่าวว่า การสร้างคุณธรรมยั่งยืน จะทำอย่างไรให้แนวคิด
ทั้งหมดไปสู่สังคมกว้างทำอย่างไรให้องค์ความรู้นี้เข้าสู่ระบบการศึกษา
“ทำอย่างไรให้เด็กทุกวันนี้มาสนใจ สำหรับชุมชน ต้องคิดต่อว่า
จะขยายไปสู่พวกเขาอย่างไร เราเองต้องมีคุณธรรมในตัว จึงจะมองต่อไป
คนอื่นได้ เหมือนการส่งต่อเมล็ดพันธุ์ที่ดีต่อไป”

สมภาค สกุลคง ข้าราชการบำนาญ กล่าวว่า การทำเกษตรเป็นการ
ใช้ชีวิต อย่างการปลูกผักกินเอง นอกจากมีความสุขที่ได้ทำแล้ว เป็นการ
สร้างสมาธิ เหมือนกับเป็นการเสริมสุขภาพอย่างหนึ่ง สิ่งเหล่านี้เป็น
ความสุขได้มีเวลาดูแลตัวเองดูแลจิตใจไม่ปล่อยให้ออกนอกกลุ่มนอกทาง
นำไปสู่ความสุขเย็น สุขสงบ ดังที่มีคำกล่าวว่าความสุขที่เหนือความ
สงบไม่มี

อาจารย์ภานุ พิทักษ์เผ่า กล่าวสรุปว่า สภาอาหารปลอดภัยคือ
การทำธุรกิจคุณธรรม สถานการณ์ที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ คือ เกษตรเป็นหนี้
ยากจน คนเป็นโรค และเสียชีวิตมาจากพฤติกรรมกรบริโภค และ
สิ่งแวดล้อม ขณะที่ธุรกิจอาหารปลอดสารพิษยังเป็นธุรกิจหวังผลกำไร

คนจนเข้าไม่ถึง คนรวยไม่มั่นใจ รัฐ/ภาคการเมืองยังไม่มีปฏิบัติการที่เป็นทางออกชัดเจน

“เรื่องอาหารไม่ใช่ผลประโยชน์ แต่เป็นการเอื้อเพื่อเอื้อแก่คนเราจะอยู่กับผลประโยชน์อย่างเดียวไม่ได้”

การขับเคลื่อนและข้อเสนอจากกลุ่มเกษตรกรและอาหารปลอดภัยเชื่อมโยงกับธุรกิจคุณธรรม จึงมาจากสภาฯ อาหารปลอดภัยสงขลา 4 ภาคส่วน

1. ผู้ผลิต ต้องมีคุณธรรม ความซื่อสัตย์ ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ กระบวนการสร้างเกษตรกรที่มีสำนึกคุณธรรม ใช้ศูนย์เรียนรู้คุณธรรมเศรษฐกิจพอเพียงสร้างเกษตรกรต้นแบบที่ไม่เป็นหนี้ ไม่มีอบายมุข ไม่เป็นทุกข์เพราะสารเคมี ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข สนุกกับการช่วยคนอื่น

คุณธรรม ผู้ผลิต เกษตรกรต้องใช้ความวิริยะ อุตสาหะ อดทนในการทำงาน การทำเกษตรนับเป็นการกล่อมเกลาคจิตใจ ให้มีความสุขเย็น ได้พึ่งตนเอง การไม่ใช้ยาฆ่าแมลง สารเคมีในการผลิต ไม่ทำลายล้างชีวิตสอดคล้องกับหลักทุกศาสนา คุณธรรมที่อยากเห็นเพื่อนมนุษย์ได้กินอาหารปลอดภัย ส่วนแนวคิดว่าธนาการเมล็ดพันธุ์ ที่จะให้มีการแลกเปลี่ยน นับเป็นคุณธรรมการแบ่งปันเอื้อเพื่อเอื้อแก่

2. ผู้บริโภคมีความเอื้อเพื่อให้ผู้ผลิตจำหน่ายได้ในราคาที่เป็นธรรม

3. ผู้ประกอบการ เช่น ร้านค้า โรงพยาบาล โรงเรียน มีคุณธรรมความรับผิดชอบสุขภาพของประชาชน อย่างโรงพยาบาลหาดใหญ่มีเจตจำนงแรงกล้า ให้ผู้ป่วยได้รับอาหารที่ปลอดภัยอย่างที่ทำอยู่ เพราะอยากเห็นคนสุขภาพแข็งแรงนับเป็นหลักธรรมาภิบาล

4. ผู้สนับสนุน เช่น สำนักงานการเกษตร สาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิต เช่น การหนุนเสริมกลุ่มเกษตรกรที่ผลิตอาหารปลอดภัย สภาความร่วมมืออาหารปลอดภัย เป็นทิศทางของสังคมคุณธรรม ที่เอื้อเพื่อเอื้อแก่

ข้อเสนอเชิงคุณธรรมของกลุ่มเกษตรและอาหารปลอดภัย ภายใต้อาหารปลอดภัยสงขลา จากเวทีความเห็นดังกล่าวเสนอ แนวทางในการขับเคลื่อนว่า

- ควรมีธนาคารเมล็ดพันธุ์ สร้างวัฒนธรรมการแบ่งปัน โดยชาว สงขลาสามารถมีส่วนร่วมในการรวบรวมเมล็ดพันธุ์ผ่านศูนย์ เรียนรู้คุณธรรมเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นศูนย์กลางรวบรวม และแจกจ่าย ในเรื่องนี้วิชาการควรมาช่วยในการพัฒนาคุณภาพ เมล็ดพันธุ์พืชพันธุ์ผัก
- ให้เกษตรกรตัวอย่าง ยกกระดับเป็นศูนย์เรียนรู้ เป็นตัวอย่างให้ คนในชุมชน
- ทำความดีแล้วต้องมีการขยายเครือข่าย
- ควรให้มีการนำความรู้เกษตรวิถีธรรมเข้าสู่โรงเรียน เข้าสู่เยาวชน และอื่นๆ
- ส่งเสริมภูมิปัญญา

เมนูอาหารปลอดภัยที่กระแสดิ้นธุ์

“นักเรียนยังไม่ค่อยมีส่วนร่วมครับ ที่ผ่านมามีให้คุณครูเขา กำหนดเมนู”

บุรณ นัคร ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโตนดด้วน อำเภอกระแสดิ้นธุ์ เล่าถึงการจัดทำเมนูอาหารปลอดภัยสำหรับนักเรียนที่เริ่มเป็นรูปเป็นร่าง มาตั้งแต่ปี 2551 วัตถุประสงค์เพื่อสร้างความตระหนัก สำหรับผู้ปกครอง และนักเรียน ให้เห็นความสำคัญของอาหารปลอดภัย

“ผมกำลังจัดประชุมให้นักเรียนเข้าประชุมและให้เสนอว่าต้องการ บริโภคอาหารอะไร ส่วนผู้ปกครองเราอยากถามว่าเคยบริโภคอาหาร อะไรในวิถีชีวิตที่ทำให้ตัวเองสุขภาพแข็งแรงมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย” ครูบุรณเล่าว่าเด็กชอบกินของอร่อย แต่ครูต้องการเน้นอาหารมีคุณภาพ มีคุณค่าทางโภชนาการด้วย ต้องมาหาจุดกึ่งกลางกึ่งกลางของเมนูอาหาร ที่ถูกหลักโภชนาการ มีผลดีต่อร่างกาย

ด.ญ.ปทุมวัฒน์ สุธงษ์พันธ์ ด.ญ.วารุณี บุญชู และ ด.ญ.อุบลวรรณ พานิชกรณ์ ซึ่งเป็นนักเรียนชั้น ป.5 ช่วยกันเลาะเสริม ผู้อำนวยการโรงเรียน เมื่อกล่าวถึงเมนูอาหารกลางวันที่พวกเขากินอยู่ทุกวัน

“กับข้าวที่ทำบ่อย แต่ก่อนมีแกงจืด พะแนง พะโล้ แกงเทโพ ผลไม้มีกล้วย” เด็กๆ ช่วยกันนึก ที่มาใหม่หลังแนวคิดอาหารเพื่อสุขภาพ มีปลาดุกฟู กับปลาราดพริก แกงจืด ผัดถั่วงอกกับเลือดหมู ปลาทูต้มสายบัว และเห็นตรงกันว่าต่อไปนี้อยากให้นักเรียนทุกคน ได้กินอาหารที่ปลอดภัย มีประโยชน์ มีคุณค่า จะได้รับการโรยไปในตัว

ครูบูรณเล่าว่า ปีการศึกษา 2552 ได้เปลี่ยนเมนูอาหารกลางวัน จากของเดิมที่ปฏิบัติมาอย่างซ้ำซาก และนักเรียนบอกว่าไม่อร่อย

“ต้องเปลี่ยนบ้างแต่เด็กอาจคิดเรื่องอร่อยอย่างเดียว คุณครูมองเรื่องคุณค่าด้วย ไม่นั่นอร่อย ผมได้ยื่นคำพูดหนึ่งของคุณสมคิด ศรีสังคม (สมาชิกรัฐสภา) ซึ่งแก็เป็นคนสุขภาพดี อายุยืนว่า กินปลาเป็นหลัก กินผักเป็นยา กินกล้วยน้ำว้าเป็นอาหารว่าง เดินทางวันละ

3,000 ก้าว แสดงว่าเน้นกินผักกินปลา ผมว่าของโรงเรียนให้มีปลา
อย่างน้อยสัก 1 มื้อต่อสัปดาห์”

อย่างไรก็ตามผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโตนดด้วนยอมรับว่า
ยังไม่ได้เมนูกำหนดว่ามีอะไรบ้าง ที่ผ่านมาในแต่ละสัปดาห์ จะมีครู
ทำรายงานมาว่าทำอาหารอะไร ใช้งบเท่าไร เขาพิจารณาอนุมัติลงไป
ซึ่งใช้ตรงนั้นดูรายการอาหารว่ามีคุณค่าทางโภชนาการหรือเปล่า

“ยังไม่เกิดจากความต้องการนักเรียนเท่าไร กำลังประชุมตัวแทน
นักเรียน ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษา กำหนดเมนูอาหารแน่นอน
ในแต่ละสัปดาห์ กำหนดได้ 2-3 เดือนเพื่อเวียนเมนูเดิมกลับมาใหม่”

ทางโรงเรียนโตนดด้วน มีแนวความคิดว่าอาหารที่ผลิตทั้งหมด
จะต้องใช้วัสดุในท้องถิ่น แต่ปัญหาผู้ผลิตอาหารปลอดภัยยังส่งให้
โรงเรียนได้น้อย เพราะกลุ่มพืชผักที่ปลูกแบบไร้สารพิษ เน้นส่งตลาด
ภายนอกที่ความต้องการยังมาก

“ผมพยายามส่งเสริมให้ผู้ปกครองปลูก เจริญกับตัวแทนจำหน่าย
ที่ผลิตอย่างผักปลอดสารพิษที่ผลิตแล้วไปส่งขายที่โรงพยาบาลหาดใหญ่
ว่าถ้าโรงเรียนซื้อจะให้ราคาสูงกว่าท้องตลาด เพื่อส่งเสริมการปลูก”
ครูบูรณ์เล่า

ทุกวันนี้มีกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกพืชแบบไร้สารเคมีในพื้นที่กระแสด
สินธุ์ราว 10 กว่าราย ส่งขายโรงเรียนมี 2-3 ราย ผักที่มักนำมาทำ
กับข้าวให้นักเรียนรับประทานมักเป็นจำพวก ผักกาด ผักบุ้ง แดงกวา
ถั่วฝักยาว ถั่วงอก มะเขือ

หมดจากฤดูทำนา ชาวนาที่กระแสดสินธุ์ส่วนหนึ่งจะหันมาปลูก
ถั่วเขียว ข้าวโพด และพืชผักสวนครัว เกษตรกรหลายคนหันมาปรับ
เป็นพื้นที่สวนปลูกผักอย่างถาวร โดยกลุ่มเกษตรกรปลอดสารพิษ มีการ
ต้นตัวระดับหนึ่งเชื่อมกับเครือข่ายเกษตรกรปลอดสารพิษในโซน
คาบสมุทรสติงพระ

ภรณ์ ดวงจักร ครูผู้สอนวิชาการงานอาชีพ เล่าว่า ที่ผ่านมาได้
ส่งเสริมให้เด็กปลูกผักที่โรงเรียนเพื่อนำมาทำอาหารกลางวันด้วย

ผักที่ปลูกบ่อย คือผักบุ้ง ผักกาด และคะน้า ที่ผ่านมาใช้ปุ๋ยคอก และกำลังเตรียมทำปุ๋ยน้ำชีวภาพใช้เอง

“เราปลูกครบวงจร รวมทั้งเลี้ยงปลา เด็กปลูกผัก เราซื้อผักเด็ก ทำให้เด็กมีงานทำ มีรายได้ ผมสบายใจที่ผู้อำนวยการขับเคลื่อนเรื่องโครงการอาหารสุขภาพ ผมสอนเด็กให้มีข้าวกิน อยู่สบาย ผมบอกว่ามีดินอยู่ มีรูแทง (มีงานทำ-ฝึกอาชีพให้เด็ก) มีแรงทำ (ส่งเสริมสุขภาพเด็กด้วย) ตามหลักที่ว่าคือ เศรษฐกิจพอเพียง” ครูภรณ์มองว่า กระแสสินธุ์เป็นแหล่งผลิตอาหารอยู่แล้ว สำหรับอาหารปลอดภัยที่โรงเรียน ผู้อำนวยการและครูที่เกี่ยวข้องช่วยกันดูแลอยู่

ครูภรณ์เล่าต่อว่าการปลูกผักของนักเรียน เป็นส่วนหนึ่งของวิชาการงานอาชีพที่ผ่านมาจากโรงเรียนกับผู้ปกครองช่วยกันซื้อที่ดินเพิ่มมา 3 ไร่ เพื่อใช้ทำการเกษตร และบ่อปลา แต่การเลี้ยงปลายังไม่ค่อยได้ผล แต่ผักได้ผลดีมีการปลูกวนเวียนตลอดภาคการศึกษา ผักที่ได้ส่วนหนึ่งนักเรียนเอากลับไปกินที่บ้านอีกส่วนหนึ่งจำหน่ายให้โรงเรียน

“ผมกำหนดว่าให้ส่งขายสหกรณ์ แล้วให้สหกรณ์ส่งโรงอาหาร ถ้าสหกรณ์ซื้อไป 12 บาท ต้องให้ฝ่ายอาหารซื้อ 14 บาท ผมต้องการว่าถ้าชุมชนซื้อ 10 บาท สหกรณ์ต้องซื้อ 12 บาท ส่งฝ่ายอาหาร 14 บาท ซึ่งฝ่ายโรงอาหารบอกว่าแพงกว่า แต่บอกว่าทำให้ครบวงจร และเมื่อสิ้นปีได้เงินปันผล เป็นผลกำไรคืนให้เด็ก เป็นการกระตุ้นให้นักเรียน”

ผู้อำนวยการยังเตรียมจัดทำสปริงเกอร์ หัวฉีดน้ำอัตโนมัติ สำหรับรดน้ำผักให้นักเรียนและจัดทำแปลงเกษตรแบบแปลงรวม (คอมมูน) โดยเด็กไม่ต้องรดน้ำ เพียงแต่มาดูแลปราบวัชพืชร่วมกัน เน้นฝึกกระบวนการกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน

“ผมไปร่วมทำแผนกับเทศบาลตำบลกระเสลีนธุ์อยู่ เขาระดมความต้องการว่า ในหมู่บ้าน โรงเรียน วัด กลุ่มต่างๆ มีปัญหา ต้องการทำอะไร ก็เสนอโครงการเข้าไป โรงเรียนเขียนเข้าไปด้วย ขอความร่วมมือเทศบาลสนับสนุน อย่างโครงการอาหารปลอดภัย เขาก็รับไว้

และโครงการอาหารปลอดภัยของชุมชน เพื่อกระตุ้นให้ชุมชน
ได้หันมาสนใจในเรื่องตรงนี้”

ฟื้นฟูหรือข้าวใหม่

บ้านหนองจูด ตำบลท่าช้าง อำเภอบางกล่ำ เป็นอีกแห่งหนึ่งที่ได้
มีการฟื้นฟูนางที่หยุดทำไปกว่า 10 ปี กลับมาปลูกข้าวกันใหม่

การสนทนาในบ่ายวันหนึ่งที่มีสตียดหนองจูด ของกลุ่มทำนาราว
15 คน ภายใต้การนำของหมัดดิน เบ็ญหะหลี ทำให้เห็นว่าการทำนา
นำภาพชีวิตบางอย่างของพี่น้องมุสลิมฟื้นคืน

บังดินเล่าว่า แม้ว่าการกลับทำนาอีกครั้งฤดูกาลแรกเมื่อปี 2551
ที่ผ่านมาจะได้ผลผลิตดีเกินคาด แต่อยากเห็นว่าหลังทำนาเสร็จแล้ว
จะมีประเพณีนุหรี (ทำบุญ) ข้าวใหม่ ซึ่งเป็นประเพณีของแต่ละก่อน
กลับมาด้วย

“นุหรีข้าวใหม่ คือเอาข้าวใหม่ที่เป็นข้าวเปลือก เขาจะเอาไปให้
คนที่ไม่ได้ทำนา อย่างคนที่ได้ข้าวมาก เช่น ได้ 1,000 เลียง จะซั๊ก
ออกมา 100 เลียงส่วนนี้จะเอาไปให้คนที่ลำบาก คนที่เรียนหนังสือ
ที่พอเาะ”

บางคนสีข้าวใหม่ ได้เป็นข้าวสารแล้วให้คนเคาะพนักถือ หรือ
คนข้างบ้าน สักหนึ่งกิโลกรัม

บังดิน เล่าว่า อีกแบบหนึ่ง ชาวบ้านที่ทำนุหรีข้าวใหม่ จะทำเป็น
ประเพณีส่วนตัว อย่างเสร็จหน้านา เจ้าของที่นาฉลองด้วยการนวด และ
สีข้าวเอามาหุงเลี้ยงขอพรให้อยู่เย็นเป็นสุขในงานจะเชิญผู้นำทางศาสนา
มากิน แล้วสวดขอพร ตามพิธีกรรมทางศาสนา

“ผมอายุ ใกล้เคียง 30 ปีแล้วยังไม่เคยเห็นการทำนุหรือข้าวใหม่ว่าเป็นพันธุ์” เด็กหนุ่มคนหนึ่งว่า เขาเกิดทันทำนุยุคสุดท้ายก่อนทุ่งนาร้างติดต่อยาวนาน

บ้านหนองจูด มีพื้นที่นาเดิม 200 ไร่ สมัยก่อนคนที่นั่นทำนาไว้กินข้าวเปลือกเก็บไว้ในยุ้งรอสีกินจนครบปี ส่วนอาชีพหลัก ทำสวนยางรับจ้าง ค้าขาย กระทั่งเลี้ยงลิงรับจ้างปีนมะพร้าว ทุกวันนี้ชุมชนเปลี่ยนโฉมหน้าไปบ้าง คนจำนวนหนึ่งออกไปรับจ้างทำงานในโรงงาน

“สภาพเดิมทำนา ทุกคนทำนาเป็น ข้าวที่ทำเดิมใช้ข้าวพื้นเมืองอย่างข้าวยาไทร ซึ่งเหมาะกับน้ำลึกใช้ข้าวหนัก ที่ดอนข้าวเบา มีข้าวนางมา ข้าวลาเดน เป็นต้น แต่พันธุ์ข้าวพวกนี้ไม่มีแล้ว หยุดทำนามากกว่า 10 ปี ที่ว่างอยู่ก็ปล่อย่างเปล่า” บังดินเล่าและว่า มาทำใหม่ในปีแล้ว แม้ดูจะทำกันแบบลวกๆก็ได้ผลดี หล้าไม่รก ไม่มีศัตรูพืช หนูมีบ้างแต่น้อย

ปี 2551 ชาวนาหนองจูด รวมกลุ่มทำนากัน 12 คน พื้นที่ 36 ไร่ ความเคลื่อนไหวของกลุ่มนี้เอง ทำให้คนอื่นหันมาทำด้วย

“ก่อนนี้ ทั้งทุ่งไม่มีคนทำเลย พอกลุ่มหันมาทำ คนอื่นก็เลยทำตามในฤดูปี 52 ขยายพื้นที่ต่อไปอีกถึงบ้านดินลาน”

การทำนารอบใหม่ เปลี่ยนไปจากเดิมจากทำนาดำมาเป็นนาหว่าน เพราะหาดำนาไม่ค่อยได้ แม้แต่คนที่เคยทำได้ก็หลงลืมวิธีดังกล่าวไปหมดแล้ว การกลับมาทำนารอบใหม่ จึงไม่มีผู้หญิงเกี่ยวข้องมากนัก มีแต่ผู้ชาย

“สมัยก่อนมีแต่ผู้หญิง ไม่ว่าจะถอนกล้าปักดำ ผู้หญิงทำ ผู้ชายไถกับจวกข้างนา (ชุดเพื่อปรับแต่งริมคันนา) แต่สมัยนี้ ผู้หญิงไม่ต้องทำก็ได้”

กลางเดือนกันยายน 2552 ฤดูทำนาที่หนองจูดกลับมาถึงอีกครั้ง เมล็ดพันธุ์ข้าวถูกหว่านลงผืนนาแล้ว กำลังอวดต้นอ่อนสีเขียวไปทั่วท้องทุ่งที่กินอาณาเขตกว้างกว่าปีที่แล้ว ยังต้องติดตามว่านุหรือข้าวใหม่ จะกลับมาในปีนี้ได้หรือไม่.

อุบัติเหตุไม่ใช่เวรกรรม ฝ่าอึ้งมือมรณะ “ตำรวจ/หมอ/พระ”

“ผู้ประสบอุบัติเหตุต้องเป็นภาระเจ้าหน้าที่ส่วนหนึ่งถึงมือหมอ บางคนเสียท่าพระมาถึงวัด ที่วัดอาตมาตั้งแต่ตั้งเมรุเผาศพมาเกือบ 10 ปี ไม่มีเคยเว้นว่างสักเดือนสำหรับคนตายด้วยอุบัติเหตุ”

คำกล่าวของท่านพระครูสังฆรักษ์สุทัศน์ รองเจ้าอาวาสวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ในเวทีเสวนารณรงค์อุบัติเหตุ “อุบัติเหตุไม่ใช่เวรกรรม” ณ ลานวัฒนธรรม เทศบาลนครสงขลา เมื่อ 26 กรกฎาคม 2552 ที่ผ่านมา

กิจกรรมนี้มาจากความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ไม่ว่าจะจังหวัด สงขลา เทศบาลนครสงขลา โรงเรียนมหาวชิราวุธ สถานีตำรวจภูธร สงขลา สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา รูปแบบ นิทรรศการ ตอบคำถามชิงรางวัล ฟังดนตรี ชมการแสดงและร่วมเสวนา

บรรยากาศสบายๆหัวค่ำวันอาทิตย์ หลายครอบครัวพากันมานั่ง
รับลมพักผ่อนริมชายหาดสมัยหลายอย่างมีความสุข

“สงขลาบ้านเราโชคดีมีพื้นที่ริมชายทะเล ถ้าไม่มีพื้นที่แบบนี้จะ
ไม่รู้หรือกว่านั่งฟังสบาย เราอาจจะไม่คิดถึงอุบัติเหตุว่าสำคัญอย่างไร
แต่ถ้าวันหนึ่งลูกเราเสียเพราะอุบัติเหตุเรารเรียกคืนไม่ได้ เคยนั่งทานข้าว
ด้วยกันกับลูก พ่อ แม่ พี่น้องทุกเย็น แต่ถ้าเด็กคนหนึ่งสูญหายไปกับ
มอเตอร์ไซด์ล่ะ”

ขวัญดี เกิดขึ้น จากคลื่นความคิด 101.0 MHz ผู้ดำเนินการเสวนา
“อุบัติเหตุไม่ใช่เวรกรรม” เปิดประเด็นด้วยประโยคง่ายๆ ซื่อก
บรรยากาศความสุขริมชายหาดชั่วคราว เพื่อนำสู่โลกความจริงอีกแง่มุม
หนึ่งที่ต้องตระหนักว่าระหว่างความสุขกับความทุกข์อาจจันด้วยเพียง
เยื้องๆ แห่งความประมาทบนท้องถนน

ถึงเราไม่ประมาทหากคนอื่นที่เราไม่รู้จักมาก่อนในชีวิตเกิด
ประมาทล่ะ?

จากความสุขของหลายครอบครัวถูกทำลายลงโดยน้ำมือของสิ่ง
ใดกันเล่า?

ท่านพระครูสังฆรักษ์สุทัศน์ กล่าวถึงผู้ประสบอุบัติเหตุว่าต้อง
เป็นภาระเจ้าหน้าที่ ส่วนหนึ่งได้ไปต่อที่โรงพยาบาลถึงมือหมอแต่บาง
คนเสียทำพระ

คำว่า “เสียทำพระ” หมายถึงเสียชีวิต กลายเป็นศพมาให้พระสวด
หลายคนไม่มีโอกาสแม้แต่ไปโรงพยาบาล ช่วงเทศกาลแต่ละ
ครั้งไม่ว่าปีใหม่ สงกรานต์หรือเปิดเทอมมักมีผู้เสียชีวิตจากอุบัติเหตุ
มากเป็นกรณีพิเศษ จนศพต้องรอคิวเข้าวัด

“ช่วงเทศกาลพ่อแม่บางคนไม่มีโอกาสเห็นลูกกลับบ้าน อีกส่วน
หนึ่งเหมือนเป็นตราบาปคือพาพ่อแม่ไปตายในอุบัติเหตุเมื่อเทศกาล
นั้นมาถึงในแต่ละปี จะหาความสุขไม่ได้เลย คือยังนึกถึงเหตุการณ์ที่
ทำให้คนอื่นเสียชีวิตอยู่”

กรณี นักเรียนนักศึกษาเปิดเทอมใหม่บางคนยังไม่ถึงครึ่งเทอมก็
เสียชีวิตหรือพิกลพิการ ท่านพระครูสังฆรักษ์สุทัศน์ประมวลคำพูด
จากที่ญาติผู้เสียชีวิตมักมาเล่าให้ฟังสรุปว่าอุบัติเหตุเกิดจากความประมาท
2 ประการ

1. ถูกคนอื่นประมาท

2. ตัวเราเองประมาท

สรุปว่าการประมาท ทำให้ตัวเองเสียชีวิตหรือคนอื่นเสียชีวิต

“อย่างเดินอยู่ดีๆ รถมชน บางคนสงสัยว่าเป็นเวอร์กรรมแต่ชาติ
ไหน แต่ถ้ามองอีกแบบหนึ่งว่าเกิดจากความประมาทคือกรรมจาก
คนอื่นกระทำ”

ท่านพระครูสังฆรักษ์สุทัศน์ เห็นว่าควรทำความเข้าใจคำว่ากรรม
คือการกระทำ อุบัติเหตุไม่ใช่กรรมในอดีต ไม่ใช่เวอร์กรรมแต่เป็นกรรม
ในปัจจุบัน คือการกระทำ อย่างกำลังขับรถถือเป็นกรรมในปัจจุบัน

ท่านบอกว่าต้องไม่ประมาทในการกระทำปัจจุบันทั้งหลาย หากพลาดพลั้งเกิดอุบัติเหตุเรียกคืนไม่ได้กลายเป็น “เสียท่าพระ” ในที่สุด

ศพจากอุบัติเหตุมีก่นาอเนจอนาถ มันสมองและ แขนขาขาดมาบ้าง บางศพเก็บชิ้นส่วนห่อผ้าขาวใส่ในโลง พ่อแม่ร้องไห้ ร้องให้อยู่เบื้องหลัง

“กลุ่มวัยรุ่นวันนี้ไม่ค่อยเชื่อเรื่อง นรก-สวรรค์ เวลาโดนจับ เขามองลักษณะเดียวกันว่าตำรวจลั่นแก๊ส พ่อแม่เข้าข้างลูกหาว่าเพื่อนชวน ลูกฉันไม่ทำ...นอนแล้วตอนหัวค่ำ เพื่อนมาชวน”

ท่านยกตัวอย่างเด็กผู้หญิงคนหนึ่งโดนรถชนในเมืองสงขลา เหตุเกิดหลังเที่ยงคืนราวตีสองตีสาม เมื่อศพมาตั้งที่วัดผู้ปกครองบอกว่าลูกตัวเองเรียบริ้อย แต่พระท่านเห็นว่าการไปทำรายงานกับเพื่อน เวลาดังกล่าวเป็นเรื่องน่าคิด

“พ่อแม่ที่นิมนต์พระไปเทศนาเวลาลูกโดนอุบัติเหตุรถชนตาย ต้องบอกว่าอาตมาไม่ได้ปลื้มใจ พระไม่ปลื้มนิมนต์พระแล้วไปนั่งร้อง ลองมองย้อนว่าทำไมเวลาพิเศษเช่นวันเกิดไม่พาลูกเข้าวัดให้พระเทศน์ หรือซื้อธรรมาแล้วแค่ให้พระเจิมรดแต่ก็ชนทุกคน”

ท่านมักบอกหลายคนอยู่เสมอว่าจะภูมิใจมากกว่าถ้าพ่อแม่ที่ลูกตายไม่คิดว่าเป็นเวรกรรมแต่ชาติปางไหน แต่หันมาคิดเรื่องการสอนลูก แนะนำในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ว่าจะระเบียบกฎหมาย และให้ลูกมีสติก่อนจะ ขับรถออกจากบ้าน

“ต้องบอกให้เขาคิดว่าขับแล้วจะปลอดภัย ได้กลับบ้านใหม่ หรือเพราะความประมาทอาจสร้างมลทินให้คนอื่นเป็นลูกกำพร้าไม่มีพ่อ สามี ภรรยาต้องตายจากกัน นั่นคือกรรมปัจจุบันที่เราทุกคนทำในปัจจุบัน ไม่ใช่ไปมองว่าไม่รู้ว่าการมาจากชาติปางไหน รอดชีวิตเพราะบุญจากชาติปางไหนอีก”

ท่านเปรียบกระจกมองข้างรถให้คิดว่าเลี้ยวซ้ายขวาจะไปไหน ไปที่ดีหรือไม่ดี กระจกมองด้านหลังเพื่อมองว่ามีใครคอยเราอยู่ข้างหลังบ้าง การมองไปด้านหน้ารถ ไม่ใช่มองว่าความเร็ว เข็มไมล์ขึ้นดี เป็น 120-130 กิโลเมตรต่อชั่วโมง แต่ต้องมองว่าชีวิตจะมีโอกาสอยู่

ต่อยืนยาวผ่านไปได้อย่างเข้มแข็งไม่ล้มหรือหยุดกับที่ ใ้มองเข้มแข็งเพิ่มขึ้นเป็นความเสี่ยงชีวิตเพิ่มขึ้น ไม่ใช่มองว่าเป็นความสามารถ

“อยากฝากให้ทุกท่านคิดสักนิดว่า ต้องคำนึงถึงกาลปัจจุบัน ความประมาทผลพวงที่จะเกิดปัญหาให้กับตัวเอง ผลพวงแก่สังคม หรือทำลายชีวิต ผู้อื่นทั้งทางตรงทางอ้อม เพราะฉะนั้นต้องคำนึงถึงว่า ปัจจุบันว่าเรากำลังทำอะไร มีสติสัมปชัญญะครบถ้วนบริบูรณ์หรือคุณสติ คุณตัวเองได้มากน้อยเพียงใด ก่อนจะซบเซี้ยวดยาน”

นพ.สรรเพชร เลิศตระกูล ศัลยแพทย์โรงพยาบาลสงขลา เล่าว่า ได้มาเห็นบรรยากาศรอบครัวริมชายทะเล ดูแล้วมีความสุข

“ผมยินดีมากที่ได้เจอท่านข้างนอก แต่ผมเสียใจอย่างยิ่ง ถ้าต้องเจอท่าน ญาติ ลูกหลานของท่าน หรือคนใดคนหนึ่งต้องเข้าโรงพยาบาลเพราะอุบัติเหตุ” เขาบอกว่าตนเองเป็นแพทย์ที่ผ่าตัดทางอุบัติเหตุอยู่คนเดียวในโรงพยาบาลสงขลา สามารถผ่าตัดแคว้นละ 2 คน หากมีคนที่ป่วยรายที่ 3 ต้องการผ่าตัดด่วน อาจต้องเสียชีวิต

“มีมาแล้วที่ช่วยไม่ทันแม้ส่งต่อโรงพยาบาลอื่นก็มีไม่มากพอจะรองรับได้ ผมจึงอยากให้ทุกท่านตระหนักดีว่า ท่านอาจจะซบรลตามใจ ท่านโดยไม่คำนึงถึงอะไรเลยมา 10 ปี แล้วบอกตัวเองว่าเราไม่เคยเป็นอะไร แต่ท่านลองคิดดูว่าซื้อล้อตเตอร์มา 10 ปี ไม่ถูกเลยวันหนึ่งถูกรางวัลที่ 1 ดีใจมากกระโดดตัวลอย เช่นเดียวกันแต่ความรู้สึกตรงข้าม ซ่อมเตอริไซค์ไม่สัหมวกกันน็อควันหนึ่งเป็นอะไรไป”

นพ.สรรเพชร บอกว่าคนที่ประสบอุบัติเหตุช้อมย่อนเหตุการณ์เพื่อไม่ให้เกิดไม่ได้ ภาพที่เห็นในแผนกอุบัติเหตุของโรงพยาบาลสงขลา จึงมีคนร้องไห้ร้องไห้ คนเฒ่าคนแก่ต้องมาเช็ดตัวเด็กวัยรุ่นอนาคต ที่น่าจะต้องดูแลพ่อแม่ แต่ต้องกลายเป็นภาระของพ่อแม่ไปตลอดชีวิตแทน

หอผู้ป่วยฉุกเฉินโรงพยาบาลสงขลามี 3 ลี้อค ส่วนลี้อคแรกเป็นอุบัติเหตุของคนมา 10 เติงไม่เคยว่าง อุบัติเหตุมีทุกคืนทั้งเจ็บหนัก กลับบ้านได้และมีผู้เสียชีวิต

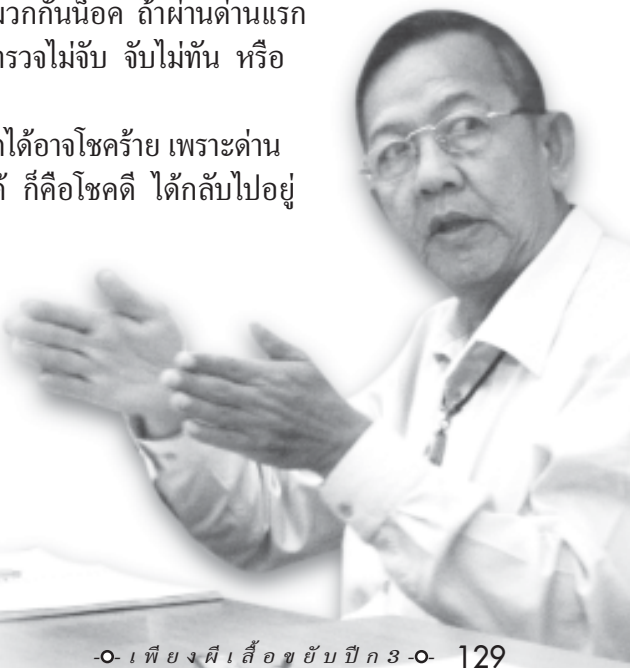
“พอสัก 3-4 ทุ่ม เอาแล้ว คนไข้เต็มแล้ว ญาติมาเฝ้าข้างหน้า เต็มอีก พวกที่มาหาผมมีจุดเด่น 3 อย่างคือ เมา ไม่สวมหมวกกัน น็อคและเป็นผู้ขับซึ่รถมอเตอร์ไซด์ ทุกคืนผมต้องผ่า อย่างเมื่อคืนผม ผ่าตั้งแต่ตี 2-6 โมงเช้า ผ่าตามความสามารถ ดีว่ามาตามโควตา 2 คน จึงรอดปลอดภัย ถ้า 3 คนคงแย่ สิ่งเหล่านี้ ถ้าเห็นสักครั้งท่านจะรู้ว่า มันไม่น่าจะเกิดในสังคมของเราที่ระบบระเบียบที่วางไว้น่าจะเข้มแข็งแล้ว แต่ดูกละเลยเสียเป็นอันมาก”

นพ.สรรเพชร กล่าวว่ามันใจมากกับอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นเป็นประจำ อย่างการนั่งมอเตอร์ไซด์แบบซ้อน 3 ถ้าเกิดไปชนกระบะ แน่นอนว่า ทั้ง 3 คนเจ็บหนัก

“เมื่อเราจะช่วยคนไข้จะแบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกคือกลุ่มที่ตายแน่ อีกกลุ่มรอดแน่ แต่อีกกลุ่มหนึ่งต้องใช้แพทย์รักษาในเวลาทันท่วงที ถ้าเข้ามา 3 คน หรือมากกว่านั้น 4-5 คน ผมเองจะหนักใจ คือคนไข้ ที่ตายแน่เราไม่มีเวลาช่วยคนนี้ได้ เราไม่รู้จะบอกกับญาติอย่างไรว่าเรา ไม่ทำอะไรกับลูกคุณ เพราะเราต้องไปผ่าอีกคนหนึ่งก่อน”

นพ.สรรเพชร บอกว่าผู้เกี่ยวข้อง 3 ฝ่าย ฝ่ายตำรวจคอยดูลูกหลาน ที่อาจซึ่รถซึ่ง ไม่ใส่หมวกกันน็อค ถ้าผ่านด่านแรก ไปไม่ได้ เด็กอาจดีใจว่าตำรวจไม่จับ จับไม่ทัน หรือ เลี้ยวเข้าซอยตัน

“ดีใจผ่านด่านแรกได้อาจโชคร้าย เพราะด่าน 2 คือผม ถ้าผมช่วยได้ ก็คือโชคดี ได้กลับปอยู่ กับครอบครัว แต่ถ้าผม ช่วยไม่ได้ ผ่าด่านนี้ ไม่ได้ก็ต้องเจอ พระคุณเจ้า ซึ่งแน่นอนว่าเวลานั้น ไม่มีใครอยากเจอ”

ทำไมคนซีมอเตอร์ไซค์ ต้องสวมหมวกกันน็อค นพ.สรรเพชร ตั้งคำถามแล้วตอบเองว่าลองพิสูจน์ง่ายๆ เอาหมวกกันน็อคพาดทางเท้า จะพบว่าหมวกกันน็อคแค่เป็นรอยถลอกไม่มาก แต่ถ้าเอาหัวคนพาดลงไปต้องเข้าโรงพยาบาล

หมอยกตัวอย่างอุบัติเหตุรายหนึ่งเพิ่งเกิดมาเมื่อ 2 สัปดาห์ก่อน ผู้ชายทำงานดี มีฐานะ มีภรรยา มีลูก มีครอบครัว อนาคตดีมาก

เขาขับซึ่รถกระบะโดยไม่รัดเข็มขัดนิรภัย เกิดอุบัติเหตุจนรถลงข้างทางชน ระหว่างนั้นมีคนลงไปช่วย เขายังรู้สึกตัวดี พุดคุยได้ จนคนลงไปช่วยยังคิดว่าเขาโชคดีไม่ได้เป็นอะไรมาก แต่ตัวเขาเองนั้นรู้ว่าอาจไม่ใช่ เพราะขยับ แขน ขา ทั้งสองข้างไม่ได้เลย

“ส่งโรงพยาบาลมาถึงผม ตรวจวินิจฉัยพบว่ากระดูกคอ ข้อที่ 5 และ 6 หัก และตัดขาดเส้นประสาท เส้นใหญ่ ผมทำได้ดีที่สุดก็คือต่อกระดูกคอเหมือนเดิมปะ ไม่มีรอยเห็นว่าแตกร้าวตรงไหน แต่ผมไม่สามารถทำให้ขาและแขนเขากลับมาขยับได้ เพราะฉะนั้นเวลานี้ คนใช้ที่อยู่กับผม นอนลิ้มตำรับรูทุกอย่าง ลูกมาเยี่ยม ภรรยามาเยี่ยม น้ำตาไหล ต้องใช้เครื่องช่วยหายใจ มองหน้าผมมองหน้าใคร แสดงให้รู้ว่าตายเสียดีกว่าจะมาเห็นภาพอย่างนี้เกิดเพราะเพียงไม่รัดเข็มขัดนิรภัย”

อย่างไรก็ตามคุณหมอมองว่าเรื่องนี้ยังคงเป็นปัญหาไปอีกนาน

“ตอนที่นั่งพูดผมนั่งนับคนไม่สวมหมวกกันน็อคได้ 70 คน จึงคงไม่แก้ปัญหามันในช่วงชีวิตของผม เวลานี้มอเตอร์ไซค์รุ่นใหม่ โฆษณาว่าแรง เท่ห์ แต่ไม่พูดเรื่องความปลอดภัยเลย ยิ่งไม่สวมหมวกกันน็อคลองคิดให้ตีหากมาถึงมือผม 10 ปีผมผ่าสมองมาแล้ว 5,000 คน”

ร.ต.ท.นนทพัทธ์ สุ่ม รongสารวัตรจราจร สภ.เมืองสงขลา กล่าวว่า ในเมืองสงขลาตอนกลางคืน ประชาชนมักบอกตำรวจอยู่เสมอว่ารถซึ่งเยอะ โดยเฉพาะแถวหน้าโรงเรียนวชิราวุธกุลและหน้าสนามกีฬา เป็นต้น

“ที่ผ่านมา เราแก้ปัญหาโดยวางแผนจับกุมตอนเที่ยงคืนครึ่ง ได้เยาวชน 25 คน รถ 30 คัน ที่เหลือหนีไป นำส่งพนักงานสอบสวน ซึ่งทางผู้บังคับบัญชาให้นโยบายว่าจะไม่ให้ประกันตัวรถซึ่งเด็ดขาด”

ร.ต.ท.นนทพัทธ์ กล่าวและว่า จากผลการกระทำของลูกมักกระทบไปถึงพ่อแม่ เป็นเรื่องที่เยาวชนควรคิด

การแก้ปัญหาอุบัติเหตุในเมืองสงขลาที่ผ่านมา สภ.สงขลา กับ สสจ.สงขลา ใช้งบจาก สสส. ร่วมกับโรงเรียนมหาวชิราวุธ จัดทำโครงการมหาวชิราวุธโมเดล ทำให้ตำรวจไปร่วมดูแลเยาวชนนักเรียนในโรงเรียน ดึงผู้ปกครอง ชุมชนมาเป็นเครือข่าย

“ต้นแบบนี้ถ้าเป็นนักเรียนในมหาวชิราวุธเราประสานผู้อำนวยการ อาจารย์จะติดตามผู้ปกครองมาพบกันที่โรงพัก ค่อยกันก่อนว่าจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้อย่างไร ซึ่งโรงเรียนจะมีการตัดคะแนนความประพฤติทักษะชีวิต เราให้กระบวนการไปโรงเรียนก่อน ดำเนินการไปตามกฎหมาย”

ร.ต.ท.นนทพัทธ์กล่าวว่า ขณะนี้ทางสำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีนโยบาย โครงการกวัดขันจรจร 365 วันอันตราย หยุดความตาย ด้วยการบังคับใช้กฎจราจรในเขตเมืองสงขลาที่เป็นเขตกวัดขันวินัยจรจร อยากให้ประชาชนเข้าใจว่า ใส่มาตรการทุกอย่าง เพื่อลดปัญหาจราจร และช่วยกันลดอุบัติเหตุไม่ว่าจากความเร็ว เมา ไม่มีหมวกกันน็อค ไม่มีใบขับขี่

“คนไม่มีใบขับขี่ในสงขลายังมีอีกมาก แม้ว่างานจราจรทำโครงการพาไปทำใบขับขี่ ราว 2,000 กว่าคน ซึ่งคนมีใบขับขี่จะมีความรู้เรื่องกฎจราจรมากยิ่งขึ้น”

นายสุรเชษฐ์ ประย็นยง ตัวแทนนายกเทศมนตรีนครสงขลา กล่าวว่า เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับอุบัติเหตุ แต่รอดมาได้เพราะสวมหมวกกันน็อกและรัดเข็มขัดนิรภัยทุกครั้ง และคำนึงอยู่เสมอว่าเมื่อนั่งหลังพวงมาลัยเหมือนเอาเท้าข้างหนึ่งยื่นเข้าไปในคุกเรียบร้อยแล้วไม่รู้อะไรจะพลาดพลั้งตอนไหน

“เมื่อก่อนการจราจรไม่คับคั่งเหมือนทุกวันนี้ ถนนจริงแล้วไม่ได้เพิ่มมากมาย แต่ปริมาณจราจรมากขึ้น คนใช้รถและถนนไม่เอื้ออำนวยต่อกัน ถ้าเอื้ออำนวยต่อกันอุบัติเหตุน่าจะน้อยลง มารยาทในการขับขี่สำคัญ คนขับรถต้องระมัดระวัง อย่างในเมืองมีโรงเรียน เด็กเยอะ จราจรดูไม่ทั่วถึง” นายสุรเชษฐ์กล่าวและว่า ในความจริงที่เป็นอยู่ก็อีกอย่างหนึ่งในสังคมไทย คือคนจำนวนมากพอขับรถได้แต่ยังไม่เป็น ปัญหาก็คงตามมา

“สำหรับพ่อแม่ผู้ปกครองบอกว่าลูกเรียบร้อย แต่จริงแล้วแอบซิ่งรถ อย่างนี้กว่าไม่มีปัญหาโดยเฉพาะเด็กต่างถิ่นที่มาอยู่หอพักในสงขลา ที่ไม่มีใครดูแล”

ชัยวุฒิเกิดชื่นกล่าวว่าเด็กทุกวันนี้มีปัญหามากขึ้นเพราะปฏิสัมพันธ์กับพ่อแม่ลดลง สมัยก่อนเด็กช่วยพ่อแม่ทำงาน เห็นความเหน็ดเหนื่อยมาก ไม่ทิ้งพ่อแม่ไปไหน แต่ทุกวันนี้เด็กมีความสุขเลยมองไม่ได้ นรค สวรรค์ เด็กนี่ก็ไม่ออกแล้ว อยากรู้ก็ตามการพูดอะไรสักหน่อยเชิงบวกก่อนลูกออกจากบ้าน อย่างซัพซ้าๆน่าจะส่งผลในทางที่ดี

“ผมเชื่อว่าเยาวชนเป็นอนาคตของชาติที่เป็นอะไรหลายอย่างทำประโยชน์อีกเยอะ แต่ถ้ามาเป็นเหยื่ออุบัติเหตุ มาเป็นภาระครอบครัว สังคม มาหยุดแค่นั้น ด้านตำรวจ อะไร คือสร้างเกราะป้องกันให้ทุกคนอยู่ในอ้อมกอดของเรา แต่คนอาจอึดอัด กลัวผมไม่สวย จึงไม่สวมหมวก ที่จริงเราอยากให้ท่านอยู่กับเรานานๆ เหมือนที่ผ่านมาได้ อยู่ตมกลืนทะเลอย่างนี้ไปนานๆ”

ชัยวุฒิกล่าวสรุปเสวนาที่ถึงแม้จะเป็นหัวข้ออันหนักหนาสาหัส ในความรู้สึก แต่สะกดให้คนฟังตั้งแต่ต้นจนจบด้วยความสนใจ และคนจำนวนไม่น้อยที่นั่งฟังคือกลุ่มวัยรุ่นเหยื่อกลุ่มใหญ่ของปัญหานี้ นั่นเอง.

สร้างพระนักเทศน์ แนวรากลดอุบัติเหตุ

ปี 2551 นางอัจฉิมา พรรณนา นักวิชาการสาธารณสุข 7 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา แคนนำขับเคลื่อนแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา ประเด็นอุบัติเหตุจราจร ผลักดันให้เกิดมหาวิทยาลัยราชวูธโมเดล (MVSK Model) โครงการต้นแบบความร่วมมือป้องกันภัยอุบัติเหตุจราจร โรงเรียนมหาวชิราวุธ จังหวัดสงขลา

ปี 2552 ภาพต่อเนื่องของการขับเคลื่อนแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา ประเด็นอุบัติเหตุเข้าสู่วัดมีเป้าหมายที่พระสงฆ์

“จากมหาวชิราวุธโมเดล อันมีผู้ปกครองหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแง่ยุทธศาสตร์และภาคเครือข่ายสำคัญคือชุมชน 33 แห่ง จึงมีเวที 21 พฤษภาคม 2552 เชิญตัวแทนชุมชน ทั้งประธาน อสม.

ประธานชุมชนมาวิเคราะห์ดูว่าพื้นที่แต่ละชุมชนมีอะไรศักยภาพ จุดเด่น กระทบถึงความเสี่ยงอุบัติเหตุจราจร ตรงไหนที่เราจะเข้าไปจัดการ” นางอัจฉิมาเล่าและว่า

ผลการประชุมมีหน่วยงานรัฐ เอกชน บริษัท ห้างร้าน โรงงาน มากมายรวมถึงศาสนสถานมาร่วมด้วย เนื่องจากสงขลาเป็นเมืองเก่า ตั้งเดิม เฉพาะเขตเทศบาลนครสงขลามีวัด 18 แห่ง จึงได้ข้อสรุปว่า สนใจอย่างหนึ่งว่าน่าจะหันมาขับเคลื่อนประเด็นอุบัติเหตุจากรถกับวัด

“เมื่อคุยระหว่างชุมชน ประธาน อสม. ตำรวจ สาธารณสุข สำนักงานขนส่ง มีคำหนึ่งออกมาคือธรรมะกับการป้องกันอุบัติเหตุ”

กลายมาเป็นเวทีเสวนา และถวายเป็นความรู้พระสอนศาสนา พระธรรมทูต ครูพระ ที่สอนศาสนาในโรงเรียน ในวันที่ 21 กรกฎาคม 2552 จัดที่โรงแรมบีพีสมิหลา มีพระภิกษุ กรรมการวัด และวิทยากร มาร่วมราว 120 คน วันนั้นนักวิชาการมาพูดเรื่องระบบถนน ตำรวจ พูดเรื่องมาตรการของคนและรถ ถ้าทำผิดทำอะไร ชัยชื่ออย่างไร ปลอดภัย ส่วนแพทย์มาให้ความรู้เรื่องสถิติ ความเป็นมา สาเหตุในการเกิดอุบัติเหตุ ช่วงบ่ายแบ่งกลุ่มกันหาบทสรุปว่าบทบาทพระควร ทำอย่างไรกับเรื่องนี้ ได้แนวคิดจากการสัมมนาจากกลุ่มพระสงฆ์ และ ชุมชนออกมา 2-3 เรื่อง

พระท่านได้ทบทวนบทบาทของพระภิกษุที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ว่า มีอะไร อย่างการเจิมรด การสอนที่โรงเรียน การมีเครือข่ายร่วมกับ โรงเรียน ตำรวจ หน่วยงานอื่น การที่ต้องเดินสายไปขยายผลความรู้ ในสถานศึกษา ตลอดจนการเทศน์หน้าเมรุเผาศพ

“พระร่วมกำหนดว่าจะมีส่วนช่วยในเรื่องการลดปัญหาอุบัติเหตุ จราจร โดยใช้ในหลักธรรมอริยสัจสี่ การวิเคราะห์ถึงปัญหาซึ่งผ่านการ วิเคราะห์จากชุมชนมาแล้วคือมีทุกข์หาหนทางในการดับทุกข์...ใช้ธรรมะ มาเป็นสื่อ มาให้คนมีจิตใจที่อ่อนโยน การทำอะไรต้องมีสติ ไม่ประมาท และทำแนวทางในการเผยแผ่ศาสนา ธรรมะกับการป้องกันอุบัติเหตุ”

นางอัจฉิมาเล่าว่าหลักที่คิดได้จะเคลื่อนสู่ภาคปฏิบัติในนามพระ มหาบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดหัวป้อมในฐานะเจ้าคณะอำเภอ และพระครู

สังฆรักษ์สุทัศน์ วัดสระเกษ ที่มีทิศทางในเรื่องแบบนี้อยู่แล้ว เพราะ วัดสระเกษเป็นวัดที่เสียง หน้าวัดมีรถซึ่งผ่าน เมื่อตำรวจตั้งด่านจับ บ่อยครั้งบรรดารถซึ่งจะหนีเข้ามาในวัด

“แนวคิดเด่นๆ คือจะเอาองค์ความรู้ เป็นโครงการพระธรรมทูต ที่จะให้วัดต่างๆที่อยู่ในการปกครองของเจ้าคณะอำเภอ เอาเรื่องนี้ไป เผยแพร่ผ่านการเทศน์ให้คนมีสติ บังเอิญว่าขณะทำเรื่องนี้อยู่ในช่วง เข้าพรรษาท่านได้เอาเรื่องนี้ไปสอน พระนวกะซึ่งเป็นพระบวชใหม่ให้ พระบวชใหม่ลองขึ้นเทศน์ธรรมาส์สูง เพื่อผูกเรื่องกับเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นแล้วเอาหลักอริยสัจ 4 มาบอกว่าทุกข์คืออะไร หนทางในการ ดับทุกข์คืออะไร”

นางอัจฉิมาเล่าว่า พระที่เทศน์เรื่องนี้จะบอกว่าการมีสติต้องไม่ ประมาท คำว่าไม่ประมาท ต้องรู้ว่าตัวเองกำลังทำอะไร เช่น การขับซี รดต้องไม่ประมาท มีหลักอะไรบ้าง ตรงนี้ทางประเด็นอุบัติเหตุได้ถวายเป็น ความรู้ท่านเอาไว้แล้ว ไม่ว่าสาเหตุของอุบัติเหตุ คน ถนน รถ สิ่งแวดล้อม อันตรายที่จะเกิดขึ้น ท่านก็เอามาตรการเรื่อง คน ถนน รถ ไปพูด อย่างว่าการมีสติ ต้องรัดเข็มขัด ใส่หมวกกันน็อค ไม่ขับเร็ว เอาธรรมะ กับอุบัติเหตุไปผูกโยงกัน

พระมหาบัณฑิตเจ้าคณะอำเภอ ผู้ประสานกับพระทุกวัด กล่าวว่า จะนำเรื่องนี้เข้าไปในวัดในเขตอำเภอเมือง ขณะที่เจ้าคณะจังหวัดสงขลา มีความคิดว่า ถ้าทำทุกพื้นที่ในจังหวัดสงขลานั้นจะดี

“แต่ด้วยกำลังของเราที่ทำ ด้วยแค่นี้ยากขยายไปอย่างซ้าๆ แต่ชัดเจนว่า ทำอย่างนี้ได้อะไร เกิดอะไร ดีกว่าทำที่เดียวหาผลไม่ได้ ว่าคืออะไร” นางอัจฉิมากล่าวและเล่าว่า จากวันที่ 21 พฤษภาคม หลังวิเคราะห์ปัญหาในชุมชนโดยหลักอริยสัจสี่ ได้สาเหตุว่าอะไรทำให้เกิดอุบัติเหตุพบ ว่า ทางแคบ ไม่มีคูน้ำ คนไม่มีวินัย เวลาฝนตก ถนนลื่น สุดท้ายชาวบ้านบอกว่าในชุมชนน่าจะมีลานชุมชนมาพูดคุย

เรื่องนี้ แต่พอวิเคราะห์ชุมชนแล้วเวทีแบบนั้นจะมีผู้เข้าร่วม 40-50 คน น่าจะได้ภาพมากกว่าคนในชุมชน จึงเลือกลานดนตรีและวัฒนธรรม เทศบาลนครสงขลามาดัดเวที “อุบัติเหตุไม่ใช่เวรกรรม”

เนื่องจากสถานที่ดังกล่าวเป็นห้องรับแขกของเมือง เป็นสถานที่พักผ่อน มีรถผ่านไปมา กลุ่มเป้าหมายจากการจัดงานจึงเพิ่มเป็น 1,000-2,000 คน

“เราต้องการเผยแพร่ความรู้ผ่านการใช้สื่อ การแสดง บันเทิง สอดแทรกด้วยการเสวนาเรื่องอุบัติเหตุไม่ใช่เวรกรรม มีผู้นำเสนอบนเวทีเสวนา ทั้งหมด ดำรวจ พระ ตัวแทนเทศบาล โดยพระสังฆรักษ์ สุทัศน์ วัดสระเกษ สรุปว่าถ้าขับรถไม่ประมาท เราจะรู้ว่าอุบัติเหตุไม่ใช่เวรกรรมเลย”

นางอัจฉิมายอมรับความเชื่อมโยงของอุบัติเหตุจราจร ระหว่างองค์ประกอบ 3 ส่วน คือตำรวจ พระ หมอ

“จากประสบการณ์ตัวเอง ครั้งหนึ่งในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งในสงขลามีการตั้งด่านสกัดที่ 5 แยกเกาะยอ มีคนเมาเฝ้าด่านมาจากห้าแยกเกาะยอ ตำรวจที่โน่นก็วิทยุให้จับ ซึ่งไม่ทัน เพราะคนเมาขับมาถึงลานวัฒนธรรม ถนนชลาลัย แต่ก็ไปเกี่ยวข้องกับรถคันหนึ่งเข้าจริงๆ พอดียืนอยู่ที่จุดนั้นด้วย เห็นเลือด มีการเรียกรถพยาบาลมา ถามว่าถ้าขับเร็วกว่านั้น ต้องเสียค่าพระแน่ๆ”

นางอัจฉิมาเล่าว่า การผลักดันมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต มีการขยายผลไปสู่เรื่องอื่นในโรงเรียน เช่นการทำส้วมให้สะอาดทำโรงอาหารถูกอนามัย ฯลฯ กลายเป็นนโยบายเรื่องสุขภาพ ทำให้โรงเรียนมีความร่วมมือกับข้างนอกเรื่องอุบัติเหตุอย่างเต็มที่ ยึดการทำงานเป็นภาคี เมื่อรู้ว่าตัวเองมีศักยภาพอะไรก็จะมาช่วยขับเคลื่อนในภาพใหญ่

งานเสวนาอุบัติเหตุไม่ใช่เวรกรรม ทางโรงเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏสนับสนุนเด็กนักเรียนมาช่วยงาน นำการแสดงของนักเรียนทั้งบันเทิง

พร้อมสอดแทรกข้อมูลอุบัติเหตุ ถือว่ารับผิดชอบหลักทางเวทียไปเลย ส่วนอื่นเช่นเทศบาลนครสงขลาเจ้าของพื้นที่มีส่วนร่วมเรื่องจัดสถานที่ให้ร่วมคิดมาตลอดว่าจะช่วยอะไร ด้านชุมชน บทบาทอยู่ที่ อสม.เชิญชวนชุมชน หรือกระทั่งส่วนอื่นอย่างสื่อวิทยุ ก็ออกมามีส่วนร่วมด้วยการขับเคลื่อนประเด็นอุบัติเหตุต่อไป นางอัจฉิมาเห็นว่า เป้าหมายหนึ่งคือพระสงฆ์ น่าจะเทศน์สอดแทรกเกี่ยวกับอุบัติเหตุบ่อยขึ้น กลุ่มเป้าหมายเทศบาลนครสงขลา มีพระนักเทศน์ราว 40 รูป

“พระมักจำกัดในวงของพระ ต้องมีคนเชื่อมประสานให้ท่านได้ออกมาภายนอก เห็นว่าพระท่านตื่นตัวเกี่ยวกับเรื่องนี้ ยังมีกิจกรรมหนึ่งของจังหวัด เกี่ยวกับเครือข่ายการแจ้งเหตุได้นิมนต์พระทุกวัด ฟังเรื่องระบบการสื่อสารของจังหวัด ว่าถ้าเกิดอุบัติเหตุใช้เบอร์ 1169 ตำรวจ 191 แล้วก็เครือข่ายวิทยุประชาชน ซึ่งท่านสนใจมาก เราได้ซื้ออุปกรณ์วิทยุสื่อสารบริจาคให้กับพระไปด้วย อย่างถ้ามีรถซึ่งเข้ามาในวัดจะได้แจ้งเหตุได้ทันที ตอนนี้มีวิทยุอยู่ทุกมุมเมือง เช่น เจ้าคณะอำเภอที่วัดหัวป้อม ซึ่งติดสี่แยก หน้าวัด วัดสระเกษ มีถนนรถซึ่ง และวัดแหลมทราย จะดูว่ามีอะไรก้าวหน้าไปกว่านั้น”

รายงานอุบัติเหตุจรรยาจังหวัดสงขลา พบว่าปี 2549 อัตราเสียชีวิตต่อแสนประชากรอยู่ที่ 17.59 คน มาในปี 2551 เพิ่มขึ้นเป็น 21.30 คน เทียบจำนวนผู้เสียชีวิตรายวัน จะเสียชีวิตวันละ 1 คน ส่วนใหญ่เกิดจากการใช้รถ ถนน ที่ไม่ปลอดภัย ถนนชำรุด ยานพาหนะที่ไม่พร้อม และทัศนคติที่คิดว่าการประสบอุบัติเหตุเป็นเรื่องเวรกรรมซึ่งแท้จริงแล้วอุบัติเหตุจรรยาเป็นเรื่องป้องกันได้ แค่เพียงปรับเปลี่ยน การขับขี่ยึดหลักมาตรการความปลอดภัย

สำหรับเยาวชน การรับรู้บทบาท ตระหนักในหน้าที่ ไม่ประมาทในการใช้ชีวิตเป็นเรื่องสำคัญ เพราะชีวิตของเยาวชนอยู่ในวัยคะนองหลงผิด ตามเพื่อนที่ชวนกันไปขับซิ่งซึ่ง ทำให้ขาดสติ เกิดอุบัติเหตุและสูญเสียอยู่เสมอ.

สิบโทอุดม เพ็ชรธนู จากนักรบมาเป็นนักอนุรักษ์

“รถถูกข่มยิง...ผมบาดเจ็บพิการชีวิตทหารเลยหยุดเท่านั้น”

นาที่ชีวิตพลิกผันยังอยู่ในความทรงจำของสิบโทอุดม เพ็ชรธนู ประธานคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์คลองแห อำเภอกาบังใหญ่ จังหวัดสงขลา เขาเกิด พ.ศ.2502 ริมสายน้ำคลองแห ไม่ไกลจากวัดและโคกนกคุ้มสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต้นตำนานคลองแห

อุดมไปจบมัธยมต้นที่จังหวัดสตูล หลังรับการเกณฑ์ทหารแล้ว ต่อมาเข้าเป็นนักเรียนนายสิบ ปี 2523 จึงเข้ารับราชการทหารยศสิบตรี สังกัดกองทัพบกแห่งชาติอยู่แค่ 3 เดือน

“ชุดของเราได้รับมอบหมายภารกิจดูแลพื้นที่ทั่วภาคใต้ที่ตั้งหน่วยก็สมรภูมิต่าง 508 ที่ช่องช้างปราบที่นั่นเสร็จลงมาทางเบตง วันนั้นรถถูกข่มยิงรถหักหลบตกเขาพลิกคว่ำ ผมแขนหักแล้วแต่ยังมีสติอยู่ยังเห็นทางไฟ(ปืน)ฝ่ายตรงข้าม จึงคว้าปืนใครได้ไม่รู้พยายามยิงตอบพอพลิกตัวจะยิงเท่านั้นรู้สึกว่าถูกยิงจึกเข้าไปในโคนขา ผมค่อยหมดแรงมารู้สึกตัวอีกที่อยู่วงพยาบาลเขาผ่าตัดให้แล้ว”

อุดมรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลนาน 2 ปี กลายเป็นทหารผ่านศึก
ข้าราชการบำนาญพิเศษยศสิบโท ครั้นร่างกายพอจะใช้ชีวิตตามปกติ
ได้บ้าง จึงกลับบ้านหันมาทำงานเป็นช่างเหล็ก

“ผมเคยทำงานกับมูลนิธิสายใจไทยซึ่งสมเด็จพระเทพฯท่านทรง
ดูแลทหารผ่านศึกฝึกประกอบอาชีพตอนนั้นผมเลือกฝึกการเจียรไน
พลอย ทำเครื่องหนัง แต่พอกลับมาบ้านไม่ได้ทำต่อเพราะไม่มีตลาด
และอุปกรณ์”

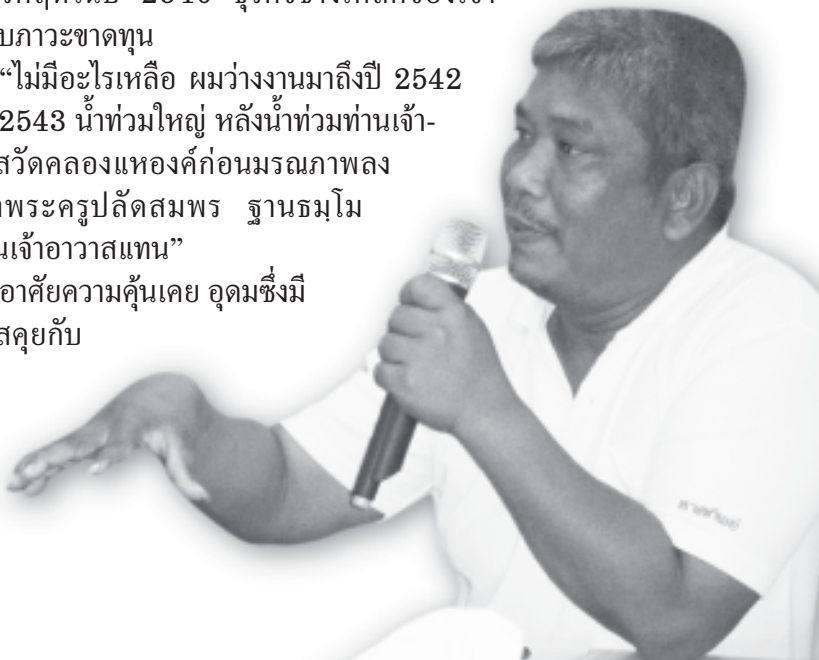
ถ้ารับงานช่างเหล็กเขาไม่ได้เรียนมาก่อนอาศัยครูพี่ล็กจำ
อาศัยมีเพื่อนมาก มีคนช่วยเหลือ งานนี้จึงโตเร็วต่อมามีลูกน้อง
20 กว่าคน รับทำงานหลายประเภท ตั้งแต่เหล็กตัดในบ้านกระทั่ง
รับเหมาทำบ่มน้ำมัน โรงเรียน แพลต ฯลฯ

ระหว่างเป็นช่างเหล็กเขาพยายามช่วยเหลือสังคม โดยเสนอทำ
เสาธงเหล็กให้กับโรงเรียนที่ขาดแคลน โดยทางโรงเรียนช่วยออกวัสดุ
หินทราย เขาจัดหาปูน เสาธง ฝืนธง เชือก สามารถช่วยสร้างเสาธงได้
60 กว่าโรงเรียน

วิกฤติในปี 2540 ธุรกิจช่างเหล็กของเขา
ประสบภาวะขาดทุน

“ไม่มีอะไรเหลือ ผมว่างงานมาถึงปี 2542
พอปี 2543 น้ำท่วมใหญ่ หลังน้ำท่วมท่านเจ้า-
อวาสวัดคลองแหองค์ก่อนมรณภาพลง
ต่อมาพระครูปลัดสมพร ฐานธมฺโม
มาเป็นเจ้าอวาสแทน”

อาศัยความคุ้นเคย อุดมซึ่งมี
โอกาสคุยกับ

พระครูปลัดสมพรบ่อยๆ ได้เห็นปัญหาพร้อมกันอย่างหนึ่งว่า สายน้ำ
คลองแหกำลังเต็มไปด้วยขยะแล่นน้ำเสีย

“ตอนนั้นเองที่เริ่มคิดฟื้นฟูคลองแหกัน ผมหาพรรคพวก 3-4 คน
มาร่วมพัฒนาคลอง ปี 2544 นั้น สำหรับผมรายได้เลี้ยงครอบครัวมา
จากบ้านนาอยู่คนเดียว งานช่างเหล็กเริ่มไม่มีแล้วลูกน้องเหลือ 4-5 คน
แล้วค่อยทยอยออกไปจนหมด ผมเองหันไปช่วยพ่อท่าน (เจ้าอาวาส)
ลอกคลอง”

สภาพคลองแหขณะนั้นอุดมแล้วว่า รก น้ำเสีย และเหม็นมาก
สภาพขยะที่อยู่ในคลองหนาแน่นแออัดยัดเยียด จนชาวบ้านเห็นพ้อง
กันว่าถ้าเกิดมีประกายไฟขึ้น สามารถลุกลาม “ไฟไหม้คลอง” ให้เห็น
เป็นแน่

อุดมช่วยพระครูปลัดสมพรลอกคลองแห ได้ระยะทางหลาย
กิโลเมตร การดำเนินการจะหาเวลาว่างนัดคนที่มิจิตอาสามาใช้เวลา
นับเดือน

“จากแรกๆมีไม่ถึง 10 คนใช้แรงมือ ตอนหลังเพิ่มมาเป็น 50 คน
เป็น 100 คน มีหน่วยงานเข้ามาช่วย”

งานอาชีพช่างเหล็กค่อยเล็กรว บวกกับสภาพร่างกาย ผลพวง
บาดเจ็บจากการสู้รบ ยังเกิดอาการเจ็บ แขนขาขยับไม่ขึ้น เขาจึงหันมา
ทำงานสังคมเต็มเวลา

กระบวนการฟื้นฟูสภาพน้ำในคลองแห เขาเป็นผู้นำเท้าน้ำหมัก
ชีวภาพลงคลองนับเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่คนเพิ่งจะรู้จัก

ที่มาเกี่ยวกับเรื่องนี้อุดมเล่าว่า ในปี 2543 พลเอกหาญ ลีนาทนที่
อดีตแม่ทัพภาค 4 ซึ่งเป็นเจ้านายเก่ามาชวนไปทำน้ำหมักชีวภาพที่
จังหวัดสตูล

“เป็นโครงการของท่านแม่ทัพหลังเกษียณ ท่านหาลูกน้องเก่า
ไปเรียนรู้หัดทำน้ำหมัก ไปดูงานสระบุรี กลับมาทำเองที่สตูล ทดลอง
สูตรทำกันมาเรื่อยๆ ใช้เศษอาหาร สับปะรด เป็นหลัก เป็นน้ำหมัก
ชีวภาพที่นำไปใช้ในนาทุ่ง บ่อปลา ได้ผล ผมเกิดความคิดว่าน่าจะเอา
มาใช้ในคลองบ้านเราก็นำมาจากสตูลมาเทลงในคลอง”

ตอนนั้นน้ำหมักชีวภาพยังไม่แพร่หลาย ใครเห็นต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า น้ำอะไรก็ไม่รู้กลิ่นเหม็นเหลือเกิน

“คนไม่ยอมรับก็หาว่าเราบ้า” อุดมเล่า

หลังจากเทน้ำหมักลงคลอง ปรากฏว่าน้ำคลองที่มีกลิ่นเน่าเหม็นเริ่มดีขึ้น เกิดการตอบรับขยายวงกว้างออกไปโดยเฉพาะคนที่ทำงานสิ่งแวดล้อม กระทั่งพัฒนาเป็นการเริ่มชักชวนกันเอาจุลินทรีย์แบบก้อนเข้ามาทิ้งลงคลองในประเพณีวันสำคัญของท้องถิ่น เช่น แข่งเรือลอยกระทง ก็ลายลมมิตรทางสังคมเหล่านั้นเองเข้ามาช่วยสนับสนุนให้เกิดเป็นกลุ่มอนุรักษ์คลองแห มีพระครูปลัดสมพรเป็นแกนนำ

“ฝ่ายชาวบ้านมีผมเป็นแกนนำ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หลายคนเข้ามาร่วม ปี 2548 โครงการวัฒนธรรมพื้นบ้านประสานวัดได้จัดตั้งขึ้น มีงบประมาณสนับสนุนจาก สสส. และ พอช. สนับสนุนการทำกิจกรรมสิ่งแวดล้อม และประเพณีหมู่บ้าน”

กรณีน้ำหมักได้เริ่มทำอย่างจริงจังจาก 4-5 ถัง เป็น 20-30 ถัง เมื่อนำไปเทลงคลองมากจะได้ผลชัดเจนว่าคุณภาพน้ำดีขึ้น คนที่รับรู้ก็เข้ามาช่วยมากขึ้น

เมื่อสิ่งแวดล้อมดีขึ้นเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นด้านต่างๆ ในเวลาต่อมา เริ่มตั้งแต่การฟื้นฟูประเพณีลากพระที่ขาดหายไป การหันมาสนใจประเพณีชุมชน โดยการเอาคนเฒ่ามาช่วยกันเล่าเรื่องชุมชน มาเป็นการสืบค้นตำนานคลองแหอย่างเป็นระบบ

จากการทำประวัติชุมชนคลองแหพบว่าที่ดินในคลองแหส่วนใหญ่สมัยอดีตเป็นเรือสวนไร่นาของเจ้าพระยาวิเชียรคีรี เจ้าเมืองสงขลา ชาวบ้านดั้งเดิมจึงน่าจะเป็นคนเฝ้าสวนของเจ้าเมืองสงขลามาก่อนกระทั่งได้รับมอบที่ดินในเวลาต่อมา โคนกนคุ่ม หรือโคกคุ่ม ซึ่งห่างจากบ้านของอุดมไม่กี่ร้อยเมตรเป็นพื้นที่สำคัญในตำนานคลองแห

“ชื่ออย่างนั้นเพราะว่ามีนกกุ่มมาก โคนกนคุ่มเคยเป็นเกาะกลางคลอง เป็นที่ฝังสมบัติตามตำนาน ตอนเล็กผมได้ฟังเรื่องแบบนี้จากแม่เฒ่า”

เรื่องเล่าสูญหายไปตามยุคสมัย ชุมชนคลองแหเปลี่ยนแปลงจากหมู่บ้านที่นับญาติกันได้หมด เป็นคลองแหยุคใหม่ ที่มีคนต่างถิ่นอพยพเข้ามาอยู่จำนวนมาก

การทำโครงการคนเฒ่าเล่าเรื่องจนได้ประวัติคลองแหขึ้นมาทางกลุ่มอนุรักษ์คลองแหจึงได้จัดงานย้อนตำนานคลองแหครั้งที่ 1 เมื่อปี 2549 ได้งบประมาณสนับสนุนจำนวนหนึ่งจาก สสส. และ พอช. ซึ่งเป็นงบประมาณที่ใช้ทำงานขับเคลื่อนประเด็นสิ่งแวดล้อมไปด้วย

“งบไม่พอครับ แต่คณะทำงานเราไม่เอาค่าตอบแทน ชาวบ้านมาช่วยสมทบอีกตามแต่กำลังศรัทธา 10-20 บาท เราจึงถือว่าได้จัดตำนานคลองแหครั้งแรกโดยความร่วมมือของประชาชนทั้งตำบลคลองแห”

หลังการจัดงานย้อนตำนานคลองแหครั้งแรก ชาวบ้านเกิดการตื่นตัว เกิดการมีส่วนร่วมอย่างสูง การจัดงานย้อนตำนานคลองแหครั้งที่ 2 เมื่อปี 2550 จึงอาศัยแรงศรัทธาชาวบ้านโดยไม่ต้องขอการสนับสนุนจากภายนอก

กระทั่งงานย้อนตำนานครั้งที่ 3 ปี 2551 เปลี่ยนไป เพราะเทศบาลเมืองคลองแหเห็นว่างานนี้มีคนสนใจจึงรับไปจัดการเองหมด บทบาทการย้อนตำนานของกลุ่มรักษ์คลองแหจึงยุติไป แต่อุดมเห็นว่ากิจกรรมที่หยุดไม่ได้คือสิ่งแวดล้อม น้ำในคลองแหยังเสียมาก การรณรงค์ชาวบ้านให้ทำน้ำหมักชีวภาพเอาไปเทลงคลองก็ยังไม่ได้ผลจริงจัง

นับตั้งแต่ปลายปี 2550 อุดมหันมาคิดค้นผลิตภัณฑ์ชีวภาพเกี่ยวเนื่อง เขาทดลองทำน้ำยาเอนกประสงค์ด้วยตนเอง

“มานั่งคิดดูน้ำที่ใช้ในครัวเรือนมันจะเทลงคู จากคูเล็กไปลงคูใหญ่ จากคูใหญ่ไปลงคลอง มานั่งเทจุลินทรีย์ลงคลองทุกวันมาแก้ปลายเหตุทำไม่แก้ที่ต้นเหตุเลยคิดเรื่องน้ำยาเอนกประสงค์ชีวภาพสำหรับซักผ้าล้างจาน”

อุดมเริ่มจากทำแจก แล้วสอนให้ชาวบ้านทำใช้เอง จากหมู่บ้านตัวเอง ออกไปตามกลุ่มต่างๆ เข้าโรงเรียน กระจายออกไปกว้างถึงอำเภอ บางกล้า พื้นที่ริมคลองอยู่ตะเภ่า อันเชื่อมต่อกับคลองแห

เขาศึกษาทดลองทำในหลายสิ่งหลายอย่างที่เกี่ยวข้องสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ทำน้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยชีวภาพ น้ำยาเอนกประสงค์ชีวภาพ น้ำยาไล่แมลงชีวภาพ ยากำจัดวัชพืชจากน้ำหมักชีวภาพ การผลิตก๊าซชีวภาพ เต้าเผาถ่าน เครื่องอัดถ่านเป็นแท่ง น้ำส้มควันไม้ เป็นต้น

การประดิษฐ์ ดัดแปลงอุปกรณ์ต่างๆ ฐานความคิดได้มาจากการเป็นช่าง ทำให้มองได้เร็ว อุดมเกล้าว่าสิ่งที่เขาคิดทำแต่ละอย่างต่างจากคนอื่น ไม่ได้ลอกเลียนใครมาโดยตรง แต่มันจะเป็นการค้นคว้าทดลอง พิสูจน์ ทำโดยตัวเอง

“ผมมีพื้นฐานที่ได้เห็นคนรุ่นก่อนทำ อย่างก๊าซชีวภาพใครว่าเป็นของใหม่ ตอนผมเรียนอยู่ประถมลุงของผมทำแล้วตามประสาชาวบ้าน แกใช้ถังซีเมนต์หมักข้าว แล้วใช้ฝาซีเมนต์สี่ครอบ ต่อท่อนำก๊าซ หัวเตาไม่มีใช้ก็ใช้หัวบัวเครื่องสูบน้ำมาแทน”

เขาพบว่าการเผาถ่านนอกจากได้ถ่านก้อน ยังได้น้ำส้มควันไม้และยังมีถ่านผงที่คนทั่วไปมักไม่ได้ใช้ประโยชน์เขาคิดอัดถ่านผงเป็นแท่ง

“ดูจากเว็บไซต์เขาแนะนำเครื่องอัดราคาเป็น 2-3 หมื่น อย่างนั้นชาวบ้านจะทำอะไร ก็คิดเครื่องอัดถ่านผงขึ้นมาเอง ต้นทุน 1,000 กว่าบาท แต่ได้เครื่องอัดแล้วไม่รู้จะอัดอย่างไรให้ถ่านติดเป็นก้อน จนพบว่าเอาแป้งเปียกมาผสมพอได้ผลก็ไปบอกชาวบ้านคนอื่น”

การเผาถ่าน เขาเน้นการอนุรักษ์ธรรมชาติ วัสดุที่นำมาเผาจึงเน้นเปลือกสะตอที่เคาะเมล็ดออกแล้ว เปลือกเงาะ ทุเรียน มังคุด สับปะรด และผลไม้ทุกชนิด ถ่านที่ได้ออกมาบางอย่างยังคงสภาพผลไม้แบบเดิม มีแนวความคิดเอาไปใช้ในการดูกลืนตู้เย็น ถ้าแตกหักเอาไปอัดแท่ง

น้ำส้มควันไม้ใช้ไล่แมลงได้แต่อุดมยังคิดต่อเรื่องสารไล่แมลงแบบธรรมชาติ ใช้สมุนไพรเครื่องแกง พวกข่า ตะไคร้ เอมายับ หรือตำ เอาผ้าขาวกรองคั้นน้ำไปผสมเหล้าขาว ส่วนยาปราบวัชพืชใช้เกลือ นำตาลทราย ผงชูรส ผสมน้ำยาเอนกประสงค์ชีวภาพ

“ทุกวันนี้ผมไม่มีรายได้จากงานอื่นนอกจากเงินบำนาญ แต่อยากตอบแทนสังคม แทนที่จะกินเงินเดือนเปล่าๆ เพื่อนว่าบักที่เห็นว่าเราเอาเงินไปช่วยคนอื่น แต่ผมบอกว่าสิ่งที่ได้รับ ถ้ากระจายออกสู่สังคมต้องทำ แทนที่จะนั่งกินเงินเดือนเปล่าๆ ก็ภาษีของประชาชน”

นอกจากเป็นนักเคลื่อนไหวในบทบาทกลุ่มอนุรักษ์คลองแหที่เขาเป็นประธาน ทุกวันนี้อุดมมีภาระการเป็นวิทยากรสอนความรู้ต่างๆ ที่เขาประดิษฐ์คิดค้น พัฒนาต่อเกือบทุกวัน ทั้งที่บ้านและนอกสถานที่ และเขามุ่งมั่นจะทำหน้าที่ทางสังคมนี้ต่อไป.

เปิดฝายคลองแห บทบาทร่วมจัดการสิ่งแวดล้อม แบบ “พี่ใหญ่-น้องเล็ก”

ปัญหาขยะในคลองแหอันมีต้นทางมาจากเขตเทศบาลเมือง
คอหงส์และเทศบาลนครหาดใหญ่ ทำให้กลุ่มรักษ์คลองแหสร้างฝาย
ดักขยะตัวแรกบริเวณหลังวัดคลองแห เมื่อปี 2548 ใช้กระสอบ
ทรายทิ้งทับลงกันคลอง หากแต่ต้านแรงไหลของน้ำที่มาพร้อมขยะ
จำนวนมากไม่ไหว จึงมีอายุใช้งานแค่ปีเดียว

ปี 2549 มีการปรับปรุงแบบฝายใหม่ใช้เสาเข็มก่อสร้างที่เข
ตัดทิ้งและเสาไฟฟ้าที่ไม่ใช้งานแล้วตอกลงเป็นฝายแทน ทนอยู่ได้ถึง
ปี 2550 ก็พังอีกด้วยเหตุผลเดิม

ฝายดักขยะ ที่เปิดใช้งานเป็นทางการเมื่อ 7 สิงหาคม 2552
ที่ผ่านมา ก่อสร้างในบริเวณเดิมจึงนับเป็นตัวที่ 3 แต่กว่าจะออกแบบ
และก่อสร้างแล้วเสร็จมีการออกแบบร่วมระหว่างนายช่างชลประทาน

โครงการชลประทานสงขลา และวิศวกรของเทศบาลคลองแห และ นายสิทธิศักดิ์ ต้นมงคล สถาปนิก ตั้งแต่กลุ่มภาพพิมพ์-พฤษภาคม 2551

มิถุนายน 2551 ทางสถาปนิกผู้รับผิดชอบออกแบบเห็นว่า ค่าใช้จ่ายสูงมาก จึงทบทวนการออกแบบโดยเพิ่มวิศวกรอีก 1 คนคือ อาจารย์สมบูรณ์ พรพิเนตพงศ์ จากคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ ปรับปรุงเป็นแบบใหม่แบบที่ 2 เมื่อกลางเดือน กรกฎาคม 2551 ต่อมาอาจารย์สมบูรณ์ ได้ทบทวนปรับปรุงเพื่อลด ค่าใช้จ่าย และจัดการได้สะดวกจึงสรุปเป็นแบบที่ 3 ราวต้นเดือน สิงหาคม 2551 และพร้อมจะเริ่มก่อสร้าง แต่เจอปัญหาฝนตกหนัก ในพื้นที่มาตลอดจนไม่สามารถทำได้ตามแผน มาเริ่มดำเนินการจริงๆ เมื่อเดือนมีนาคม 2552 แต่เจอฝนที่ตกต่อเนื่องอีก ครั้นมาทำและ ก่อสร้างจริงใช้เวลาเพียง 2 เดือน

ฝ่ายดักขยะชุดใหม่ใช้โครงเหล็ก มีตะแกรงดักขยะยกขึ้นลงได้ ตามระดับน้ำเน้นการดักขยะที่ลอยมาตามผิวน้ำเท่านั้น ซึ่งจะทำให้

ไม่ต้านแรงน้ำเหมือนที่ผ่านมา เมื่อขยะลอยมาติดหน้าฝาย ใช้แรงคน ยกคันยกที่มีตะแกรงซ้อนขยะมาเทรวมเอาไว้ในบ่อซิเมนต์ริมคลอง เพื่อรอการคัดแยกและขนส่วนไม่ใช้งานไปกำจัดต่อไป

การดำเนินการครั้งนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากมูลนิธิโคคา โคลา ประเทศไทย และมูลนิธิชุมชนไท 1,300,000 บาท

ในพิธีเปิดฝายอย่างเป็นทางการมีผู้มาร่วมราว 100 คน นายไสว สุวรรณชนะ สมาชิกสภาเทศบาลเมืองคลองแห ในฐานะผู้แทนกลุ่ม รักร์คลองแห กล่าวรายงานว่า ปัจจุบันคลองแหรับผลกระทบน้ำเสีย จากคลองเตย ซึ่งต้นน้ำมาจากเทศบาลนครหาดใหญ่ และเทศบาล เมืองคองหงส์ มีความจำเป็นที่จะต้องเร่งช่วยฟื้นฟูสภาพน้ำอย่างเร่งด่วน

“กลุ่มรักร์คลองแหในฐานะเป็นองค์กรรับผิดชอบงานร่วมกับ วัดคลองแห และเครือข่ายอนุรักษ์ต่างๆ มีความพยายามพัฒนารูปแบบ

การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในคลองแหมาอย่างต่อเนื่อง กล่าวได้ว่าการทำฝายตักขยะครั้งนี้ได้มีการวางแนวทางดำเนินการมาตั้งแต่ 2547 จนปัจจุบันมีความมุ่งหวังว่าจะเป็นอีกทางหนึ่งในการแก้ปัญหาหน้าเสียดในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป”

กลุ่มรักษ์คลองแหเกิดจากชาวบ้านไม่กี่คนที่เห็นและศรัทธาความพยายามของพระครูปลัดสมพร เจ้าอาวาสวัดคลองแหผู้ทุ่มเทร่างกายแรงใจอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำแห่งนี้อย่างจริงจัง ทางกลุ่มทำงานพัฒนาต่อเนื่องกันมากกว่าทศวรรษ ล่าสุดมีสมาชิกราว 200 คน

ก่อนที่นายวิญญู สิทธิเชนทร์ ท้องถิ่นจังหวัดสงขลา ซึ่งเดินทางมาเป็นประธานในพิธีเปิด จะได้ลั่นฆ้องเทน้ำหมึกชีวภาพและโยนจุลินทรีย์แห่งบำบัดน้ำเสียลงคลองแห เพื่อเปิดการใช้ฝายอย่างเป็นทางการ ได้กล่าวต่อผู้ร่วมงาน ใจความสำคัญว่า

...ทุกวันนี้ในลุ่มน้ำอู่ตะเภาถูกย่ำยี แม่น้ำกินเอามาจากตรงนี้แต่น้ำที่ใช้แล้วจากบ้านเรือน ชุมชน โรงงาน ผู้ประกอบการทั้งหลายก็ทิ้งลงตรงนี้

“ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดบอกว่าคลองแห่งนี้เป็นที่ระบายน้ำขณะเดียวกันเอาน้ำนี้มากินมาใช้ เราจะแก้ไขปัญหาดังนี้อย่างไร ท่านตั้งใจทำให้ราชการที่เกี่ยวข้องคิดเรื่องนี้และหาทางออก”

นายวิญญูกล่าวว่า ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องทราบดีว่าการที่จะทำถ้าเปรียบคลองอู่ตะเภาเป็นคนอยู่ในอาคารหายใจรวยรินแล้ว แต่เชื่อว่าคลองจะอยู่ต่อไปได้ และไม่ใช้ฝายรัฐอย่างเดียวที่เข้ามาดูแลทุกฝายต้องช่วยเหลือกัน

“กรณีตัวอย่างสำคัญที่เป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นคือ ภายใต้งานนำของพระครูปลัดสมพรแห่งวัดคลองแห ท่านพยายามทำเรื่องนี้มาเป็น 10 ปี แบบล้มลุกคลุกคลาน คนอื่นมาช่วยบ้าง ทำเองบ้าง จนถึงที่สุดแล้ว ฝายตัวนี้ก็ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาคเอกชน

คือมูลนิธิโคคาโคลาแห่งประเทศไทยที่ได้สังเกตเห็นว่าคนจะอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมที่ดีเป็นนิมิตหมายให้พวกเราช่วยกันคิดว่า มาถึงวันนี้ภายใต้การนำของท่านเจ้าอาวาสวัดคลองแหและการทำงานร่วมกัน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม จิตใจ เอื้ออาทรต่อธรรมชาติ พี่น้องร่วมโลก โดยเฉพาะแหล่งน้ำ”

นายวิญญูกล่าวว่า จะทำอย่างไรให้คนที่มีการกระทำส่งผลต่อแม่น้ำลำคลอง ได้ตระหนักรู้และคิดต่อไปว่าทุกคนต้องรับผิดชอบลำน้ำร่วมกัน ถึงเวลาที่คนคลองแหและคนตลอดลำน้ำต้องมาช่วยกันคนละไม้ละมือ เพื่อความยั่งยืนในการอยู่กับธรรมชาติ

“คลองแหเป็นปลายเหตุทำได้แค่เอาถุงพลาสติกขึ้นจากคลองแต่น้ำที่ไหลจากสะเดาไปถึงปากอ่าว ก็ไม่จบถ้ายังทิ้งกันเหมือนเดิม ผมจึงอยากฝากเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งที่เกี่ยวข้องว่าจะช่วยกันทำอย่างไร ให้มีบทบาท ชี้นะ ตักเตือน อบรม สั่งสอนกับพ่อแม่พี่น้อง มีความเป็นผู้ใหญ่พอมองระบบให้ออก เพื่อเอาเรื่องเหล่านี้ไปคุยกับชาวบ้านในลักษณะจับเข่าคุยกันกับชาวบ้านว่าเราจะช่วยกันอย่างไรต่อไป”

นายวิญญูกล่าวว่ายภายใต้การนำของพระครูปลัดสมพรและการสนับสนุนของทุกภาคีเครือข่ายที่มองประเด็นสิ่งแวดล้อมบูรณาการเชิงความคิดกับทุกสิ่ง ไม่ว่าศิลปะ วัฒนธรรม ความมีจิตใจอ่อนโยนของเด็กที่จะนำมาเกี่ยวข้องผูกโยงกันให้ได้ จึงอยากนำความคิดนี้มาใช้เพราะที่จริงทุกเรื่องมันเกี่ยวกันโดยเนื้อแท้ แต่ส่วนมากจะมองแยกส่วน

แม้กระทั่งตลาดน้ำคลองแหเองต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมด้วย ไม่ใช่มองแต่ผลได้ทางเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตามจากการที่ได้เห็นความตั้งใจมุ่งมั่นของชาวคลองแห นายวิญญูเชื่อว่าสิ่งที่ทำมาถูกแล้วนับเป็นบุญกุศลกับชีวิต สังคม

ธรรมชาติ เพียงแต่ทำอย่างไรจะขยายผลให้คนและชุมชนคิดทำแบบนี้มากขึ้น หากทำได้จริงย่อมกำหนดชะตาชีวิตคนสังคม หรือแม้แต่ประเทศได้เลยทีเดียว...

กลิ่นน้ำหมักโชยตลบคุ้งน้ำ ไม่น่าเชื่อว่ากลิ่นอันไม่น่าพิสมัยนี้เองลงไปปรับสภาพน้ำให้ดีขึ้น ก่อนจุลินทรีย์แห่งที่ช่วยกันขวางลงไปก็ทำหน้าที่เดียวกันเป็นความพยายามและดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องของกลุ่มรักษ์คลองแห

คณะโนรารุ่นเยาว์จากวัดคลองแหที่มารำเปิดฝาย ได้รับความสนใจจากผู้ร่วมงาน รวมทั้งยุวชนแลกเปลี่ยนจากประเทศญี่ปุ่นที่มาร่วมกิจกรรมด้วยความสนใจ หลังพิธีเปิดฝายช่วงต้นผ่านไป ผู้มาร่วมส่วนหนึ่งค่อยทยอยกลับไปบ้าง ก่อนการเสวนาเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาการจัดการน้ำเสียของคลองแหด้วยฝายดักขยะ” จะเริ่ม

การเสวนาดำเนินรายการโดย นายชาคริต โภชะเรือง และนาย ชัยวุฒิ เกิดชื่น มีการถ่ายทอดสดทางคลื่นความคิด สถานีวิทยุ FM 101.MHz

บรรยายกาศสบายๆ ริมน้ำ ใต้เงาไม้ หน้าฝายดักขยะ นายชาคริต โภชะเรือง จากเครือข่ายรักษ์คลองอู่ตะเภา กล่าวเปิดวงเสวนาโดยเล่าถึงความเป็นมาของกลุ่มรักษ์คลองแหว่าเริ่มเมื่อปลายปี 2546-47

“ทางผมใช้บ่อดูดหนูจาก สสส. เริ่มเข้ามาดูดหนูกิจกรรมแรกคือโนราโรงครุ นอกจากปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นปัญหาหลัก ก็มีเรื่องวัฒนธรรมที่พยายามสนับสนุนอย่างจริงจังจึงมีกลุ่มศิลปินพื้นบ้าน เข้ามาช่วยซึ่งเป็นกลุ่มที่เข้มแข็งมาก ภารกิจเชิงวัฒนธรรมต่อยอดมาถึงงานย้อนวัฒนธรรมคลองแห ซึ่งคิดโครงการใหญ่ที่จะแก้ปัญหาวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม”

นายชาคริตเล่าว่า แนวคิดการทำฝายเริ่มต้นจากพระครูปลัดสมพร เจ้าอาวาสวัดคลองแหกับเครือข่ายกลุ่มรักษ์คลองแหได้ไปดูงานที่

ลานวัดตะโหมด จังหวัดพัทลุงได้รูปแบบสกลานวัดตะโหมดกลับมา
ทำงานเกิดดวงพุดคุยของกลุ่มรักร์คลองแห จนเป็นที่มาของงานย้อน
ตำนานคลองแห

ไปคราวนั้นได้ไปดูงานทำฝายด้วย แต่ฝายที่ตะโหมดเป็นฝาย
ชะลอน้ำ กลุ่มรักร์คลองแหมาปรับเป็นฝายดักขยะ คราวแรกออกแบบ
เป็นฝายเฉียงรูปเหลี่ยม ไข่ไม้และกระสอบทรายเป็นหลัก โดยท่าน
เจ้าอาวาสจัดงานก่อเจดีย์ทรายในวัด เมื่อได้ทรายจึงนำมาใส่กระสอบ
มาปูรองพื้นลงคลอง ไข่ไม้ปักรับเป็นฝายสามารถใช้ได้ดีระยะหนึ่ง
อีกปีไข่เสาเข็มลง สามารถดักได้เฉพาะช่วงปกติ แต่พอน้ำมามาก
ขยะมาเยอะ ก็ทานไม่อยู่อีก

ฝายดักขยะระยะที่ 3 ซึ่งที่เพิ่งเปิดใช้งานอย่างเป็นทางการ
มีกรมชลประทาน นายช่างเทศบาล และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
มาช่วยกันออกแบบ บนแนวคิดว่าทำอย่างไรให้เป็นฝายกึ่งถาวร และ
ระยะยาว

“โชคดีได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิโคคาโคลา เครื่องข่ายรักษาคคลองอยู่ตะเภาเข้ามาหนุนโครงการกลุ่มย่อยในพื้นที่คือกลุ่มรักษาคคลองแห”

นายประโชติ อินทร์ถาวร เล่าว่า ในปี 2547 ตนเองในฐานะเครื่องข่ายรักษาคคลองอยู่ตะเภาที่เคลื่อนมาตั้งแต่น้ำท่วมใหญ่เมืองหาดใหญ่ปี 43 มองเห็นว่าน้ำท่วมเพราะขยะอุดตันทางน้ำทำให้น้ำไหลไม่ทันได้เริ่มรณรงค์เครื่องข่ายรักษาคคลองอยู่ตะเภามาลงนั่งเรือดูสภาพคคลองมาถึงคคลองแห

“ผมเป็นคนเริ่มก่อตั้งกลุ่มรักษาคคลองแหตอนนั้นมีคน 30 กว่าคนเท่านั้น นั่งคุยบนศาลาวัด มีพระครูปลัดสมพรนั่งอยู่ด้วย ยังมีคุณพิชยา แก้วขาวเป็นแรงผลักดันให้เกิดกลุ่มขึ้นมา ต้องให้เครดิตเจ้าอาวาสกับชุมชน”

นายประโชติเล่าว่า การมาเล่นปัญหาขยะ เพราะเห็นว่ามีปัญหาจริงๆ ท้องถิ่นก็ช่วย แต่ด้วยสภาวะปัญหาขบประมาณหรืออะไรต่างๆ พบว่าแรงจากท้องถิ่นยังไม่พอ พอเกิดกลุ่มรักษาคคลองแห มีคนมาหนุนเสริมทำให้มีพลังมากขึ้น

“ที่น่าดีใจคือเกิดตลาดน้ำขึ้นที่นี้ ฟังแล้วเป็นหน้าตาที่จะพัฒนาต่อแต่ถ้าน้ำดำ(สกปรก)อย่างนี้ คนยอมอดสงสัยไม่ได้ว่าแม่ค้าจะเอาน้ำนี้ไปล้างอุปกรณ์หรือเปล่า หรือมีกลิ่นอะไรขึ้นมากคนก็ไม่มาจึงควรดูแลคคลองแหมีสภาพน้ำเสียมากอันนี้ต้องยอมรับ”

สิบโทอุดม เพ็ชรธนู แกนนำกลุ่มรักษาคคลองแห เล่าสภาพเดิมของพื้นที่ว่า คคลองแหในอดีตเป็นท่าเทียบเรือของพระยาวิเชียรชมเจ้าเมืองสงขลา โดยเจ้าเมืองสงขลาจะมีสวนอยู่ริมคคลองแห่งนี้

“รุ่นผมเด็กคคลองนี้จะใสมาก ต้นคคลองมาจากบ้านโนไร่ น้ำจะไหลทั้งปี ชาวบ้านแถวนี้ฝากวิถีชีวิตไว้กับคคลอง ไม่ว่ากิน อาบ แต่ระยะหลังมีโรงงานรมยางของสยามปักษ์ได้มาตั้งอยู่ หลังจากนั้นเขาก็มา

ปล่อยพวกเปลือกยาง ซึ่ยาง น้ำล้างยางลงมา จากนั้นคลองจะเริ่มเสื่อมมาถึงวันนี้”

สิบโทอุดมเล่าว่าฝายดักขยะ ทำมา 2 ครั้งแต่พัง ที่ทำมาคิดเอาเอง ไม่มีคนออกแบบ เกี่ยวกับการต้านทานแรงน้ำฝายดักขยะตัวใหม่นี้มีอุปสรรคมาตั้งแต่ต้นเหมือนกัน มีการออกแบบถึง 3 ครั้ง จนได้รับการอนุเคราะห์จากอาจารย์สิทธิศักดิ์ ตันมงคล มาช่วยออกแบบใหม่ให้ เพราะแบบแรกมีปัญหาเรื่องราคาอุปกรณ์ที่สูงเกินไปไม่เพียงพอกับงบที่เราได้รับการอุดหนุน ส่วนปัญหาอื่นเป็นเรื่องธรรมชาติจากฝนที่ตกมาอย่างต่อเนื่องยาวนานทำให้การก่อสร้างยึดเยื่อ

“ขยะในคลองแหจะมหาหลังฝนตก 1 ชั่วโมงขยะลอยน้ำมายาวเหยียดเรียกว่าเดินขบวนกันมาเลย ไม่ต่ำกว่า 2 รถสิบล้อ มันเยอะมากโดยเฉพาะจำพวกกล่องโฟม ตั้งแต่แรกเริ่มเราใช้แรงงานคนลงมากู้ยแต่มากเข้าก็กู้ยไม่ไหวมีตัวนี้ เราคิดว่าการจัดการขยะน่าจะดีกว่าเดิมฝายนี้ต้านน้ำจะน้อยลง ปัญหาอาจมีว่าเอาขยะขึ้นมาแล้ว จะทิ้งที่ไหน ค่าใช้จ่ายค่าขยะและแรงงาน เท่าที่ทราบกิโลกรัมละ 1.75 บาท”

สิบโทอุดมเป็นผู้ئرณรงค์คัดแยกขยะ ทุกวันนี้ที่บ้านเขาตั้งเป็นศูนย์คัดแยกขยะ สาธิตน้ำหมักชีวภาพแบบต่อเนื่อง ร่วมกับกองสาธารณสุขเทศบาลเมืองคลองแหณรงค์คัดแยกมาใช้ประโยชน์ให้ได้มากที่สุด นอกจากทำน้ำหมักแล้ว ยังพัฒนามาทำน้ำยาเอนกประสงค์ ทำสบู่ชีวภาพไล่แมลง นู๋ยแห้ง ฯลฯ ร่วมกับเครือข่ายภาครัฐภาคประชาชน ตลอดจนลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา

อุดมบอกว่าขยะพลาสติก และขยะรีไซเคิล เป็นที่ต้องการอยู่สมัยก่อนหลังคัดแยกขยะที่ลอยมาตามน้ำ เหลือขยะที่ใช้งานไม่ได้นำขึ้นมาฝังกลบริมคลอง แต่ปัจจุบันไม่มีที่ทิ้งแล้ว จำเป็นต้องขนไปทิ้งที่อื่นซึ่งทางกองสาธารณสุขเทศบาลเมืองคลองแห ได้ฝากแจ้งว่าอยากให้เทศบาลเมืองคองหงส์และเทศบาลนครหาดใหญ่มาช่วย พร้อมกับเรณยกขยะและคนดำเนินการ

“ปลายปีที่แล้วเราไปสำรวจเทศบาลคองส์ และหาดใหญ่ ว่ามีปากท่อระบายน้ำอยู่เท่าไร มีขยะจากจุดไหนมากที่สุด แต่ถ้าทั้งสองแห่งมารณรงค์เรื่องขยะมากขึ้น ผมคิดว่าปัญหาจะน้อยลง”

จากประเด็นปัญหาการขนขยะจากฝายไปทิ้ง นายดิเรกฤทธิ์ ทະกาลญณ์ ผู้อำนวยการส่วนช่างสุขาภิบาล เทศบาลนครหาดใหญ่ ประกาศในวงเสวนาว่า เนื่องจากเป็นส่วนงานที่ตนรับผิดชอบโดยตรง จะสั่งการให้มาเก็บขยะจากฝายนี้ฟรี บนหลักการว่าเมื่อทางเทศบาล เมืองคลองแหตักขึ้นมาใส่บ่อซิเมนต์คัดแยกขยะแล้วเหลือเท่าไร

เทศบาลนครหาดใหญ่รับจะมากับไปกำจัด ถ้าฝนตกเข้ามาเลยเพราะเป็นที่รับทราบว่าจะมาติดฝายจำนวนมาก แต่ช่วงฝนไม่ตก จะเข้ามาเก็บขยะสัปดาห์ละครั้ง

“ส่วนเรื่องครั้นผมรับประสานให้” นายดิเรกฤทธิ์กล่าวและว่าการแก้ปัญหาเรื่องนี้ที่ผ่านมาจะแก้กันที่ปลายเหตุ ต้นเหตุคือบ้านเรือนประชาชน เมื่อไรแก้ต้นเหตุได้ ปัญหาจะหมดสิ้น

“องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจโดยตรงใครทิ้งขยะลงคูระบายน้ำ คลอง จับปรับ 2,000 บาท ถ้าท้องถิ่นใส่ใจสักนิดก็ไม่ต้องมานั่งแก้ แต่ในความเป็นจริงมาตรการทางกฎหมายไม่อาจใช้ได้ อาจกระทบฐานเสียงหรืออะไรแล้วแต่ หรือผลการเมืองเลยมาแก้ปลายเหตุ” นายดิเรกฤทธิ์ให้ความเห็น

เกี่ยวกับระบบกรองขยะในคลอง นายดิเรกฤทธิ์เล่าว่า เทศบาลนครหาดใหญ่กำลังทำอยู่ แต่ปริมาณขยะที่เกิดในเขตเทศบาลมากมาย การจัดการ ก็มีอุปสรรคบ้าง แต่ไม่ได้นั่งเฉยดูด้วย

“กรณีนครหาดใหญ่สมมติจะสร้างฝายแบบนี้ลงในคลอง จะมีคนที่เห็นด้วยและคัดค้าน วิธีการของผมต้องทดลองทำแบบชั่วคราวก่อน เพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้ว่าจะทำจุดไหน ผลกระทบอย่างไร ปริมาณขยะเข้ามา ที่ผ่านมาระทดลอง 3 จุด ใช้อวนดักขยะ และเจ้าหน้าที่จัดเก็บ ผลที่ดำเนินการ 2-3 ปี จากจุด 3 จุด ระยะทาง 10 กิโลเมตร พบว่าไม่เพียงพอต้องเพิ่มจุดเป็น 5-6 จุดซึ่งกำลังหาที่ตั้งกล่าว”

ถ้าระบบอวนดักขยะสำเร็จ นายดิเรกฤทธิ์บอกว่า เทศบาลนครหาดใหญ่ก็จะตั้งงบประมาณต่อ แต่จะให้ใหญ่โตก็ได้ก็ไม่ได้ก็เพราะจะมีปัญหากับภูมิทัศน์ ซึ่งโครงการแต่ละอย่างต้องใช้เวลาต่อสู้กับความคิดของชาวบ้าน และผู้บริหารกว่าจะมีการยอมรับ บางเรื่องนานถึง 3 ปี

“ในหาดใหญ่มีทั้งฝายค้ำและฝายเห็นด้วยในแต่ละเรื่อง แม้จะดูเป็นเทศบาลใหญ่ มีงบมากก็จริง ถ้าทุกคนเห็นเหมือนกันไม่ยาก แต่ปัญหาความเห็นต่างสำคัญ ถ้าทำแล้วไม่ตรงกับใจมวลชนลงสร้างแล้วจะมีปัญหาอื่นๆ นี่เป็นการบอกถึงข้อจำกัด แต่ไม่ได้ปฏิเสธ ยินดีที่จะทำค่อยทยอยทำกันไป แต่ช่วงนี้ทำแบบชั่วคราวก่อน คือ กรองได้ขยะก้อนใหญ่ ก้อนเล็กยังไหลมาติดที่นี้”

นายดิเรกฤทธิ์ยอมรับว่าเมืองหาดใหญ่เป็นแหล่งก่อขยะรายใหญ่ส่งลงคลองเตย ลงสู่คลองแห ขยะเกิดจากคนหาดใหญ่ และประชากรแฝง การแก้ปัญหาต้องถื่นต้องมาร่วมมือกันในภาพรวม

“ตั้งแต่ปี 2547-48 เป็นต้นมา ในที่ประชุมชมรมรักษ์คลองแห เทศบาลนครหาดใหญ่ ได้ส่งตัวแทน เจ้าหน้าที่มาร่วมประชุม ปรึกษาปัญหาตลอด และนำเสนอต่อผู้บริหารตามขั้นตอนราชการ เมื่อผู้บริหารทราบ ได้คิดหาวิธีการว่าจะช่วยคลองแหอย่างไรบ้าง”

นายดิเรกฤทธิ์กล่าวและว่า ในความเป็นจริงผู้ปฏิบัติต้องฟังจากผู้บริหารในอำเภอหาดใหญ่มีการประชุมผู้นำท้องถิ่นอยู่เป็นประจำ แต่ได้รับความสนใจน้อย คิดว่าถ้าต้องการให้เกิดผลจริง ผู้ใหญ่ (ผู้นำท้องถิ่น) คุยกันชัดเจน เพื่อคนทำงานจะได้สะดวก อยากให้หัวจับติดกัน “ผู้ใหญ่ไฟเขียว ฝ่ายประจำยอมทำงานได้เต็มที่”

นายไพโรจน์ ทองคำ ผู้อำนวยการกองช่าง เทศบาลเมืองคอหงส์ กล่าวว่าถึงเวลาที่ทุกส่วน ทุกท้องถิ่นในกลุ่มคลองอู่ตะเภา ตั้งแต่ปลายน้ำ ถึงต้นน้ำต้องร่วมมือกัน

“ส่วนคอหงส์พยายามแก้ปัญหาเรื่องน้ำท่วม น้ำเสีย และขยะกรณีน้ำเสีย ไม่นานนี้ได้ประสานกับกรมควบคุมมลพิษ มาดูพื้นที่เพื่อติดตั้งระบบบำบัดน้ำเสียชุมชนคิดว่าน่าจะได้งบประมาณสนับสนุนมาประมาณ 2-5 จุด เริ่มดำเนินการในปี 2554”

นางมณฑา ไชยงาม ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขสิ่งแวดล้อม เทศบาลเมืองคอหงส์ กล่าวว่า อีกภาคหนึ่งตนเป็นสมาชิกเครือข่ายรักษ์คลองอู่ตะเภา ตั้งแต่ทำงานอยู่ที่ต้นน้ำ คือ ตำบลปรัง

คอหงส์เป็นโจทย์ ส่วนหนึ่งที่ได้ส่งผลกระทบมายังคลองแห ซึ่งได้นำเสนอให้นายกเทศมนตรีเมืองคอหงส์ได้รับทราบ พร้อมกับได้ศึกษาเกี่ยวกับคลองที่เกี่ยวข้องกับปัญหานี้ พบว่าน้ำเสียจากคอหงส์ลงไปสู่คลองแห 2 จุดด้วยกัน ส่วนหนึ่งมาจากบ่อบำบัดน้ำเสียของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ใหลลงใกล้ตลาดคลองเรียน อีกส่วนหนึ่งมาจากคลองแม่เรียน ซึ่งต้นน้ำมาจากบ้านโนไ

ขณะนี้เทศบาลนครหาดใหญ่ ทำแก้มลิงดักน้ำดีไว้และปล่อยมา 5-10% เพราะฉะนั้นน้ำที่ผ่านจากคลองแม่เรียน 90% จะเป็นน้ำเสียจากสถานประกอบการ แมนชั่น บ้านพัก หอพัก ทั้งหมดจากชุมชนทุ้งริ

“เทศบาลไม่ได้นิ่งนอนใจ กำลังปรึกษากับกรมควบคุมมลพิษ พยายามติดตั้งจุดดักบำบัดน้ำเสียบริเวณนั้นสัก 1 จุด พยายามดำเนินการอยู่ ส่วนขยะก็กำลังขอความร่วมมือจากพี่น้องประชาชน”

นางมณฑาทกล่าวว่่า ที่ผ่านม้าเทศบาลเมืองคองหงส์ได้รณรงค้สร้างจิตสำนึกให้กับเยววชน โดยจัดอบรมเครือช้าอนุรักษัทรัพยากรรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อปลุกจิตสำนึกในภาคส่วนของโรงเรียนส่วนภาคประชชนจัดกิจกรรมรณรงค้ให้ออนุรักษัแม่่น้ำ โดยการปล่อยพันธุ์ปลา เมื่อเดือนพฤษภาคม 2552 ที่ผ่านม้าจำนวนหลายแสนตัวที่คลอง ร.6 อบรมให้ควมรู้กับกลุ่มต้งๆ ในการทำน้ำหมักชีวภพการแปรรูปขยะอินทรีย์ ประสานงานกับกองช้งสุขภพบาล ชุดลอกคูน้ำซึ่งเป็นคูเปิดมีขยะลงไปม้กได้ชุดลอกขยะขึ้นม้าเป็นประจ้า ได้ขยะวันละหนึ่งคัรรถ

“เจตนาจริงๆ ชาวบ้านไม่มีเจตนาทิ้งขยะลงคู แต่ม้าจากน้ำขะล้างลงคู ช้งล่อยกระทงจะมีการทำอวน ทำฝายเหมือนหาคใหญ่มาดักขยะ กรณีชาวบ้านเอาโพนมาล่อยกระทง”

ปัญหอย่งหนึ่งที่คองหงส์คือพื้นที่ต้งเนื่องที่ยังไม่มีการจัดการขยะชาวบ้านนอกเขตจ้งนำขยะม้าทิ้งที่คองหงส์ เป็นภาระอย่งหนึ่ง ขณะทีทงเทศบาลเองมีศัภภพไม่เพียงพอยู่แล้ว ทำให้การบริหารจัดการเป็นปัญหา

นายวิญญู สัทธิเชนทร์ ท้องถิ่นจ้งหวัดสงขลา กล่าวว่่า การเข้าม้าร่วมต้งนี้ เพราะบทบพทหน้าที่ท้องถิ่นจ้งหวัดมีหน้าที่สนับสนุนส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นราชการส่วนท้องถิ่นได้ทำหน้าทีตามบทบพทหน้าที่ที่บัญญัติเอาไว้

“แต่ก่อนพอพูดเรื่องสิ่งแวดล้อม สุขภพชุมชน ราชการมักมอแบบแยกส่วน น้ำก็มีส่วนราชการรับผิดชอบ ขยะก็มีคนรับผิดชอบ แต่ละเรื่องพยายามแบ่งย่อยชอยรับผิดชอบแต่โอกาสที่ม้าค้าถึงปัญหาเชิงพื้นที่ค่อนข้างน้อย”

นายวิญญูสะท้อนปัญหาเชิงระบบราชการว่่า คนที่ดูแลรับผิดชอบงานหลัก จะรับผิดชอบสรูปเนื้องานที่แต่ละคนรับผิดชอบว่่าเสร็จจ้งแล้วหรือไม่ คาคหวังว่าระบบราชการในภพรวม จะบูรณภการเอาเองได้

และสั่งมาเป็นนโยบาย แต่ในทางปฏิบัติ ในวิถีชีวิตของคน ตรงนี้ไม่สามารถทำได้

“ในมุมมองผมเห็นว่าถ้าทุกปัญหาเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง ผมเชื่อมั่นว่าถ้าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งประเทศไทย 8,000 กว่าแห่ง ทำงานได้ตามที่ประชาชนคาดหวัง ตามข้อกฎหมายกำหนดประเทศไทยทั้งประเทศก็บรรลุความอยู่ดีมีสุข”

จังหวัดสงขลามีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 141 หน่วยรวมทั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัด ถ้าทุกแห่งสามารถทำงานของตัวเองแล้วมีการประสานปฏิบัติจับมือกันรอบทิศทาง พื้นที่ของจังหวัดสงขลาในเชิงพื้นที่ปัญหาทุกอย่างถือว่าจบ เกี่ยวกับประเด็นสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะเรื่องน้ำนายวิบูลย์ว่า ถ้าจะแก้เรื่องนี้มีกรอบความคิด กล่าวคือจะต้องมีข้อมูลที่แท้จริงว่าปัญหามีกี่ประเภท แต่ละประเภทมันมีจำนวนเท่าไร ใครบ้างเกี่ยวข้องอยู่กับปัญหา

“องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เปรียบเป็นเจ้าบ้าน ปัญหาที่เกิดขึ้น ความเป็นครัวเรือน พ่อบ้าน แม่บ้าน สมาชิกในบ้านต้องรับรู้ด้วยกัน และต้องมีข้อมูลว่ามีปัญหาอะไรอยู่ ถ้าเราองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นตัวตั้ง ในวันนี้จึงต้องรู้ว่าถ้าพูดเรื่องปัญหาน้ำ มันมีฟาร์มหมูที่อยู่ในพื้นที่ปล่อยลงมาเท่าไร มีโรงงานปล่อยน้ำเสียลงมาเท่าไร มีบ้านเรือนซึ่งไม่มีบ่อดักไขมันเท่าไร ตรงนี้ต้องรู้ให้ชัดเจนก่อน ก็คือขั้นตอนการได้มาซึ่งข้อมูล เพื่อวิเคราะห์แก้ปัญหา แล้วมาดูว่าจะแก้ปัญหาอย่างไร โดยใคร”

พอรู้ปัญหาแล้ว จะนำไปสู่ว่าเรื่องนี้จะทำอย่างไร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามแนวนโยบายแห่งรัฐต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมรับรู้ในการแก้ปัญหา มีส่วนคิดว่าจะทำอะไร แล้วให้ชาวบ้านมาร่วมทำ เขายังเชื่อว่าผู้บริหารและสมาชิกสภา มาด้วยความตั้งใจอกตั้งใจ ไม่ได้คิดที่จะทำเอาหน้าเอาตาอย่างเดียว เพียงแต่ไม่มีแรงขับที่แน่นอนว่า ผู้บริหารจะต้องทำอะไรบ้างเป็นวาระ ทำให้ทิศทางสะเปะสะปะ วัดไม่ได้ว่าระยะเวลาหนึ่งขับเคลื่อนไปอย่างไร

“ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ พูดกันมาเยอะแล้ว แต่เราพูดในเชิงสายน้ำเป็นหลัก ผมเลยผูกโยงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มาจัดหมวดหมู่ว่าอย่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ต้นน้ำ โชนสะอาดสมควรจะคิดอ่านอย่างไรในเชิงจับมือร่วมกัน นายกในกลุ่มนั้นคุยกันระดับนายก สมาชิก สภา คุยกันระดับสมาชิกสภา ฝ่ายประจำคุยกันระดับฝ่ายประจำ เพื่อที่จะนำสิ่งที่พูดคุย เพื่อมาสรุปว่ามุมมองอยู่ตรงไหน ปัญหาแก้อย่างไร ผมจะเป็นแกนกลาง ก็ได้มอบหมายให้เทศบาลตำบลปริกเป็นแกนของกลุ่มในการพูดคุยกันทุกเรื่อง ทั้งปัญหาที่แก้ได้เอง ความต้องการที่สมควรได้รับการเสนอขอ ทั้งในเรื่องการบอกเล่ากล่าวว่ามีใครจะทำอะไรบ้างขณะเดียวกัน โชน กลางน้ำ ซึ่งแบกรับประชากร ความแออัด ความไร้วินัย การยึดโยงความเป็นชุมชนที่หลากหลาย นครหาดใหญ่เป็นแกนกลาง ปลายน้ำ มอบหมายให้เทศบาลตำบลท่าช้างเป็นแกนกลางให้แต่ละกลุ่ม และ

แต่ละคน พุดคุยกันบ่อยๆ ให้ได้ข้อสรุปเชิงประเด็นว่าปัญหาอยู่ตรงไหน คิดว่าจะส่งเสริมใคร ต่อว่าใคร ขอช่วยเหลือ ให้สะท้อนผ่านมาทางผม ที่เป็นท้องถิ่นจังหวัด จะเป็นกองกลางที่จะรวบรวมปัญหาเชิงประเด็นสู่กรรมการระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง” นายวิบูลย์กล่าวและว่าโดยกระบวนการอย่างนี้ คงไม่สามารถใช้หลักกฎหมายเป็นตัวตั้ง แต่ใช้หลักการมีส่วนร่วม ภายใต้ความรู้สึกรับผิดชอบเป็นตัวตั้ง

ล่าสุดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา 40 แห่ง ได้มีปฏิญญาว่าด้วยการอนุรักษ์และฟื้นฟูลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาเป็นเอกสารที่ต้องปฏิบัติตามมาคือ

- จะร่วมกันผลักดันวาระเร่งด่วนของจังหวัดสงขลาในการแก้ปัญหา และฟื้นฟูลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาให้มีผลทางปฏิบัติ
- จะส่งเสริม สนับสนุนภาคประชาชน เครือข่ายชุมชน และภาคส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมกับ อบต. ในการบริหารจัดการ และฟื้นฟู อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทุกรูปแบบ จะขยายผลอย่างต่อเนื่องให้เกิดความยั่งยืนต่อไป
- จะดำเนินการฟื้นฟู ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในทุกกรณี พร้อมให้มีการตรวจสอบ ประเมินผลการทำงานตามปฏิญญานี้ จากทุกภาคีที่เกี่ยวข้อง

“ณ วันนี้ คนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีค้ำประกันสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร ที่ต้องทำใน 3 แนวทางนี้ขึ้นตำในเรื่องการกัดไม่ปล่อยกรณีสิ่งแวดล้อม เปิดพื้นที่ให้ทุกภาคีที่อยู่ในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมการคิด พร้อมให้ประเมินจากทุกภาคี ถ้าใครไม่ทำต้องรับผิดชอบต่อการประเมิน ว่ามีความเหมาะสมที่จะมาเป็นผู้แทนในการแก้ปัญหาให้กับประชาชนหรือไม่”

นายวิบูลย์กล่าว และที่สุุดมองว่าทำอะไรให้เกิดองค์ความรู้ กระแสเกิดระดับชาวบ้านให้ได้ ถ้าเกิดขึ้นได้จะส่งผลถึงคนมาจากการเลือกตั้งที่จะไวต่อการรับรู้และแก้ปัญหาในที่สุด

นายสมพร สิริโพรานานนท์ รองประธานหอการค้าจังหวัด กล่าวว่าจะต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่า ภาคเอกชนมีส่วนสำคัญทำให้เกิด น้ำเสีย คณะกรรมการหอการค้าชุดใหม่ จึงได้จัดกรรมการที่ดูแลเรื่อง สิ่งแวดล้อม 2 คน ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน

“เพราะมองว่าการจัดการเรื่องสังคมเป็นเรื่องที่ต้องช่วยกันดูแล ไม่ใช่ว่าส่วนใดส่วนหนึ่งเป็นผู้ดูแล ผมบอกให้น้องๆ ดูแลเรื่องน้ำเสีย เป็นหลัก เพราะคลองอู่ตะเภาเป็นเส้นเลือดใหญ่ เหมือนเจ้าพระยา ในกรุงเทพฯ หลายท่านที่เคยเข้าประชุมที่จังหวัด เมื่อดูตัวชีวิตน้ำเสีย ที่อู่ตะเภา เราก็ตกใจกันไปตามๆ กันว่า ถ้าตึมน้ำจากคลองอู่ตะเภาติดต่อกันไปนานๆ จะเกิดมะเร็ง ผมดีใจที่เห็นชาวบ้านมีส่วนร่วม พระครูปลัด สมพรผมก็มีโอกาสมาเยี่ยมเยียนท่านอยู่เรื่อยๆ ในฐานะบุคคลตัวอย่าง ต่อไปคงมีโอกาสได้เชื่อมโยงกันอีกตลอดเวลา เพราะเราให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก”

มีความเห็นในวงเสวนาจากผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ที่น่าสนใจ เช่น

นายอนุชัย ช้างแก้ว ประธานชมรมผู้ประกอบการตลาดน้ำ คลองแห ที่บอกว่าชมรมฯ ได้มีส่วนช่วยแก้ปัญหา น้ำเสีย โดยทุกเย็น วันพฤหัสบดีสมาชิกของตลาดน้ำคลองแห จะมาทำความสะอาดตลาด ทั้งบนบกและในคลอง โดยในคลองมีการตักขยะด้วยกระชอน

นายจรูญ จันท์แก้ว ประธานสภาวัฒนธรรม ตำบลคลองแห เห็นว่าถ้าไม่กอบกู้คลองแหจะถึงวิกฤติแน่ จากน้ำเน่า ชันดำ เพราะเป็นที่ระบายน้ำมันเครื่อง แต่ถ้าจะให้เคลื่อนทุกฝ่ายต้องร่วมกันอย่างเต็มที่ เทศบาลเมืองคลองแหอย่างเดียวกจะทำอะไรได้เต็มที่ วันนี้ไม่ได้ โทษใครแต่ทุกฝ่ายก็ช่วยกัน

“ผู้บริหารแต่ละแห่งต้องมานั่งคุยกันจริงๆ ที่องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นขนาดใหญ่และเล็ก ซึ่งต่างมีข้อจำกัดอยู่ ทั้งต้น กลาง และ ปลายน้ำ ส่วนท้องถิ่นต้องพูดให้ส่วนกลางได้ยิน เพื่อเขาได้ส่งเสริม

เพราะท้องถิ่นคือตัวเล่นจริงๆ ที่สำคัญท้องถิ่นตัวโตต้องดูแล อย่าง
หาดใหญ่ ต้องมาช่วยคลองแห ใช้น้ำเสีย ขยะ”

นายชาคริต โกชะเรื่อง ปิดท้ายเสวนาด้วยการมองว่าการขับเคลื่อน
ในพื้นที่ย่อย อย่างกรณีคลองแหทำให้เห็นข้อจำกัดของรัฐและองค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น

“ผมคิดว่าภาคประชาชนเองต้องร่วมมือกับภาคราชการขยับตัว
ก่อน แล้วเป็นตัวกระตุ้นบวกกับการทำงานภาพรวมเชิงระบบก็จะไป
กระตุ้นให้เร็วขึ้น อย่างกรณีคลองแหเริ่มจากวัด สุดท้ายคาดหวังว่า
การทำงานระดับนโยบายแต่ละภาคส่วนมาร่วมกัน”

ระดับครัวเรือนนายชาคริตกล่าวว่าตอนนี้หลายพื้นที่กำลังทดลอง
ทำถ้าสำเร็จจะเกิดศูนย์เรียนรู้ขึ้นมา เป็นประโยชน์ให้กับเครือข่าย
พี่น้องๆ ที่จะไปเรียนรู้ อย่างของลือโทอุดม (เพชรธนู) แกนนำกลุ่ม
รักษ์คลองแห จะเป็นศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับฝาย จุลินทรีย์แห้ง และ
สารพัดเรื่อง เป็นองค์ความรู้

เขายังมองว่าเรื่องงบประมาณ และการบูรณาการไม่น่าห่วงเท่ากับ
การขาดองค์ความรู้ มองว่าวิธีการปฏิบัติส่วนใหญ่ ในการจัดการเชิง
งบประมาณจะคิดเชิงโครงการใหญ่ แต่ในแง่ความรู้ ภูมิปัญญา ต้นทุน
ยังน้อยมาก ควรเสริมเรื่องนี้ขยายผลเป็นรูปแบบสภา สมัชชา ผลักให้
เป็นวาระเชิงนโยบาย

“ตรงนี้คิดว่า จะขอความร่วมมือสถานพลังหลายส่วน คงทำชุมชน
ที่พร้อมก่อน อย่างคลองแห การเมืองไม่ได้ช่วยเท่าไร แต่การที่มีวัด
เป็นศูนย์กลางได้ วัดก็จะเป็นตัวส่งผลสะท้อน เชื่อมโยงการเมือง
เข้ามา เพราะฉะนั้นถ้าเราอาศัยได้ว่ากรณีคองหงส์ หาดใหญ่ ตรงไหน
ขึ้นลูกได้ ถ้าขึ้นไม่ได้กับชุมชนที่มีฐานการเมืองอยู่ก็อาจหาว่าช่องโหว่
ที่เป็นไปได้ ถ้าขึ้นหน่วยระดับพื้นที่ย่อยได้ จะช่วยเสริมกับจังหวัดที่ทำ
ภาพใหญ่ได้”.

รวมพล “คนเอาถ่าน” สู้วิกฤติพลังงานแบบพอเพียง

ภายใต้แผนสุขภาพจังหวัดสงขลา หลายพื้นที่จากโซนคาบสมุทร สทิงพระ ขานรับพลังงานทดแทน ด้วยการปรับใช้นวัตกรรมเตาเผาถ่าน อันสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นและวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ชิงโค

ประโยชน์ครบวงจรชาวสวนมะม่วง

ตำบลชิงโค อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา นับเป็นแหล่งผลิต มะม่วงพิมเสนมัน โดยเฉพาะที่หมู่ 10 บ้านวัดเลียบ แหล่งกำเนิด ของต้นมะม่วงพิมเสนมันต้นแรก ก่อนจะขยายพันธุ์ไปทั่วภายหลัง

สมจิตร นิลวงศ์ และวันเพ็ญ นิลวงศ์ ผู้วิจัยเรื่องมะม่วง พิมเสนเบา หรือมะม่วงพิมเสนมัน เล่าว่า การทำสวนมะม่วงเป็นวิถี

ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงของครอบครัวและชุมชนชาวบ้านชิงโค
มานานหลายทศวรรษ มะม่วงชนิดนี้ทำให้ออกผลนอกฤดูกาลได้
ประมาณ 3 รอบ มีผลดกแต่ละช่อ 5-20 ผล

เมื่อมะม่วงให้ผลและเก็บเกี่ยวผลเสร็จ ชาวสวนต้องตัดแต่ง
ทรงพุ่มเพื่อกระตุ้นให้มะม่วงแตกใบใหม่

ปัญหาแมลงศัตรูพืชเป็นปัญหาหลัก ระหว่างแตกยอดใบอ่อน
มีแมลงหรือหนอนผีเสื้อกลางคืนมากัดกินทำลายยอดใบอ่อน การกำจัด
ลิวเรียนซึ่งเป็นศัตรูอย่างหนึ่ง ทำโดยตัดกิ่งมะม่วงทิ้ง

“ปัญหาคือชาวสวนยังใช้สารเคมีอยู่มาก เมื่อเราหันมาเผาถ่าน
จะได้ถ่าน ได้น้ำส้มควันไม้มาใช้แก้ปัญหาศัตรูพืช ระหว่างเผาถ่านจะได้
ควันรมกิ่งมะม่วงทำให้แตกดอกดี ส่วนไม้มะม่วงที่ใช้เผาถ่านมาจากการ
ตัดแต่งกิ่งนั้นแหละ”

สมจิตรเล่าถึงประโยชน์ของการเผาถ่าน สำหรับชาวสวนมะม่วง
นับว่าครบถ้วนเลยทีเดียว

เตาเผาถ่านที่เขากำลังใช้ ดัดแปลงจากถังน้ำมัน 200 ลิตร วางไม้ที่จะเผาบนตะแกรงส่วนล่าง ใต้ตะแกรงเหล็กติดพื้นมีช่องว่าง เปิดช่องเป็นเตาสำหรับก่อเชื้อไฟเผาส่งความร้อนเข้าถังข้างถังมีระบบระบายควันและท่อหล่อเย็นสำหรับเก็บน้ำส้มควันไม้ การเผามีขั้นตอน ผู้ผลิตได้แนะนำการใช้งานไว้ให้

เรื่องวิทย์ ศรีสุวรรณ เครือข่ายแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา แห่งชิงโคกล่าวเสริมว่า ปกติถ้าจะให้ต้นมะม่วงได้ผลดีต้องบำรุง ซึ่งทั่วไปมีการเร่งฮอร์โมนเพื่อการออกดอก แต่เมื่อเผาถ่านใต้โคนมะม่วง จะเกิดควันส่งผลให้มะม่วงแตกดอกโดยไม่ต้องเร่ง ควันยังช่วยไล่แมลง โดยเฉพาะหนอนผีเสื้อที่มักจะวางไข่กลางคืน

ที่บ้านวัดเลียบประชาชนปลูกต้นมะม่วงถึง 98% คนที่ไม่ปลูก เป็นอาชีพยังมี ปลูกเอาไว้กินเองอย่างน้อย 2-3 ต้น ส่วนใหญ่เป็นมะม่วงพิมเสนมัน

เพราะต่างปลูกมะม่วงกันทุกครั้งเรือนี่เอง สมจิตรเล่าว่าเมื่อเขาเผาถ่านในรูปแบบใหม่ ที่ได้รับการสนับสนุนจากแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา เป็นเตาแบบได้ถ่าน และน้ำส้มควันไม้ สามารถเคลื่อนย้ายเตาเผาไปวางตรงไหนก็ได้ คนในหมู่ 10 ต่างตื่นตื่นมาดู

“เขาชอบถ่านที่ได้จะงาม คือเผาอะไรจะออกมาอย่างนั้นเพียงแต่กลายเป็นถ่าน”

สมจิตรเล่าว่าชาวสวนต้องตัดกิ่งมะม่วงอยู่แล้ว มีศัตรูพืชที่ชาวบ้านเรียกว่าสิ่วเรียนลักษณะหนอนเจาะ เมื่อเป็นสิ่วเรียนต้องตัดกิ่งลงมา เพื่อให้แตกใหม่ หรือเมื่อมะม่วงออกลูกเต็มที่แล้วเกิดอาการที่เรียกว่าไส้แตก จะริดกิ่งให้แตกใหม่เหมือนกัน กิ่งมะม่วงที่ตัดลงมามักปล่อยเป็นขยะ ไม่รู้จะทำอะไร พอโซนคาบสมุทรสทิงพระมาทำเรื่องพลังงาน เลยสนใจเรื่องนี้

“หมายความว่าสามารถใช้ประโยชน์จากไม้เหล่านี้ ขยะก็จะหายไป การเผาถ่านยังกระตุ้นต่อมดอกเมื่อขาวนี้แพร่สะพัต ทำให้ชาวบ้านอยากทำ แต่ต้นทุนค่อนข้างแพง เตาต้นแบบที่ซื้อมาจากพัทลุง ราคา 2,500 บาท อายุการใช้งาน 100 ครั้ง”

การใช้งานในเตาเผาถ่านแบบนี้ สามารถเผาถ่านแต่ละครั้งจะได้ ถ่าน 15-20 กิโลกรัม ต้องคอยสังเกตไฟหน้าเตาไม่ให้ไหม้หมดและรอน น้ำส้มควันไม้ ในระยะ 8 ชั่วโมง จึงเหมาะกับคนที่ทำงานอยู่บริเวณนั้น ชาวบ้านที่มาเห็นอุปกรณ์เผาถ่านดังกล่าว ส่วนมากอยากเอามาอยากใช้กับต้นมะม่วงวางแผนว่าจะทำเอง ในราคา 800 บาท

วิธีของชาวบ้านแถบนี้แต่เดิมนิยมเผาถ่านหลุมขุดหลุมดิน ใส้ไม้ ที่ต้องการเผาจุดไฟแล้วก็ถมกลับ วิธีดังกล่าวไม่ต้องเฝ้าดูหลายชั่วโมง แต่ไม่ได้น้ำส้มควันไม้

“แบบนี้ไม่ต้องใช้กลบ แยกไฟอย่างเดียว มีคำแนะนำ 12 ข้อ ดูซับซ้อน แต่ผมสรุปได้ 2-3 ข้อ คือเผาไล่ความชื้น 2 ชั่วโมง เผาไฟ ได้ตะแกรง 4 ชั่วโมง แล้วดูควัน ถ้าควันหมดก็ปิด”

สมจิตร์บอกว่าการรอนน้ำส้มควันไม้ทำได้เมื่อเผาถ่านไปครบ 2 ชั่วโมง การเผาถ่านในเตาแบบนี้ครั้งหนึ่งได้น้ำส้มควันไม้ 2 ขวดลิโพ (ปริมาตรของขวดยาชูกำลังทั่วไป) แต่เรื่องวิทย์บอกว่าเคยเผาถ่านจาก ไม้ไผ่สดจะได้น้ำส้มควันไม้ 1 ลิตร จึงสรุปว่าอยู่ที่ชนิดขนาดของไม้ และความชื้น อย่างไรก็ตามคุณภาพน้ำส้มควันไม้ที่ได้ย่อมต่างกัน

“น้ำส้มควันไม้ที่รอนมาได้มี 3 ชั้น ยางไม้อยู่ล่าง ชั้นกลางน้ำส้ม ควันไม้ที่ต้องการ ชั้นบนเป็นน้ำ ที่ใช้คือชั้นกลาง ก่อนใช้จึงต้องเอามา ตั้งให้ตกตะกอน 6 เดือนก่อนจะรินมาใช้ ที่แพงเพราะทำยากนี้เอง แต่ใช้ประโยชน์มากหลายสิ่ง เช่น มดปลวก รักษาบาดแผล” เรื่องวิทย์ ซึ่งใช้เตาเผาถ่านในลักษณะเดียวกันที่บ้านกล่าวและว่า

ถ่านที่ได้ให้ความร้อนดี เคยนำไปใช้ในงานบวชถือเป็นการประหยัด โดยเฉพาะหากใช้กับเตาประหยัดที่เรียกว่าซูปเปอร์อั้งโล่จะยิ่งประหยัด อีกหลายเท่าตัว เพราะจะให้ความร้อนจนถ่านมอดหมดเกลี้ยง อย่างไรก็ตามการใช้ถ่าน คนยุคสมัยใจร้อนอาจไม่ชอบ เพราะถ่านจะร้อนช้า ไม่ได้ดังใจ

เรื่องวิทย์เห็นว่าเตาเผาถ่านแบบถัง 200 ลิตร ตอบคำถามให้ ชาวสวนมะม่วงที่ชิงโคได้ สมัยก่อนตัดกิ่งมะม่วงลงมามากเผาทิ้ง จะนำไปเผาถ่านแบบหลุมไม่ค่อยได้ผลเพราะไม้มะม่วงจะไหม้หมด แต่แบบนี้ได้ถ่านดี

นอกจากลดรายจ่ายครัวเรือนซึ่งบ้านที่ใช้ถ่านไม่ต้องซื้อแก๊ส จุดสำคัญคือประโยชน์กับสวนมะม่วง

“ถ้าใช้น้ำส้มควันไม้แทนสารเคมี เราจะได้เรื่องสุขภาพ ถึงแม้จะไม่ใช้น้ำส้มควันไม้ได้ 100% แต่คิดว่าจะค่อยลดสารเคมีลงไปเรื่อยๆ ในกระบวนการ ในแง่ลดต้นทุนเมื่อเกิดความชัดเจนทั้งหมดบ้านคงหันมาใช้กัน เพราะปลุกมะม่วงและผักสวนครัว วัตถุประสงค์ในการเผาก็มีอยู่แล้ว”

สมจิตร, วันเพ็ญ และเรื่องวิทย์ยอมรับว่ากว่ามาทำเรื่องนี้ได้ พวกเขาเห็นปัญหาชาวสวนมะม่วง ได้เรียกร้อง ค้นคว้า ดูงานหลายๆ ที่ ก่อนพบคำตอบเตาเผาถ่าน ที่มีประโยชน์ครบวงจรแบบนี้

“เตานี้สะดวกอีกอย่างในการเคลื่อนย้าย น้ำหนักเบาพกเอาไปเผาตรงไหนก็ได้ แต่ก่อนไม่มาหาเตาแบบนี้เตาไปหาไม้เอาไปที่มีกิ่งไม้เก็บสะดวก เผาได้ทุกฤดู สถานที่ ฝนตกก็เผาในที่ร่มได้” วันเพ็ญกล่าว และว่าตอนนี้อยู่ระหว่างการทดลอง เมื่อพบปัญหาอะไรจะได้บอกต่อไป ส่วนใครอยากเรียนรู้ก็ชวนมาดู

วัดจันทร์

น้ำส้มควันไม้เพื่อผักปลอดสารพิษ

ระนอง ชุนสุวรรณ ผู้นำกลุ่มปลูกป่าสันทรายตำบลวัดจันทร์ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เล่าถึงที่มาการหันมาทำเตาเผาถ่าน ว่าการเริ่มจากปลูกต้นไม้

“พอเห็นภาพว่าปลูกต้นไม้กับสวนป่าต้องใช้ประโยชน์จากการตัดแต่งกิ่ง เราคุยเรื่องการลดต้นทุน เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนำมาสู่การคิดเผาถ่าน จากเวทีคาบสมุทรสทิงพระ และเครือข่ายเกษตรกรของเราเอง แต่ที่แน่ๆ เราต้องการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้”

ระนองบอกว่าการเผาถ่านมาจากการพูดคุยเรื่องเกษตรยั่งยืน การประหยัดต้นทุน ที่ต้องเตรียมตัวเรื่องการพลังงานทดแทน เชื่อมโยงกับกลุ่มปลูกป่าประกอบกับดูงานหลายๆ ที่ ในการทำเตาเผาถ่านมาก่อน

ครั้งหนึ่งตัวเขาเองเคยเป็นผู้ผลิตและจำหน่ายเตาถ่านที่ใช้ในครัวเรือนมาอีกด้วย

วัตถุดิบสำคัญของชาววัดจันทร์คือต้นสนชายทะเลจำนวนราว 1,000 ต้น เนื้อที่ 119 ไร่ ระยะทางริมชายทะเลยาว 2 กิโลเมตร

“ต้นสนเราต้องเอาเลื่อยขึ้นไปตัดแต่งกิ่ง ปล่อยให้สูงมากเกินไปไม่ดีอาจหักโค่นอันตราย”

เตาเผาถ่านแบบระนอง ที่วัดจันทร์ ผลิตเองโดยใช้ถังน้ำมัน 200 ลิตร มawangนอนลงบนกองทราย ปล่อยให้ไฟจากดินราวครึ่งปากถังด้านหนึ่งเจาะเป็นหน้าเตาช่องสำหรับจุดไฟเผาถ่าน กว้าง 20x20 เซนติเมตร จากเตาต่อท่อซิเมนต์ระบายควัน นำไม้ไผ่ที่แทงทะลุปล้องมารับควันเพื่อรองรับน้ำส้มควันไม้อีกทอดหนึ่ง

“มาทำแบบง่ายๆ เรียนรู้กันเอง” ระนองเล่า

ต้นทุนซื้อถังขนาด 200 ลิตรราคา 250 จ้างช่าง 50 บาทเพื่อตัดรูปแบบที่ต้องการ ใช้ท่อซิเมนต์ขนาด 6 นิ้วราคา 200 กว่าบาทมาเป็นช่องระบายควันท่อแบบนี้ตัด 2 ท่อน ไม้ไผ่หามาเอง สรุปรวมต้นทุนไม่เกิน 1,000 บาทต่อชุด

“การวางถังต้องฝังให้ลาดเอียงเล็กน้อยไปด้านหลัง ตรงข้ามกับช่องหน้าเตาที่จะเผาให้ความร้อนเพื่อรีดน้ำ น้ำส้มควันไม้ขึ้นมากับควันไฟจากท่อระบายควัน ผ่านเข้าท่อไม้ไผ่แทงทะลุปล้องขนาด 3 เมตรที่พาดบนท่อซิเมนต์”

บนลำไม้ไผ่ มีการบากใส่ช่องสำหรับเป็นรางให้น้ำส้มไหลลงสู่ภาชนะที่รองรับ

นอกจากเตา 200 ลิตร ระนองยังทำเตาใหญ่จากแผ่นเหล็กเก่าๆ ขนาดกว้าง 1.20 เมตร ใหญ่กว่าถัง 200 ลิตร 10 เท่า แต่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการ เพราะเป็นแบบที่ต้องใช้เวลาถึง 2 วัน 2 คืนในการเผาแต่ละครั้ง และกำลังมีปัญหาารอดต่อของเตารั่ว กรณีฝังลงในดินทรายชายทะเลแห่งนี้

“เตา 200 ลิตรได้ถ่านประมาณ 15-20 กิโลขึ้นอยู่กับหลายอย่างทั้งการเตรียมไม้ ตอนเผาที่มีส่วนประกอบเรื่องลม ถ้าลมแรงเกิน

ทำให้ถ่านมอดเร็ว เตาแบบผสมนี้ ผสมออกแบบมาให้ลมเข้ากับทางระบาย ออกต้องสัมพันธ์”

ขั้นตอนการเผาถ่านหลังจากเอาไม้ที่จะเผาลงเตาแล้ว ใช้เชื้อเผาไม้ ฟืนเล็กๆ ตั้งหน้าเตาเริ่มก่อไฟในช่องเตาโล่อากาศ ซึ่งพบว่าไม่จำเป็นต้องใช้เชื้อไฟมาก แต่ให้มีไฟติดอยู่เรื่อยๆ รอพอดควันขึ้นตามช่อง ระบายควันดีแล้วให้ใช้อิฐ วางปิดหน้าเตาราว 3 ใน 4

“ถ้าเปิดหน้าเตามากลมพัดเข้าแรงอาจไหม้ถ่าน เราต้องสังเกต การติดของไฟ ถ้ามอส่งไม่ดีดับได้ต้องใส่เชื้อใหม่ ถ้ามอส่งดีติดพอด ควันดำไม่มีปัญหาแล้ว จังหวะเริ่มสุก ควันจะขาว ไสบาง จะมีน้ำยาง ไม้ออกมา”

ระยะเวลาการเผาถ่านด้วยเตาลักษณะนี้ นับตั้งแต่ต้นจนจบ ใช้เวลาราว 8-10 ชั่วโมงหลังครบ 8 ชั่วโมงต้องปิดหมุด ทุกทางระบาย รุ่งเช้าอีกวันจึงเอาถ่านมาใช้ได้

ระนองบอกว่า ต้องดูแลมากเป็นพิเศษใน 2 ชั่วโมงแรก น้ำส้ม
ควันไม้จะได้ในตอนที่ควันทำเริ่มขาวประมาณชั่วโมงที่ 4 ข้อสังเกต
เกี่ยวกับน้ำส้มควันไม้ ถ้าเกิดควันทำแสดงว่าไม้ยังเปียกมากจะออก
น้ำส้มควันไม้มากก็จริง แต่ต้องทิ้งไว้ให้ตกตะกอนนานจึงนำมาใช้ เพราะ
มีน้ำเป็นส่วนประกอบมากเกินไป ช่วงได้ผลดีมีคุณภาพคือหลังจาก
เริ่มเผา 4 ชั่วโมงขึ้นไป ขึ้นอยู่กับการสังเกตอย่างชำนาญ

“การรอน้ำส้มควันไม้จากเตา 200 ลิตรขึ้นอยู่กับที่เราเตรียมไม้
แห้งได้น้อย หากไม้สดไฟติดช้าและได้น้ำส้มควันไม้แบบไม่เข้มข้น ดี
ที่สุดคือไม้หมาดๆ ซึ่งอยู่ที่ขนาดอีกถ้าไม้เล็ก ตัดแล้วผึ่งไว้ 1-2 วัน แต่
ถ้าไม้ขนาดเท่าหน้าแข้งอาจทิ้งไว้สัก 10 วัน”

หลังจากได้น้ำส้มควันไม้มาแล้ว จะบรรจุขวดวางทิ้งไว้ 1-2 เดือน
ให้ตกตะกอน เพื่อแยกส่วนน้ำส้มควันไม้มาใช้การใช้งานนำมาผสมน้ำ
อัตราส่วน 1 ต่อ 200

“ทั่วไปใช้ขนาดครึ่งขวดลิโพต่อน้ำ 10 ลิตร แต่การใช้ต้องคำนึง
ถึงพีชว่าแข็งแรงหรือไม่ ประเภทใบอ่อนๆ อาจไม่ไหวต้องปรับไปตาม
ชนิดของพีชที่จะนำไปใช้และเครื่องมือด้วย อยางใครมีเครื่องฉีดพ่น
จะใช้ได้พื้นที่มากกว่า”

ชาววัดจันทร์ต้องการน้ำส้มควันไม้มากกว่าถ่าน เพราะพวกเขา
ส่วนใหญ่ปลูกผักปลอดสารพิษ การเผาถ่านได้น้ำส้มควันไม้มาใช้ในการ
ไล่แมลง

ก่อนหน้านี้ ชาวบ้านกำจัดศัตรูพืชแบบไล่แมลงแต่ไม่ได้ฆ่าแมลง
โดยใช้น้ำหมักชีวภาพจากพีชรสขม กลิ่นเหม็น พอได้น้ำส้มควันไม้ใช้
ทั้งสองส่วน เพราะเห็นว่าน้ำหมักอย่างเดียวไม่ได้ผลแล้ว แมลงมีการ
ดื้อกลิ่น กลิ่นน้ำส้มควันไม้ทำให้แมลงกลัวและหนี แต่ระยะหนึ่งอาจ
ดื้อกลิ่นอีก จำเป็นต้องใช้สลับกันไป

นอกจากใช้ไล่แมลงในพีช น้ำส้มควันไม้สามารถใช้ไล่ยุงโดย
ชุบสำลี หรือใส่จานวางไว้บริเวณที่คนนั่ง ยุงจะกลัวกลิ่น นอกจากนั้น
ใช้แก้แผลเชื้อรา

“ที่นี่ไม่ใช่เคมีอยู่แล้ว น้ำส้มควันไม้เป็นส่วนหนึ่งที่สร้างความสมดุลให้นก สัตว์อะไรอยู่ได้ มูลค่าต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่ไม่ใช้สารเคมีมากกว่านั้น”

“พอทำแล้วมีคนสนใจ ที่จริงมีอยู่ 2-3 เต้าที่วัดจันทร์ แต่ที่ได้ผลคือที่จุดสาริต ที่ทำการของกลุ่มปลูกป่าชายหาด ที่นี่สมาชิกมาทำได้ไม่ต้องลงทุนเพิ่ม ทุกคนเป็นเจ้าของ ใครมาเผาก็ได้ อย่างมีเวลาว่างรวมกัน 4-5 คน ตัดแต่งกิ่งไม้มาเผา หรือเผาระหว่างประชุมกลุ่ม”

กลุ่มคนที่มาทำร่วมกันประจำมี 4 คนที่เอาไปใช้ และส่วนหนึ่งมีรายได้จากการขายถ่านด้วย แต่ขายให้เฉพาะในกลุ่มปลูกป่าชายหาดเท่านั้น เงินปันผลส่วนหนึ่งกันไว้สำหรับกิจกรรมของเด็ก ที่มาปลูกป่าส่วนมาซื้ออาหารว่างเลี้ยงเด็กทุกวันเสาร์

ระนองบอกว่าในชุมชนวัดจันทร์คนใช้ถ่านยังน้อย คนที่ใช้มากที่สุดเป็นคนอาชีพทำกับข้าวขาย คนพวกนี้จะเห็นชัดว่าสิ้นเปลืองแก๊สเป็นอย่างไร สามารถเปรียบเทียบได้ว่า ในงานที่ทำเท่ากัน ใช้ถ่าน 10 บาทแต่ถ้าใช้แก๊สจะตกอยู่ที่ 15 บาท

จากการเผาถ่านที่จุดสาริตมาตลอดหนึ่งปี เดือนละ 1-2 ครั้ง ระนองสรุปว่าเต้า 200 ลิตรเหมาะสมที่สุดแล้ว เพราะใช้เวลาวันเดียวอย่างไรก็ตามในเวลาดังกล่าวต้องทำงานอื่นมาทำ รดต้นไม้ ปลูกต้นไม้ สำหรับคนทั่วไปการเผาถ่านแบบนี้ต้องสอดคล้องกับงาน เช่นว่ามีสวนก็ต้องการทำในสวน อยู่บริเวณที่ดูแลได้ หรือทำข้างบ้าน

ปัญหาการใช้งานเต้าแบบระนอง คือหลังจากใช้งานแล้วจะเกิดเขม่า ซี้ถ้าผสมยางไม้ดูดตันเกาะท่อ ส่วนที่จะขึ้นมาจากถังดูดทางระบายควัน ทำให้การเผาไหม้ไม่ดี ถ่านไม่สุกต้องทำความสะอาดหลังผ่านการใช้งานแต่ละครั้ง

ผลพลอยได้อย่างหนึ่งจากการเผาถ่านคือ ซี้ถ้า สามารถนำมาเป็นปุ๋ย โดยพืชที่ได้ผลดีจากปุ๋ยแบบนี้คือ ตะไคร้

ระนองกล่าวว่า พอมาปลูกป่าต้องใช้ประโยชน์จากป่า คิดว่าจะใช้เต้าเผาถ่านกระตุ้นให้คนปลูกป่าได้เหมือนกัน เพราะป่าจะเกิดขึ้นได้ต้องบอกว่าเต้าเผาถ่านที่เราจะใช้กันจริงในชุมชน ไม้ที่มีไม้พ้อต้องช่วย

กันปลูกเพิ่ม เพื่อสามารถตัดแต่งกิ่งมาเผาถ่าน ไม่ใช่ปลูกแล้วตัดมาเผาถ่าน แต่ตัดแต่งกิ่งมาเผาถ่าน จะเห็นค่าของการปลูกป่ามากขึ้น ต้องเพิ่มปริมาณการปลูก แต่ถ้าทุกคนเผาถ่านไม้ไม่พอ และทำลายป่าด้วยซ้ำ

หลักสำคัญอยู่ที่การนำไม้มาเผาถ่านต้องมาจากการตัดแต่งกิ่งไม้ไซโค่นไม้มาเผาถ่าน “เราบอกว่าการปลูกป่า ต้องปลูกทุกครัวเรือน ต้องปลูกใช้สอยอย่างน้อย 10 ต้น ต้องมีในครัวเรือน ตามหัวไร่ปลายนา หัวสวน หากที่ให้ต้นไม้อยู่”

ทุกวันนี้ระนองกำลังทำธนาคารต้นไม้วัดจันทร์มีสมาชิกที่ปลูกแล้ว 35 ครัวเรือน บนหลักการข้างต้น คือเผาถ่านโดยไม่ทำลายป่า เมื่อมีป่าชุมชน 100 ไร่ก็น่าจะพอใช้สำหรับชุมชนแห่งนี้

กระแสดินธุ์

กระแสด่านสู่พิษเศรษฐกิจ

พวงวรรณ ศรีสุวรรณ บ้านอยู่หน้าโรงพยาบาลกระแสดินธุ์ ผู้ดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และรับเป็นจุดสาธิตเผาถ่านแบบถัง 200 ลิตร แห่งอำเภอกระแสดินธุ์ เล่าว่า ไม่เคยเผาถ่านมาก่อน การมาทำเรื่องนี้ทำให้ตัวเองได้เรียนรู้อะไรใหม่ๆ โดยเฉพาะเตาเผาถ่านสำเร็จรูป 200 ลิตร ต้องมีเทคนิคในการคัดขนาดของไม้ก่อนเรียงลงถัง และการจัดระเบียบของไม้ อาศัยการทดลองทำหลายครั้ง

“คาดหวังว่าจะทุนรายจ่ายได้ถ่านมาแทนแก๊สก็ได้ใช้จริง พอดีซื้อเตาประหยัดพลังงานมาใช้ประกอบด้วย ได้ไฟดี ไม่เปลืองถ่านใช้หม้อได้หลายขนาดประหยัดไปได้มาก”

พวงวรรณเล่าว่า หลังเผาถ่านไม้ได้ใช้แก๊สอีกเลย จากปกติใช้แก๊สถังละ 2-3 เดือน สำหรับครอบครัวอยู่กันสองคนสามีภรรยา ลูกๆไปเรียนหนังสือ

“ชอบใช้ถ่านเพราะได้บรรยากาศอีกแบบ ยกวางตรงไหนก็ได้ การปรุงอาหารไม่มีปัญหาเหมือนแก๊สเพราะร้อนไม่มาก ไม่ต้องเผ่า

เหมือนเตาแก๊สในครัวทำกับข้าววางไว้บนเตาแล้วไปทำอย่างอื่นไปพลาง เช่นรดน้ำต้นไม้ ยิ่งการปรุงอาหารไม่รีบอย่าง ต้ม ตุ่น กระจกหุ้ม ยิ่งดี นอกจากนั้นการปรุงอาหารด้วยถ่านจะได้กลิ่นหอม”

เตาเผาถ่านแบบถัง 200 ลิตร พวงวรรณได้ถ่านครั้งละ 1 กระสอบปุย ซึ่งราคาขายในท้องตลาด 100 บาท 1 กระสอบ ใช้ได้นาน 15-20 วัน เผาถ่านเตาหนึ่งได้น้ำส้มควันไม้ราว 1 ลิตร ใช้ผสมน้ำ ใส่กระบอกฉีดไล่แมลง และรดมด ที่ตอมไต้เข้าบ้าน แต่แมลงไม่ได้ตายให้เห็นปืบบีบเหมือนใช้สารเคมี

วัสดุที่เผาใช้เศษไม้ พวงวรรณว่าถ้าต้องการน้ำส้มควันไม้ ต้องเอาไม้สด ส่วนมากหาเศษไม้ที่เขาไม่เอาแล้ว เจ้าของอาจมองว่า ปล่อยไ่วรก หรือตัดกิ่งไม้ตามป่ากร้าง อย่างไม้กระถินณรงค์ ม่าว เสม็ด หลายชนิดที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่มีประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ปัญหาเตาแบบนี้อยู่ที่การเผาเพราะต้องเผามากกว่าครึ่งวันทิ้งไม่ได้ ต้องเวียนดูไฟอยู่เรื่อย ชาวบ้านมาดูเตาที่บ้านพวงวรรณในฐานะเป็น ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงมักมีความเห็นว่า ราคาแพง การเผายุ่งยาก ต้องขยันหาวัสดุดี เห็นว่าภูมิปัญญาชาวบ้านแบบเดิมดีกว่าอีกอย่าง คนแถวนี้ต้องการถ่านเพียงอย่างเดียว

คนแถวกระแสดินรุ้งแต่เดิมมักเผาถ่านแบบชุดหลุมใส่แกลบ ทำกันเกือบทุกบ้าน วิถีแบบนี้หายไปบ้าง แต่ภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง พวงวรรณบอกว่าคนจำนวนมากหันกลับมาใช้ถ่านแทนแก๊ส

“เขาจะใช้ลูกโหนด เผาทั้งลูก ขนข้างนอกจะกรอบออกเอง เมื่อสุกหรือคนมีเวลาจะชูดขนออก เก็บใส่กระสอบไว้ใช้ ถ่านลูกโหนด ไฟจะแรงดี”

ละแวกบ้านพวงวรรณ หาลูกตาลโตนดค่อนข้างยาก คนที่ต้องการเผาถ่านจึงไปหาไม้จากป่าเสม็ดในพรุมาใช้ มีคนเผาถ่านขายเป็นอาชีพ ทุกวันนี้ป่าหลายแห่งในพื้นที่กำลังปรับที่เพื่อปลูกปาล์มต้องชูดป่ากร้าง ไม้ที่ชูดขึ้นมาเอามาเผาทั้งเป็นขยะเป็นวัสดุดีอีกอย่างน่าจับตา

ผลผลิตจากการเผาถ่าน นอกจากน้ำส้มควันไม้ ยังมีขี้เถ้า พวงวรรณนำไปเทใส่โคนไม้ไผ่เร่งให้ออกหน่อเร็ว

“ปัญหาของเตาอย่างเดียวสำหรับฉัน ถ้าไม่อยู่บ้านทำไม่ได้ ต้องเผาเหมือนเคียวตาลเลย (หัวเราะ) ต้องเข้าหน้าเตา เดินเวียนอยู่อย่างนั้น เดินหลายรอบกวาดขยะ เข้าบ้าน ซักผ้า แต่แต่ละครั้งต้องทุ้งไฟทีหนึ่ง วันนั้นไม่ได้นั่งได้นอน ออกกำลังกายตลอด”

หากเป็นเตาถ่านแบบหลุมที่ทำกันมา ไม่ต้องเผาคู แต่ปัญหาอย่างหนึ่งคือแกลบที่นำมาใช้ หายาก และต้องซื้อ

“แกลบหายาก เป็นของมีราคา แต่ก่อนแกลบมาก ไปเอาที่โรงสีได้เลย ทุกวันนี้จะไล่สอบขาย 3-5 บาท แต่ถ้าเราเอาข้าวไปสีกับเขา อาจไม่ต้องจ่าย สรุปว่าเตาแบบเดิมขัดสนเรื่องแกลบ”

อัญญา บุษบงค์ เครือข่ายแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา เล่าว่าการประชุมโซนคาบสมุทรมองความสำคัญเรื่องการลดรายจ่ายในช่วงน้ำมันขึ้นมาก ว่าทำอย่างไรซึ่งแนวคิดการลงทุนแก้สุขภาพ ต้นทุน 5,000-6,000 บาท ค่อนข้างสูงเมื่อเห็นว่าในหมู่ 3 ตำบลเชิงแสมีการเผาถ่านเป็นอาชีพอยู่แล้ว 5-6 เจ้า เมื่อตนเองเห็นเตาที่เผาถ่านได้น้ำส้มควันไม้ด้วย สนใจเลยเสนอโครงการ

“น้ำส้มควันไม้เป็นผลพลอยได้ ลดรายจ่ายที่จะไปซื้อสารเคมีมากำจัดศัตรูพืช”

คนที่นี้ใช้ถ่านมาก เพราะคนใช้แก้ต้องมีรถมอเตอร์ไซด์ไปบรรทุกกลับมาบ้านเอง จากความยุ่งยากดังกล่าวคนแก่ที่อยู่บ้านเลยช่วยลูกหลานโดยการใช้เวลาว่างเผาถ่านเพื่อหุงข้าวให้ลูกหลานที่ไปทำงานโรงงานกลับมาตอนเย็น นอกจากใช้เอง เหลือใส่กระสอบไว้ คนที่อยากใช้จะตามไปซื้อถึงบ้าน

ถนนสายเผาถ่านอยู่ข้างป่าเสม็ด ใช้เปิดมหรรมพลังงานทดแทนเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม ที่ผ่านมามีงานรวมพลคนรักสุขภาพ ซึ่งเป็น การเปิดตัวเตาเผาถ่านแบบได้น้ำส้มควันไม้ด้วย

“ชาวบ้านเขาทดลองอยู่ ยังไม่รู้ว่าสรรพคุณน้ำส้มควันไม้เป็นอย่างไร ฉีดครั้งเดียวไม่ได้ผลเท่าสารเคมี เขายังติดตรงนั้น เราจะบอกว่าย่อยเป็นค่อยไป ถ้าได้ผลเร็วเกินคาดอย่างสารเคมีน่าจะไม่ดีกับคนด้วย เรื่องนี้ต้องรอพิสูจน์ให้ชาวบ้านรู้จักจริง และบอกต่อกันไปเรื่อย”

อัษฎาเล่าว่าเมื่อตนเองหันมาเผาถ่าน ไม่ต้องใช้แก๊สอีกเลย

“ถ่าน 100 บาทได้เดือน แต่แก๊สต้องจ่าย 300 บาท นั่นเห็นว่า
ลดลงแล้ว ถ้าทุกบ้านลดเดือนละ 200 บาท ถือว่าไปถูกทางตามหลัก
เศรษฐกิจพอเพียง เหมือนบ้านคุณพวงวรรณนี้ เลี้ยง กบ เป็ด หมู ปลา”

เขามองว่าถึงที่สุดเศรษฐกิจพอเพียงต้องพูดภาพรวมทั้งระบบ
แค่หันมาใช้ถ่านอย่างเดียวอาจไม่เห็นความเปลี่ยนแปลง

ม่วงงาม

ภูมิปัญญาเตาฝังดินจากบรรพบุรุษ

รัฐจวน แก้วจินดา ประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์ม่วงงามอำเภอ
สิงหนคร ผู้ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง เล่าว่าได้รับการ
สนับสนุนให้เครื่องทำถ่านอัดแท่ง

“ยุ่งงๆ เพราะชาวบ้านที่นี่เผาถ่านได้คุณภาพดี ไม่แตกผง
ไม่จำเป็นมาเสียเวลาอัดแท่ง เครื่องอัดแท่งจึงน่าจะเหมาะกับถ่านผง
จากเปลือกผลไม้ เอามาใช้โดยตรงไม่ได้”

ชาวม่วงงามเผาถ่านแบบหลุมใช้แกลบมานาน แต่รัฐจวนมีวิธี
พิเศษไม่เหมือนใคร เทคนิคจากรุ่นพ่อซึ่งเป็นชาวมุขมพร

เริ่มจากขุดหลุมดิน ขนาดใดก็ได้ตามความต้องการ ส่วนมากเผา
หลุมถ่านแบบใช้แกลบ แต่วิธีการขั้นตอนเผาต่างไปตั้งแต่การวางไม้
ที่ต้องการเผาถ่านในหลุม ต้องมีลักษณะของการวางไม้หมอนเอาไว้
ล่างสุด เรียงไม้แบบซัดกันปล่อยให้มีช่องว่างตามขนาดของหลุม
พอเต็มแล้วจุดไฟจากข้างล่าง หลังจากนั้นเอาเศษหญ้า เศษใบไม้ทับ
ลงบนกองฟืน รองจนไฟลุกจนทั่วตลอดกองไม้ แล้วเอาไม้ไผ่ที่แทง
ทะลุปล้องแล้วเสียบลงไปจนถึงก้นหลุมแล้วเอาดินกลบหลุมทั้งหมด

“ไฟไม้ดับ เพราะมีท่อไม้ไผ่ช่วยให้อากาศอยู่ ถ้ากลัวไฟดับอาจ
ใช้ขยะเติมลงไปก่อนใช้ดินกลบให้มากหน่อย ดูที่ปลายท่อไม้ไผ่ถ้า
ควันขาวมุ่นแสดงไม้ดับอยู่ แต่ถ้าควันเริ่มเขียวจนจางหาย ควันเหยียบ
ลงบนเตาได้แล้ว คือถ่านมันสุก” รัฐจวนเล่า

ถ่านสุกแล้วยังไม่ต้องการนำถ่านมาใช้ต่อนั้นให้ตั้งท่อไม้ไผ่ออก เอาดินถมทุกส่วนให้มิด ฝังไว้ 3 วัน ไฟจะดับสนิท หรือถ้าต้องการ ใช้เลย คือคืบมาจุ่มน้ำให้ไฟดับแบบวิธีเตาหลุมทั่วไป

การเผาถ่านหลุมแบบชาวบ้าน ไม่สามารถเก็บน้ำส้มควันไม้ แบบที่รัฐจวนทำยังเอาน้ำส้มควันไม้ไม่ได้ขณะนี้ แต่เป็นเรื่องทำหาย ที่รัฐจวนหาคำตอบอยู่ แม้จะมีท่อไม้ไผ่ส่งควันออกจากหลุมคล้ายกับ กลุ่มวัดจันทร์ แต่วิธีนี้ไม่ได้รับควันโดยตรงจากการเผาไหม้ของไม้

ชาวบ้านที่ม่วงงามสนใจเรื่องนี้เพราะเมื่อป่าจวนเผาถ่านมักมีคน มาดูด้วยความสนใจ แต่ส่วนใหญ่ยังทำแบบรัฐจวนไม่เป็น ยังนิยมแบบ หลุมใช้แกลบ

“ป่าก็พยายามแนะนำอยู่นะ” เพื่อขับเคลื่อนเรื่องนี้รัฐจวนชวน ชาวบ้านที่ทำนาอินทรีพร้อมกัน 12 ครัวเรือน มาเผาถ่านใช้กัน

“ถ้าพูดสมัยก่อน ชาวบ้านส่วนมากง่ายๆ หยิบไม้มาดันเท่าไหนก็ ไล่ได้ เป็นพืนอยากก่อไฟ ก็หยิบไม้พืนมาก่อไฟ ก็ได้แล้วง่าย”

ทุกวันนี้รัฐจวนไม่ใช้แกลบ หันมาใช้ถ่านกับไม้พืน

การหุงข้าวใช้หม้อไฟฟ้า ถ้าอยู่ในสวนใช้พืนหุงกับกระทะได้ข้าว ดังกลิ่นหอม เป็นที่ถูกลูกใจของคุณ

“ลูกเคยทำงานโรงแรมห้าดาวชวนเขากลับมา เขาก็ยินดีที่ได้ กลับมาใช้ชีวิตแบบพอเพียง คนเล็กกลับมา 5 ปี ประดิษฐ์เครื่องไถนา ใช้เองได้แบบไม่ต้องเดิน อีกคนเพิ่งกลับมาเมษายนที่ผ่านมา เขาบอกว่าที่พัทยากล้วยหิวละ 30 บาทที่นี้แทบไม่ต้องซื้อ”

รัฐจวนสอนลูกก่อไฟ ตอนแรกทำไม่ได้ แต่ตอนหลังทำได้ ปรุงอาหารสุก

“วัดอุทัยเชื้อเพลิง ป่าปลูกไม้ใช้สอยไว้มากหลายขนาด การตัด แต่งกิ่งไม้เมื่อก่อนเผาทั้งอย่างไม่ม่วง ท้อน ตอนหลังมาใช้ทำเชื้อเพลิง ลูกไหนดที่เรียกลูกไหนดว้อ (สุก) เอามาเผาถ่าน”

ถ่านจากกะลาลูกตาลโตนด ของป่าจวนได้รับความสนใจมากจน ร้านใกล้เคียงริมชายทะเลม่วงงามเป็นลูกค้าประจำ มารับซื้อถ่านสัปดาห์ ละ 15 กิโลกรัม

“เขาบอกว่าถ่านอื่นไม่เอาเพราะร้อนไม่จัด ถ่านลูกโหนดร้อนจัด สม่่าเสมอ ไม่เป็นขี้เถ้า”

รัฐจวนเล่าว่าคนสนใจเรื่องแบบนี้ต้องใจรัก ตั้งใจทำ จึงจะทำให้ได้ การได้รับการอุดหนุนงบประมาณจากแผนสุขภาพจังหวัด แม้เงินไม่มาก แต่กระตุ้นให้คนมีจิตสำนึกตระหนักว่าไบตาลสักไบก็มีประโยชน์ เอามาทำเชื้อเพลิงหุงข้าวสุก

ทุกวันนี้ กลุ่มคนใช้ถ่านในตำบลม่วงงามที่ชัดเจนคือกลุ่มเกษตร อินทรีย์ม่วงงาม การเผาแบบเดิมแม้ไม่ได้น้ำส้มควันไม้แต่จะได้แคลบดำ นำไปผสมกับขี้วัว รำ คลุกเคล้า ราดน้ำหมักกลายเป็นปุ๋ยอย่างดี เหมาะกับรองกันหลุมในการปลูกแตงโม

“บ้านหนังอารี บ้านป่ายอม บ้านป่านี้ บ้านป่าเชื่อง น่องดี น่องน้อย และหลายคน รวม 12 ครัวเรือน ในหมู่ 8 ตำบลม่วงงาม ที่ทำเรื่องนี้ เพราะเราคิดให้ฟังว่า เศรษฐกิจแบบนี้เศษสิ่งเหลือใช้ มีมากในโซนนี้ ถูคูคลื่นไม้มากถูกซัดมาติดชายฝั่ง ไม่รู้จะเอาไปไหน เราเอามาทำประโยชน์ เราเก็บมาทำให้ชาวบ้านดู เขาว่าดีเหมือนกัน”

รัฐจวนเล่าว่า มีคนถามว่าถ้าใช้พลังงานทดแทนกัน จะเอาไม้มาจากไหน เธอว่าในชุมชนไม่ลำบาก เพราะต้นโตนดมีประโยชน์ในการ นำมาใช้หมด ไม่ว่าจะทางไหน (ส่วนไบทั้งหมด) ลูกโหนด งวงโหนด ระยะหลังเศรษฐกิจไม่ดี คนเริ่มมองวัตุดิบในชุมชน อย่างเป็นเรื่อง เป็นราว

แนวโน้มการใช้ถ่านและฟืนของชาวบ้านมีมากขึ้นแม้ว่าอาจไม่ สอดคล้องกับคนปัจจุบันเพราะทำให้บ้านเรือนติดเขม่าดำ บ้านปัจจุบัน ก็ไม่มีครัวแบบ “แม่ไฟ” แบบคนอดีต คนที่ใช้ถ่านและฟืนมักย้ายเตา ที่ใช้ถ่านและฟืนมาปรุงอาหารนอกครัว

“คนจะหันมาทางนี้ เพราะสู้เศรษฐกิจไม่ไหว ยกตัวอย่างป่ายอม แยกปลูกข้าวโพด ต้องต้มข้าวโพดขายครึ่งละ 3 กระทะ ซึ่งแก๊สไปเลย หนึ่งถัง แต่ป่าจวนต้มลูกกระจับใช้ไม้ฟืนไม่ต้องเสีย ที่บ้านคนเยอะ หากใช้แก๊สจะมากกว่าถังต่อเดือน คิดว่าต้องเสียมากกว่า 500 บาท

ถือว่าประหยัดไปได้ส่วนนี้ อย่างไรก็ตามก็ต้องมองภาพรวมเรื่องวิถีเศรษฐกิจพอเพียงทุกด้าน การประหยัดพลังหรือหันมาเผาถ่านอย่างเดียวไม่ใช่คำตอบ”

“อย่างคนในชุมชน แต่ก่อนคิดข้าวพื้นบ้านปลูกทำไม แข็งไม่ร่อนไปหาเงินตรงอื่นมาซื้อข้าวดีกว่า จนมีอยู่วันหนึ่งน้องเหม้มบอกว่าครอบครัว 6 คน ซื้อข้าวสารมา 100 บาทได้นิดเดียว ไม่พอ ลำบากจึงบอกมาให้คิดใหม่ทำนาสัก 1 ไร่ ทำเหมือนเลี้ยงลูก ทำนา 1 ไร่ ทำให้ดีได้ 120 ถัง ถ้าทำดี เขาว่าทำข้าวอะไรบอกว่าข้าวพื้นบ้านไม่มีศัตรูพืช ตอนหลังมาคิดหาทำให้ มีคนทำ 3 หมู่บ้าน รมรงค์คนมาทำนา ใช้นุ้ยอินทรีย์ พอได้ข้าวแล้ว ก็ว่าดีได้ข้าวแล้วมีเงินอยู่ 500 ไม่ต้องเครียดว่าต้องไปซื้อข้าวสาร 200 กว่าบาท เหลือ 200 กว่าบาทเป็นค่ากับข้าว ถ้าไม่ซื้อข้าวสารก็ได้เงินเหลือเอาไว้ซื้อกับหากประหยัดจะอยู่ได้ 5 วัน”

รำแดง

ยกถ่านลูกโหนดขึ้นชั้น OTOP

อุดม ทักขระ นายกองดีการบริหารส่วนตำบล (อบต.) รำแดง อ.สิงหนคร เล่าว่าเมื่อ 29 กรกฎาคม 2552 ที่ผ่านมาได้จัดโครงการเปิดบ้านนำอยู่สู่ตำบลสุขภาวะครั้งที่ 1

“กิจกรรมในวันนั้นมีคนร่วมราว 280 คน เราได้เปิดตัวชุดเตาเผาถ่านน้ำส้มควันไม้ (ถัง 200 ลิตร แบบเดียวกับชิงโค) เป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมจากชาวบ้านมากที่สุด ส่วนมากตื่นเต็นที่เห็นการเก็บน้ำส้มควันไม้ ซึ่งชาวบ้านที่นี่ไม่รู้จักมาก่อน เมื่อรู้ว่าจะมีประโยชน์อย่างไร เช่น ฆ่าแมลง ก็สนใจกันมาก เป็นที่ตื่นเต็นกันว่าเป็นของใหม่ เพราะการเผาถ่านหลุมที่ทำกันมาจะไม่มีส่วนนี้”

อุดมเล่าว่าหลังได้รับการสนับสนุนเตาเผาถ่าน 2 ชุด จากแผนสุขภาพจังหวัดสงขลาได้มอบให้กับชาวบ้านนำไปใช้งานและสาธิตสำรวจและเลือกจากบ้านที่มีคนใช้ถ่านอยู่ก่อนแล้ว ทาง อบต.ยังได้สนับสนุนงบประมาณเพิ่มอีก 1 ชุดเพื่อดำเนินการ

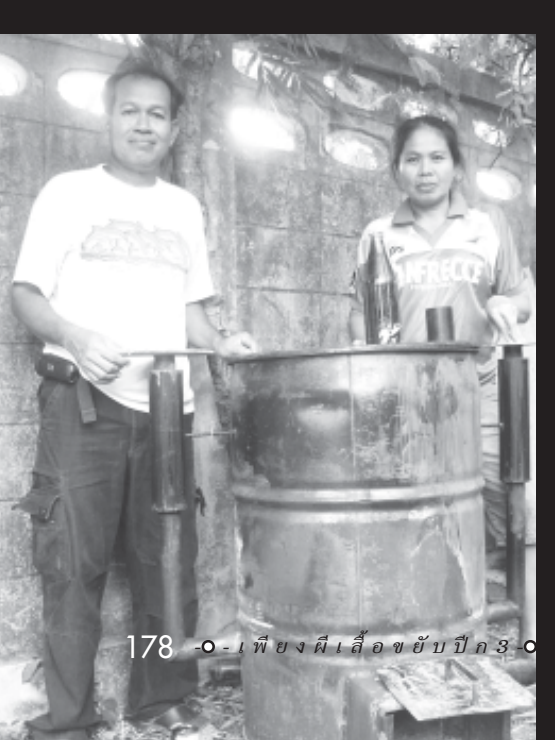
“คนสนใจมาก เพราะเป็นแนวเศรษฐกิจพอเพียง ตรงกับวิถีของ
คนไร่แดง”

วัสดุในท้องถิ่นที่สามารถเอามาเผาถ่านสำคัญคือกะลาของลูก
ตาลโตนดลูก ซึ่งแต่เดิมชาวบ้าน บางส่วนได้ส่งขายให้พ่อค้าจากเพชรบุรี
ราคาจำหน่ายเฉลี่ยดละ 12 สตางค์เท่านั้น แต่ถ้านำมาเผาถ่านจะมี
มูลค่าเป็นเฉลี่ยดละ 50 สตางค์ นับเป็นการเพิ่มค่าของวัสดุในท้องถิ่น

อุดมเล่าว่าถ่านจากกะลาลูกตาลโตนดให้ไฟแรงกว่าอย่างอื่น
จึงมีความคิดผลักดันผ่านนโยบายของ อบต. ส่งเสริมเป็นถ่านอัดแท่ง
เป็นสินค้า OTOP อีกอย่างหนึ่งของตำบล นอกจากนี้ส้มน้ำส่ายชูหมัก
จากตาลโตนดจากรไร่แดง ซึ่งเป็นสินค้าระดับ 5 ดาวของจังหวัดสงขลา
ไปแล้วอย่างหนึ่ง

“มีถ่านอัดแท่งอีกสักอย่าง อาจเป็นอันดับ 2 รองจากน้ำส้มน้ำส่ายชู
จะทำให้ท้องถิ่นได้รับความสนใจมากขึ้น” อุดมกล่าวและว่า การส่งเสริม

เรื่องนี้ผลเบื้องต้นที่สุด
คือสามารถลดค่าใช้จ่าย
ซึ่งกำลังตาม จะมีการลง
ไปเก็บข้อมูลโดยละเอียด
ว่าสามารถลดรายจ่าย
เพิ่มรายได้เป็นจำนวน
เท่าไร

นอกจากลูกตาลโตนดแล้ว ในท้องถิ่นมีเศษไม้หาได้ทั่วไปมาก เพียงพอจะมาเผาถ่าน และ อบต. ยังมีกรรมรณรงค์การปลูกไม้โตเร็ว สามารถนำมาเผาถ่าน และมีไม้ใช้สอยเพื่อการนี้มากพอ

การขับเคลื่อนผ่านนโยบาย อบต.รำแดง อุดมเล่าว่าวางเป้าหมายให้มีการใช้เตาถ่าน สำหรับผู้ที่เผาถ่านแบบหลุมอยู่แล้วให้มีเตาเผาถ่านแบบเก็บน้ำส้มควันไม้แพร่หลาย โดยเฉพาะครัวเรือนที่ต้องการจริงๆ

จากการสำรวจในตำบลรำแดง พบว่ามีชาวบ้าน 45 ราย ที่ต้องการใช้ ซึ่งการให้ได้เตาเผาถ่านน้ำส้มควันไม้ในอนาคตชาวบ้านต้องร่วมสมทบงบประมาณ กับอบต.ด้วยจำนวนหนึ่ง แต่ค่าใช้จ่ายจะลดลงเพราะจะส่งเสริมให้ช่างในท้องถิ่นประดิษฐ์ขึ้นมาเองคาดว่าต้นทุนต่อเตาไม่เกิน 2,000 บาท เป็นการส่งเสริมช่างท้องถิ่นมีรายได้ และเป็นความยั่งยืน เช่นเดียวกับเครื่องอัดแท่งถ่าน ก็จะหาต้นแบบมาเพื่อให้ช่างพัฒนาต่อ

“เรามีความคิดว่าถ้าช่างทำได้แล้ว จะผลิตขายในโซนคาบสมุทรอีกด้วย เพราะแถบนี้ยังไม่มีแหล่งผลิต”

อุดมเล่าว่าการขับเคลื่อนเรื่องนี้ได้ตั้งข้อบัญญัติเอาไว้ใน อบต.แล้ว แต่ยังไม่ลงรายละเอียด การเผาถ่านเป็นส่วนหนึ่งในโครงการรำแดง นำอยู่ มีหลายเรื่องประกอบ เช่น ปุ๋ยชีวภาพ ฯลฯ นับเป็นนโยบายบริหาร

ประเด็นพลังงานทดแทน ก่อนหน้านี้ได้มีการทำแก๊สชีวภาพจากชีวะ ซึ่งดำเนินการจนใช้ได้แล้ว 8 ชุด ทุกอย่างจะอยู่ในวิถีสรรฐกิจพอเพียง การที่อุดมได้เข้าเสนอมเวที พอช. ทีมมหาวิทยาลัยทักษิณไม่นานมานี้ หลายฝ่ายต่างยอมรับว่าตำบลรำแดงสามารถทำเรื่องนี้ได้อย่างเป็นระบบ เป็นรูปธรรม เป็นไปตามแผนที่วางไว้ จึงมีหลายหน่วยงานพร้อมเข้ามาช่วยบูรณาการต่อไป อบต.รำแดงจะมีแผนเรื่องพลังงานทดแทนโดยเฉพาะอีกด้วย.

ชิงโค-ชงโค ป่าชุมชนเปิดประวัติท้องถิ่น

แม้ขณะนี้ชายทะเลไทยกำลังเจอปัญหาการกัดเซาะ แต่ที่ตำบลชิงโค อำเภอสิงหนครกลับมีทรายมาทับถมงอกยาวกว่าเดิม ปัญหาใหม่คือพื้นที่ซึ่งธรรมชาติหิบบิ้นให้ชุมชนกลับถูกนายทุนบุกรุก ออกเอกสารสิทธิ์ เป็นคดีฟ้องร้องยังไม่ถึงที่สุด

“ทุกวันนี้ตำบลชิงโคเหลือพื้นที่ป่าชุมชนที่คนจะใช้ประโยชน์ร่วมกันไม่ถึง 10 ไร่ นับว่าน้อยมากและหากท้องถิ่นคิดจะซื้อที่เพิ่มก็ไม่ได้ อีกเพราะไม่มีเลย”

เรื่องวิทย์ ศรีสุวรรณ ผู้ประสานงานโครงการอนุรักษ์ ป้องกัน พัฒนา สิ่งแวดล้อม (ปลูกป่าชุมชน) ตำบลชิงโค เล่าระหว่างกิจกรรมปลูกป่าชุมชน ที่สำนักสงฆ์บางหอย บริเวณเนินสันทรายหาดเพชรลีลาศ ปี 2552 ที่ผ่านมา มีนายอำเภอสิงหนคร เดินทางมาเป็นประธาน ผู้สนใจเข้าร่วมกว่า 100 คน กิจกรรมสำคัญร่วมกันปลูกป่า

งานนี้มีเจ้าภาพหลักคือสภาองค์กรชุมชนตำบลชิงโค และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ชิงโค บริเวณจัดกิจกรรมคือพื้นที่ป่าจำนวนน้อยนิดที่หลงเหลืออยู่ ดังที่กล่าวข้างต้น

“สืบเนื่องมาจากปี 2551 เราทำโครงการไปที่แผนสุขภาพจังหวัดผ่านชนคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดเกิดสภาองค์กรชุมชน จึงใช้คณะกรรมการ สิ่งแวดล้อมของสภาองค์กรชุมชนมาขับเคลื่อนเรื่องนี้”

เรื่องวิทย์เล่าว่าชายหาดชิงโคระยะทางราว 4 กิโลเมตร เหลือป่าชุมชนบริเวณสำนักสงฆ์บางหอย ซึ่งก่อนหน้านั้นที่นี่มีกิจกรรมอนุรักษ์

และพัฒนาดูแลสิ่งแวดล้อม ได้รับบจากมูลนิธิโคคาโคลามาดำเนินกิจกรรม ทำให้เด็กนักเรียนจาก 4 โรงเรียนในพื้นที่ และแกนนำชุมชนร่วมเรียนรู้ทำการจัดการขยะ หลังจากนั้นครู และนักเรียน ที่เข้าร่วมเห็นว่า เป็นสิ่งที่ดีเลยเสนอโครงการปลูกป่าชุมชน

“เราเห็นว่าบริเวณสำนักสงฆ์บางหอยน่าจะเป็นแหล่งเดียวที่เป็นที่สาธารณะ มีธรรมชาติดั้งเดิมอยู่ สังเกตว่าต้นไม้ในป่าหลายชนิดอายุมาก เช่น ต้นเม่า ต้นเสม็ด”

ตามประวัติ สำนักสงฆ์แห่งนี้อดีตเป็นวัดบางหอย อายุราว 300 ปี พื้นที่เขตวัดเคยอยู่ลึกเกินครึ่งในปัจจุบันลงไปในทะเลราว 1 กม. แต่โดนกัดเซาะจนเป็นวัดร้าง กระทั่งเจ้าอาวาสวัดบ่อสระสมัยพ่อท่านเลี่ยม จันทโชติ มาปรับปรุงวัดร้างเป็นสำนักสงฆ์ ให้ลูกศิษย์มาจำพรรษาอยู่ที่นี่ ตั้งแต่นั้นมาสำนักสงฆ์บางหอยขึ้นอยู่กับวัดบ่อสระ

“สภาพโดนกัดเซาะจนเหลืออยู่แค่ 10 ไร่ สภาพคงคล้ายกับสำนักสงฆ์หาดทรายแก้ว ที่อยู่ไม่ไกลกัน ตอนผมอยู่กับตาวัยเด็กเคยเห็นพื้นที่วัดอยู่ไกลเข้าไปในทะเลมาก แต่ก่อนบริเวณชายหาดจะมีต้นหลาโอนขึ้นอยู่มาก พอเราโตขึ้นปรากฏว่าถูกกัดเซาะเข้ามาเรื่อยๆ”

เรื่องวิทย์เล่าว่าคนที่อยู่ริมชายทะเลสมัยก่อนจะเว้นที่ติดชายหาดไว้ราว 2 ไร่ บริเวณดังกล่าวจะมีการปลูกศาลา ชุดบ่อ กั้นแนวรั้ว

“ผมเคยถามพ่อเฒ่า (คุณตา) ว่าทำไมต้องเว้นที่ เขาว่าเว้นเอาไว้ให้เล (ทะเล) กิน”

สภาพดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ชายหาดมีการกัดเซาะมาเป็นระยะ
กรณีชายฝั่งทะเลแถวตำบลชิ่งโคการกัดเซาะได้มีแนวโน้มเปลี่ยนไปเมื่อ
มีการสร้างท่าเรือน้ำลึกสงขลา ทำให้กระแสน้ำจะโค้งไปกัดเซาะแถว
อำเภอสติงพระซึ่งเป็นชายหาดที่อยู่ถัดไปแทน

“กลายเป็นว่าชายหาดที่นั่นกลับมามาก แต่มีปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์
ที่นายทุนออกทับที่สาธารณะ แต่จะว่าไปแม้ถึงเวลาหยุดกัดเซาะแล้ว
งอกกลับไปทีละนิด พื้นที่ตรงนี้ก็เหลือน้อยแล้ว สิ่งที่มีอยู่ต้องรักษาไว้
เราต้องรักษาเนินสันทราย ต้องป้องกันเรื่องการบุกรุก”

หาดบางหอยตั้งชื่อใหม่เป็นหาดเพชรลีลาศเมื่อ 8 ปีก่อน อบต.
ชิ่งโคประกาศชื่อให้ทันสมัยพ้องกับหาดอื่นที่อยู่ใกล้ๆ และเป็นแหล่ง
ท่องเที่ยวมีชื่อเสียง พร้อมกับใส่ประวัติลงว่ามีการไปทำความสะอาด
ชายหาด แล้วพบแหวนเพชร

พื้นที่ 10 ไร่ ที่เหลือเป็นป่าชุมชนแห่งนี้เดิมเป็นป่าเนินสันทราย
ต้นสนขึ้นอยู่จำนวนมาก ใช้เป็นที่จอดเรือ และวางพักเรือบนบก เพราะ
ชาวบ้านถิ่นนี้มีการทำประมงพื้นบ้านปลากะตัก

“ถ้าเราไม่ดูแลตรงนี้นั้นจะไม่มีที่เหลือเลย ตำบลชิ่งโคเราไม่มีที่
สาธารณะ เคยมีอีกแห่งหนึ่งเรียกว่าปึกขึ้นาค กว้าง 40 ไร่ ถูกบุกรุก
นายทุนออกโฉนดทับที่ ล่าสุด อบต. ได้ออกประกาศเป็นเขตสาธารณ-
ประโยชน์แล้วเหลือแค่ 7-8 ไร่”

ปึกขึ้นาคัดจากหาดเพชรลีลาศขึ้นไปทางทิศเหนือราว 1
กิโลเมตร ชะตากรรมก็ไม่ต่างกัน จากที่เคยเป็นแอ่งน้ำใหญ่แบบลากูน
ลักษณะทะเลสาบ 3 น้ำที่ย่อขนาดลงมา มีปากทางที่น้ำไหลลงทะเล
เรียกว่า “ปากแตก” เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาที่พบมากคือปลากะบอก
เคยใช้เป็นที่ลอยกระทง แต่ทุกวันนี้พื้นที่เหลือน้อยลงจนแทบไม่มี
ความสำคัญกับชุมชน

เรื่องวิทย์เล่าว่า การมาร่วมกันปลูกป่าที่สำนักสงฆ์บางหอย
ใช้ต้นกล้าไม้ราว 400 ต้น ถึงประสงค์จริงๆ คือต้องการสร้างป่าที่ให้
คนในชุมชนในอนาคต ที่สามารถใช้ประโยชน์กับไม้ ทั้งกินผล และยอด

เกือบทุกบ้านในตำบลชิงโคจะมีมะม่วงพิมเสนเบา ที่อร่อยที่สุด นับเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น แต่เขาต้องการสร้างป่ากินได้พวกซีเหล็ก มะขาม ยาร่วง (มะม่วงหิมพานต์) ไม้ไผ่ตง มะพร้าว และทุกคนในชุมชนต้องช่วยดูแล เพราะไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง

“มะขามกินได้ทั้งยอด ผลอ่อน ผลแก่ ผลสุก ไม้ใช้ทำเขียง เผล่ามัน เป็นไม้ยืนนาน ไม่ต้องดูแล ส่วนซีเหล็กเป็นสุดยอดอาหาร มีสรรพคุณทางยา และอีกอย่างเราต้องการความสวยงามด้วย”

นอกจากไม้กินได้ เรื่องวิทยุนำเสนอปลูกไม้อันเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นคือ ต้นชงโค เพราะจากการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพบว่าสมัยพระนารายณ์แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้มาตั้งทัพที่ตำบลชิงโค และได้พักอยู่ที่ต้นชงโคต้นหนึ่งที่แผ่กิ่งก้านสวยงาม

คำซึ่งโคจึงเกี่ยวข้องกับชงโคดังกล่าวแล้วแม้ตำนานนั้นมียุหลาย กระแส การพูดถึงเรื่องนี้ขึ้นมาผูกกับต้นไม้ ทำให้ชาวบ้านเกิดการตื่นตัวในความเป็นมาของท้องถิ่น

คำว่า “ชิงโค” ยังมีกระแสหนึ่งเล่าว่า สมัยก่อนมีพ่อค้าชาวต่างชาติมาค้าขายยังเมืองสิงหนคร ที่เป็นเมืองอยู่ชาวอุ้น้ำ แต่ชาวต่างชาติเสี่ยงเพี้ยนกลายเป็นสิงโคระ หรือชิงโค

กระแสหนึ่งบอกว่า พ่อค้าวัวควายจากกระโนตสทิงพระมักจะเดินทางผ่านมาทางถนน

ทราย ผ่านป่าเสม็ด
เพื่อเอาวัวควายไป
ขายสงขลา และ
มักมาถึงชิงโค
เวลา คำ พอดี
พ่อค้าวัวควายมัก
หยุดพักที่วัดเลียบ

แต่ก่อนจึงเรียกชื่อว่าวัดโคพัก มีบ่อและต้นเลียบที่สวยงาม พักผ่อนได้
การใช้สถานที่ดังกล่าวพักแรมเป็นประจำ ทำให้โจรผู้ร้ายจ้องมา
ชิงโคเสมอ

“เป็นที่มาของคำว่าชิงโค แต่มีคนแย้งว่าคนใต้ไม่เรียกวัวว่าโค
กระแสนี้จึงอาจไม่ใช่” เรื่องวิทย์ตั้งข้อสังเกต

ตำบลชิงโค เคยมีผู้ปกครองชื่อขุนชิงโคนราทร ยังมีโกศเก็บ
กระดูกอยู่ในวัดแห่งหนึ่ง ทายาทผู้สืบทอดเป็นตระกูลธรรมโชติ
คนหนึ่งชื่อนายจำรูญ ธรรมโชติ เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 ในปัจจุบัน

“เราปลูกต้นชงโคด้วย เพราะต้องการให้เป็นเอกลักษณ์ของตำบล
สืบเนื่องจากเรื่องท้าวพระนารายณ์มานอนพักอยู่ที่ต้นชงโค ถ้าเราเผยแพร่
คำนี้ออกไปให้มากๆ จะเป็นกระแสน้ำตำบลชิงโคต้องมีต้นชงโค
โดยใช้สำนักสงฆ์บางหอยเป็นศูนย์กลาง นอกจากปลูกกันที่นี่ เรายัง
แจกต้นชงโคให้เขาไปปลูกตามครัวเรือน หลายกลุ่มสนใจ รวมทั้งกลุ่ม
อสม. ทำให้เราต้องเพาะเพิ่มขึ้นไปอีก”

ไม่เฉพาะครั้งนี้ เรื่องวิทย์เล่าว่า กิจกรรมปลูกป่าชุมชน ทำมา
อย่างต่อเนื่อง

“เราณรงค์ทำกันบ่อยปลูกกันบ่อย ริมชายหาดแห่งนี้ ทางนายก
อบต. คนปัจจุบัน เขายังมีนโยบายจะทำสวนหย่อมปรับภูมิทัศน์ริมหาด
อีกไม่นานบริเวณนี้จะเป็นแหล่งพักผ่อน และปิกนิกได้”

เรื่องวิทย์เล่าว่าที่ผ่านมามีนักศึกษาหลงมาปลูกป่าให้ชุมชนที่นี้ อยู่บ้าง แต่เกิดปัญหาเพราะส่วนมากนักศึกษามักลงมาช่วงปิดเทอม หน้าแล้ง หาก 10 วันฝนไม่ตก ไม่มีใครรดน้ำ ต้นไม้เหล่านั้นก็เหี่ยวเฉาตายไปในที่สุด

“คราวนี้เราปลูกหน้าฝนคงไม่มีปัญหา อย่างนายอำเภอบอกว่า ปลูกแล้วพຽນนี้ก็ตาย มันจะตายอย่างไร เรามีคนดู คนแก่คนหนึ่งมา ดูแลลำนักสงฆ์ จะช่วยส่วนนี้ได้ ผมจะตั้งงบประมาณมาช่วยดูแลด้วย ถ้าตายจะซ่อมด้วย ดูแลรดน้ำ และเราจะปลูกเพิ่มอีกจำนวนมาก ไม้ว่า ไม้แดง ยอดราม มะพร้าว และไม้ประยูรชนกับชุมชน เน้นสิ่งที่กินได้”

เรื่องวิทย์มองว่า เมื่อเกิดป่าชุมชนขึ้นจริง ยังต้องมีการจัดการ เพื่อช่วยกันดูแลอีกชั้นตอนหนึ่ง

“เช่นว่ามาเก็บยอดขี้เหล็กแล้วก็ทำให้ดี คือดูแลเสียด้วย เก็บยอด มะขามแล้วก็ช่วยดูแล ไม่ใช่เอาอย่างเดียว เราให้อะไรกับป่าเขาด้วย ทำให้อุดมสมบูรณ์ ต้องมีกติกีกันบ้าง แต่ไม่ใช่ห้ามทุกคนมีส่วนร่วม แต่ช่วยกันดูแล ไม่ใช่ฟันแล้วทิ้งเพ่นพ่าน ปล่อยให้คนอื่น การดำเนินการคงให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมตำบล ซึ่งเมื่อมีความชัดเจนจะมาดูแลตรงนี้ด้วย ส่วนผมจะหางบและใช้นักเรียนต้นกล้า มาเป็นตัวหลัก”

เนื่องจากเรื่องวิทย์เป็นวิทยากรของโครงการต้นกล้าอาชีพ เขาจึงเห็นแนวทางจะขยายเครือข่ายไปยังกลุ่มคนพวกนี้ ซึ่งมีความใกล้ชิดกับเขา ซึ่งรุ่นแรกผ่านการอบรมไปแล้ว 50 คน

“ถ้าเราเอาผลประโยชน์จากต้นไม้ จากผืนป่า แต่ถ้าเราไม่รู้จักปลูก มันมีแต่หมด เสื่อมโทรม ตรงกันข้ามถ้ามีป่าสมบูรณ์ นก แล่น สัตว์ป่า จะมาอาศัย อย่างต้นเปลา (มาว) ยอดกินเป็นผัก ลูกกินได้ ทำยาได้ เราอยากรักษา ขยายพันธุ์ นกชอบอยู่ กินแล้วถ่ายเมล็ด เกิดต้นไม้ใหม่งอกขึ้นมาอีก”

เรื่องวิทย์มั่นใจว่าจะเดินหน้าโครงการนี้ต่อแบบหาแนวร่วมเพิ่มขึ้น เน้นการพัฒนาคน ดูแล ฟังตัวเอง กิจกรรมปลูกป่าวันนั้นนับเป็นจุดแรกที่พยายามดึงทุกภาคส่วนเข้ามาร่วม เพื่อให้เกิดพลังชุมชนแท้จริง เท่านั้น

อธิก เชนจ์วี ประธานกองทุนสวัสดิการ หมู่ 7 ตำบลชิงโคเล่าว่า พื้นที่สาธารณะของตำบลชิงโคมีน้อย คงเหลือแต่ตรงนี้

“ถ้าไม่มีสำนักสงฆ์ ไม่มีเจดีย์โบราณปรากฏอยู่ รับรองว่าโดนขายกลายเป็นของนายทุนหมด จึงต้องการพัฒนาเป็นที่พักผ่อนใช้ประโยชน์ร่วมกันของชาวบ้าน ชุมชน”

จรัญ แสงมณี นายกองค้การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ชิงโค กล่าวว่า การปลูกป่าชุมชนเป็นการทำงานหลายภาคส่วน วันนี้ อบต. ชิงโคเป็นที่เลี้ยง มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง มีการทำกิจกรรมด้วยกันเป็นประจำ สำหรับการมาปลูกในวันปิยมหาราช ถือเป็นการปลูกต้นไม้ถวายพระองค์ท่านด้วย

ทวีวุฒิ สังข์ศิริ นายอำเภอสิงหนครกล่าวว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นปัญหาสำคัญ

“พวกเราต้องช่วยกันปลูกต้นไม้ ปลูกแล้วต้องมาช่วยกันดูแล หลายแห่งที่ปลูกแล้วฝากเทวดา คือ ดินฟ้าอากาศ ซึ่งบางที่ไม่ได้ผล ผมอยากฝากนายก อบต.ว่าเองบที่ทำป้ายรณรงค์ปลูกต้นไม้ มาปลูกต้นไม้จริงๆ จะดีกว่า”

ด.ช.ธีรภัทร์ นิลวงศ์ นักเรียนชั้น ม.1/3 โรงเรียนสงขลา เล่าว่า เขาเป็นสมาชิกสภาเด็กอำเภอสิงหนคร กิจกรรมนี้เขาชวนเพื่อนข้างบ้าน มาร่วมปลูกป่าชุมชน

“ผมคิดว่าป่าชุมชนสำคัญ เพราะถ้าหมดป่าชุมชนไป บ้านเราก็จะไม่เหลืออะไรแล้ว จะเกิดโลกร้อน” เขาเล่าต่อว่าได้ร่วมกับผู้ใหญ่ ปลูกป่า ทำมาหลายครั้ง โรงเรียนก็เคยพามาปลูก

“สภาพเดิมที่นี้เป็นป่าทราย เพิ่งจะมีไม้ขึ้นมา ปกติที่นี้เป็นที่รวมของชาวบ้าน สำนักสงฆ์มาทำบุญอยู่ในป่านี้มีของกินได้ อย่างลูกก้ำขำ ลูกทุ ผมก็กินเป็น แต่ที่ดินบริเวณนี้ไม่ใช่ป่าชุมชนทั้งหมด บางอันมีเจ้าของ อย่างที่ติดกันเป็นรีสอร์ท”.

ธนาคารชุมชนคนรักซ์ต้นไม้ เดินตามรอยพ่อ รักดิน รักน้ำ รักป่า รักชุมชน

โครงการสามประสานบ้าน วัด โรงเรียน สร้างครอบครัวต้นแบบ
ตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา เป็นฐานสำคัญต่อการ
ขับเคลื่อนงานพัฒนาหลายด้าน เกิดประโยชน์ต่อพี่น้องตลอดลุ่มน้ำ
รัตภูมิ

วรัณ สุวรรณโณ ผู้ประสานงานเครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
และท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มน้ำภูมิ เคยกล่าวว่ากิจกรรมของโครงการ
สามประสานฯ ที่ไปเชื่อมกับองค์กรภายนอก สามารถผลักดันต่อยอด
สู่เรื่องอื่น รวมทั้งแนวคิดก่อตั้งสถาบันภูมิศึกษา เพื่อรวบรวมความรู้
ในพื้นที่ จัดการฐานข้อมูลความรู้ของตัวเอง

“องค์ความรู้ที่ชุมชนสร้างมาเริ่มร่อยหรอลงไป เพราะว่าคนที่เป็น
เจ้าขององค์ความรู้กำลังจะหมดอายุไขลงไป ถ้าไม่รีบจัดการความรู้
ตั้งแต่วันนี้ ต่อไปเราจะขาด เพราะต้นของวิชาไม่เหลือ ต้องตายไปพร้อม
ตัวคน เราจะทำในนามภาคประชาชนเพื่อเอาไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่น
ให้คนรุ่นต่อไปเรียนรู้” วรัณกล่าวเอาไว้ว่าอย่างนั้นเมื่อปี 2551

25 มิถุนายน 2552 ความคิดดังกล่าวชัดเจนขึ้นอีกระดับหนึ่ง เมื่อกิจกรรมปลูกป่าชุมชนจุ่มปะ ในโครงการชาวภูมิ ปลูกไทรและ พันธุ์ไม้พื้นบ้าน 100,080 ต้น ถวายพ่อครั้งที่ 4 ซึ่งนายณรงค์พร ณ พัทลุง นายอำเภอรัตนภูมิ มาเป็นประธาน มีการเปิดสถาบันภูมิศึกษาอย่างเป็นทางการ พร้อมกับธนาคารชุมชนคนรักต้นไม้ ได้ใช้ห้องๆ หนึ่ง ในอาคารชั้นเดียวของโรงเรียนวัดเจริญภูผาเป็นสำนักงานถาวร

งานวันนั้นยังเป็นการเปิดตัวสถานวัดครั้งที่ 1 อันเป็นเวทีร่วม แลกเปลี่ยนปัญหา สถานการณ์ในชุมชน ของแกนนำกลุ่มต่างๆ ในลุ่มน้ำรัตนภูมิ ที่กำหนดจัดครั้งต่อไปเดือนละครั้ง ถ่ายทอดทางสถานีวิทยุ รัตนภูมิเรดิโอ 104.75 MHz สถานีวิทยุพระพุทธศาสนาเพื่อชุมชน 101.0 MHz 92.25 MHz และ www.rattaphumcity.com อีกด้วย

เปิดสถาบันภูมิศึกษา

สถาบันภูมิศึกษาเปิดตัวอย่างเป็นทางการ และประกาศเริ่มภารกิจทันที

วรัณ สุวรรณโณ ผู้ประสานงานเครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มน้ำภูมิ เล่าว่าการทำงานกับภาคประชาสังคม เชื่อมกับหลายหน่วยงานระยะเวลาหนึ่ง เกิดองค์ความรู้ตลอดลุ่มน้ำ รัตนภูมิจำนวนมาก แต่ยังไม่ได้อุดมาเป็นบทเรียน

“สิ่งเหล่านี้มีคุณค่าต่อชุมชน แต่มันไม่เคยถูกจัดเก็บ ไม่มีกระบวนการจัดเก็บ”

นั่นเป็นบทสรุปร่วมกันของคณะกรรมการที่ทำงานว่าถึงเวลาแล้วที่จะดำเนินการสถาบันภูมิศึกษาให้มีภารกิจจัดเก็บองค์ความรู้ ภูมิสถาปัตยกรรม เรื่องราวชุมชน ท้องถิ่น แบ่งเป็น 2 รูปแบบ

- อนาคต หมายถึง สื่อที่จับต้องได้ เช่น ข้าวของเครื่องใช้ เอกสาร โบชัวร์ แฟ้ม หนังสือ หรือตำรับยา บทความสารคดี ลักษณะงาน คล้ายพิพิธภัณฑ์ชุมชน

หลักการรวบรวมองค์ความรู้ส่วนนี้ ไม่ได้เก็บฐานความรู้อย่างต็อกเตอร์ทำวิทยานิพนธ์ แต่มุ่งเก็บจากบุคคลเจ้าของความรู้นั้นๆ ให้แหล่งความรู้เป็นผู้ถ่ายทอดโดยตรง โดยไม่มีการแปลงสาร

“ยกตัวอย่างมีหมอสุนไพรมั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำประมาณ 15 ราย เราส่งกระดาษแผ่นเปล่าไปให้ เขาอยากเขียนอะไรให้เขียนออกมา ถ่ายทอดมา เท่าที่เราติดต่อไปเขายินดีอยู่แล้ว”

เป็นความตั้งใจของกระบวนการรวบรวมองค์ความรู้ เพื่อที่จะเอาไปใช้งานได้จริงๆ วรรณให้ลองนึกภาพคนที่เดินเข้ามาสถาบันในอนาคต เขาเหล่านั้นสามารถเปิดหนังสือเรื่องตาฟุ้ง (ฟุ้ง พรหมเพชร หมอรักษาโรคพิษสุนัขบ้าด้วยสมุนไพร ชาวรัตภูมิ) ซึ่งจะพบกับหลักสูตรเกี่ยวกับรักษาโรคพิษสุนัขบ้า ที่ใช้งานได้จริง

“เอกสารที่จะวางอยู่ในที่สถาบันเน้นเรื่องเฉพาะถิ่น เช่น หนังสือตาเจ้าเล็ก ตาฟุ้งหมาบ้า ยายฉิมกล้วยแขก ป้าอ้อนขนมจีน คลองภูมิ เป็นต้น”

ถึงขณะนี้วรรณพบว่าข้อมูลดิบจำนวนมาก เพียงแต่ไม่ได้จัดหมวดหมู่ สำหรับการใช้งาน ขึ้นต่อไปเขาจะเชิญผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละสาขา ตลอดจนสายน้ำคลองภูมิ มาช่วยกันสังเคราะห์ข้อมูล และใช้สถานาวัดสถานชุมชนช่วยในการพัฒนา จัดการความรู้เหล่านี้ให้เหมาะกับชุมชน

- สื่อดิจิทัลจะเกิดจากการเอาส่วนอนาล็อกทั้งหมดซึ่งเป็นฐานข้อมูล มาแปลงเก็บไว้ในเว็บไซต์ www.rattaphumcity.com/phumee ซึ่งเปิดดำเนินการ มีข้อมูลบางส่วนเผยแพร่ออกไปแล้ว เช่น นิทานพื้นบ้าน และข้อมูลต่างๆ

“ที่สำนักงานสถาบันภูมิศึกษาเองเราต้องการให้ชาวบ้านเข้ามาใช้สื่อที่เป็นอนาล็อกได้ง่าย ยกตัวอย่างเช่นจะดูไซดอ ก็เข้ามาหยิบจับเอง แต่เรายังจัดให้มีข้อมูลดิจิทัลอยู่ด้วยเป็นห้องโสตสำหรับฟัง เสียงซีดี หรือเปิดข้อมูลดิจิทัล” วรรณเล่าและว่า การบริหารสถาบันภูมิศึกษาใช้รูปแบบคณะทำงาน แบ่งภาระงานหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละคน

“สมมติว่าผมถนัดเรื่องโนรา ผมอาจเป็นแกนนำรวบรวมเรื่องโนรา อีกคนถนัดเรื่องพลังงานทดแทน ก็จะเป็นแกนไปเชื่อมโยงในพื้นที่เรื่องพลังงานมา เป็นหมวดหมู่ในเรื่องต่างๆ”

คณะทำงานดังกล่าวเบื้องต้นสืบต่อมาจากโครงการสามประสานฯ บ้าน วัด โรงเรียน สร้างครอบครัวต้นแบบยังขยายผลงานอื่นอีก เช่น ธนาคารชุมชนคนรักต้นไม้

สถาบันจะทำหน้าที่ทางการศึกษาให้กับนักเรียน โดยเฉพาะในโรงเรียนวัดเจริญฤๅณา ซึ่งเป็นที่ตั้ง แต่โรงเรียนทุกแห่งสามารถร้องขอมา “โรงเรียนไหนอาจบอกว่ายากเรียนรู้เรื่องการสานกรงไก่” แจ้งมาที่นี่ เราสามารถประสานจัดหลักสูตรให้เด็ก ที่นี่จะเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมร้อย คำว่าชุมชนนั้นกว้าง เพราะเกี่ยวข้องกับลุ่มน้ำคลองภูมิ ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ”

สถาบันมีหน้าที่เป็นตัวเชื่อม ประสานองค์ความรู้ที่อยู่ในชุมชน ประสานคณะทำงานที่เป็นบุคคล ประสานเทคโนโลยีเครื่องมือ จัดกระบวนการ นำไปสู่การนำองค์ความรู้ที่มีอยู่มาใช้ วิศวกรรมเข้า หมายสถาบันภูมิจะทำหน้าที่เป็นสถาบันองค์ความรู้ลักษณะ “อาศรม” ที่บูรณาการกับหน่วยงานอื่นอันเกี่ยวข้อง ไม่ว่า กชน. โรงเรียนรัฐ เอกชน โดยใช้รูปแบบสภาร่วมกันในการดึงความรู้ที่อยู่ในสถาบันให้เข้าหลักสูตร ท้องถิ่น

ประกาศ ชุมแก้ว ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเจริญฤๅณา ในฐานะ เจ้าของสถานที่จัดตั้งสถาบันภูมิศึกษา มองว่าผลประโยชน์ส่วนหนึ่งจะ เกิดกับเด็กนักเรียน

“เราวางแผนให้พวกเขาเรียนรู้เรื่องต่างๆ สอดคล้องกับระดับชั้น เช่น ป.1-3 รู้อะไร แค่ไหน ป.4-6 รู้อะไร เริ่มจากเช็คว่าสื่อในสถาบัน มีอะไรบ้าง เด็กระดับไหนควรจะต้องมาเรียนรู้ตรงนี้อย่างไร สิ่งที่เกิดขึ้นถือว่าเป็นการหยิบยกภูมิปัญญา หรือของดีที่มีในท้องถิ่นให้เกิด ประโยชน์กับชุมชน โดยไม่ต้องไปไหนไกล”

ประกาศแล้วว่า เท่าที่ผ่านมาหลักสูตรท้องถิ่นบ้านเรายังไม่ชัดเจน เหตุเพราะยังไม่เข้าใจกระบวนการจัดทำ หรืออาจมีแง่มุมปัจเจกมากเกินไป

“บางแห่งทำแล้วไม่เป็นที่ยอมรับทั่วไป อาจเพราะไม่เป็นสากล แต่สถาบันภูมิศึกษา เป็นการรวมผู้ทรงคุณวุฒิหลากหลายทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ เวลาเราพูดเรื่องอะไรจะมีคนหลากหลายรู้เรื่อง

เดียวกัน อีกทั้งเน้นองค์ความรู้อันเป็นสุดยอดล้ำค่าของท้องถิ่น ที่ยังไม่รู้ มองข้าม หรือไม่เห็นความสำคัญ หลักสูตรที่ออกมาจะเป็นแบบกลางๆ ที่ทุกโรงสามารถนำไปถ่ายทอด” ประภาสเชื่อว่าสถาบันน่าจะทำได้เด็กเรียนรู้ สิ่งที่น่ามาใช้เป็นประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวันเสียที

ธนาคารชุมชนคนรักต้นไม้

ใกล้สถาบันภูมิศึกษามีการเปิดธนาคารชุมชนคนรักต้นไม้ ซึ่งเป็นกิจกรรมเชื่อมร้อยคนในกลุ่มน้ำภูมิให้เห็นกระบวนการการทำงานของภาคประชาชนต่อการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ให้คนเห็นความสำคัญของการปลูกต้นไม้ตามแนวคิดของคณะทำงานเรื่องนี้ว่า “รักเดินตามรอยพ่อ รักดิน รักน้ำ รักป่า รักชุมชน ให้ทุกคนมีความสุขร่มเย็น”

วรัณเล่าว่า เคลื่อนเรื่องนี้โดยให้วัดเจริญภูผาเป็นศูนย์กลาง ตาเจ้าเล็กเป็นตัวเชื่อม

“ตาเจ้าเล็ก” หรือพระอธิการเล็ก ลมภโก ที่วรัณเล่า อดีตเจ้าอาวาสวัดเจริญภูผา เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาและความภูมิใจของ

ชาวบ้าน มีชื่อเสียงเรื่องสื่อในความศักดิ์สิทธิ์ และการรักษาโรคแผนโบราณ ตลอดจนปฏิบัติศีลจารวัตรดีงาม เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน ซึ่งท่านมรณภาพเมื่อ 22 พฤศจิกายน 2525 มีอิทธิพลต่อคนที่นี่อย่างสูง

“ธนาคารชุมชนคนรักขี้ต้นไม้ เป็นแหล่งรวบรวม อนุบาล เพาะขยายพันธุ์ และเป็นสถานเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับต้นไม้” วรรณเล่าว่า รูปแบบทั่วไปธนาคารจัดให้มีการฝากถอนต้นไม้สัปดาห์ละครั้ง

“คนสมัครสมาชิกจะเอาต้นอะไรมาก็ได้มาเปิดบัญชี ใช้ระบบแต้มสำหรับต้นไม้ที่มาฝาก เช่น ต้นไม้ยืนต้น 20 แต้ม พืชสวนครัวต้นละ 5 แต้ม ใครฝากพืชสวนครัวแต่ละต้นตะเคียนทองไป เกินบัญชีไปก็แต้มก็ต้องเอาไม้สวนครัวมาทยอยสมทบให้ครบ”

อย่างไรก็ตามคนไม่ได้ฝากต้นไม้ หรือเป็นสมาชิกอยู่ในพื้นที่สามารถมาขอต้นไม้ไปปลูกได้ เพียงแต่กำหนดว่าไม้ประเภทไหนจะถอนไปใช้ได้ ไม่มีค่า เพาะขยายพันธุ์ยาก อาจตั้งราคาจะแพงไว้สูง ใครอยากได้ก็ต้องหาไม้อื่นมาแลก ใครเบิกเกินติดลบ แต่ส่งคืนภายหลังได้เพราะไม่ได้มุ่งเน้นเชิงพาณิชย์ การติดตามประเมินผลเป็นเชิงเยี่ยมให้กำลังใจคนปลูกต้นไม้แต่ไม่ได้ไปจับผิด

ธนาคารต้นไม้เชื่อมกับสถานีวิทยุในเครือข่าย เพื่อประชาสัมพันธ์ว่าในแต่ละวันธนาคารมีต้นไม้อะไรบ้าง เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้ามาเบิกหรือขาดต้นไม้ที่ต้องการให้คนมาฝาก

“ไม้ประจำถิ่นรัศมี อันเป็นเอกลักษณ์ ชาวบ้านเรียกว่า ยี่รู เป็นป่าลุ่มอย่างหนึ่ง ขึ้นบนเขาหินปูน สมัยก่อนมักเอาไปทำระแนงบ้าน หรือมุงหลังคา สำหรับวันนี้เปิดทำการธนาคารวันแรกได้ต้นไม้บริจาค มาแล้ว 5,000 ต้น แต่ธนาคารต้นไม้มีภารกิจเพาะขยายพันธุ์ด้วย เด็กนักเรียนจะเป็นบุคลากรในการมีส่วนดูแล บวกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอีก เช่น ปุ๋ยเชื่อมกับ กศน.ที่มาส่งเสริมการทำปุ๋ยชีวภาพ การเพาะชำก็เอาไปบวกกับศูนย์เพาะชำกล้าไม้ และเครือข่ายหมู่บ้าน สีเขียว อนาคตเราคิดว่าจะใช้ที่นี่เป็นที่ถ่ายทอดองค์ความรู้”

ประเวศ จันทะสระ ครูโรงเรียนเจริญฤฎา เห็นว่าการพัฒนา ลุ่มน้ำภูมิโดยเอาป่าไปไว้ริมคลอง

“ถ้าเอาคนมีที่ดินริมคลองช่วยปลูกเขาจะมีส่วนร่วมได้ ธนาคารต้นไม้ทำให้เขาก็ได้มีส่วนร่วมดูแลโดยอัตโนมัติ ไม่ได้ขัดแย้งอะไร เพราะปลูกในดินเอง ธนาคารเข้าไปเชื่อมโยงดูแล คนไม่มีส่วนร่วมมาก่อน เราพยายามดึงเข้ากิจกรรม 3 ประสานฯ ก่อน พอสนิท เข้าใจ ก็ง่ายขึ้น”

ประเวศเล่าว่า บนเขาจุ่มปะ มีแผนปลูกสวนสมุนไพร บริเวณรอบเขาจะมีที่ดินสาธารณะ และส่วนมีเจ้าของที่อาณาเขตชนเขาพยายามเจรจาขอที่ดินระยะ 4 เมตรทำป่าชุมชน เป็นป่ากันชน

“เราคุยกันได้ว่าช่วยดูแลปร่วมกันเราสนใจไม้พื้นบ้านอย่างสะตอ เนียง ชะมวง หัวครก ชี่เหล็ก หุมรุษ และพืชอิงธรรมชาติเพื่อเป็นอาหารของนก สัตว์ป่า เช่น ต้นไทร กระท้อนพื้นเมือง ตะขบ มะขาม บ้อม รอบเขาจุ่มปะ ต่อไปจะเป็นป่าชุมชน มีไม้พื้นบ้าน ไม้ยืนต้น ในวัดปลูกป่าสมุนไพร ตามตำรายาตาเจ้าเล็ก”

เมื่อสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นระยะหนึ่ง เขาจุ่มปะพร้อมสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เชื่อมกับพื้นที่อื่นในตำบลคูหาใต้

ทุกอย่างเชื่อมร้อยเป็นเรื่องเดียวกัน โดยผลักเข้าสู่แผนของ องค์การบริหารส่วนตำบลคูหาใต้.

จักรยานสูบน้ำ ออกกำลังกายได้ประหยัดพลังงาน

ในงานเปิดตัวสถาบันภูมิศึกษาและธนาคารชุมชนคนรักต้นไม้เมื่อ 25 มิถุนายนที่ผ่านมา ได้มีการเปิดตัวจักรยานเพื่อสุขภาพลดโลกร้อน โดยการนำจักรยานเก่ามาดัดแปลงติดตั้งร่วมกับเครื่องสูบน้ำ เมื่อออกแรงปั่นสามารถสูบน้ำมาใช้รดน้ำต้นไม้สำหรับธนาคารชุมชนคนรักต้นไม้และช่วยส่งน้ำไปโรงปุ๋ยชีวภาพใกล้กันด้วย

วิฑูร ช่วยแทน ครูวัดเจริญภูผา ครูผู้สอนกลุ่มสาระการงานอาชีพ ผู้รับผิดชอบจัดทำจักรยานเล่าว่า เดิมตนเองสอนอยู่โรงเรียนวัดปากจำ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา มีเพื่อนครูคนหนึ่งที่สอนช่างเชื่อมได้ทำจักรยานแบบนี้ เป็นนวัตกรรมโดยใช้วัสดุเหลือใช้แล้วมาประดิษฐ์สามารถสูบน้ำขึ้นแท่งค์ระดับสูง 3-4 เมตร และต่อท่อไปยังต้นไม้ตอนเช้าให้เด็กนักเรียนปั่นจักรยานเอาน้ำขึ้นแท่งค์ เพื่อปล่อยลงมารดน้ำผัก เมื่อเห็นความสำเร็จดังกล่าวจึงให้เพื่อนคนดังกล่าวมาเป็นพี่ปรึกษาในการจัดทำ

“ผมย้ายมาที่นี่ พี่เขาถามว่าใครทำตัวนี้เป็นบ้างเลยประสานกับเขา ให้มาช่วยทำให้ เพราะผมเองไม่ถนัดเรื่องช่าง”

ครูวิฑูรเล่าว่า วัสดุที่ต้องเตรียมคือเครื่องปั่นน้ำ ส่วนสำคัญที่ใช้คือตัวปั่นน้ำ สำหรับมอเตอร์ไม่จำเป็นเพราะหลักการทำงานของจักรยานสูบน้ำจะใช้แรงคน ผ่านวงล้อของจักรยานต่อสายพานเข้ากับเครื่องปั่นเพื่อทำงานแทน เชื่อมโครงเหล็กยึดระบบเพื่อให้ทำงานด้วยกันได้ อุปกรณ์ทั้งหมดมีต้นทุนราว 2,000-3,000 บาท อยู่ที่ว่าจะหาวัสดุอะไรมาก็ได้ ของเก่าหรือใหม่ ถ้าได้ของเก่ามาประกอบยิ่งจะประหยัดค่าใช้จ่ายไปอีก

ขั้นตอนการทำใช้เวลาไม่มากแต่อาจอาศัยช่างเชื่อมมาช่วยระหว่างการประกอบโครงเหล็ก เป็นฐานยึดและวางให้แน่นหนามั่นคง

“ขบล้อจักรยานถ้าใช้ขนาด 26 นิ้วจะทุนแรงได้เยอะ ยิ่งใหญ่ยิ่งดี ถ้าเล็กจะออกแรงเหนื่อยหน่อย”

จากระบบดังกล่าวสามารถมีแรงส่งน้ำได้สูงจากพื้น 10 เมตร ส่วนที่ต่อลงไปสูบน้ำจากบ่อข้างล่างลึก 20 เมตร เป็นมาตรฐานปั๊มสูบน้ำทั่วไป เพียงแต่ถีบด้วยแรงเท้า

“เราอาจประยุกต์ไปใช้ได้สบายอย่างใช้ในสวน นอกจากประหยัดค่าไฟฟ้า ได้ออกกำลังกาย แลผมยังไม่มีใครขโมยเพราะเป็นของเก่า ไม่มีราคามาก” ครูวิฑูรเล่า และเห็นว่ามิประโยชน์เพราะคิดจะปั่นตอนไหนก็ได้ ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

“ที่โรงเรียนตัวนี้เราจะใช้สูบน้ำแท้งค์แล้วปล่อยลงมาเพื่อรดน้ำผัก เพราะเด็กนักเรียนกำลังจะทำแปลงผัก สามารถต่อไปแปลงผักเด็ก เราจะทำอีกตัวหนึ่งคู่กัน หมายความว่าเมื่อมารดผักคือมาถีบรดคุยกันสองคน ทั้งออกกำลังกายและรดผักไปด้วย คนอื่นมาช่วยพรวนดินก็ทำไป เราอาจต่อเป็นสปริงเกอร์ได้เลยก็ได้ ผมกำลังวางท่อสำหรับรดน้ำต้นไม้ แบบไม่ต้องเดินรด”

เมื่อทำโครงการนี้ครูวิฑูรเล่าว่าเด็กสนใจมาก มามุงดู และลองถีบตั้งแต่ติดตั้งวันแรก สำหรับชาวบ้านทั่วไปสนใจและมองว่า น่าจะนำไปทำใช้เองตามบ้านเรือน และสวน ซึ่งหลายคนมองว่าทำได้ง่าย โดยเฉพาะช่างเชื่อมสามารถทำเองได้เลย ไม่มีอะไรซับซ้อน

สำหรับปัญหาการใช้งานแทบไม่มี เพราะไม่ใช่มอเตอร์ น่าจะใช้ได้นาน ครูวิฑูรย์เห็นว่าน่าจะส่งเสริม เพราะว่ประหยัดต้นทุน ชาวบ้านนำไปใช้ได้เลย สำหรับจักรยานสูบน้ำ ยังสามารถออกแบบสำหรับการออกกำลังกายส่วนอื่น เช่น แขน ขา โดยดัดแปลงตามเครื่องออกกำลังกายแบบต่างๆ อีกต่างหาก.

ดูหนังตะลุงน้ำ ตามรอยทวดเท่งบรรพชนคนคูซุด

คืน 12 เมษายน 2552 ก่อนเคลื่อนเข้าวันมหาสงกรานต์
ไม่กี่ชั่วโมง เสียงโหมโรงของหนังตะลุงแว่วมาจากอุทยานนกน้ำคูซุด
แหล่งท่องเที่ยวสำคัญของอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

เสียงบอกต่อๆ กันมาว่าค่าคืนนี้หนังอาจารย์นครินทร์ ชาทอง
ศิลปินแห่งชาติ จะเดินทางมาแสดงแบบไม่ธรรมดา เป็นตะลุงลอยน้ำ
“น่าจะเป็นครั้งแรกของโลก” ใครคนหนึ่งพูดอย่างตื่นเต้น
เมื่อเขาแลเห็นโรงหนังตะลุงลอยอยู่ในผืนน้ำกว้างแห่งทะเลสาบสงขลา
จริงๆ ผืนผ้าหน้าจอสีขาวยับให้สว่างด้วยดวงไฟที่ห้อยกลางสำหรับ
การแสดงแบบเล่นเงา เป็นภาพโดดเด่นกลางคુંน้ำอันมีฉากหลังมีดี
สนิทอนไกลลิบปลายฟ้าประดับดาวระยิบ

เสียงเครื่องเรือหาปลาแห่งทะเลสาบดังแทรกความมืด ที่บรรทุก
มาเต็มลำเป็นเหล่าผู้ชม ลูกเล็กเด็กแดง ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า คนนั่งหัวเรือ
ใช้ไฟฉายส่องนำทาง ค่อยโผล่จากฉากความมืดส่งดามาทีละลำ

พอใกล้ถึงนายท้ายดับเครื่องเรือ ใช้ไม้พายประคองหันหัว
ลอยลำหน้าโรง ปักไม้ค้ำเรืออยู่กับที่ ปล่อยสมาชิกพร้อมนั่งเอกเขนก
นอนชั้นเข้า ส่งตัวแทนเดินไต่ตามเรือลำอื่นที่ลอยเรียงชิดติดกันจนมา
ขึ้นฝั่งซื้อขนมจากก้นหอยมจตุรเอาไว้กินเล่นระหว่างชมการแสดง

บางลำแอบลอยอยู่หลังโรง เป็นพวกชอบดูหนังหลังโรง อยากรู้ว่า
นายหนัง ลูกคู่ เคลื่อนไหวอย่างไรอยู่หลังจอผ้าสีขาว ส่วนเรือพวกวัย
รุ่นเลือกทำเลใต้ต้นลำพู นอนคุยไปพลางดูหนังไปพลาง แขวคนอื่นบ้าง

คนไม่ได้มากับเรื่อนั่งชมยี่นชมอยู่บนศาลาริมฝั่งได้บรรยากาศ
ไปอีกแบบ นับรวมผู้ชมแล้วดูมากโขอยู่ ถ้าเทียบกับผู้ชมหนังตะลุง
ยุคใหม่ที่หดหายไปมาก

บรรดาลูกคู่ชุดไปทำงานต่างถิ่น กลับบ้านมารดน้ำสงกรานต์
ในกลุ่มพวกเขา เราได้ยินเสียงโทรศัพท์มือถือเรียกเข้าสลับกับเสียง
สนทนาของคนที่เจอกันนานทีปีหน คนเฒ่าแกลังถามลูกถามหลาน
จากในเมือง ว่าเคยเห็นอย่างนี้หรือเปล่า ทำให้คนจากบ้านไปอยู่ถิ่นอื่น
อดหวนรำลึกถึงอดีตอันเนิ่นนานของตัวเองกับเพื่อนที่ยืนอยู่ใกล้ถึงการ
ชมหนังตะลุงสมัยตัวเองยังเด็ก กับวีรกรรมแสบๆ หน้าจอหนังครั้ง
กระโน้น

ระหว่างนั้นเรือทะยอยเข้ามาชมกว่า 20 ลำ และเพิ่มขึ้นอีกจน
สมพงศ์ หนูสง นายก อบต.คูซูดต้องสั่งตัดไฟหยุดแสดงชั่วคราว
เพื่อเลื่อนโรงหนังลอยลึกลงไปในน้ำ เพิ่มพื้นที่ชมทางเรือหน้าจอหนัง

โรงหนังลอยน้ำนี้ เสริม กิมเส็ง สมาชิก อบต.คูซุดได้ออกแบบ ใช้เรือสามลำมาวางเรียงลักษณะฐานสี่กั๊ก ผูกติดกันเป็นชุดรองรับ โรงหนังชนิดโครงเหล็กสำเร็จรูป ยึดโยงด้วยเชือกไม่ให้ลอยตามน้ำ

เมื่อทุกอย่างพร้อมอีกครั้ง ทุกคนเจียบกริบสตั๊ปปิ้งหนังอาจารย์ นครินทร์ขับบทเชิดชูทวดเท่ง รูปหนังตะลุงอันมีตำนานว่าตัวจริง เป็นๆ อยู่คูซุด อันเป็นที่มาของการจัดงานตามรอยทวดเท่ง ร่วมกับ งานวันกตัญญูของ อบต.คูซุดในค่ำคืนนั้น ...

กิจกรรมนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกิจกรรมตามรอย “ทวดเท่ง” ว่าด้วยการขับเคลื่อนนโยบายเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคาบสมุทร สทิงพระ เป็นความร่วมมือระหว่างสมาคมศิลปินพื้นบ้านจังหวัดสงขลา สภาวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา สภาวัฒนธรรมอำเภอสทิงพระ สภาวัฒนธรรมตำบลคูซุด มูลนิธิทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา อบต.คูซุด อบจ.สงขลา แผนสุขภาพตำบลคูซุด แผนสุขภาพจังหวัด สงขลา และสมาพันธ์ธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา

ชาวคูซุดเรียก “ทวดเท่ง” ด้วยความเคารพอย่างสูงแทนที่เรียก ไอ้เท่ง หรือเท่ง เหมือนกับผู้ชมหนังตะลุงทั่วไปที่ยังไม่ทราบความเป็นมาของรูปหนังตัวนี้

ประเสริฐ รัชฆ์วงศ์ จากสมาคมศิลปินพื้นบ้านจังหวัดสงขลา เล่าว่า ทวดเท่ง หรือ เท่ง เป็นรูปตัวตลกหนังตะลุงที่มีชื่อเสียงที่สุด ที่คนรู้จักกันดี แม้แต่คนภาคอื่นที่ไม่รู้จักหนังตะลุงก็นักยังรู้จัก “เท่ง”

“เมื่อตัวเท่งออกมาสู่หน้าจอหนังตะลุงที่ไหนจะต้องมีเสียงฮา ต้อนรับที่นั่น ถึงแม้ว่ายังไม่พูดอะไรทั้งสิ้นก็มีเสียงฮา”

หน้าตาของเท่งจะแปลกจากคนทั่วๆ ไป ผอมบาง สูงโย่ง ท่อนบนยาวกว่าท่อนล่าง ผิวดำ หัวเล็ก ผมหยิกเป็นปอดอยู่เฉพาะ ส่วนท้ายทอย จมูกทู่โต ตาขาวโต ปากกว้าง หน้าตาคลายนกรกระฮัก หรือคล้ายหัวตุ๊กแก นิ้วมือซ้ายกำหลวม นิ้วชี้กับหัวแม่มือองหงิก เป็นวงเข้าหากัน ส่วนมือข้างขวาเหลือเพียงนิ้วเดียวทู่โต เพราะเป็น คุดทะราดมาแต่เด็กๆ และมักใช้มือทั้งสองข้างทำท่าดำแม่ผู้อื่นแทน ถ้อยคำ บุคลิกเป็นคนพูดจริงทำจริง กล้าพูด กล้าทำ ทำให้เท่งเป็น ตัวตลกอมตะขวัญใจของคนชมหนังตะลุงตลอดมา

ประเสริฐบอกว่า มีการเล่าต่อๆ กันมาว่าเพ่งเป็นชาวบ้านคูซุด ที่มีชีวิตอยู่จริงๆ บ้านเพ่งอยู่ริมทะเลสาบสงขลา มีอาชีพทำน้ำตาลโตนด ทำหาวก (น้ำตาลเมา) และรุ้นกึ่งฝอย

เพ่งในชีวิตจริงชอบนุ่งผ้าโสร่งลายตาหมากรุก เคียนพุงด้วยผ้าขาวม้า ไม่สวมเสื้อ เป็นคนที่ชอบสนุกสนานตลกคะนอง ขบขันง่าย มุทะลุไม่กลัวใคร ชอบล้อเลียนเพื่อน มีความฉลาดหลักแหลมในบางโอกาส แต่บางครั้งก็พูดพล่อยๆ ประเภททำดีทีเหลว ใครด่าว่าจะไม่โกรธ แต่มักยกย่อน ชอบด่าว่าคนง่ายๆ ค่อนข้างจะบ้ายอ เป็นคนที่พูดซ้าๆ มีอารมณ์ขันและมักมีเสียงหัวเราะแทรก แต่บางครั้งก็พูดโผงผางแบบขวานผ่าซาก ไม่เกรงใจใคร จะด่าใครก็ไม่ยั้งคิด เมื่อพลังผิดมักด่าตัวเอง ชอบทำท่าประกอบคำพูด และจ้องหน้าคู่สนทนา เขาเป็นเสมือนตัวแทนของชาวบ้านที่สื่อให้สังคมได้เห็นถึงวิถีชีวิต วิถีคิดแบบชาวบ้านในบริบทของยุคสมัยนั้นๆ ด้วยจิตและวิญญาน นอกเหนือจากมติด้านกายและใจ คุณสมบัติดังกล่าวทำให้เพ่งถูกยืมบุคลิกมาเป็นตัวตลกหนึ่งตะลุง

หมู่บ้านคุชุตในสมัยนั้น มีนายหนังตะลุงคนหนึ่งซึ่งเป็นนายหนังเก่ารุ่นครูของจังหวัดสงขลาที่ถูกออกชื่อเสมอให้บทไหว้ครูคือ หนึ่งจ้วน คุชุต เกิดเมื่อสมัยรัชกาลที่ 3 ประมาณ พ.ศ.2387 มีพ่อเป็นชาวจีน แม่เป็นคนไทยที่ตั้งรกรากอยู่คุชุต

ความมีชื่อเสียงของหนึ่งจ้วนอยู่ที่ลีลาการพากย์ การร้องที่เพราะได้รับการยอมรับกันว่าเป็นเสียงพิเศษก้องกังวานไกล มีเสน่ห์ จนบางครั้งคนหน้าโรงถึงกับร้องไห้เพราะเคลิบเคลิ้มไปกับเสียงขับขานครวเล่นเรื่อง ลักษณะวางค์

“หนึ่งจ้วน คุชุต เป็นคนช่างคิดและมองโลกในแง่ดี เห็นอะไรเป็นดีไปหมด ท่านจึงได้เลือกเอาบุคลิกจริงๆ ของทวดเท่งมาดัดเป็นรูปหนังตะลุง แล้วนำเอาไปเซิด” ประเสริฐ ซึ่งทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้มาแล้ว

ยุคกำเนิดเท่งนั้น หนังตะลุงกำลังเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย นายหนังมักมีงานตลอดปี มีการเดินโรงทางไกล ค่าที่โหนดอนที่นั้นหากชาวบ้านเลี้ยงข้าวก็ต้องเล่นให้เขาดูเป็นการตอบแทน เท่งตัวตลกใหม่ของหนึ่งจ้วน คุชุต ตอนแรกๆ ยังไม่เป็นที่นิยมกันนัก แต่เมื่อเวลาผ่านไปมีหนังโรงอื่นรับเอาตัวตลกตัวนี้ไปเล่นกับคณะของเขาชื่อเสียงของเท่งจึงเป็นที่รู้จักกันมากขึ้นจนถึงทุกวันนี้

...หนึ่งอาจารย์นครินทร์ ชาทอง กำลังดำเนินเรื่องไปตามบทบาทขณะรูปเท่งถูกปักหน้าจอ ชวนให้คิดว่าครั้งหนึ่งเท่งเคยมีตัวตนอยู่จริง

ณ ที่แห่งนี้เกือบสองร้อยปีที่แล้ว เขาอาจกำลังรungkี้ ขึ้นตาลและ พุดจาดลไปกษาประสาเท่งอยู่ก็ได้

13 เมษายน วันมหาสงกรานต์ของตำบลคุชุตปีนี้เดินเรื่องด้วย ทวดเท่ง บรรพชนของคนที่นี้ ด้วยการเสวนาตามรอยทวดเท่ง มีผู้สนใจ เข้าร่วมราว 150 คน

สมพงษ์ หนูสง นายก อบต.คุชุต พุดย้าถึงความสำคัญของทวด เท่ง และเกริ่นถึงการสร้างอนุสาวรีย์ทวดเท่ง ด้วยการพยายามระดม ทุนมาเคลื่อนเรื่องนี้

“ทวดเท่งเป็นคนคุชุต เป็นบุคคลที่มีคุณความดีหลายอย่าง” สมพงษ์เล่าและว่า ตัวตลกตัวนี้ถูกนำไปแสดง สั่งสอนในศิลปะการแสดง จึงคิดว่าน่าจะทำอะไรสักอย่างที่เป็นการรำลึกถึง

“คิดว่าจะทำอนุสาวรีย์ไว้ที่คุชุต ผมในฐานะเป็นเจ้าของพื้นที่ตรง นี้ได้คิดว่าน่าจะดี น่าจะทำ เพราะเราไปกรุงเทพฯ จะเห็นรูปทวดเท่ง ที่ป้อมน้ำมัน ไปไหนก็จะเห็นสัญลักษณ์รูปท่านเป็นเหมือนตัวแทนคนได้ หลังจากคุยกันหลายฝ่าย คิดทำอนุสาวรีย์ แต่อยู่ระหว่างการหา สถานที่”

สมพงษ์เล่าว่า จากการคุยในสภา อบต.คุชุตไม่มีปัญหาเกี่ยวกับ สถานที่ แต่จะเลือกตรงไหนแน่นอนจะพิจารณากันอีกครั้ง ซึ่งพี่น้อง ในท้องถิ่นต้องมานั่งคุยตกลงกันด้วย คิดว่าจะสร้างรูปปั้นเท่าตัวจริง ให้มีลักษณะน่าบูชานับถือ

“อบต.คุชุตพร้อมเป็นเจ้าของภาพ ส่วนงบประมาณจะต้องระดมทุน เอาความสมัครใจ หรือสร้างกิจกรรมอะไรตามมา”

อาจารย์ไพฑูรย์ ศิริรักษ์ นักวิชาการจากวิทยาลัยภูมิปัญญา และ ลูกสทิงพระคนหนึ่งเล่าว่า รูปตัวตลกเอกในหนังตะลุงราวลิบเอ็ด ลิบสองตัว สร้างมาจากการล้อตัวตนคนจริงๆ ในคนสงขลา สำหรับ ทวดเท่งเป็นคนคุชุต ซึ่งหนังตะลุงส่วนใหญ่ใช้ในการแสดง

“การฟื้นฟูเรื่องราวส่วนนี้จะไปเสริมศักยภาพของพื้นที่ โดยเฉพาะ การท่องเที่ยว ต้นทุนการท่องเที่ยวของคุชุตมีหลายอย่าง”

อาจารย์ทรงวุฒิ ทิพย์ดนตรี จากโรงเรียนนวมินทราชูทิศทักษิณ ในฐานะลูกหลานคนหนึ่งของทวดเท่งเล่าว่า หลายคนยังไม่รู้ แม้จะเป็นลูกหลานแท้ๆ ยังไม่รู้ว่าทวดเท่งเป็นคนที่นี่

“ตอนที่คุณอเนก นาวิกมูล มาสัมภาษณ์เรื่องนี้ ผมเองก็งงว่า คนที่อื่นมาถามว่าไม่รู้หรือว่าทวดเท่งเป็นคนที่นี่ หนึ่งจ้วนสร้าง หนึ่งจ้วนเป็นคนตัดรูป รูปอยู่บ้านลุงมา ลุงรับต่อมาจากลุงด้บลูกนายลิ ซึ่งนายลิเป็นปู่ผม นายลิเป็นลูกหนึ่งจ้วน” อาจารย์ทรงวุฒิลำดับสาแหรกความสัมพันธ์ และในแผงเก็บรูปหนังตะลุงของตระกูลมีรูปหนังตะลุง 3 รูปที่ไม่มีใครกล้าเอามาเล่นคือ รูปฤๅษีตาไฟ รูปทวดคงรอด และรูปทวดเท่ง ซึ่งคนทั่วไปเรียกไอ้เท่ง

“ผมเองไม่กล้าเอามาเล่น เพราะว่าผมเรียกทวด”

อาจารย์ทรงวุฒิเล่าว่า ตอนที่อเนก นาวิกมูล ลงมาสัมภาษณ์เรื่องนี้ พบว่า รูปหนังที่ตกทอดมาเสียหายไปเยอะ แต่รูปทวดเท่งยังดีอยู่

พ่อของอาจารย์ทรงวุฒิเล่ามาว่า เคยไปเล่นหนังกับหนึ่งจ้วนสมัยหนุ่ม ได้ยินเรื่องราวว่าทวดเท่งเป็นคนแปลก คือไม่กลัวใคร คนสมัยก่อนถ้าบอกว่าตำรวจมาจะกลัว แม้ไม่ได้ทำผิด แต่ทวดเท่งไม่กลัว เป็นคนโผงผาง พูดอย่างไม่กลัวใคร ส่วนการจะตีความว่าที่พูดออกมาแล้วฉลาดหรือโง่ แล้วแต่ว่าช่วงไหน

“บุคลิกของเท่งไม่กลัวนายไม่ว่าหนังตะลุงคณะไหนจะเอาไปเล่น”

แม้หนึ่งจ้วนจะตัดรูปทวดเท่ง แต่หนังที่ทำให้ทวดเท่งดังขึ้นมาคือหนังเอี่ยม เลื่อเมือง หลังจากนั้นทุกคนทำเสียงทวดเท่ง ซึ่งเสียงต้นฉบับที่เหมือนทวดเท่งมากที่สุดคือ ลุงมาของอาจารย์ทรงวุฒินั่นเอง

อาจารย์สาทร ดิษฐ์สุวรรณ ครูภูมิปัญญาไทย เล่าว่า สนใจเรื่องนี้มาสิบกว่าปี เคยเสนอวัฒนธรรมตำบลสตึงพระทำอนุสาวรีย์ทวดเท่งมาแล้ว แต่ไม่มีการขานรับ

“ถ้าพูดถึงชื่อเสียงผมคิดว่าต้องทำรูปปั้นให้ใหญ่ สมกับมีชื่อเสียงให้สูงเท่าต้นตาล ทำโครงเหล็ก ใ้ปูน รอบๆ เป็นสวน มีที่พัก ร้านค้าสินค้าพื้นเมือง และมีประวัติของทวดเท่งที่ถูกต้อง”

อาจารย์สาทรมองว่า ถ้าความคิดดังกล่าวเกิดขึ้นจริง ชาวบ้านในชุมชนได้ประโยชน์ เพราะคนจะมาเที่ยวเยอะ

“เราก็มีตัวตลกหนึ่งตกลงอยู่มากในสงขลา แต่คนไม่รู้ เช่น จินจ้อง น่าจะอยู่เมืองสงขลา เป็นคนหวนน้ำ ซึ่งบ่อน้ำจริงๆ ก็ยังอยู่ หรือตัวสี่แก้วก็คนสงขลาทำอะไรจะให้คนรู้จักบุคคลเหล่านี้ที่เคยมีตัวตนจริง ในหนังตะลุงตัวละครอื่นอาจไม่น่าสนใจ แต่ตัวตลกขาดไม่ได้ ตลกจะแทรกในวรรณกรรมเกือบทุกเรื่อง โดยเฉพาะเรื่องประทีปอรามณ์ คนจะชื่นชอบ”

อาจารย์สาทรเล่าว่า หนึ่งจ้วนทำรูปทวดเท่งพร้อมก็รูปคงรอด จากการศึกษา “คงรอด” เป็นคนคู่สุดเหมือนกัน เป็นตัวตลกที่แปลก เพราะมีเสื้อใส่ ปกติตัวตลกไม่ใส่เสื้อ สำหรับทวดเท่งแม่สร้างให้ บุคลิกไม่กลัวนาย บางทีโง่ บางทีฉลาด แต่บทบาทในจอหนังตะลุงจะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับนายหนังที่นำไปแสดง และคนเขียนบทหนังตะลุง แต่ละคนฉลาดกว่าหนูๆ ตัวตลกซึ่งอยู่คู่กันเสมอ ซึ่งหนังที่แสดงบททวดเท่งได้ดีที่สุดคือ หนึ่งอิมเท่ง

ทางด้าน ปรัชญากร ไชยคช พนักงานการตลาด 5 สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเขต 1 ภาคใต้ มองว่าคนไทยคิดว่าเท่งเป็นตัวแทนคนใต้ แต่อาจไม่รู้ว่าเป็นคนสติงพระ

“ในแง่การท่องเที่ยว เรากำลังพูดถึงเอกลักษณ์ในพื้นที่ มีอะไรก็ต้องรื้อฟื้น อนุรักษ์ให้เกิดประโยชน์ ไม่อาจเอาของคนอื่นมาทำของตัวเองได้ นี่คือเอกลักษณ์บ้านเรา ถ้าเราไม่เก็บ ไม่มีใครเก็บ” เขามองว่าหลายแห่ง เช่น สุพรรณบุรี ได้ตั้งและสร้างเอกลักษณ์ท้องถิ่นเป็นแนวทางให้คนรู้จักพื้นที่ ซึ่งน่าสนใจ

“การท่องเที่ยวเป็นสินค้าอย่างหนึ่ง การเป็นตัวตนของเรา การสร้างอนุสาวรีย์ไม่ใช่สร้างทวดเท่งยืนอยู่อย่างเดียว น่าจะนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับหนัง เช่น การจัดแข่งหนังตะลุงที่หายไป อาจใช้สถานที่จัดทำพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ทวดเท่ง โหนด นา เล โยงกับเส้นทางตามรอยหลวงพ่อทวด ยังดึงคนจากวัดพะโคะที่อยู่ใกล้กันมาเที่ยวได้”

เขามั่นใจว่าถ้าทำได้ เรื่องจำนวนคนมาเที่ยวไม่น่าห่วง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการจัดการ ความร่วมมือในอนาคต.

สืบสานตำนานแดนโนรา กระแสนิรฐ์สร้างนายปีรุ่นใหม่

กลอง ทับ โหม่ง ฉิ่ง และปี่ สอดประสานเป็นดนตรีโนรา
ดังมาจากกลางท้องทุ่งดงตาล แห่งอำเภอกระแสนิรฐ์ จังหวัดสงขลา
ทุกบ่ายวันเสาร์ตลอด 7 สัปดาห์ระหว่างเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม
2552 ที่ผ่านมามบรรดาเด็กๆ ราว 80 คน จากโรงเรียนในเขตอำเภอ
กระแสนิรฐ์มาพร้อมกันที่วัดเอก เพื่อเข้าร่วมโครงการสืบสาน
วัฒนธรรมด้านการเป่าปี่

เด็กน้อยผู้เป็นความหวังว่าจะเป็นนายปีแห่งอนาคต ต่างรวบรวม
กำลังลมเป่าจนแก้มปูดโป่ง สีหน้าจริงจัง แม้เสียงต่อ...ตี...ต้อย
ยังกระท่อนกระแทนอยู่บ้าง

ประดับ พงศ์นุรักษ์ หรือ “พีมด” นักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงาน
วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา ปฏิบัติงานประจำอำเภอกระแสนิรฐ์ เล่าความ
เป็นมาของโครงการว่า เป็นความมุ่งมั่นส่วนตัวที่อยากทำเพื่อบ้านเกิด

พี่มดเรียนจบประถมศึกษาจากโรงเรียนโตนดด้วน ฝึกรำโนรามาแต่เยาว์วัย ชอบและรักศิลปะการแสดงพื้นบ้านแขนงนี้อยู่ในสายเลือด “ดิฉันไม่ได้อยู่บ้านตั้งแต่จบ ป.6 เลยห่างไป”

ห่างบ้านไปเรียนต่อ เธอเรียนจบเอกประถมศึกษาจาก มศว. บางแสน และปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยทักษิณ การได้กลับมารับราชการถิ่นเกิดเธอจึงนับเป็นโชคดี ได้โอกาสทำงานที่รักและตอบแทนมาตุภูมิไปในตัว

โนราเลื่องชื่อของกระแสดินถิ่นนี้จากอดีตมาเมื่ออยู่ 3 คณะคือ โนราจั่ว โนราลบ และโนราหลาย

“แต่ยามเราส่งโนราไปประกวดรู้สึกลำบากยิ่งถ้าหลังเพื่อน มาคิดจะทำอย่างไรให้พัฒนา” เธอเห็นปัญหาอย่างหนึ่งในพื้นที่คือการขาดแคลนนายปี

นายปีโนรา ปัจจุบันเหลือเพียงคนเดียวชื่อว่า นายเหื่อม ชูเชิด หรือตาพรอง อายุเกือบ 80 ปี แม้ยังเป่าได้แต่รับงานไม่ทัน

“เมื่อลองสอบถามชาวบ้าน ครู ว่าบ้านเราขาดอะไรทางวัฒนธรรม ประเพณี จึงมาสู่เรื่องนายปีที่กำลังขาดช่วงไป”

การดำเนินงานตามโครงการเริ่มจากคัดเลือกเด็กระดับประถมศึกษานี้ที่ 3-6 ผู้สนใจมาเข้าร่วมโรงเรียนละ 2-6 คน นอกจากเครื่องดนตรีปี่โนรายังแถมอบรวมการเล่นดนตรีโนราและหนังตะลุงชนิดครบวง

วิทยากรผู้สอนนำโดยอาจารย์จรูญ แก้วเจริญ ครูวิชาดนตรีจากโรงเรียนสามบ่อวิทยา อำเภอระโนด ด้วยความที่อาจารย์เจริญเป็นลูกกระแสดิ้นรู้อีกคนหนึ่งที่ยากทำเพื่อบ้านเกิดจึงยินดีลงมาทำงานนี้ด้วยความเต็มใจ นอกจากนั้นยังได้ลูกศิษย์โนราหนังตะลุง ระดับมีอาชีพจากตำบลโรงมาช่วยสอนอีก 6 คน

“ตาพรเองมาเยี่ยมมาดูตลอด แต่แกสอนไม่ได้ด้วยวิธีการสอนแบบโบราณที่ไม่มีตัวโน้ต แต่อาจารย์จรูญใช้โน้ตซึ่งง่ายสำหรับลูกศิษย์รุ่นใหม่”

บรรยากาศการเรียนเป็นแบบผู้เรียนใกล้ชิดผู้สอน มีการจับมือสอนเป็นระยะ

นายปิ่นต่อเพลงรอบศาลาวัดเป็นกลุ่มเล็ก กลุ่มเครื่องเคาะเรียนด้วยกันเป็นกลุ่มใหญ่ ก่อนแยกย้ายกลับบ้านตอนเย็น แต่ละครึ่งทุกคนจึงจะมาทดลองรวมกันเล่นเป็นวงใหญ่

“เด็กสนุกจนไม่อยากจะกลับบ้าน ยังอยากเป่าอยากตี แต่บ้านไกลก็ต้องกลับ ถ้าได้เรียนทั้งวันทั้งคืนหรือมีเครื่องดนตรีให้เขาทุกโรงเรียนน่าจะไปไกล”

พื้มดเล่าว่า หลังผ่านหลักสูตร 7 สัปดาห์เห็นว่าจากที่เด็กไม่มีความรู้พื้นฐานมาก่อนแม้แต่ชนิดเดียว หลายคนโดดเด่นขึ้นมาชัดเจนทีเดียว ภาพรวมโดยทั่วไปเด็กสามารถฝึกจนเป่าปี่และเล่นเครื่องดนตรีโนราแบบเป็นวง

“เด็กเหล่านี้เริ่มเล่นเป็น ซิมซับ เมื่อโตขึ้นจะสืบทอดวัฒนธรรมได้แค่ไหนคำนวณไม่ได้ แต่ 50% ติดตัวไปแล้ว ปัญหาคือเมื่อกลับไปโรงเรียนไม่มีเครื่องดนตรีแบบนี้ให้ฝึกเล่น ยกเว้นปีที่เราแจกให้ทุกโรงเรียนเมื่อวันเปิดโครงการประมาณ 30 เล้า ต้องหาทางพัฒนาต่อ”

เดือนกันยายน 2552 นี้พื้มดจึงจัดให้เด็กกลุ่มเดิมกลับมาเข้าค่ายต่อเนื่อง 7 วันเพื่อเล่นเป็นวง พร้อมฝึกให้สอดคล้องกับการรำโนรากิจกรรมดังกล่าวในวันสุดท้ายจะมีการประกวดหาโรงเรียนที่ทำได้ดีเยี่ยมระดับ 1-3 เชิญประชาชนนครเสลภูมิมาชื่นชม

พื้มดยังมีแนวคิดอมรมช่วงปิดเทอมใหญ่ เพราะเป็นช่วงที่เด็กจะว่างจริงๆ เธอมองว่าเด็กรุ่นใหม่มีความสนใจหลากหลาย โดยเฉพาะสังคมยุคใหม่มีสิ่งเร้าล้นทะลัก แต่เด็กกระเสลีนธุ์สนใจวัฒนธรรมท้องถิ่นมากอยู่ ถือว่าโชคดีที่จะได้สืบทอด

“กระเสลีนธุ์นับเป็นถิ่นแห่งตำนานโนรา โดยเฉพาะที่ตำบลเกาะใหญ่ หลายคนมีบรรพบุรุษเป็นโนรา”

อำเภอกระเสลีนธุ์มี 4 ตำบลคือ ตำบลโรง ตำบลเชิงแส ตำบลกระเสลีนธุ์ และตำบลเกาะใหญ่ ประเพณีวัฒนธรรมสำคัญของอำเภอกระเสลีนธุ์ประกอบด้วย ประเพณีลอยแพ และประเพณีสมโภชหลวงพ่อดิมอันเป็นที่นับถือของชาวกระเสลีนธุ์มาหลายร้อยปี

พื้มดมองว่าโครงการนี้ทำให้สุขภาพเด็กดีขึ้น เพราะเครื่องดนตรีทุกอย่างทำให้เด็กแข็งแรง สุขภาพกาย จิตดี ใช้ระบบประสาททุกส่วนทำงาน ทำให้สนุกสนาน เพลิดเพลิน ได้เพื่อนใหม่ โครงการที่ทำกับเด็กเป็นกลุ่มเป้าหมายระยะเบื้องต้นยังกระตุ้นให้ชาวบ้านหันมาสนใจตั้งแต่พ่อแม่เด็กที่เข้าร่วมโครงการ และขยายวงกว้างออกไป

“นอกจากเด็กเรามีผู้ใหญ่คนหนึ่งมาขอเรียนด้วย คนนี้เขาชอบเป่าปี่ส่วนตัวและในชีวิตจริงทุกวันนี้หาครูสอนยากนี่ จึงนับเป็นโอกาสดีที่เขาได้มารับการอบรม”

อาจารย์นครินทร์ ชาทอง นายหนังตะลุงเลื่องชื่อผู้ได้รับการเชิดชูเป็นศิลปินแห่งชาติมาร่วมให้คำแนะนำและให้กำลังใจกับเด็กๆ กล่าวว่า กิจกรรมแบบนี้ต้องใช้ความเพียรพยายามอย่างสูง แต่ไม่ถึงกับยากจนทำไม่ได้ ต้องใจรัก พรสวรรค์คู่พรแสวง คือขยันหมั่นเพียร ใช้อิทธิบาท 4 มาช่วย

“กว่าจะได้นายปี๊สักคนต้องใช้เวลา ถ้าไม่ทุ่มเวลาให้วัฒนธรรมนี้ก็จะหายไปเลย แต่เดิมนิไม่มีผู้สืบทอด เพราะนายปี๊เป็นความสามารถเฉพาะตัว ไม่มีใครใช้วิธีจำกันมา อย่างนายเลื่อน แก้วแจ่มแจ้ง ชาวสะทิงหม้อ แก่เคยชอบปี๊ แล้วไปนั่งดูนายปี๊ที่ซ้อตาคาลัยเปาแล้ว ก็ไปซิงปี้จากตาคาลัยเพราะชอบจนเคลิ้ม อย่างนี้ครูปี๊จะยิ้มด้วยปี๊คิดว่าวิชาของกูไม่พาดายแล้ว มีคนสืบทอดแน่ นั่นเรียกว่าตัวจริงไม่ได้ยึดเหยียด”

สำหรับเด็กรุ่นใหม่ ซึ่งมีวิธีการสอนแบบใหม่ อาจารย์นครินทร์ มองว่า ได้เห็นโอกาสว่าพวกเขาจะมาเป็นนักดนตรีดาวฤกษ์ได้จากกลุ่มนี้หลายคน เด็กที่เป่าได้เพลงหนึ่งต้องอยากเรียนรู้อะไรต่อเพลงอื่นต่อไป หากผู้ใหญ่เอาใจใส่พวกเขาจะเป็นผู้สืบทอดที่รับใช้สังคมทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน

“แต่ไม่ใช่ว่าหมดเงินหยุดก็จบ เพราะที่ทำเป็นแค่กระตุ้น การทำโครงการนี้ถือว่าได้บุญกุศล คุณงามความดีมหาศาล สังคมควรได้สาธุการว่า เป็นคนตอบแทนคุณแผ่นดิน”

อาจารย์นครินทร์มองว่า วัฒนธรรมไทยวิกฤติ เพราะสังคมเปลี่ยนแปลงไป คนไม่มีโอกาสอยู่ติดบ้าน เพราะต้องออกไปทำมาหากิน

“คนฝึกปี๊สมัยก่อนอาศัยว่า เสร็จจากโรงเรียนใช้เวลาว่างตรงนั้นช่วยฝ่าฟัน ตักน้ำให้กับอาจารย์ผู้สอน แต่สิ่งที่กำลังทำอยู่ขณะนี้จากรู้สึกว่าด้านกระแส ด้านสภาพปัจจุบันที่เป็นจริง อยากรู้ก็ตามวัฒนธรรมยังต้องรับใช้สังคม ถึงอย่างไรก็ตามเราปฏิเสธไม่ได้ว่า โนรา หนังตะลุงเป็นวัฒนธรรมของภาคใต้”

ศิลปินแห่งชาติกล่าวว่า โลกาวัดันพัฒนาของดีไปหมด เมื่อเราไม่ดูหนัง โนรา จะรู้จักรักเหง้าตัวเองอย่างไร ความเป็นมนุษย์ค่อยหายไป คนที่ทำงานฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม จึงเท่ากับทำงานแทนคนอื่น เพราะ

หากสิ่งที่ทำให้เกิดแล้วเป็นของส่วนรวม ไม่ใช่ส่วนตัว จึงขอแสดงความชื่นชม

“ผมอยากยกพระราชดำรัสในหลวงว่า การปิดทองหลังพระดี พระจะได้งามทั้งองค์” อาจารย์นครินทร์กล่าว

“ปรี๊ด...ด...”

เสียงนกหวีดเป่ายาวจากอาจารย์จรรยา แก้วเจริญ ดั่งขึ้นอีกครั้ง เพื่อบอกให้ลูกศิษย์หยุดฟังคำอธิบายก่อนเชื่อมต่อ

“การเรียนศิลปะทุกแขนงต้องอดทนอย่างอาจารย์หนึ่งนครินทร์ว่า ต้องใจดำกับตัวเอง คือต้องมีระเบียบวินัย เรามาฝึกแทนการเล่นเหมือนเด็กคนอื่น ต้องไม่เล่น แต่ตั้งใจซ้อม”

ว่างจากควมวุ่นงว่งหนึ่ง อาจารย์จรรยาเล่าให้ฟังว่า เมื่อตนเองเรียนจบ ปกศ.สูง เอกดนตรีมาจากวิทยาลัยครูสงขลา และเข้ารับราชการ ได้เริ่มศึกษาทางดนตรีพื้นเมือง โดยขึ้นไปเป็นลูกคู่หนึ่งตะลุงพร้อมศึกษาเรื่องหนังตะลุงกับหนังฉิ่ง ธรรมโฆษณ์ เพื่อมาทำเป็นหลักสูตรสอนเด็ก

“การสอนปีคราวนี้ผมใช้โน้ตแบบขลุ่ย ผมคิดว่าการสอนหลายคนจำเป็นต้องทำอย่างนี้ ไม่เหมือนครูปีสมัยก่อน”

นายปีสมัยก่อนไม่มีความรู้ดนตรีรุ่นใหม่ ระดับเสียงอาศัยเทียบเสียง “ต่อ...ตี...ต้อย” อาจารย์จรรยายอมรับว่าการสอนแบบนั้นเป็นภูมิปัญญาชั้นเลิศอย่างหนึ่งที่สามารถชัดเจนเรื่องเสียงได้ แต่การเรียนการสอนแบบใช้โน้ตจะเหมาะกับการสอนหลายคนพร้อมกัน และในยุคสังคมเร่งรีบ

“เราประยุกต์มาทางสากลเพราะเรามีเวลาน้อย เจอกันไม่นาน คนที่เรียนสมัยก่อนต้องไปอยู่กับอาจารย์ ช่วยทำไร้ทำนา ต้องต่อเพลงทีละท่อน แต่เราให้โน้ตเป็นเพลง”

ลูกคู่อาชีพที่มาเป็นผู้ช่วยอาจารย์จรรยาดูแลชักซ้อมให้ เพราะแม้ว่าคนกลุ่มนี้ผ่านการเป็นลูกคู่มืออาชีพมาแล้ว แต่ในการเล่นมักอาศัยลีลา ลำเนียง อารมณ์ เพื่อการสอนพื้นฐานให้เด็กต้องมาเรียนรู้ใหม่แบบตัวโน้ต พวกเขาเองก็จะรู้วิธีการถ่ายทอดไปด้วย ความจริงแล้วพวกเขาต่างเป็นครูทางภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในตัว เพียงแต่ยังไม่รู้ว่าจะถ่ายทอดต่ออย่างไร

อาจารย์จรรยาจรรยาบอกว่า เด็กที่มาอบรมครูได้คัดมาแล้วระดับหนึ่ง อย่างน้อยสนใจแต่ไม่มีพื้นฐานเรื่องปีมาก่อน

“อบรม 7 ครั้งถือว่าไม่น้อย แต่การสอนไม่ประติดประต่อเป็น ปัญหา เพราะสัปดาห์หนึ่งเราสอนกันไม่กี่ชั่วโมง การทอดช่วงห่างทำให้ ผู้เรียนลืมพื้นฐาน การไม่ได้อยู่ใกล้ชิดตลอด เขาเลยไม่รู้ว่่าเป่าลูก หรือเป่า ต่อไปต้องพัฒนาการเรียนแบบต่อเนื่องกันอย่างน้อย 1-2 วัน เพื่อทำในสิ่งที่ยากขึ้นไปได้”

อาจารย์จรรยาสรุปภาพรวมที่เกิดขึ้นว่าผ่านขั้นที่ 1 เกิดผลระดับหนึ่ง เด็กได้สัมผัสและเล่นเครื่องดนตรีที่กำหนดได้ ไล่เสียงถูกต้องและ เล่นเพลงที่ง่ายๆ ได้

“ผมเห็นเด็กมีความสุขที่มาและเขาพยายามเป่าให้ได้” อาจารย์จรรยาบอกว่า เด็กทุกวันนี้มีสิ่งเร้ามากกว่าจะดึงมาตรงนี้ได้ จึงเป็นเรื่องยากเหมือนกัน

นอกจากพัฒนาเรื่องทักษะการเล่น ถือว่าได้ฝึกสมาธิ วันเปิด เด็กจะร่วนวาย เจียวจ้าวมาก พอมาจับเครื่องดนตรีดูมีสมาธิมากขึ้น เป็นบทสรุปว่าการเล่นดนตรีถือว่าการฝึกสมาธิอย่างหนึ่ง ส่งผล ถึงการเรียนรู้ที่น่าจะดีขึ้นไปด้วย

หลังการอบรมอาจารย์จรรยาจรรยาเห็นมือปี่ดาวเด่นราว 4-5 คน ประเมินจากสมาธิความมั่นคงในการฝึก

“วัฒนธรรมพื้นบ้านเราชอบเซรามามาก ต้องมีผู้กระตุ้นให้พื้นระดับ หนึ่งก่อน พอเด็กสัมผัสเข้าใจ เข้าถึง ฟังแล้วเพราะ มีความสุข จะไขว่คว้าต่อยอดเอง อย่างพอเขาเป่าปีเห็นว่าเพราะก็ยอมจะไปฝึก ไปฟัง ไปเก็บครูพักลักจำต่อเอาได้ในสิ่งที่เขาชอบจริง”

อาจารย์จรรยาเล่าถึงการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องจริงดังต่อไปนี้ ในระยะอันใกล้จะนำเด็กกลุ่มนี้เข้าร่วมในกิจกรรมแข่งขันทางวิชาการของ อำเภอกะเสถียร โดยเพิ่มการจัดการประกวดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เข้าไปรวมในงานวิชาการ

“กำลังคิดและคุยกับระดับจังหวัดอยู่ หากเข้างจรรยาจะชัดเจน จะง่าย เพราะหากเป็นระดับนั้นได้จะเกิดปรากฏการณ์รุ่นพี่จะไปสอน น้องได้ หรือเด็กอนุบาลมาแอบดู พอขึ้น ป.3 จะมาฝึกต่อ มีแข่งขัน สร้างความเคลื่อนไหวอย่างนี้ต่อไปเรื่อยๆ”

นายกองเพชร พหุโล หรือ “น้องเล็ก” นักเรียนชั้น ม.5 โรงเรียนสามป่อวิทยา ซึ่งเป็นศิษย์เอกดนตรีของอาจารย์จรูญที่มาอบรมเป่าปี่ด้วยแล้วว่า

“อยากเป็นแบบครูจรูญครับ โตแล้วอยากเรียนดนตรีกลับมาสอนน้องๆ ที่บ้าน เพราะอยากรักษาวัฒนธรรมไว้ ดนตรีพื้นบ้านนี้เล่นยากกว่าดนตรีสากล เพราะจังหวะโน้ตต่างกัน แต่ถ้าใจรักก็ง่ายเหมือนกัน”

น้องเล็กบอกว่า เหตุจูงใจที่ชอบดนตรีเพราะตอนอยู่ ป.1 แม่เต่า (ยาย) พาไปดูโนราที่มาเล่นใกล้บ้าน เห็นแล้วชอบแบบฝังใจแต่นั้นมา

“ผมอยากเป็นนักดนตรีอาชีพสายดนตรีไทย ผมชอบดูโนราหนังตะลุง ที่โรงเรียนมีคนในท้องถิ่นมาสอน เป็นสาระเพิ่มเติมในกลุ่มดนตรี”

เขาเล่าว่า การเล่นดนตรีมีสมาธิมากขึ้น ไม่เครียด เคยเรียนเป่าแซกโซโฟน แต่ปีโนรายากเรื่องเสียง ต้องเอาเสียงจากปอด

ยากแม้ในการคุมเสียง และแม้แต่เทคนิคบางอย่าง เช่นต้องเอาลิ้นปีแช่น้ำในบางครั้ง

“น้องๆ ที่เป่าปี่ราว 10 คนมีแวว สามารถเป่าไม่เพี้ยน คลอเพื่อนไปได้ บรรยายภาคการเรียนสนุกดีผมมาเรียนทุกครั้ง”

ด.ช.จิรเดช แสงเมือง ชั้น ป.5 โรงเรียนวัดทุ่งบัว เป็นนักเรียนที่มีผลการเรียนดี เวลาว่างเสาร์อาทิตย์เขามักซ้อมฟุตบอลในฐานะนักฟุตบอลโรงเรียน เขามาสมัครฝึกตีทับ เพราะชอบจากเห็นการแสดงโนราแต่ยังเล็ก

“ผมอยากมาเล่นพิ๊ แต่ก่อนไม่เป็น ตอนนี่เล่นได้ กลับไปบ้าน หัดตีลมเล่นๆ” น้องเดชบอกว่าตีพิ๊เป็นเรื่องยาก เพราะจำจังหวะ ไม่ค่อยได้ แต่สนุก เครื่องดนตรีอื่นเขาอยากเรียนคือ โหม่ง ฉิ่ง ปี่

“ตอนผมโตหรือครับ ไม่ได้อยากเล่นอาชีพ ชอบเพราะสนุก มากกว่า”

น้องเดชเล่าว่าเพื่อนที่มาร่วมอบรมบางคนหายหน้าไป คิดว่าครั้งแรกเขานึกว่าสนุก แต่พอมาฝึกเขาเบื่อก็คงไม่ได้ก็ไม่มีอีก

.....

เสียงดนตรีพื้นบ้านแห่งภาคใต้ยังคงแว่วมาจากวัดเอกกลางท้องทุ่ง กระแสสินธุ์ เพราะตีบ้าง ยังไม่ลงตัวตีบ้าง

เสียงนกหวีดสั่งหยุดเล่นจากอาจารย์จรูญตั้งเป็นระยะ เป็นความพยายามปรับให้เสียงสวยงามลงตัวยิ่งขึ้นไปอีก

เป็นวันแดดจัด คลายอุณหภูมिर้อนด้วยเสียงดนตรีและสายลม อันพัดหนุนเนื่องผ่านมาไม่ขาดสาย ประชาชนผู้เดินทางมาวัดแอบมุง ยืนดูลูกหลานเจ้าของเสียงบรรเลงอย่างสนใจ บ้างเข้ามาได้ถามความเป็นมา ไม่เว้นแม้แต่พระเณรที่เดินทางมาสอบนักธรรมในวันนั้นด้วย

เย็นวันเสาร์ 18 กรกฎาคม ถึงชั่วโมงสุดท้ายของการฝึกอบรม ชาวคณะย้ายจากศาลาการเปรียญมาเล่นในโรงครัวใกล้สระน้ำ มองผ่านระยับแดดเห็นสีเขียวสดแห่งท้องทุ่ง แนวไม้ยืนต้นหลากชนิดริม รั้ววัดพร้าวใบไหวตามจังหวะแห่งธรรมชาติ

ประดับ พงศ์นุรักษ์ หรือพิมพ์ ประกาศว่าจะมีการแข่งขันเป่าปี่ชิงรางวัลเป็นรายการส่งท้าย มีผู้สมัครเข้าร่วม 9 คน กรรมการนั่งฟัง 2 เทียว เพื่อเลือกคนที่เป่าได้ดีที่สุด 3 ลำดับ

อาจารย์นครินทร์ซึ่งนั่งฟังอยู่ตลอดให้อิโหวาทว่า แม้ทุกคนจะเป่าไม่ครบเพลง แต่เป็นจุดเริ่มต้น ปี่อยู่กับทุกคนแล้วขอให้ไปฝึก

“นายปี่สำคัญที่สุดเวลานี้ค่าตัวแพง พยายามฝึกความรู้ทันกันหมด ทุกคนจะทำได้ ปี่คืออาวุธ อย่างพระอภัยมณีจะเป่าสะกดคนให้หลับ หรือทำร้ายกันก็ได้ มีอปีหายาก พวกเธอโชคดีที่ได้ฝึก ขอให้ตั้งใจ ขอให้โชคดีเป็นนายปี่กันทุกคน”

ศิลปินแห่งชาติสรุป.

กระแสสินธุ์กับตำนานโนรา

ประเสริฐ รัชชवंศ์ สมาคมศิลปินพื้นบ้านจังหวัดสงขลา เล่าถึงตำนานโนราส่วนที่เกี่ยวข้องกับอำเภอกระแสสินธุ์ว่า เกาะกระซังในตำนานโนราคือ เกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์

ตำนานว่า พระเจ้าสายฟ้าพาดครองเมืองพัทลุง มีริดาตั้งครุภักโดยไม่รู้ว่าเป็นพ่อ

“เขาว่าตอนนั้นเจ้าหญิงกินเกสรดอกบัว แล้วท้องค่อยใหญ่ขึ้น พ่อมาถามก็บอกไม่ได้ว่าใครเป็นพ่อของเด็ก พระเจ้าสายฟ้าพาดเลยจับลอยแพจนมาติดที่เกาะกระซัง”

เจ้าหญิงอยู่ที่เกาะกระซัง หลังคลอดทารกเกิดเทพนิมิตฝันเห็นทำรำ ซึ่งจำได้ ต่อมาถ่ายทอดให้ลูกชายจนรำนากฎศิลปะชนิดนี้ได้ ลูกชายลาแม่ขึ้นฝั่งที่พัทลุง

เรื่องการร้ายรำดังกล่าวไปเข้าหูพระเจ้าสายฟ้าพาด จึงเรียกมารำให้ดู พอตาเห็นหลานเกิดค้อนหน้าถามว่าเป็นลูกใคร จนรู้ว่าหลานแท้ๆ ของตัวเอง

“พอหลานรำก็เอาเครื่องทรงกษัตริย์คือ สังวาลย์อะไรพวกนี้มาสวมให้ วันนั้นเป็นวันแรกที่กำเนิดเครื่องแต่งกายโนรา” ประเสริฐเล่าต่อมาเจ้าชายน้อยหลานเจ้าเมืองกลับมาฝึกรำโนราที่เกาะกระซัง ซึ่งมีสถานที่เป็นศาลยืนยันตำนานโนราอยู่ในปัจจุบัน.

19

มะโย่ง วัฒนธรรมน่าสนใจ

จากสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตำบล
ธารคีรี อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เป็นอีกโซนหนึ่งที่ถูกจับตา
จากฝ่ายความมั่นคง

คนภายนอกหรือแม้กระทั่งเจ้าหน้าที่บ้านเมืองไม่ยากจะเดาได้ว่า
ถ้าไม่จำเป็น แต่ดวงพร อุทัยสุริ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ ปฏิบัติ
งานประจำสำนักงานวัฒนธรรมอำเภอสะบ้าย้อย เลือกพื้นที่ดังกล่าว
เคลื่อนไหวกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม

“คนธารคีรีมีน้ำใจ เราได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านมากที่สุด
ทั้งที่บางหน่วยงานไม่กล้าเข้ามาที่นี่ แต่เรามาไม่หยุดเลยและมาด้วยใจ
เสมอ”

ดวงพระเล่าระหว่างนั่งรถเดินทางเข้าไปอีกครั้ง บนทางลาดยาง
สลับถนนดินแดง ต้องผ่านเครื่องกีดขวางก้องกำลังเฉาะกิจหลายจุด
แม้ว่าไม่มีเหตุอะไร แต่ทุกฝีก้าวต้องระมัดระวัง ภายใต้อินฟ้าใส
แนวภูเขาทอดตัวอย่างสงบ และสีเขียวสดแห่งหมู่ไม้ริมทางอาจเกิด
บางอย่างที่ไม่คาด

กิจกรรมสร้างสุขภาวะชุมชนคนรักษ์มะโย่ง ความร่วมมือระหว่าง
สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอสะบ้าย้อย สภาวัฒนธรรมอำเภอสะบ้าย้อย
สภาวัฒนธรรมตำบลธารคีรี และโรงเรียนบ้านสุโสะ กำหนดจัดขึ้นเมื่อ
22 ตุลาคม 2552 ที่โรงเรียนสุโสะ

ข่าวกระจายออกไปเจี๊ยบๆ ว่า มะโย่งคณะอาเนาะดีอิลี (แปลเป็น
ภาษาไทยว่า คณะลูกปลาตุ๊ก) จากจังหวัดยะลาจะมาทำการแสดงสาธิต

ที่โรงอาหารของโรงเรียนสุโสะของช่วงบ่ายวันนั้น ทำให้บรรยากาศช่วงปิดเทอมกลับมาคึกคัก ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างทยอยมาที่โรงเรียน ขณะเจ้าหน้าที่อาสาสมัครจากอำเภอสะบ้าย้อย จัดกำลังรักษาความปลอดภัยเข้มงวด

“สมัยก่อนคนที่นี่เล่นมะโย่งเป็น แต่วันนี้เชิญคณะจากอำเภอเมืองยะลา”

ก่อนถึงเวลาที่ทุกคนรอคอยเราได้สนทนากับ วาฮับ มาเหิงตะ กำนันตำบลธารคีรี เขาเล่าว่า มะโย่งเป็นการแสดงคล้ายโนราของชาวปักษ์ใต้ มักจะจัดแสดงในงานแต่งงาน แต่กั๊กเรียกเก็บค่าผ่านประตูด้วย ใครมาร่วมพิธีแต่งงานแล้วอยากชมมะโย่งเป็นขวัญตาต้องจ่ายเงิน

คณะมะโย่งที่ตั้งที่สุดสมัยก่อนอยู่ที่อำเภอรามัญชื่อคณะ เจ๊ะโวจิงกับเจ๊ะนาวา สองพี่น้อง ซึ่งคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่างรู้จักกันดี

“หายไปราว 30 ปี ช่วงหลังเด็กรุ่นใหม่ไปเรียนศาสนาก็มองว่าการแสดงนี้อาจขัดกับหลักทางศาสนา ความจริงแล้วอยู่ที่ตัวเรา อย่างเช่นเรานั่งกับไทยพุทธ เขาสั่งหมูมากินเรานั่งอยู่ด้วยก็ไม่ใช่ไร” กำนันเล่า ถ้าพูดถึงศิลปะการแสดงพื้นบ้าน มะโย่งยังมีการสืบทอดอยู่ แต่เขาคิดว่าการแสดงที่คนนิยมมากที่สุดขณะนี้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้คือ ดิเกร์ฮูลู

มะโย่ง ยังมีส่วนคล้ายโนราโรงครู เพราะคนบางคนเล่นได้เอง เหมือนกับมีอยู่ในสายเลือด สืบทอดมาทางบรรพบุรุษ โดยไม่ต้องฝึกหัด

“มะโย่งน่าจะส่งเสริมสังคม การแสดงเหล่านี้ไม่ใช่ปัญหาขัดหลักศาสนา เพราะถ้าเราปฏิบัติดีตามหลักคำคัญ อย่างการละหมาดอย่าให้ขาดถือเรื่องนี้ก็ดี สบายใจแล้ว” กำนันเล่าและแถมตำนานบ้านสุโสะให้ฟังเสียอีกเรื่อง เล่ากันมาว่าชายหนุ่มจากมาเลเซียเดินทางมาหาสาวถิ่นนี้ เมื่อไปเจอผู้หญิง ต่างฝ่ายต่างดูกันว่าเหมาะสมก็เอ่ยคำว่าสุโสะ ซึ่งคำนี้แปลว่า เหมาะสม ถูกต้อง

สุระกำพล รักษ์วงศ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านสุโสะ เดินทางมาถึงปลายช่วงอาหารกลางวันที่จัดเลี้ยงชาวคณะมะโย่ง และผู้มาร่วมงานทุกคน

“ไม่มีอะไรน่าเป็นห่วง เมื่อคืนผมยังออกมาเผาเรียงต่อ” หลังมือที่ยังวงศุขเปลี่ยนไปนั่งในห้องประชุมติดแอร์ของโรงเรียน ผู้อำนวยการขยายความเรื่องเผาเรียงต่อว่า เพราะครูคนหนึ่งต้องการปรับที่สร้างบ้านบังเอิญตัวต่อทำรังขวางอยู่จึงต้องจัดการ เขาอยากสื่อว่าทั่วตำบลธารคีรีปลอดภัยแม้ยามค่ำคืน

“แต่ก่อนที่นี่มีคณะสี่ละและดิเกิร์ฮูลูที่มีชื่อเสียง ตอนนี้ได้พี่ดวงพรมาจุดประกายทางวัฒนธรรม” สุระกำพลเล่า

เขามีเป้าหมายว่า ต่อไปในอนาคตถ้ำกล่าวถึงสุโสะจะทำให้ผู้คนนึกถึงมะโย่ง

“อยากเดินให้ถึงจุดนั้น ผมอาจไม่รู้เรื่องแบบนี้มากนัก แต่ที่ครูที่นี่ล้วนแต่เป็นคนพื้นที่ เติบโตอยู่ที่นี้ มาเป็นครูที่นี่ ซึ่งเป็นกำลังสำคัญ”

การดำเนินการส่งเสริมฟื้นฟูมะโย่ง สู่ระกำพลแล้วว่า จะจัดทำเป็น
หลักสูตรท้องถิ่นขึ้นในโรงเรียนสุโสะ

กิจกรรมแรกในวันนี้จะเป็นการเบิกโรงมะโย่งเพื่อสาธิต ลำดับ
ถัดไปวิทยากรจะมาฝึกสอนให้กับครูและเด็กรุ่นแรก คาดว่าครูและเด็ก
กลุ่มนี้ภายใต้การปรึกษาอย่างใกล้ชิดกับนักแสดงมะโย่งตัวจริง จะทำ
หน้าที่เป็นวิทยากรสืบทอดต่อไปได้

“ตอนนี้เลือกเด็กเข้าฝึก 20 คนครบแล้ว คละกันทุกชั้นเรียน
ทีมงานครุราว 4-5 คนรับผิดชอบ ผมจะคอยดูเป็นที่ปรึกษา”

อาซิส วานีสะ ครูโรงเรียนบ้านสุโสะ ถูกวางตัวให้เป็นผู้รับผิดชอบ
เรื่องนี้โดยเฉพาะ

ผู้อำนวยการโรงเรียนสุโสะเล่าว่า เขาเองไม่เคยเห็นมะโย่งมาก่อน
มักได้ยินตำนานที่มักพูดกับเด็กร้ายๆ “เดินเหมือนมะโย่ง” แต่พอ
ประกาศทำเรื่องนี้ ชุมชนตอบรับอย่างดี

แม้หลายคนมองว่าพื้นที่ไม่ปลอดภัย แต่ที่ผ่านมาโรงเรียนจัดแสดง
ดิเกร์สูตู่ในกิจกรรมลูกเสื่อตอนกลางคืนมาแล้ว หลังจากนั้นชาวบ้าน
เรียกร้องให้จัดใหม่ ซึ่งกำนันได้จัดงานที่ใหญ่กว่าเดิม ไม่มีเหตุไม่ดี
เกิดขึ้น และชาวบ้านให้ความร่วมมือดีมาก

“ปัญหาสามจังหวัดกรณีหนึ่งที่มองกันก็คือ ปัญหาทางศาสนา
แต่เราต้องแยกให้ออกว่า ศาสนา ความเชื่อ กับวัฒนธรรม มันคนละ

เรื่องกัน แต่ไปด้วยกัน ศาสนาอาจถูกเบียดเบียน แต่วัฒนธรรมไม่เบียดเบียน ศาสนาอาจจื้นำคนได้ แต่วัฒนธรรมไม่ใช่ตัวชี้นำอะไรเลย เป็นการแสดงออกมาจากพื้นฐานของจิตใจ”

เขามีแนวคิดคิดต่อไปอีกว่าจะจัดให้มีลานวัฒนธรรมที่ธารศิริ เพื่อว่าเวลาเย็นคนเฒ่าคนแก่มานั่งคุยกัน มีปัญหามาปรึกษาพูดคุย เปลี่ยนจากนั่งร้านน้ำชาเดิม มานั่งลานวัฒนธรรม ช่างๆ มีลานมีที่สำหรับออกกำลังกาย และแนวคิดทำห้องสมุดจากห้องเย็นเก่าวางไว้ใต้ต้นไม้ ซึ่งถ้ามีลานแบบนี้จะลดความไม่เข้าใจต่างๆ ลงไปได้ระดับหนึ่ง เพราะปัญหาพื้นฐานขณะนี้ที่เป็นอยู่คือ ความไม่เข้าใจ ความหวาดระแวงต่อกัน ต่างจากอดีตที่ทุกคนใกล้ชิดกัน

“สิ่งอื่นที่น่าน่าจะทำไปด้วยคือ การสืบหาประวัติหมู่บ้านจะทำให้เรามีความผูกพันกับบ้านเรา อีกอย่างผมยอมรับว่าระบบการศึกษาที่ผ่านมามีส่วนทำลายวัฒนธรรม ครูที่ไม่เข้าใจตรงนี้จะทำลายอย่างไม่รู้ตัว”

เวลาบ่ายโมงเศษ...

ทุกคนรวมตัวที่โรงอาหาร ที่ถูกปรับเป็นวิกขนาดย่อม แก้อียาวสำหรับนั่งชมวงเป็นแถวด้านหน้าเวทีพื้นไม้กระดานยกสูงระดับเอว มุมด้านขวาเหล่าลูกคู่ประจำคณะมะโย่งวัยชรานั่งบรรเลงบนเสื่อ พวกเขากำลังโหมโรงด้วยเสียงกระหน่ำกลอง 2 ลูก จังหวะหนักหน่วง สะท้อนถึงอก บนพื้นเสียง ปี่ ซอ ซ้อง โหม่ง เพลงที่ให้ความรู้สึกนำสู่ดินแดนแห่งปลายด้ามขวาน และอดจะตื่นเต้นไม่ได้

นักแสดงเข้าร่วมพิธีกรรมเปิดโรงก่อนทำการแสดง ขณะผู้ชมเริ่มทยอยมากขึ้นเรื่อยๆ จำนวนร่วมร้อย จนล้นออกไปยืนชะงักมาจากภายนอกโรงอาหาร เด็กๆ มองความเคลื่อนไหวบนเวทีอย่างไม่วางตา บางคนรู้ว่าถูกเลือกให้เป็นหนึ่งผู้สืบทอดมะโย่ง

ตัวแสดงชายคนหนึ่งกระโดดจากเวทีลงมาหยอกล้อกับเด็กๆ เรียกรอยยิ้มและเสียงหัวเราะเป็นการอุ่นเครื่อง ก่อนจะถึงการรำรำด้วยท่ารำต่างๆ และซับกลอน เสน่ห์อย่างหนึ่งคือ ตัวตลก ที่ทำให้หัวเราะงอหงายหลายตลบ

ภาษามลายูเป็นภาษาหลักที่ใช้ในการแสดง สามารถดึงดูดผู้ชมชาวต่างชาติที่นั่งดูตั้งแต่ต้นจนจบอย่างเข้าใจทุกกระบวนความ โชคดีที่เราได้นั่งใกล้กับ ดิง บารา นายกองค้การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ธารศิริ เขาทำหน้าที่ไกด์ แปลบางตอน และเล่าเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยตั้งแต่เรื่องที่น่ามาแสดงในวันนั้นซึ่งชื่อว่า “ยอมุดอ”

“ผมก็เพิ่งได้เห็นเหมือนกัน เคยดูมะโย่งตอนอยู่ชั้นประถม นับจากวันนั้นพบว่า การแสดงมะโย่งหายไปนานนับ 30 ปี ในฐานะนายก อบต.ผมจะอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมนี้ให้คงอยู่ตลอดไป และพร้อมสนับสนุน เพราะเป็นของดั้งเดิมมาตั้งแต่รุ่นปู่ตายาย”

ดิงเล่าว่ามะโย่งมักแสดงเป็นเรื่อง ซึ่งเป็นการเล่าตำนาน ถ้าเล่นเต็มวงครบรูปแบบจะใช้เวลาแสดง 4-5 ชั่วโมง การแสดงจะมีทั้งการรำรำ ว่าบทกลอนสัมผัส และร้องเพลง ส่วนมากผู้ชมสนใจเนื้อเรื่องและตัวตลก

การแสดงที่เห็นวันนั้นดิงบอกว่าได้มีการดัดแปลงไปมากกว่าอดีตที่เขาเคยเห็น อย่างเครื่องดนตรีที่เพิ่มมากขึ้น ชุดแสดงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้าง

“วิธีอย่างหนึ่งของมะโย่งจะคล้ายกับโนราโรงครูของไทยพุทธ เขาก็มีคณะแสดง และทราบว่ามีคนรับไปแสดงอยู่เรื่อยๆ มักแสดงกันเวลากลางคืน อีกอย่างจะแสดงในงานเลี้ยง หลังแสดงเสร็จจะมีการมีการฆ่าวัวมาเลี้ยงกินกัน”

ดวงพร อุทัยสุริ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ ปฏิบัติงานประจำสำนักงานวัฒนธรรมอำเภอสะบ้าย้อย มองว่าวัฒนธรรมจะเป็นตัวหลอมคนเข้ามาหากัน

“ตอนนี้กำลังจะมีศูนย์เรียนรู้ประจำตำบลของ อบต. ทางสำนักงานวัฒนธรรมอำเภอสะบ้าย้อยก็จะส่งเสริมงบประมาณสายใยชุมชนมาให้ด้วยส่วนหนึ่ง ซึ่งกำลังเห็นการบูรณาการของหน่วยงานไม่ว่ากำนัน ผู้อำนวยการโรงเรียนสุโสะ กิจกรรมที่จัดขึ้นสืบสานต่อ

ไม่ใช่จบแค่นี้ เราจะผลักดันให้เกิดคณะมะโย่งที่ธารคีรีหรือสุโสะให้ได้ เราเลยใส่ในหลักสูตรท้องถิ่น เราจัดงบประมาณต่อจนสำเร็จ ค่อนข้างมั่นใจ” ดวงพรมองว่าการดำเนินการต้องช่วยกันทุกส่วนจึงจะสำเร็จรวมทั้งชาวบ้าน

นอกจากการฟื้นฟูวัฒนธรรมมะโย่ง เธอและทีมงานกำลังเก็บข้อมูลพื้นฐานทางวัฒนธรรม เช่นประวัติภูมิหลังหมู่บ้าน ทำงานร่วมกับครู

“พื้นที่ตั้งเครียด แต่วัฒนธรรมกำลังตื่นตัว วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เราเห็นได้ชัดว่า นำไปสู่การสมานฉันท์ อย่างปีนี้เราจัดงานชักพระ พี่น้องมุสลิมมาइनดูเป็นแถว ถึงแม้ว่าเข้าร่วมไม่ได้ นึกถึงว่าในสถานการณ์แบบนี้คนไม่กล้าออก แต่พอเป็นมิติทางวัฒนธรรม ประเพณีพี่น้องเราสนใจ ต่อไปก็จะจัดงานให้สอดคล้องกับทุกศาสนา ทุกคนมีส่วนร่วมได้ แม้ว่าไม่โดยตรงอย่างชักพระ อาจชวนกลุ่มแม่บ้านมาออกงาน ขายสินค้าของดีประจำตำบล”

ดวงพรเห็นว่าคนทั่วไปหากได้ยินถึงพื้นที่แห่งนี้ก็กลัว ไม่กล้ามา เพราะไม่รู้ข้อมูลจริง ความจริงไม่มีอะไร กำลังเกิดการพัฒนาหลายอย่างในพื้นที่ อย่างเช่นที่กำนันหันมาช่วยชุมชนโดยการพาชาวบ้านทำนาร้างอย่างเอิกเริกหลังจากเลิกทำกันมานาน

“หลังงานวันนี้จะมีการฝึกสอนอย่างจริงจัง ผู้สอนคือผู้ที่มาแสดงเป็นตัวมะโย่ง เขารับปากแล้วว่าจะนั่งรถจากยะลามาสอนให้ วันนี้มีการถ่ายวิดีโอการแสดงเอาไว้ด้วย น่าจะเอามาเป็นแบบอีกทาง”

นักแสดงหลักบนเวทีวันนั้นทั้งชายหญิง 5 คน ล้วนวัยชรา ยกเว้นผู้แสดงเป็นตัวมะโย่งดูยังอ่อนวัย จึงหะคนสนใจมากที่สุดอยู่ที่การแสดงตามเนื้อเรื่อง มีตัวละครออกมาปล่อยมุขภาษามลายู ด้วยท่าทางคำพูด และอาวุธมีด ขวาน ไม้หวน ประกอบการแสดง

ปิดม่านการแสดงในวันนั้น หัวหน้าคณะหนึ่งในตัวละครพูดภาษาไทยสั้นๆ แทรกอยู่ในภาษามลายูจับความได้ว่า วันนี้เป็นการแสดงเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรม หลังจากนั้นนักแสดงส่งท้ายผู้ชมด้วยการผลัดกันร้องเพลงภาษามลายู

ขณะชาวคณะช่วยกันเก็บของบนเวที ทุกคนทยอยกลับบ้าน หัวหน้าคณะนั่งทำพิธีกรรมปิดโรงด้วยหมากพลูอยู่ข้างบริเวณจัดการแสดง เราได้โอกาสสนทนาสั้นๆ เขาบอกเพียงว่ามาจากยะลา เล่นมุขด้วยการพูดชื่อสถานที่บ้านเขาแบบภาษามลายู

รัชชัย สุขเอียด ปลัดอำเภอผู้ประสานงานประจำตำบลธารคีรี และปลัดอำเภองานป้องกัน กล่าวว่า เหตุการณ์สามจังหวัดทำให้ชาวบ้านหวาดระแวง วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือลดความหวาดระแวงระหว่างไทย พุทธ-มุสลิม

“สมัยก่อนมีงานอะไรก็แล้วแต่ ไทยพุทธ มุสลิมจะช่วยเหลือกัน พอเกิดเหตุการณ์นี้ขึ้นมาทำให้เกิดความหวาดระแวง ความเป็นเพื่อนได้ ห่าง เหิน หาย การฟื้นฟูวัฒนธรรมตรงนี้ขึ้นมาจะทำให้ประสานได้ดี วัฒนธรรมไม่ได้ให้โทษใคร ไม่ได้มีพิษภัย อยู่ในวิถีชีวิต ถ้ามองคนเผ่าคนแคในอดีตจะเป็นเพื่อนกันหมด เพราะวิถีเชิงวัฒนธรรมนั่งกินน้ำชากันทุกวัน” ปลัดอำเภอสะบาย้อยกล่าว.

หมาโย่ง - มะโย่ง

เอกสารของสำนักงานวัฒนธรรมอำเภอสะบ้าย้อยซึ่งอ้างอิงมาจาก **นุรีย์น สาและ**, สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ กล่าวว่า หมาโย่ง หรือหมาโย่ง เป็นการละเล่นพื้นเมืองอย่างหนึ่งของชาวไทยมุสลิม ที่มีลีลาการแสดงคล้ายคลึงกับโนรามาก ใช้แสดงเพื่อความบันเทิง และใช้แก้บน หรือสะเดาะเคราะห์

ความเป็นมาคาดว่าได้รับการถ่ายทอดวิธีการแสดงจากแหล่งเดียวกันกับละครรำของไทย ที่รัฐเกเรลา ทางตอนใต้ของอินเดีย มีการแสดงละครเร่อยู่แบบหนึ่งเรียกว่า ยาทรี หรือชาตรี เชื่อกันว่าเป็นต้นกำเนิดของโนรา และมะโย่ง

มีข้อสันนิษฐานว่า มะโย่งเป็นการละเล่นที่มีความเกี่ยวเนื่องกับ พิธีกรรมบูชาธรรมชาติ เป็นการบูชาแม่โพสพหรือบูชาขวัญข้าว บางกระแสว่ามีกำเนิดมาจากลัทธิความเชื่อในภูตผีวิญญูญาณ และแนวทางการรักษาโรคด้วยวิธีทางไสยศาสตร์ เพราะพบว่ามีกรว่าจ้าง คณะมะโย่งไปแสดงเพื่อการรักษาโรคที่บ้านผู้ป่วย (คล้ายโนราโรงครู-ผู้เขียน)

คำบอกเล่าของคณะมะโย่งในปัจจุบันมีอาระบุนแห่งกำเนิดของ มะโย่ง แต่นักวิชาการของมาเลเซียสันนิษฐานว่า น่าจะมีกำเนิดมาจาก อาณาจักรปัตตานีในอดีต เพราะมะโย่งใช้ภาษามลายูสำเนียงถิ่นปัตตานี มาแสดง

การแสดงมักจัดในโอกาสประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ เช่น งานพิธีกรรมบูชาขวัญข้าว งานแก้บนสะเดาะเคราะห์ และงานประเพณี เทศกาลเฉลิมฉลอง

การแสดงจะสร้างโรงขึ้นง่ายๆ เรียกว่า “บังซัล” หรือ “ปังงง” ปัจจุบันมักยกพื้นสูงมากกว่าเดิมเพื่อให้ผู้ชมมองเห็นทั่วถึง เป็นโรงละครเปิดกลางแจ้ง

ก่อนเปิดการแสดงต้องเริ่มด้วยพิธีกรรมเปิดโรงเรียกว่า บูคาปังงง เมื่อสิ้นสุดการแสดงทุกครั้งจะต้องทำพิธีกรรมปิดโรง

เครื่องดนตรี โดยทั่วไปประกอบด้วย รือบบ หรือซอสามสาย หมง หรือฆ้องขนาดใหญ่ 1 คู่ กิ่งตังมลายู หรือ กลองมลายู 1 คู่ ตือแระ แตรระ หรือกรับ 2 คู่

ตัวละคร

เนื่องจากมะโย่งแสดงเป็นเรื่อง จึงมีตัวละครประกอบด้วย ปะโย่ง ตัวละครฝ่ายชาย เป็นราชาผู้ครองนคร เป็นตัวชูโรง ปะโย่งมูดา พระเอกของเรื่อง เป็นโอรสของปะโย่ง มะโย่ง ตัวละครฝ่ายหญิง รับบทเป็นพระมเหสีของพระราชานูตรีมะโย่ง นางเอกของเรื่อง รับบทเป็นเจ้าหญิง พระธิดาพราน ตัวตลกของเรื่อง นอกจากเป็นพี่เลี้ยงพระราชานางบางครั้งให้คำปรึกษาพระราชานางด้วย

ดาอัย ดาอัย เป็นตัวประกอบฝ่ายหญิง เป็นนางข้าหลวง เป็นนางรำและนักร้องประสานเสียงให้คณะดนตรีประกอบการแสดง

เครื่องแต่งกาย

ตัวปะโย่ง และปะโย่งมูดา จะนุ่งกางเกงทรงหลวม สวมเสื้อแขนสั้น เสื้อรัดรูป ไม่มีปก มีผ้าผืนยาวขนาดผ้าขาวม้าสวมทับเสื้อ และกางเกงอีกชั้นหนึ่ง สวมมงกุฎ ถูมิดหวายเป็นอาวุธเพื่อการทำโทษ มิใช่เพื่อการต่อสู้ มิดหวายใช้ฟาดตัวตลกในเชิงหยอกล้อมากกว่าจริงจัง

มะโย่งและปุตริมะโย่ง สวมเสื้อตามแบบอย่างของสตรีมลายู คือสวมเสื้อก๊อบายา นุ่งผ้าถุงที่เรียกว่าผ้าซังกิต สวมเครื่องประดับ สตรีครบชุด ทรงผมเกล้ามวย มีผ้าสไบคาดบ่า

นักแสดงประกอบฝ่ายหญิง แต่งกายด้วยเสื้อผ้าตามแบบอย่าง สตรีมลายูทั่วไป เช่นเดียวกับตัวตลกหรือตัวพรวน นุ่งกางเกง หรือโสร่ง มีผ้าคาดเอว เหน็บมิดคอกที่เอว ส้มยีก่อนสวมหน้ากาก แต่ปัจจุบัน ไม่นิยม

นิทานที่ใช้แสดง

ต้นตำรับเดิมใช้เรื่อง รามามูดา ต่อมาเป็นเรื่องอื่นๆ ที่นิยมมาก คือเรื่อง หนวดงิมมัส หรือสังข์ทอง ปุตริตี มุนมูดา หรือเจ้าหญิง แต่งอ่อน เมื่อมะโย่งมากลายเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ก็ยังคง นิทานแบบจรรๆ วงศ์ๆ แบบเดิม บางเรื่องใช้เวลาแสดง 3 วัน 3 คืน ติดต่อกันกว่าจะจบเรื่อง

หลายปีมานี้ การละเล่นมะโย่งถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการละเล่น ที่ขัดกับหลักคำสอนในศาสนาอิสลาม ทำให้นักวิชาการและนักวัฒนธรรมของประเทศมาเลเซียต้องจัดการสัมมนาทางวิชาการเพื่อหาข้อ พิสูจน์เรื่องนี้ คำกล่าวหาลักษณะนี้เกิดขึ้นบริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วย แต่ไม่รุนแรงเท่ากับในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย แต่มีผลทำให้ ชาวบ้านไม่กล้าจัดงานแสดงหรืองานการละเล่นภายในหมู่บ้านหรืออำเภอ การแสดงมะโย่งทุกวันนี้จึงไม่มีการป่าวประกาศให้ทราบว่าจะมีการ จัดแสดง อยู่ในสภาพหลบๆ ซ่อนๆ และที่แสดงอย่างเปิดเผยจะเป็น รูปแบบการแสดงสาธิตให้ชม

ปัญหาการสื่อสารด้วยภาษามลายูถิ่นปัตตานี ซึ่งคล้ายกับภาษา ถิ่นกลันตัน ทำให้ผู้ชมถูกจำกัดวงแคบ ขาดการอุปถัมภ์จากสังคมใหญ่ คณะนักแสดงจึงไม่เห็นความสำคัญที่จะถ่ายทอดการเล่นมะโย่งสู่รุ่น ลูกหลาน.

คลองหอยโข่งเปิดลานสะบ้า พื้นที่ฟ้าเชิงวัฒนธรรม

หลังเที่ยง 8 กันยายน 2552 ที่ผ่านมา ณ พิพิธภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านคลองหอยโข่ง เลขที่ 3/3 ม.1 บ้านจอมหว่า ต.คลองหอยโข่ง อ.คลองหอยโข่ง นักกีฬาสะบ้าหลายชีวิต ใจจดจ่อ เฝ้ารอเวลาสำคัญ

กระทั่งอาจารย์นครินทร์ ชาทอง ศิลปินแห่งชาติ ประเดิมยิงสะบ้าเปิดลานใหม่ นิमितหมายว่ากีฬาพื้นบ้านชนิดนี้กำลังกลับมาอีกครั้งหลังจากห่างหายไปร่วม 40 ปี

สายลมอดีตพัดความตื่นเต้นแห่งวัยหนุ่มกลับมาสู่ผู้เล่นสะบ้ามือหนึ่งจากแต่ละถิ่นที่มารวมตัวกันวันนั้น บนลานดินสีส้มจางเรียบเนียน สะอาด กลับทันสมัยอีกครั้งด้วยกระดานจุดคะแนน ขึ้นรายชื่อผู้กำลังลงแข่งมีชื่อ เกษม, ชัย, แหล้ม, อุบล, หะผี, เจือ, วิบูลย์, ไส่ ...

ถ้าจัดอันดับมือวางสะบ้าของสงขลา เขาเหล่านี้คงติดอยู่ในอันดับต้นๆ ผิดกับผู้ชมเกาะขอบสนามส่วนใหญ่เป็นเยาวชนผู้ไม่เคยได้ยินหรือเห็นกีฬาชนิดนี้มาก่อน จ้องมองอย่างสนใจ พร้อมวิพากษ์วิจารณ์เทียบเคียงว่าคล้ายประเภทกีฬาใดที่เขาคุ้นเคย

เมื่อการแข่งขันเริ่มต้น เสียงกระทบของลูกต่อลูกเสียงดังฝึ้กกก! เผยพลังซ่อนเร้นของเมล็ดเล็กๆ สีดำ เสนาะหูนักสะบ้ายิ่งนัก

สุรศิษฐ์ มุสิกะไชย กรรมการโครงการลานสะบ้ากีฬาเพื่อสุขภาพอำเภอคลองหอยโข่ง รับบหนักพากย์ประจำสนามค่อยอธิบายกฎ กติกา มารยาทของกีฬาท้องถิ่นชนิดนี้อย่างสนุกสนาน ตัวเขาเองคืออีกหนึ่งนักสะบ้าผู้คล่ำหวอดในวงการ

ศัพท์แสงทางสะบ้าันว่ามีอยู่มาก จะว่าไปคล้ายภาษากีฬากอล์ฟที่พูดกันไม่รู้จบ

เสียงฝึ้กกยังดังอยู่ต่อเนื่อง เสียงอุทานอย่างตื่นตะลึงในฝีมือที่ถูกลิ้มเลือนจนเกือบหายไปกับกาลเวลา และเสียงปรบมือแห่งปัจจุบัน

ทำให้ลานสะบ้ากลับมามีชีวิตเหมือน 40 กว่าปีก่อน สุรศิษฏ์วาง ไมโครโฟนชั่วคราว ปลีกตัวมานั่งเล่าเรื่องราวความเป็นไปเป็นมาอีกครั้ง

“วันนี้ถือว่าเป็นการเปิดลาน ต่อไปจะเป็นการเลือกเฟ้นผู้ที่จะมา เล่นจากเครือข่าย คงเน้นบุคคลในพื้นที่ก่อน โดยเฉพาะผู้สูงอายุ”

สุรศิษฏ์เล่าว่า สิ่งที่ทำอยู่นี้ต้องการยกระดับจากสิ่งที่ชาวบ้านไม่ สนใจแล้ว กลับมาเล่นเพื่อออกกำลังกาย เมื่อเกิดตรงนี้เป็นจุดแรก ต้องการขยายกิจกรรมนี้ออกไปในอำเภอคลองหอยโข่ง ตรังไหนมีผู้สนใจ ก็พาชนิดนี้พร้อมเข้าไปสนับสนุนสร้างลานฝึก แนะนำสาธิตการเล่น โดยเฉพาะกับเด็กๆ และเยาวชน

“ในกลุ่มเด็กเราอยากผลักดันเป็นกีฬาในโรงเรียน เช่นบรรจ ในโปรแกรมการแข่งขันกีฬาต่อไปในอนาคต” แม้ใจอยากถ่ายทอด กีฬาพื้นบ้านชนิดนี้ไปสู่เยาวชน แต่ยังสุรศิษฏ์อดกังวลว่าเด็กรุ่นใหม่ อาจไม่เข้าใจ

“เด็กรุ่นผมไม่มีที่เตะวโหนก็มาเล่นอยู่หน้าลาน สะบ้า ผู้ใหญ่เขากลัวจะยุ่ง เขาก็ ทำลานสะบ้าเล็กๆ เอาไว้ให้ เด็กที่เล่นอยู่ ใกล้ๆ กันนั้น ให้เด็กฝึกยิง เล่น เรียกว่า ยิงสะบ้าคาน ช้าง สองฝ่ายอยู่ห่างกัน ลึก 3-4 เมตร ปักลูกสะบ้าไว้ ใช้ลูกเกยอันเดียว ผลัดกันยิงไปยิง มาให้ลูกลูกไม้เป้าหมาย ใครแพ้ต้อง คานมารับอีกฝ่ายให้ชี้หลังวนรอบลาน เป็นการละเล่นของเด็กที่ฝึกสะบ้าไปด้วย”

ในชีวิตจริงสุรศิษย์เลิกเล่นสะบ้ามา 26 ปี การเปิดลานสะบ้าขึ้น
มาอีกครั้ง เป็นโอกาสให้ได้เชิญชวนเพื่อนนักสะบ้ารุ่นราวคราวเดียว
มาพบกันอีกครั้ง

พวกเขามาจากหลายที่ในสงขลา ไม่ว่าจะเป็นบ้านเกาะปลัก (ต.ทุ่งใหญ่)
บ้านนาหลา (ต.ท่าข้าม) ต.ทุ่งขมิ้น ต.บ้านพรุ และจากบ้านยางเกาะ
(อ.สะเดา) รู้หน้า รู้ฝีมือกัน แม้อดีตการไปมาหาสู่ลำบากกว่าปัจจุบัน
หลายเท่า ปรากฏว่านักสะบ้าตระเวนเดินทางเล่นกันไปทั่ว จนเกิดเป็น
ความผูกพันทางสังคม

“ทีมจากยางเกาะอาจจะเคยมาเล่นที่ท่าข้าม คนไม่เคยรู้จักกัน
ก็ได้มารู้จักกัน คนไม่ได้เป็นญาติพี่น้องอะไรมารู้จักระดับส่งบัตรเชิญ
บอกงาน (เชิญไปร่วมงานประเพณี งานบุญ) กันถือว่าได้เรื่องสังคม”

การเล่นสะบ้าเป็นกีฬาที่เน้นความสามัคคี ช่วยเหลือกัน ถ้อยที
ถ้อยอาศัยอยู่ในหลายขั้นตอน เช่นช่วยกันปักลูกลงดิน หรือจิตวิญญาณ
ของเกมที่แม้ว่ารู้ฝีมือกันว่าใครเก่งกว่าใคร แต่ไม่ได้ถือว่าเสียเปรียบ

ไม่มีใครคิดว่าถ้าเล่นกับคนเก่งจะเสียท่าและเสียเงินถ้ามีการพนัน!

การเล่นสะบ้านับจากอดีตมักเกี่ยวข้องกับการพนันผิดกฎหมาย
แต่การเล่นพนันสะบ้าวงเงินน้อย

“ผมเองคลุกในวงการตั้งแต่เด็ก พ่อบอกว่าถ้าจะเล่นการพนัน
ให้เล่นอย่างเดียวคือสะบ้า เพราะจะไม่เดือดร้อนกับครอบครัว
ผมพยายามเสนอทุกคนว่านี่ไม่ใช่การพนัน อาจเล่นกันนิดหน่อยเพื่อ
เสริมกำลังใจให้สนุกสนาน สร้างความเข้มข้นของเกม สิ่งที่ได้คือ
ความสนุกสนานเพลิดเพลิน พบปะสังสรรค์พูดคุย ถามสารทุกข์
สุขดิบ เดินออกกำลังกายนับเป็นจุดประสงค์ในปัจจุบัน”

เขาเห็นว่าใครมองว่าการเล่นสะบ้าแค่การพนัน ถือว่าน่าเสียดาย
เพราะเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นทางภาคใต้อย่างหนึ่งที่มีเรื่องวิถีชีวิต
กีฬา ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมครบถ้วน ในภาคใต้มีการเล่นหลายพื้นที่
เทคนิคการเล่นหลากหลายวิธีการ มีแบบฉบับเป็นของตัวเอง เช่น

เมืองตรังใช้แบบโยน หรือทอยข้ามศีรษะโดยทำบังคับต่างๆ หรือทาง
สุราษฎร์ธานีก็จะเล่นไปอีกแบบ

สุรศิษฐ์มองว่า การเล่นสะบ้าทำให้เกิดการบริหารร่างกายชัดเจน
เขาชี้ให้ดูพรรคพวกที่กำลังเล่น ชี้ให้เห็นว่าการยืดหยุ่นร่างกายด้วย
ท่าต่างๆแบบต่างๆ ตลอดการเล่นมีการนั่ง ลูกขึ้น ก้มตัว เดิน หยิบลูก
การยิงลูกต้องใช้นิ้วชี้และหัวแม่มือ เกร็งกล้ามเนื้อ ออกแรง สายตา
ต้องจ้องมองคาดคะเนทางเดินของลูก ซึ่งอาจพาดนอนหรือไซด์โค้ง

“การเล่นสะบ้าคือ โบลิ่งผสมกอล์ฟ การยิงวิถีตรงไม่ได้คะแนน
ต้องโค้งจึงจะกินลูก ซึ่งอาศัยฝีมือและการฝึกฝน”

เนื่องจากเป็นกีฬาที่ถ้าเหนื่อยก็หยุดพักได้ตลอด จึงเหมาะกับ
คนสูงอายุ

“เรากำลังส่งเสริมให้คน 60-70 ปี ตกเย็นแทนที่จะนั่งกินเหล้า
ได้ลูกบ้านหรือตามร้าน มายิงบ้างดีกว่า ผมวางระเบียบในการเล่นด้วย
ว่าห้ามกินเหล้า ในลานสะบ้าซึ่งแข่งขันต้องมีสามัคคีธรรม ห้ามมีปาก
เสียง ห้ามทะเลาะกัน ใครมีปากเสียงกันผมให้หยุด ออกนั้งข้างนอก
สงบสติอารมณ์ก่อน”

แผนการดำเนินการลำดับต่อไปของลานสะบ้ากีฬาเพื่อสุขภาพ
คลองหอยโข่ง ต้องการชักชวนคนสนใจมาเล่น กำหนดเป็นทุกช่วงเย็น
เสาร์-อาทิตย์

ระยะแรกเน้นการฝึกทักษะการเล่น โดยสุรศิษฐ์รับเป็นผู้สอน
และเตรียมอุปกรณ์ไว้ให้พร้อม เมื่อได้รับความสนใจระดับหนึ่งจึงจะ
ค่อยขยายออกไปตามพื้นที่ ซึ่งน่าจะผุดสนามเล็กๆ ในพื้นที่ตามบ้าน
เครือข่าย

“แต่เดิมมักใช้ลานดินธรรมชาติ แต่สถานที่แบบนั้นหายากแล้ว
อย่างสนามนี้ต้องหาดินแดงละเอียดมาอัดบดกันอยู่หลายวันกว่า
จะลงตัว ส่วนเรื่องฝึกทักษะความแม่นยำ ฝึกนิ้ว สมัยก่อนเขามีการนวด

มีสมุนไพรรักษา เพราะความแข็งแรงของมือจะเป็นเรื่องสำคัญ ใครมือแข็งแรงได้เปรียบ”

สุรศิษฏ์เล่าว่า เคยฟังเรื่องของคนๆ หนึ่งป่วยเป็นอัมพฤกษ์ ตอนหลังลงมาเล่นสละบ้ำต่อเนื่อง 3 เดือนกลับหายเป็นปกติ นับว่าเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจ

จากการที่เราได้ค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมกรณีดังกล่าวพบว่าเกิดขึ้นราว 10 กว่าปีก่อน ผู้ป่วยชื่อว่า “อ่วม” อยู่ที่บ้านวังปลิง ต.เขามิเกียรติ อ.สะเดา ขณะนายอ่วมอายุ 60 ปีมีอาการอัมพฤกษ์ ได้ลงมาหัดเล่นสละบ้ำในลานสละบ้ำของหมู่บ้านจากที่เขาไม่เคยเล่นมาก่อนฝึกจนเล่นเป็นผู้ใกล้ชิดยืนยันว่าอาการอัมพฤกษ์นายอ่วมได้หายจริงหลังจากเล่นสละบ้ำ แต่นายอ่วมมาเสียชีวิตด้วยโรคอื่นเมื่ออายุราว 72 ปี ส่วนลานสละบ้ำที่บ้านวังปลิงทุกวันนี้ก็ไม่มีแล้ว เพราะสถานที่ดังกล่าวนำไปปลูกสร้างบ้านเรือน

นอกจากผลทางกายแล้ว ทางจิตใจและอารมณ์ สละบ้ำนับว่าให้ความบันเทิง ทำให้เห็นเรื่องการแพ้ชนะเป็นธรรมดา ควบคุมอารมณ์อดทน รู้ใจเขาใจเรา น้ำใจนักกีฬา ยับยั้งอารมณ์

ผลในทางสังคมดังกล่าวแล้วว่าการพบปะสังสรรค์ระหว่างผู้เล่นผู้ชมในชุมชนต่างๆ เกิดความรัก สามัคคี ไม่ขัดแย้ง และเหลื่อมล้ำทางสังคม และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีทัศนคติที่ดีต่อกัน

การเล่นสะบ้าสะท้อนภูมิปัญญาคนโบราณหลายแขนง มุมหนึ่ง
ในนั้นสุรศิษย์เล่าว่า แฝงด้วยเรื่องไสยศาสตร์ อย่างการขันแข่งสุดยอด
ฝีมือ นอกจากฝีมือการเล่น ต้องมีวิชาทางไสยศาสตร์อยู่ด้วย คนไหน
ที่เป็นยอดฝีมือจะถูกคู่ต่อสู้แกล้ง มีการใช้คาถาต่างๆ อย่างการหักนิ้ว
วิธีการฝ่ายที่ทำไม้ไม่แห้งๆ มาบริกรรมคาถา พอคู่ต่อสู้ทำจะทำจะยิ่งก็หัก
ไม้เปาะเดียวนิ้วฝ่ายเป้าหมายจะเสียเล่นต่อไม่ได้คนที่ถูกหักนิ้วก็ต้องหา
ผู้รู้ที่จะแก้เพื่อให้หาย หรือหายาสมุนไพรบางชนิดมารักษา ไสยศาสตร์
อีกทางหนึ่งเรียกว่าคาถาสั่งสุน ใครฝึกตรงนี้จะยิ่งถูกเป้าหมายเสมอ
เป็นคาถาในวงการนักเลง แต่ถูกดึงมาใช้ในสะบ้า ส่วน “มือบ” เป็นการ
สู้ด้วยอาคม กรณีลูกสะบ้าปักในดิน เห็นวางเฉยๆ แต่โดนยิงอย่างไรก็
ไม่ล้ม

“ที่เล่าเพราะผมเห็นมากับตา แต่มายุคหลังจะไม่ค่อยมี แต่นี่เรา
เล่นเพื่อสุขภาพจะไม่มีเรื่องพวกนั้นมาเกี่ยวข้อง”

เปิดลานสะบ้าเพื่อสุขภาพขึ้นมาแล้วอย่างเป็นทางการวันนี้
สุรศิษย์ อยากชวนคนทั่วไปที่สนใจมาเล่นสะบ้าเพื่อสุขภาพ โดยทาง
กลุ่มยินดีเปิดรับ

“หลายคนสนใจอยากเปิดกิจกรรมแบบนี้ในพื้นที่ แต่ไม่มีความรู้
ผมบอกว่าเราพร้อมช่วยฝึก เตรียมอุปกรณ์ ดูแลทำลานให้ สอนกฎ
กติกา หลักการ สำหรับลูกสะบ้าบางแห่งปลูกเอาไว้เขตป่า แถวสำนัก
หว่า วังปลิง นาหวี ยังหาได้ สดุดยังมี”

ด้าน ศิริพล สัจจาพันธ์ เครือข่ายสื่อภาคประชาชน ซึ่งมาร่วม
เสวนาเปิดลานสะบ้าคลองหอยโข่ง ร่วมกับอาจารย์นครินทร์ ชาวทอง
สุรศิษย์ มุสิกะไชย ประเสริฐ รัชชวงศ์ โดยมี ชัยวุฒิ เกิดชื่น
เป็นผู้ดำเนินรายการ มองว่าการเล่นสะบ้าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง
วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับชีวิต เป็นกระบวนการทั้งหมดของคน เป็นองค์รวม
การเคลื่อนทางศิลปวัฒนธรรม จะทำให้ไปถึงสุขภาวะทางปัญญาใน
ที่สุด.

เล่น “บ้ำ” ไม่ “บ้ำ”

สะบ้ำ หรือ คนใต้เรียกว่า “บ้ำ” เป็นพืชใบเลี้ยงคู่ ลักษณะเป็นเถาขนาดใหญ่ งอกตามธรรมชาติในป่าใหญ่ที่ปกคลุมด้วยไม้สูง

ผลของสะบ้ำเป็นฝักแบนยาวคล้ายสะตอ เมล็ดกลมแบนเรียงไปตามยาวของฝัก แต่ละฝักมีเมล็ดประมาณ 5 เมล็ด เมล็ดเมื่ออ่อนมีความนิ่ม เมื่อสุกจะเหนียวและแข็งคล้ายเขาควย เส้นผ่าศูนย์กลางราว 3 เซนติเมตร

ชาวบ้านนำสะบ้ำมาใช้ประโยชน์หลายอย่าง สมัยก่อนนำเอามาทุบให้ซ้า ฝัງแดดพอเหี่ยว นำไปชุบน้ำขยี้ให้เกิดฟอง ใช้สระผมแก้รังแค และคันศีรษะ บางท้องถิ่นนิยมนำไปพอกศีรษะให้กับศพ โดยมีคคิดว่า ถ้านำไปพอกศีรษะศพจะต้องตัดสะบ้ำให้ขาดนำมาเป็นท่อน แต่ถ้านำมาสระผมคนเป็นต้องกะเทาะเอาเถาสะบ้ำเพียงบางส่วน ไม่ให้เถาขาด

เถาสะบ้ำยังใช้คั้นเอาน้ำผสมยาอื่นกินแก้ไส้เลื่อน เยื่อในสะบ้ำมีพิษเมา หมอแผนไทยนิยมนำมาฆ่าเชื้อโรค รักษาหิด กลาก โดยตำเป็นผงผสมกับเถ้ากลอยเล่นลม แล้วเคียน้ำมันมะพร้าวนำไปใช้ทา

เมล็ดสะบ้าเผาไฟให้แดงเหมือนถ่านกำลังลุกโชน นำไปจุ่มในน้ำ สะอาดทิ้งไว้ราว 2 ชั่วโมงกรองให้สะอาด ใช้สำหรับเด็กเป็นตานขโมย ดื่มห่อนนอนเพื่อขับพยาธิ

ผลสะบ้าเปลือกแข็งและผิวเรียบ คนโบราณใช้ไม้ดอกส่วนที่แบนข้างหนึ่งไม่ให้ตะลุทำเป็นแกนหมุน แล้วใช้มือคัดแกนให้หน้าผลสะบ้า อีกด้านสัมผัสบนแผ่นสมุดข่อย เพื่อให้เกิดความเรียบ ก่อนจะพับเป็นเล่มเพื่อใช้เขียนหนังสือ

เถาสะบ้าฉีกเป็นเส้นเล็กๆ ใช้ผูกมัดลึงของ

สะบ้าเป็นกีฬาพื้นเมืองอย่างหนึ่งของภาคใต้ในงานเทศกาลอย่าง สงกรานต์

อุปกรณ์มี ลูกสะบ้า ที่ใช้ปักเป็นเป้าสำหรับยิงเรียกว่า “ลูกขี้ตั้ง” หรือลูกตั้ง จำนวน 10-20 ลูก

ส่วนที่ใช้ยิงลูกสะบ้า อาจเลือกลูกสะบ้าขนาดใหญ่ชนิดหนึ่งที เรียกว่า “บ้าหยัง” หรืออาจนำแกนไม้มาตกแต่งให้เหมือนลูกสะบ้า หรือใช้โลหะมาทำ โดยให้ข้างในกลวง บางแห่งใช้เขาควายตัดเป็นวง หรือแม้แต่หอยโข่ง สิ่งที่ใช้เป็นลูกยิงนี้เรียกว่า “ลูกเกย” บางแห่งนำ หินหรือไม้แก่นมาแต่งให้กลม ขนาดเท่าปลีนองเรียกว่า ลูกกลิ้ง หรือ ลูกคุง สำหรับใช้กลิ้งหรือโยน

สถานที่เล่นสะบ้า

มักใช้ลานดินเรียบในบริเวณที่ร่ม เรียกว่า ลานบ้า มี 2 แบบ แบบหนึ่งใช้ในการเล่นสะบ้าชุด สะบ้าหลาก และสะบ้าคุ้ม ขนาด 2.5x3 เมตร ชุดลึงลงดินราว 15 เซนติเมตร ปลายลานลาดต่ำกว่าด้านต้น ลานเล็กน้อย และทำเป็นคัสดินโค้ง ด้านหลังสุดของปลายลานชุด เป็นร่องตื้นๆ ตามแนวขวางเพื่อรับลูกสะบ้าที่ลูกยิง ทั่วลานลาดด้วย ดินเหนียวทึบแน่น แข็งและเรียบ ลานสะบ้าอีกแบบหนึ่ง ขนาด 3x20 เมตร เป็นลานพื้นดินธรรมดา เพียงแต่ตกแต่งให้เรียบเสมอและแน่น

ลานสะบ้ามักทำขึ้นเป็นการชั่วคราวเพราะเดิมมักเล่นตามเทศกาล บางแห่งที่เชื่อทางไสยศาสตร์จะไม่ทำในเขตที่พักอาศัย เพราะสะบ้า มักมีการพนัน คู่พนันอาจใช้เวทย์มนต์คาถา ภูตผีปีศาจ ปล่อยตริงไว้ กับสถานที่ อาจเป็นโทษแก่เจ้าของบ้านในภายหลัง

วิธีการเล่น

ปักลูกขี้ตั้งเป็นแถวตามแต่รูปแบบการเล่นแต่ละประเภทกำหนด ระยะห่างแต่ละลูกประมาณ 3-5 นิ้ว แถวลูกขี้ตั้งเรียกว่า “เน็จ” ลูกสะบ้าริมสุด 2 ข้างเรียกว่า “หู” แบ่งเป็นหูซ้าย-ขวา ลูกขี้ตั้ง ระหว่างหูซ้าย-ขวาเรียกว่า “ช่องกลาง”

ในการปักลูกสะบ้าจะขุดเน็จคือขุดดินให้พอวางลูกสะบ้าด้านข้าง ให้ทรงตัวได้มั่นคง แล้วเอาลูกสะบ้าปักลงไปเรียกว่า “ปักเป้า” ต้องได้ระดับแถวเสมอกันตลอด

การยิงสะบ้ามี 2 วิธี วิธีแรกใช้ลูกเกย จับขอบลูกเกยด้วยนิ้ว หัวแม่มือ ให้ด้านแบนเข้าหาฝ่ามือ บางคนใช้นิ้วชี้กับหัวแม่มือ บางคน จับทั้ง 5 นิ้ว ใช้นิ้วชี้อีกมือหนึ่งสอดใต้ลูกเกยด้านตรงข้ามกับหัวแม่มือ ดันให้ลูกเกยหลุดจากมือ หมุนอย่างรวดเร็ว เพื่อพุ่งเข้าหาเน็จเพื่อให้ แถวลูกขี้ตั้งล้มลง

อีกวิธีหนึ่งใช้กับลูกคุง จับด้วยมือ 2 ข้าง โยนให้กลิ้งไปยังเน็จ ผลแพ้ชนะจะดูที่การทำให้ลูกขี้ตั้งล้มลงมากกว่ากัน ซึ่งรายละเอียดตามแต่จะตกลงกันว่าอย่างไร

การยิงจะยิงเป็นชุด แต่ละชุดเรียกว่า “दान” ในการเล่นสะบ้า มีศัพท์เฉพาะที่ใช้เรียกอีกหลายคำ เช่น ยิงเลื้อย ยิงหล็อกก๊อกแก็ก ยิงเพาะ ยิงแตก ยิงฉีกหู บ้าถีบ บ้าฟันหัก เป็นต้น ผู้สนใจสามารถ เรียนรู้สิ่งเหล่านี้จากการฝึกฝนและเล่นจริง.

ละครเวที 4+1 จากตำนานชุมชน โยงยุคปัญหาใหม่

สมัชชาสุขภาพตำบลพิจิตร “รวมพลคนพิจิตร 5 รั้วรวมใจ
ต้านภัยยาเสพติด” เมื่อ 29 กันยายน 2552 ที่ผ่านมามีผู้ร่วมงาน
ราว 400 คน แสดงให้เห็นความร่วมมืออย่างแข็งขันของชาวตำบลพิจิตร
อำเภอหนองม่อม จังหวัดสงขลา ทั้งฝ่ายบ้าน วัด โรงเรียน ราชการ และ
การเมืองท้องถิ่น

งานจัดขึ้น ณ ศาลาโรงเลี้ยง สำนักสงฆ์โคกพะยอม ซึ่งอยู่ติด
กับสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) พิจิตร บรรยากาศ
ก่อนเที่ยงเริ่มอวลด้วยกลิ่นหอมยวนน้ำลายจากน้ำแกงขนมจีน ที่นำมา
เลี้ยงรับรองผู้มาร่วมงานทุกคน

บ่ายโมงพิธีเปิดโดย นายสมพิศ หาญณรงค์ นายอำเภอหนองม่อม
जूजू เกิดลมอื้ออึงมาพร้อมเม็ดฝนกระหน่ำหนักเล่นเอาเต็นท์ทั้งหลาย
เกือบถูกยกปลิวหายไปตามแรงลม แต่พ้นช่วงเวลานาทีนั้นไปแดด
กลับมาสว่างจ้า ทุกอย่างกลับมาสงบเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น

ใครคนหนึ่งอดไม่ได้ที่จะเอ่ยถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำนองว่า ถ้าผู้
ปกปักรักษาลูกหลานจะมาแสดงตัวตนให้ได้รับรู้กรรมมัง

งานวันนั้นหลอมรวมกิจกรรมสมัชชาสุขภาพตำบล, 5 ไร่รวมใจ
ต้านภัยยาเสพติด และการย่อนตำนานท้องถิ่นเข้า เป็นเนื้อเดียว ไฮไลท์
อยู่ที่การเปิดเวทีละคร 5 เรื่องควบ ละครแบบง่ายๆ ของชาวบ้าน
นักแสดงจำเป็นชนิดคนคุ้นเคย กับผู้ชมคนกันเอง บทละครยก

เหตุการณ์ในชีวิตประจำวันมาสอดแทรก ทั้งหยอดมุกแซวผู้ชมที่มีตัว
เป็นๆ อยู่ตรงหน้า จึงสร้างความตื่นเต้น ฮือฮา ตลอด 3 ชั่วโมงบ่าย
วันนั้น

ต้องยอมรับว่า ตำนานอันน่ามหัศจรรย์แห่งชุมชนหลายแห่งที่ถูก
เล่าขานส่งต่อมาตามกระแสเวลาแบบปากต่อปาก กำลังสะดุดหยุดลง
ในโลกของคนรุ่นใหม่ ที่ชื่นชมตำนานอื่นผ่านสื่อหลากหลายรูปแบบ

กำลังแห่งตำบลพิจิตรพื้นกลักลับมามีชีวิตอีกครั้ง เพราะขณะนั้น
ทุกสายตajibจ้องตรงไปยังลานปูนยกสูงในโรงเลี้ยง ที่ดัดแปลงเป็น
เวทีละครขนาดย่อม

หลังจาก อนันต์ แก้วชนะ กำนันตำบลพิจิตร ประกาศว่าจะมีการ
บันทึกการแสดงละครเป็นวีซีดีเพื่อจำหน่ายทั่วไปในราคาชุดละ 50 บาท

ก็ถึงคิวละครเรื่องแรก “ตำนานวังทวด” แสดงโดยนักเรียนโรงเรียน
วัดเนินพิจิตร ผู้เขียนบทและกำกับคือ ครูสาโรจน์ สังขวรรณ ผู้ค้นคว้า
ข้อมูลตำนานวังทวด แอ่งน้ำขนาดใหญ่กลางป่า

เด็กๆ ระดับประถมศึกษาจากโรงเรียนวัดเนินพิจิตรกำลังเดิน
ทางกลับเข้าไปในตำนาน โดยการรับบทตัวละคร

ตำนานที่สืบค้นโดยครูสาโรจน์ บอกว่า สมัยก่อนวังทวด เป็นวัง
(แอ่งน้ำ) ใหญ่ น้ำใส และลึกมาก โดยรอบมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งป่า
ไม้และสัตว์น้ำตามธรรมชาติ

ใกล้วังทวด มีผู้คนไปสร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่ทางทิศใต้ ซึ่งบริเวณ
นั้นลักษณะเป็นที่ราบมีสายน้ำไหลผ่าน มีสวนทุเรียน สวนเงาะ สวน
จำปาดะ เรียกชุมชนแถวนี้ว่าบ้านขุนซอน เนื่องจากไม้ต้นไม้อายุสูง
อยู่นานหลายสิบปี จนขอนไม้มีเห็ดขึ้นเต็มคล้ายขน ชาวบ้านเรียกว่า
ขุนซอน ต่อมาเพี้ยนเป็นขุนซอน

“ในวังทวดมีทวดเป็นงูใหญ่เฝ้าอยู่ ในวันขึ้น 15 ค่ำจะมีถ้วยชามลอยขึ้นมาเต็มอยู่ในวัง” ครูสาโรจน์เล่า เมื่อมีงานการ ตามประเพณีมีความจำเป็นต้องใช้ถ้วยชาม ชาวบ้านขุนซอนจะนำรูปเทียน หมากพลู ไปอธิษฐานขอถ้วยชามที่วังทวดมาใช้เป็นประจำ ใช้เสร็จแล้วต้องทำความสะอาดแล้วเอาไปคืนยังที่เดิม

เหตุการณ์ต่อมาชาวบ้านกระทำการไม่เหมาะสมหลายประการ ทั้งไม่คืนถ้วยชามให้ทวด คืนไม่ครบข้าง ทำสกปรกบ้าง ทวดจึงไม่ให้ถ้วยชามชาวบ้านใช้อีกต่อไป จึงไม่พบว่ามีถ้วยชามลอยขึ้นมาอีกเลย

ครั้นมาถึง พ.ศ.2484 ยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดอหิวาตกโรคระบาด ชาวบ้านที่อยู่บ้านขุนซอนอพยพมาอยู่ที่ หมู่ 1 ตำบลพิจิตรจนปัจจุบัน

เพียงละครเรื่องแรกก็เรียกรอยยิ้ม เสียงหัวเราะ สลับเสียงกรี๊ดแบบเด็กรุ่นใหม่อยู่เป็นระยะ มุกเด็ดตำนานวังทวดดูเหมือนจะอยู่ในฉากชาวบ้านนำรูปเทียน หมากพลู ไปอธิษฐานขอถ้วยชาม ครู่เดียวถ้วยชามถูกโยนออกมาจากหลังฉากจนเกลื่อนเวที สำหรับทวดงูใหญ่เด็กๆ ใช้ลูกโป่งจำนวนมากมาร้อยต่อ

ละครเรื่องวังทวดนำเอาการเล่นจับเข่าในน้ำซึ่งเป็นการเล่นของเด็กแบบโบราณสอดแทรกเอาไว้ในฉากหนึ่งอีกด้วย สิ่งเหล่านี้กำลังสูญหายไปอย่างถาวร

ภาษากลางสไตล์ทองแดง ความเรียบง่าย ใสซื่อ เป็นเสน่ห์ที่นำทุกคนกลับไปสู่ตำนานไม่ยาก ถ้าจะมองอีกมุมหนึ่งทุกคนล้วนเป็นลูกหลานของตำนานนั่นเอง เพียงแต่บางเวลาอาจถูกกระชากลากดูไปทางอื่นจนหลงทิศผิดทาง

ละครตำนานเรื่องที่สองว่าด้วยตำนานควนสำหุด นักแสดงหลักเป็นนายปี ประชาสัมพันธ์ปัญญาประจำตำบลพิจิตร ที่นี้เป็นถิ่นหนังตะลุงโนราอันเลื่องชื่อแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา ความเป็นท้องถิ่นแห่งศิลปนี้จึงน่าจะมีส่วนสำคัญให้กิจกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับศิลปวัฒนธรรมขับเคลื่อนไปได้

บำรุง แก้วเรืองรอง อายุ 60 ปี อยู่บ้านเลขที่ 59 หมู่ 3 ตำบลพิจิตร เป็นผู้สืบค้นประวัติควนสำหรับ และบรรยายหลักบนเวทีละครเรื่องนี้ ได้จัดดอกไม้รูปเทียนขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

“การแสดงทุกเรื่องที่ได้เอามาแสดงวันนี้ ไม่ได้ต้องการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ไม่ได้ทำลายให้เสียหาย แต่มุ่งเน้นที่จะส่งเสริมให้อุณชนคนรุ่นหลังได้ศึกษา สืบสานตำนานกันต่อไป” เขาประกาศให้ได้ยินโดยทั่วกัน

บำรุง เล่าว่า จากการสอบถามข้อมูลจากผู้หลักผู้ใหญ่หลายๆ คนพบว่าที่มาของควนสำหรับมีมา 2552 ปีแล้ว

ที่เรียกอย่างนั้นเพราะสมัยก่อนในเวลาช่วงเย็น 4-5 โมง ประชาชนในตำบลพิจิตร แลวบ้านคลองบัวง พลีควาย เนินพิจิตร หรือบ้านพรูมองไปทางควนหรือเนินเขาสำหรับ จะมองเห็นคล้ายผ้าสีขาว หรือคล้ายยาง (พารา) แฝ่นตากอยู่บนควน บนต้นไม้ต้นหนึ่ง ไม่ว่าจะมองจากตรงไหนก็จะเห็นอย่างเดียวกัน แต่ถ้าเข้าไปตรงนั้นจะไม่เห็นอะไรทั้งสิ้น แม้กระทั่งกิ่งไม้สักใบไม่มีรอยหัก ใบไม้สักใบไม่มีรอยขาด จึงสมมติกันมาว่าตาสำหรับมาอยู่ แต่ไม่มีใครรู้ชื่อเสียงเรียงนาม แต่ไม่เคยมีใครพบตัวตนของตาสำหรับสักคนเดียว ได้สมมุติชื่อควนนี้ว่าควนสำหรับ

ตาสำหรับภาษาชาวบ้านเรียกตาผ้าขาว ที่นั่งชาวหม่มชาวมาปฏิบัติธรรม ถ้าเป็นผู้หญิงเรียกว่าชี แต่ผู้ชายเรียกว่าสำหรับ

“ผมเป็นตัวหลักในการสืบค้นข้อมูล เพราะผมคลุกคลีมากับกำนันคนก่อนคือ กำนันเวียง เพชรสกุล พอรู้ตำนานมาบ้าง คนที่แก่ที่สุดที่ยังอยู่ในพื้นที่อายุ 80 ปี ผมไปถามมาหมดทุกคนแล้วก็ได้ข้อมูลมาประมาณนี้ แต่ใครมีข้อมูลมากกว่าผมมาเพิ่มเติมได้” บำรุง เล่าว่าเขาเองคลุกคลีกับควนสำหรับมานาน สถานที่แห่งนี้นับเป็นที่ดั้งเดิม อันกล่าวถึงกันมานานในตำบลพิจิตร เป็นตำนานของท้องถิ่นนี้ก็ว่าได้

“ชาวบ้านที่รู้เขาให้ข้อมูล โดยเฉพาะตอนมาวัดเขามาคุย เขาให้ข้อมูลเพิ่มเติม จนผมเขียนเป็นเอกสารคร่าวๆ” บำรุงว่าคนที่ให้ข้อมูลมากที่สุดชื่อว่า นายคง ยะถาวร ชาวบ้านหมู่ 3 ซึ่งสวนนายคงอยู่ติดบริเวณควนสำหรับทำไร่รุ่มากพอสมควร ซึ่งนายคงได้รับข้อมูลต่อมาจากรุ่นพ่อแม่ ที่ไปคลุกคลีอยู่ตรงนี้เป็นประจำอีกทอดหนึ่ง

เป็นครั้งแรกของท้องถิ่นที่มีการพูดถึงตำนานดังกล่าวอย่างเป็นทางการ ทำให้ชาวบ้านทั่วไปหันมาสนใจด้วย ทุกวันนี้ทำให้ชาวบ้านทั่วไปหันมาพูดถึงเกี่ยวกับประวัติกันมากขึ้น มีความภาคภูมิใจในท้องถิ่น บำรุงยังลงมือเขียนละครขึ้นมาแสดงด้วยตนเอง

“ต่อไปน่าจะมีละครนี้ไปเล่าต่อ ผมเน้นไปที่เด็กนักเรียนได้เรียนรู้ ตอนนี้นักเรียนและทางโรงเรียนสนใจใช้เป็นกรณีศึกษาต่อไป”

ช่วงหนึ่งตำนานเรื่องนี้เงียบไปจนแทบไม่มีใครพูดถึง ได้มาพูดกันใหม่ก็คราวนี้เอง ขนาดคำว่าสำหรับเด็กรุ่นหลังจะไม่เข้าใจ แต่พอมาจัดแสดงเป็นละครก็จะได้รู้

บนควนสำหรับยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่หลงเหลือให้เห็นอยู่ทุกวันนี้ เป็นบ่อน้ำในหินอยู่ 3 ลูก ลูกที่หนึ่งเรียกว่าบ่อเรือ ลูกที่สองเรียกว่าบ่อกระทะ ลูกที่สามเรียกว่าบ่อขัน

“ที่ศักดิ์สิทธิ์ยิ่งกว่านั้นก็คือ ถ้าใครเข้าไปบุกรุก หรือทำลายป่าไม้ในเขาลูกนี้ ก็จะมีอันเป็นไป ละครของผมจะแสดงให้เห็นว่าผู้ที่ไปบุกรุกควนสำหรับจะมีอันเป็นไปทุกคน”

ละครเรื่องตาสำหรับ อธิบายตีความถึงปริศนาไก่อาวบนควนสำหรับ

เชื่อว่าใครขึ้นไปบุกรุก แฝวกลางเอาที่ดินมาเป็นของตัวเองจะมีอันเป็นไป หลายคนไปขอที่ ซึ่งตาสำหรับจะยกให้ แต่ขอแลกกับไก่อาวตัวหนึ่ง

ในเนื้อเรื่องตัวละครต้องการจะเข้าไปแฝวกลางป่า แต่ได้ข่าวว่าเจ้าของสถานที่ไม่ยินยอม จึงบนบานขอเอากับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลสถานที่ ซึ่งตาสำหรับได้มาเข้าฝันโดยบอกว่าใครบุกรุกจะต้องแลกกับไก่อาวตัวหนึ่ง

“ไก่อวาก็คือ คนตายที่ห่อผ้าขาว คือชีวิตคนนั่นเอง” บำรุงกล่าวสรุปบนเวทีอย่างน่าขนลุกขนพอง เพื่อจะบอกว่าใครบุกรุกควนสำหรับต้องแลกด้วยชีวิตคนนั้น

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันบนยอดควนสำหรับมีลักษณะรูปหนึ่งขึ้นไปตั้งเป็นศูนย์ปฏิบัติธรรมและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของตำบลพิจิตร เคยมีคนเสนอความคิดทำโครงการที่จะทำเป็นหอดูดาว ซึ่งมีความเป็นไปได้ในอนาคต

นอกจากควนสำหรับ บำรุงยังเป็นผู้สืบค้นประวัติ ทวดโคกโหนด อันนำมาสู่ละครเรื่องที่ 3 ว่าด้วยตำนานทวดโคกโหนด

โคกโหนดมีพื้นที่ 2 งาน อยู่ติดถนนที่หมู่ 3 ตำบลพิจิตร ปัจจุบันบริเวณนั้นมีต้นตาลโตขนาด 3 ต้น มีศาลาอยู่ 1 หลัง ซึ่งสร้างขึ้นใหม่และศาลพระภูมิ 1 หลัง ส่วนของเดิมเคยมีแต่ได้พังไป

บำรุงเล่าว่า เดิมบริเวณดังกล่าวเป็นที่สูง จึงเรียกว่าโคกโหนด ต่อมาปู่จิวัด บ้านจิตร กับปู่แดง บ้านทุ่งโหนด ซึ่งเป็นพี่น้องกัน ได้สร้างศาลขึ้น 1 หลัง และได้นำรูปทวด (สิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพสักการะของคนในชุมชน) ทำมาจากไม้มาไว้ที่ศาลา ประกอบด้วย ทวดงู ทวดช้าง และทวดเงาะ ซึ่งรูปทวดดังกล่าวมีคนเคารพบูชามาจนถึงทุกวันนี้

“สำหรับทวดเงาะหรือทวดลานเงาะมาจากบริเวณบ้านโคกพะยอม เป็นที่อยู่ของทวดเงาะ จึงทำให้วัดต้องทำรูปเงาะไว้ด้วย”

เรื่องที่ชาวบ้านบนบานทวดโคกโหนดมีหลายเรื่อง เช่น วัว ควาย สูญหาย ลูกหลานสอบเข้าทำงาน ส่วนใหญ่ได้ตามประสงค์ การแก้บน ทำโดย โนราติบ ลูกประทัด ติดทอง ไข่ต้ม ก้วยเตี่ยว อาหารคาวหวาน

“การที่ผมสืบค้นตำนาน ทำให้คนหันมาสนใจเรื่องแบบนี้มากขึ้น ที่ไม่สนใจก็มาพูดถึง ในกลุ่มเล็กๆ ที่ไม่ค่อยรู้ ก็ได้รู้ คิดว่าเป็นสิ่งที่เรา จะทำต่อไป ไม่เฉพาะวันนี้เท่านั้น คงจะมีกิจกรรมต่อไปอีก” บำรุงว่า

ละครตำนานเรื่องสุดท้ายว่าด้วยตำนานถ้ำนางเลือดขาว เรื่องนี้ แสดงโดยบรรดาเด็กนักเรียนโรงเรียนวัดพรหมประดิษฐ์ (พลีควาย) โรงเรียนระดับประถมศึกษาอีกแห่งหนึ่งในตำบลพิจิตร

ละครเดินไปตามเนื้อเรื่องของ กนกภรณ์ เพชรสกุล ครูโรงเรียน วัดพรหมประดิษฐ์ เป็นผู้สืบค้นตำนาน

อดีตกาลนานมาแล้ว ณ เทือกเขาคันหลาว ซึ่งเป็นเทือกเขาด้าน ตะวันตกของตำบลพิจิตร เป็นแหล่งที่มีสมุนไพรและขมิ้นขาวอยู่ จำนวนมาก

ยังมีถ้ำลึกลับเป็นที่อาศัยของหญิงสาวหน้าตาสวยงามนางหนึ่ง เธออาศัยอยู่ในถ้ำและกินขมิ้นขาวเป็นอาหาร จนผิวพรรณขาวผ่อง เป็นของใฝ่ประจวบตั้งเลือดนางนั้นเป็นสีขาวยาว นางทอผ้าใช้วัน 8 คำ และ 15 คำ

วันหนึ่งขณะที่ชาวบ้านไปเก็บของป่าก็ได้ยินเสียงทอผ้าดังขึ้น จึงเกิดความกลัวนำเรื่องที่ได้ยินไปปรึกษาพระภิกษุรูปหนึ่ง พระจึงชวน สามเณรออกเดินทางไปบิณฑบาต ณ บริเวณนั้น หญิงสาวก็ออกมาใส่ บาตรด้วยขมิ้นขาว ฝ่ายสามเณรเห็นหญิงสาวก็แอบหลงรัก

เกิดเรื่องราวขึ้นเมื่อวันหนึ่งพระเกิดอาพาธไม่สามารถไป บิณฑบาตได้ เณรอาสาไปบิณฑบาตแทน เมื่อหญิงสาวคนงามจากถ้ำ ในเขาคันหลาวลงมาใส่บาตร เณรผู้หลงรักจนหน้ามืดตามัวได้ทำการ ปลุกปล้ำ

นางต่อสู้อัจฉริยะสลับไป ฝ่ายหญิงสาวคิดว่าเธอสวยแล้วจึง
ปิดปากด้วยก้อนหินและหนีไปอยู่ที่เขารักเกียรติ (ภูเขาคอกแห่งใน
จังหวัดสงขลา) ว่ากันว่าปัจจุบันถ้ำนี้ยังมีอยู่ แต่ไม่สามารถเข้าไปถึงข้างใน
ได้เพราะมีก้อนหินปิดปากถ้ำ มีเพียงช่องเล็กๆ และตำนานเล่าขานสู่
กันฟังเท่านั้นเอง

ละครเรื่องสุดท้ายบนเวทีวันนั้นชาวบ้านตำบลพิจิตรร่วมแสดง
เนื้อเรื่องสะท้อนความเป็นจริงของปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นในชุมชน
การมีส่วนร่วมของวัยรุ่นติดยาถึงการก่ออาชญากรรมอันส่งผลกระทบต่อผู้เกี่ยวข้อง
ตั้งแต่ผู้เสพเอง ครอบครัว เจ้าหน้าที่บ้านเมือง สังคม แก่นของเรื่องชี้
ให้เห็นว่า พ่อแม่ผู้ปกครองมักเข้าใจว่าบุตรหลานของตัวเองเป็นคนดี
ห่างไกลจากยาเสพติด ทั้งที่ในความเป็นจริงพวกเขาเมื่ออยู่นอกสายตา
ของพ่อแม่กลับทำตัวอีกแบบหนึ่ง ซึ่งกว่าพ่อแม่จะรับรู้บางทีก็สาย
เสียแล้ว

ทางออกของปัญหาที่ละครพยายามบอกคือ ถึงเวลาที่ทุกฝ่าย
ต้องจับมือร่วมกันแก้ปัญหาอย่างจริงจัง สอดคล้องกับจังหวัดสุดท้าย
ของงานที่มีการประกาศเจตนารมณ์ร่วมกันเป็น 5 รั้วรวมใจต้านภัยยา
เสพติด

เทคนิคการละครที่ตำบลพิจิตรนับว่าน่าสนใจ ทำให้ทุกฝ่าย
เข้ามามีส่วนร่วม ทำให้เห็นว่าการละครสามารถนำมาเป็นเครื่องมือ
อย่างหนึ่งที่น่าสนใจประยุกต์ใช้สำหรับเรียนรู้ได้ลึกซึ้ง

เป็นละครชาวบ้านที่ไม่ต้องยึดหลักทฤษฎีการละคร สิ่งที่ได้คน
ทั้งตำบลมาช่วยกันเล่นช่วยกันดู เด็กรุ่นใหม่ได้รับรู้ตำนานถิ่นตัวเอง
เนื้อเรื่องสะท้อนสิ่งที่ดำรง ปัญหา และทางออก ผู้ชมมีส่วนร่วมใกล้ชิด
ทั้งตัวผู้แสดงและเรื่องราวของตนเอง

ละครเวทีทำเรื่องนั้น สี่เรื่องแรกเป็นตำนานหลักของตำบลพิจิตร
นับเป็นทุนทางวัฒนธรรม

ตำนานแบบนี้ผู้ศึกษาทางด้านคติชนวิทยาอาจมองเห็นได้ว่ามี
โครงสร้างใหญ่ไม่ต่างจากท้องถิ่นอื่น กรณีวังทวด และตำนานนาง

เลือดขาวนั้นเห็นได้ชัด การอธิษฐานของชาวบ้านเพื่อขอจาม
มาใช้ปรากฏอยู่ตามตำนานหลายแห่งในภาคใต้ ส่วนควนสำหุดและ
โคกโหนดมีความเป็นเฉพาะถิ่นสูงกว่า แต่ไม่ว่าจะเป็นแบบใด นับว่า
มีคุณค่าทางวัฒนธรรม และเชื่อมโยงกับทุนทางสิ่งแวดล้อม

วังทวด ควนสำหุด โคกโหนด ควนคั่นหลาว ล้วนเป็นสถานที่
ทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มาก่อน แต่ได้สะท้อนว่าปัจจุบันธรรมชาติ
ถูกเปลี่ยนแปลงโดยน้ำมือมนุษย์ไปอย่างมากมาย บางแห่งมีโอกาสได้
รับผลกระทบที่ยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้คนในเรื่องต่างๆ
ตามมา

ละครเรื่องที่ห้าพูดถึงปัญหายาเสพติดปัญหาใหม่ที่รุกเข้าสู่ชุมชน
ก่อนใช้เวทีสมัชชาสุขภาพตำบล ประกาศนโยบาย 5 รั้วรวมใจต้านภัย
ยาเสพติด

วันที่ตำนานอันงดงามกำลังเลือนหาย ธรรมชาติถูกทำลาย ปัญหา
สังคมเข้ามาแทนที่ ถ้าจะมองอย่างภาพรวมจะเห็นว่า เรื่องราวอดีต
ปัจจุบัน อนาคต ไม่ได้แยกส่วนออกไป ทุกส่วนเป็น
เหมือนจิ๊กซอว์ที่ต้องมาต่อ
กันเพื่อเป็นพลังรับมือ
ความเปลี่ยนแปลง
ที่เกิดขึ้นอยู่ทุก
วินาที.

การจัดการข้อมูลข่าวสาร ประโยชน์อันตกแก่ผู้มีส่วนร่วม

เว็บไซต์ www.songkhlahealth.org เป็นการดำเนินงาน
แผนสุขภาพจังหวัดสงขลาประเด็นฐานข้อมูล แต่นับว่าเป็นเพียง
ส่วนหนึ่งของทั้งหมด

ภาคประชาสังคม นวัตกรรม หรือที่ทุกคนเรียกติดปากว่า “พีเอ็ม”
โปรแกรมเมอร์ ผู้ประสานงานประเด็นฐานข้อมูล เล่าว่าการจัดการ
ข้อมูลได้ทำหน้าที่สนับสนุนส่วนอื่นๆ

บนแนวคิดว่าการขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพระดับจังหวัด
การรับรู้ข้อมูลพื้นฐานทุกด้านล้วนจำเป็น และต้องมีการสำรวจรวบรวม
นำมาประมวลผลไว้เพื่อนำมาใช้เป็นฐานในการทำงานกับทุกหน่วยงาน

ขณะที่การจัดการความรู้ก็เป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างเสริมศักยภาพ
และสนับสนุนการทำงานให้เป็นระบบ มีประสิทธิภาพ ต้องให้ภาคี
เครือข่ายสร้างเสริมสุขภาพตระหนัก แม้ยังเป็นสิ่งใหม่สำหรับสังคมไทย

และเฉพาะอย่างยิ่งกับการทำงานของภาคองค์กรประชาสังคม การนำความรู้เหล่านี้มาประมวลผล สังเคราะห์ เพื่อสะท้อนกลับไปใช้ประโยชน์ จึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งของการทำงาน

“งานข้อมูลเริ่มจากเว็บไซต์เพราะเป็นช่องทางหนึ่งที่จะเก็บข้อมูล” พี่หมีเล่า เพราะหลังจากทำเว็บไซต์จึงเริ่มมองเห็นช่องทางบางอย่าง เช่น การจัดการรายชื่อคนทำงานในเครือข่ายซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่การเซ็น MOU ทำแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา ที่ห้องทองจันทร์ คณะแพทยศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นต้นมา แต่ชิ้นงานธรรมดาสามัญ สามารถอำนวยความสะดวกในการสืบค้น ติดต่อ ประสานงาน จนถึงขณะนี้ปัจจุบันมีรายชื่อเกือบสี่พันคนและเพิ่มขึ้นทุกวัน

“นั่นถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นให้เห็นว่าถ้ารู้จักนำข้อมูลใช้งานจริง จะเกิดประโยชน์มาก”

ในเว็บไซต์ www.songkhlahealth.org ทุกวันนี้มีคนเข้ามาดูเฉลี่ยวันละ 1,000 คน ซึ่งยังระบุไม่ได้ว่าผู้เข้ามาเยี่ยมชมเป็นใครบ้างนั้น พี่หมีตั้งใจให้เป็นศูนย์รวบรวมการทำงานของทั้งเครือข่ายแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา ต้องการเป็นตัวเชื่อมให้เห็นว่าใครทำกิจกรรมอะไรอย่างไรเป็นปัจจุบันและใกล้ชิด

“ใจผมอยากให้เอาทุกสิ่งทุกอย่างที่กำลังทำอยู่ขึ้นไว้ในเว็บฯ ไม่ว่าจะการจัดประชุม เวที น่าจะมีภาพถ่ายมาแสดง เล่าเรื่องราวให้คนอื่นได้รับรู้ แต่ปัจจุบันคนทำงานเองยังไม่นำมาเล่าต่อเท่าใดนัก”

เหตุเช่นนั้นพีหมีมองว่าเพราะวัฒนธรรมการนำข้อมูลมาสื่อต่อ
ของคนทำงานทั่วไปยังไม่เกิดขึ้นจริง

หากมองภาพรวมด้านสุขภาพ แม้ว่าองค์กร/หน่วยงานต่างๆ
ทั้งภาครัฐ และภาคประชาชน เห็นถึงความสำคัญในการจัดการและ
พัฒนาระบบข้อมูล ได้มีการจัดเก็บ และได้พยายามพัฒนาวิธีการ
จัดเก็บข้อมูลและพัฒนาระบบฐานข้อมูลของแต่ละหน่วยงานนั้นๆ
โดยใช้ระบบคอมพิวเตอร์ แต่ยังคงเป็นไปในลักษณะที่แต่ละหน่วยงาน
ต่างดำเนินการ โดยขาดการประสานงานกัน ส่งผลให้เกิดการซ้ำซ้อน
ของข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปแบบแยกส่วน ไม่ได้มีการดำเนิน
การในภาพรวม ทำให้การแก้ไขปัญหาสุขภาพของประชาชนในพื้นที่
ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

สิ่งที่ประเด็นฐานข้อมูลต้องการขยับมากขึ้น ยังเกี่ยวโยงไปถึง
ทำงานภาครัฐ เช่น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด อันมีฐานข้อมูลมาจาก
สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ สถานีอนามัยและโรงพยาบาลในสังกัด
เพื่อนำมาใช้ประโยชน์สำหรับเครือข่าย

“ตัวอย่างข้อมูลเกี่ยวกับการแพร่กระจายของโรค เส้นทางเป็น
อย่างไร วิเคราะห์ผลลัพธ์ออกมาใช้งาน ข้อมูลลักษณะนี้จะช่วยการ
ทำงานหลายอย่าง”

ยุคสมัยนี้มีการพูดถึงข้อมูลระบบ GIS กันมาก พีหมีเล่าว่าตนเอง
ได้คิดจะทำเรื่องนี้มาก่อนราว 10 ปี เพียงแต่สมัยนั้นไม่มีความพร้อม
ในการดำเนินงาน อย่างเช่นแผนที่ซึ่งมีความยุ่งยากมาก ขณะปัจจุบัน
การทำข้อมูลแบบ GIS ไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไป แต่ผลประโยชน์ทาง
ด้านข้อมูลก็ยังขึ้นกับความต้องการและการใช้งานจริง

“เพราะข้อมูลดิบ คำพูด ตัวหนังสือ ตัวเลข ตาราง เป็นกราฟ
ก็วิเคราะห์ได้เช่นเดียวกัน แต่ระดับของการเข้าใจอาจต่างกัน ถ้ามี
แผนที่มาแปะอย่าง GIS จะเห็นภาพชัดเจน มีความเชื่อมโยงกับ
พื้นที่อื่น ทำให้ดูง่าย เข้าใจง่ายกว่า จากการคุยในทีมข้อมูลเราสรุปว่า
จะพยายามเอา GIS เข้ามาร่วมกับข้อมูลดิบที่มีอยู่”

พีหมีเล่าว่าคนทำงานของประเด็นฐานข้อมูลมี 2 ทีม ประกอบด้วย ส่วนที่ทำวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูล อีกส่วนคือทีมทำข้อมูล ซึ่งกลุ่มหลังมองว่าต้องเป็นคนที่อยู่ในภาคีเครือข่ายที่ทำงาน เพราะเป็นเจ้าของข้อมูล

“เราไม่สามารถไปเขียนสื่อถึงเขาได้ เขาต้องเป็นคนผลิตข้อมูลขึ้นมาเอง เมื่อเขามีข้อมูลในมือต้องเอาข้อมูลมาดำเนินการต่อ คงไม่มีใครทำได้ดีเท่าและทำได้ทั้งหมดเท่าเขา”

สถานการณ์ด้านข้อมูลที่เป็นอยู่พบว่า ยังเข้าใจไม่ตรงกันระหว่าง การพัฒนาระบบจัดเก็บ กับการหาข้อมูล พีหมีเห็นว่าทั้งสองส่วนต้องทำงานอย่างสอดคล้อง แม้ที่ผ่านมายังยากในการชักชวนเครือข่ายมาร่วมสร้างข้อมูล แต่อนาคตน่าจะมีความชัดเจน

ทิศทางอย่างหนึ่งกรณีเว็บไซต์ เขามองว่าไม่ควรจำกัดแค่ www.songkhlahealth.org แต่มุ่งหวังให้เครือข่ายแต่ละประเด็นในแผนสุขภาพสงขลา จัดการข้อมูล และมีเว็บไซต์เฉพาะของตัวเอง

“ประเด็นต่างๆ ต้องมีพื้นที่เฉพาะด้านของตัวเองขึ้นมา เรากำลังขยับตรงนี้ไปเรื่อยๆ อย่างประเด็นคุ้มครองผู้บริโภค กลุ่มสื่อก็มีเว็บฯ ขึ้นมาแล้ว และอีกหลายเว็บฯ ก็คงมีเพิ่มขึ้นมาเรื่อยๆ”

พีหมียอมรับว่าสื่อทุกอย่างมีข้อดี ข้อเสียเสมอ

อินเทอร์เน็ตอาจมีข้อดี คือสามารถรวมสื่อได้หลากหลายรูปแบบ ไม่ว่า ภาพ เสียง วิดีโอ ข้อความ สามารถหยิบมาดูตอนไหนก็ได้ เล่นย้อนหลังได้ และเก็บข้อมูลได้มาก แต่ข้อเสียคือเข้าถึงไม่ทุกกลุ่มคน

“ขนาดคนทำงานแผนสุขภาพเองก็มีคนเข้าถึงสื่อเว็บฯไม่ถึงครึ่งด้วยซ้ำ บางคนทำงานไม่มีเวลาเปิดเว็บฯ หรือดูข่าวสาร มีคนรุ่นใหม่เท่านั้นสนใจ” พีหมีว่าแม้เขาเองสามารถสนับสนุนได้ดีเรื่องเทคนิค โดยเฉพาะการเป็นโปรแกรมเมอร์มีอาชีพ แต่สุดท้ายคาดหวังจากเครือข่ายมาช่วยกันสร้าง ป้อนข้อมูลให้ และหวังว่าในที่สุดแต่ละกลุ่มจะมีเว็บไซต์ตัวเอง

หน่วยบริการระดับปฐมภูมิ ระดับ 1

โรงพยาบาลชุมชนระดับ 2.1

โรงพยาบาลชุมชนระดับ 2.2

โรงพยาบาลชุมชนระดับ 2.3

โรงพยาบาลศูนย์ทั่วไประดับ 3.1

โรงพยาบาลระดับ Excellence Center ระดับ 3.2

ระบบข้อมูลสุขภาพในระดับบริการปฐมภูมิ จัดตามมาตรฐานการจัดระบบบริการปฐมภูมิ ที่ทำให้พิจารณาความต่อเนื่องของการมารับบริการได้ชัดเจน มีมาตรฐานการบริการ และระบบการตรวจสอบที่ทำให้บริการมีความต่อเนื่อง การเก็บข้อมูลผู้ใช้บริการอย่างเป็นระบบครบถ้วนและต่อเนื่อง มีการบันทึกข้อมูลที่จำเป็นของผู้รับบริการตามลำดับเวลา มีการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมเสี่ยง หรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การสูบบุหรี่ การดื่มแอลกอฮอล์ สภาพน้ำหนัก ภาวะโภชนาการ มีการเก็บข้อมูลผู้ป่วยเป็นความลับตามกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง ระบบการจัดระบบเก็บข้อมูลที่มีการปรับข้อมูลให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา มีระบบป้องกันการสูญหาย การสื่อสารข้อมูลความรู้ให้แก่ผู้ใช้บริการ เพื่อให้เข้าใจถึงการมารับบริการที่สถานพยาบาลนี้ และการดูแลปัญหาสุขภาพที่พบบ่อย จากข้อกำหนดตามมาตรฐานดังกล่าว จึงเป็นหลักการสำคัญที่ใช้ในการออกแบบและพัฒนาระบบข้อมูลเพื่อการให้บริการในสถานบริการ และบริการต่อเนื่องที่บ้าน ซึ่งเป็นข้อมูลทั้งในระดับรายบุคคลและครอบครัว เป้าหมายสำคัญคือ การทำให้มีข้อมูลทางด้านสุขภาพอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตสำหรับสมาชิกทุกคน เพื่อให้ให้เห็นการเชื่อมโยงของเหตุการณ์ต่างๆ ทางด้านสุขภาพ ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ถูกแยกออกจากกันด้วยการดำเนินไปของเวลา

ระบบข้อมูลในหน่วยบริการทุติยภูมิ, ตติยภูมิ หรือระดับโรงพยาบาล ส่วนใหญ่ได้มีการพัฒนาโปรแกรมเพื่อบันทึกข้อมูลบริการและข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องสำหรับใช้เพื่อการบริหารจัดการและกิจกรรมต่างๆ โปรแกรมที่ถูกพัฒนาขึ้นสำหรับใช้ในโรงพยาบาล เพื่อเก็บข้อมูลผู้ป่วยและช่วยบุคลากรทางการแพทย์ในการให้บริการผู้ป่วย มีลักษณะเป็น Hospital Information System มีระบบงานย่อยดังนี้

ระบบงานเวชระเบียนผู้ป่วยนอก
 ระบบงานซั๊กประวัติ
 ระบบงานตรวจรักษา
 ระบบงานทันตกรรม
 ระบบงานห้องจ่ายยา
 ระบบงานชันสูตร
 ระบบงานห้องฉุกเฉิน
 ระบบงานแผนกผู้ป่วยใน
 ระบบงานห้องชำระเงิน
 ระบบงานรังสีวินิจฉัย
 ระบบงานบริหารเวชภัณฑ์
 ระบบงานสารบรรณ
 ระบบงานจัดการตารางนัดหมาย
 ระบบการแสดงผลประวัติผู้ป่วยผ่านเว็บไซต์
 ระบบเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลระบบ
 ระบบงานสำรองข้อมูล

การนำไปใช้ประโยชน์ จัดทำเป็นคลังข้อมูล รวบรวมข้อมูลที่
 เกิดขึ้น ในระบบปฏิบัติการ จากทุกหน่วย ทุกแผนกในหน่วยงาน
 ซึ่งข้อมูลที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วจะถูกนำมาจัดเก็บไว้ในฐานข้อมูลกลาง
 และข้อมูลที่รวบรวมได้จะถูกใช้ในการทำรายงานและวิเคราะห์ข้อมูล
 เพื่อช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารทุกระดับ โดยข้อมูลในระบบงาน
 ต่างๆ สามารถเข้าถึงและนำมาใช้ประโยชน์ได้ง่าย ข้อมูลมีความเชื่อถือได้
 ข้อมูลมีระบบป้องกันให้เฉพาะผู้ที่ได้รับสิทธิ์ในการเข้าถึงข้อมูล นอกจากนี้
 จะนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ในการให้บริการรักษาพยาบาลหรือบริการ
 ด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และตรวจสอบประวัติการรักษาของผู้ป่วยแล้ว
 ยังสามารถวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ เพื่อการบริหารจัดการเพื่อการตัดสินใจ
 ในการวางแผนพัฒนา หรือแก้ไขปัญหา เช่น ข้อมูลค่าใช้จ่ายต่อหัว
 ผู้ป่วยที่ต้องเฝ้าระวัง ผู้ป่วยที่มารับบริการมากที่สุด ผู้มารับบริการ
 จำแนกตามสิทธิ์ สิทธิใดมีค่าใช้จ่ายสูงสุด แพทย์คนไหนตรวจผู้ป่วย
 น้อยที่สุด มูลค่าการใช้จ่าย 20 อันดับแรกของโรงพยาบาล จำนวน
 ผู้ป่วยที่รับบริการแผนกใดช่วงเวลาไหนมากที่สุด

“ข้อมูลภาครัฐที่ผ่านมามีคนใช้ ส่วนอื่นยังไม่ค่อยดึงมาใช้ ข้อมูลสำคัญที่นำไปสู่การตัดสินใจแล้วก็เช่น โรคระบาด ผู้บริหารจะนำมาตัดสินใจ ปกติรัฐจะมีการสรุปสถานการณ์แบบนี้อยู่แล้ว แต่ทำอย่างไรให้ประชาชนได้ใช้ เข้าถึง หรือเอาบทเรียนดีๆ ไปลงไว้ หรือการเชื่อมโยงเว็บไซต์ เพื่อต่อข้อมูลสุขภาพทั้งจังหวัด”

สุจิตรมองว่า ข้อมูลราชการมีการปรับข้อมูลให้ทันสมัยตามระบบ การใช้ประโยชน์ อย่างกรณีเกิดโรคระบาดรุนแรงจะใช้เป็นฐานสำคัญ เข้าไปควบคุมโรค สำหรับภาคประชาชนเมื่อรู้เรื่องนี้จะได้เข้าถึงวิธี ป้องกันรักษา หรือชาวบ้านอาจจะได้ประโยชน์ เช่น อยากรู้ว่าน้ำยี่ห้อไหนตรวจผ่านคุณภาพจะได้ไปซื้อ นี่คือการใช้ข้อมูลที่เกิดประโยชน์ ต่อชาวบ้านอย่างแท้จริงในชีวิตประจำวัน

ในการขับเคลื่อนงานประเด็นฐานข้อมูล สุจิตรเล่าว่ามาจากการ จัดเวที 3-4 รอบ เพื่อทราบความต้องการในการใช้ข้อมูลจาก 14 ประเด็น พบว่า หลายส่วนยังขาดความเชื่อมโยงข้อมูล ต่างคนต่างหา ข้อมูลเอง ยังไม่มีข้อมูลกลางที่ทุกคนจะมาร่วมกันได้

“สุดท้าย เรากำลังมองข้อมูลว่ามี 3 ส่วนคือข้อมูลที่มีอยู่ในระบบแล้ว ข้อมูลที่ไม่มีในระบบ ต้องเก็บเพิ่ม และข้อมูลที่ไม่พบมาก่อน ซึ่งมีการออกแบบว่าจะเอาข้อมูล ทั้งหมดนี้ไปใช้อย่างไรใน 14 ประเด็น ของแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา”

สุจิตรเล่าว่า การทำงานที่ผ่านมามีหน้าที่เป็นศูนย์ข้อมูล มีทีม โปรแกรมเมอร์ เอาข้อมูลไปแสดงผลออกมาเผยแพร่ในเว็บไซต์และ สื่อต่างๆ งานอีกส่วนหนึ่งได้ไปพัฒนาคนใน 14 ประเด็น เพื่อให้ใช้ ประโยชน์ในการพัฒนางานข้อมูลของแต่ละเครือข่ายองค์กรเอง

“ถ้าคนที่ทำงาน 14 ประเด็นสามารถเป็นผู้ทำข้อมูลจะทำได้ดี และชัดเจนกว่า จะทำอย่างไรให้ทีมทำงานดังกล่าวต่างเอาข้อมูลมาลง เว็บไซต์ให้ได้ โดยทั่วไปคิดว่าคนในเครือข่ายตัวเองทำอะไร ก็อยากรู้ว่ามี คนอื่นเขาทำอะไรเหมือนกัน สิ่งเหล่านี้เองเมื่อนำมาแสดงให้เห็นจะเป็นบทเรียนที่เรียนรู้ซึ่งกันและกัน สามารถนำไปประยุกต์ต่อกันได้”

สุจิตรมองเป้าหมายที่ยังเดินไม่ถึง.

Healthy Radio วิทยุเพื่อสุขภาพ

ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตคลิก <http://healthyradio.org> จะเข้าสู่เว็บไซต์วิทยุออนไลน์เพื่อสุขภาพ ส่วนคนไม่ได้นั่งหน้าจอคอมพิวเตอร์ เพียงแต่เงี่ยหูฟังรายการที่อาจกำลังลอยลมผ่านมาจากวิทยุชุมชนและเสียงตามสายประจำหมู่บ้าน

กำราบ พานทอง ผู้ดำเนินการ Healthy Radio กำลังถ่ายทอดการประชุมสัมมนาสำคัญรายการหนึ่งจากกรุงเทพฯ โดยเขาเองนั่งประสานงานในห้องพักเล็กๆ แลวดาดใหญ่

“วิทยุเพื่อสุขภาพเกิดจากเราอยากจะได้เห็นการเข้าถึงข้อมูลที่มันง่ายและกว้างไกล โดยเฉพาะการเข้าถึงข้อมูลของชาวบ้านทาง IT หรืออินเทอร์เน็ต”

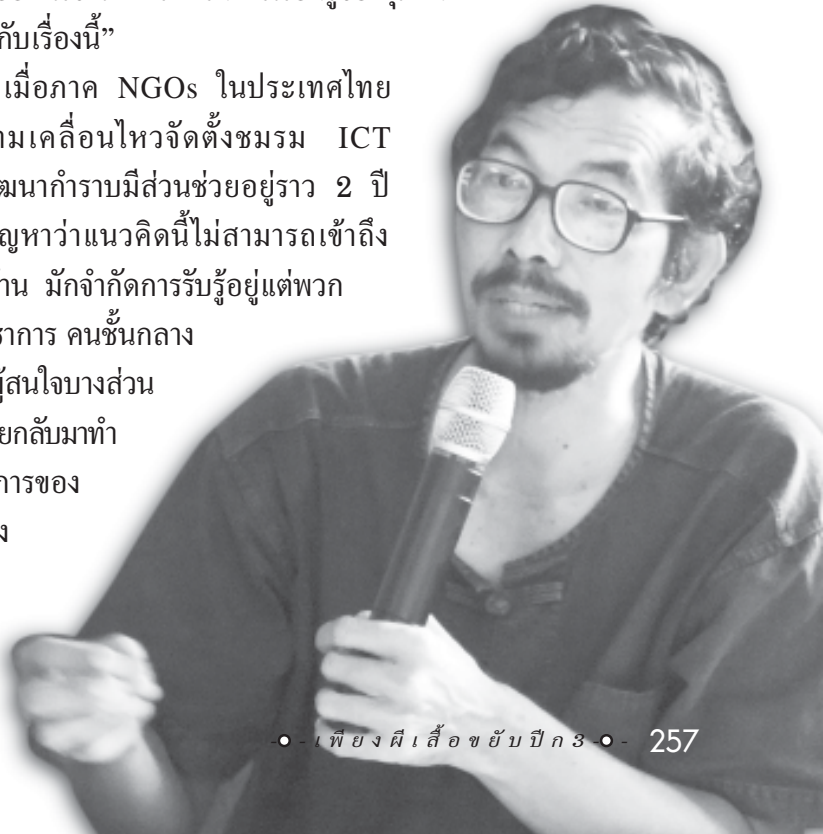
เมื่อแปดปีก่อนภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิอาโชกา (Ashoka) กำราบได้เข้าร่วมการสัมมนาเรื่องการใช้ประโยชน์จากดิจิทัล สำหรับการแก้ปัญหาการไม่รู้หนังสือและแก้ปัญหาคอมพิวเตอร์ในเมืองบังกาสอร์ ประเทศอินเดีย เป็นเวทียุทธศาสตร์การใช้พลังดิจิทัลแก้ปัญหาคอมพิวเตอร์ร่วมกับ NGOs ทั่วประเทศอินเดีย

“ครั้งนั้นทำให้เราเห็นภาพว่า อินเดียมีประชากรพันล้าน ทางเดียวที่จะแก้ปัญหาคนได้คือ ดิจิทัล”

หลายคนอาจมองว่าอินเดียแย่กว่าเมืองไทยหลายเรื่อง แต่ทางกลับกันกำราบเห็นโอกาสจากการเคลื่อนของภาคประชาชนที่ต้องการใช้เทคโนโลยีมาแก้ปัญหา

“หลังกลับจากอินเดีย ผมเริ่มมาพัฒนาศูนย์ ICT ชาวบ้าน ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสารชุมชนของชาวบ้าน บนแนวคิดว่าอย่างไรจะเกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวกับเรื่องนี้”

เมื่อภาค NGOs ในประเทศไทย มีความเคลื่อนไหวจัดตั้งชมรม ICT นักพัฒนากำราบมีส่วนช่วยอยู่ราว 2 ปี พบปัญหาว่าแนวคิดนี้ไม่สามารถเข้าถึงชาวบ้าน มักจำกัดการรับรู้แต่พวกนักวิชาการ คนชั้นกลาง และผู้สนใจบางส่วน เขาเลยกลับมาทำโครงการของตัวเอง

“เราทำให้ชุมชนสนใจ ICT เราจัดอบรมวิทยุออนไลน์ เชิญวิทยากร จากกรุงเทพฯ มาช่วยแล้วทดลองถ่ายทอดสด โดยยืมพื้นที่ของมูลนิธิ เต็กพพบว่าสนุกดี”

งานสร้างสุขภาพได้ปี 2549 กำหนดจัดที่ห้องทองจันทร์ คณะ แพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นครั้งแรกที่กำราบ เสนอ ความคิดให้มีการถ่ายทอดสดผ่านวิทยุออนไลน์ แต่ไม่มีใครสนใจนัก ประกอบกับตัวเองก็ไม่พร้อม จึงพับความคิดไป กระทั่งปีถัดมา มีการจัดงานตลาดนัดสร้างสุขคนสงขลา ของแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา ที่โรงแรมราชมั่งคลา พาวิลเลียนบีช อำเภอเมืองสงขลา เขาเสนอ ความคิดนี้อีกและมีการตอบรับจากคณะกรรมการจัดงาน

ภาคุมาศ นนทพันธ์ ทีมฐานข้อมูลจากแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา ผู้เชี่ยวชาญระบบคอมพิวเตอร์ จัดพื้นที่สถานีพร้อมจดทะเบียนเว็บไซต์ <http://healthradio.org> ให้ตั้งแต่วันที่ 2 ตุลาคม 2550 วิทยุเพื่อ สุขภาพถือว่าเปิดตัวเป็นทางการมาแต่นั้น

วัตถุประสงค์วิทยุเพื่อสุขภาพ 1. เพื่อสนับสนุนให้เกิดเวทีการ สื่อสารที่เชื่อมโยงได้กว้างไกล และเข้าถึงได้ตลอด 24 ชั่วโมง 2. เพื่อหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิต ที่ใช้การสื่อสารและสารสนเทศเพื่อสุขภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุด 3. เพื่อสร้างความภูมิใจและศักดิ์ศรีการเรียนรู้ร่วมกันของคนทุกระดับ โดยเฉพาะกลุ่มคนรากหญ้าได้มีโอกาสสูงมากขึ้น

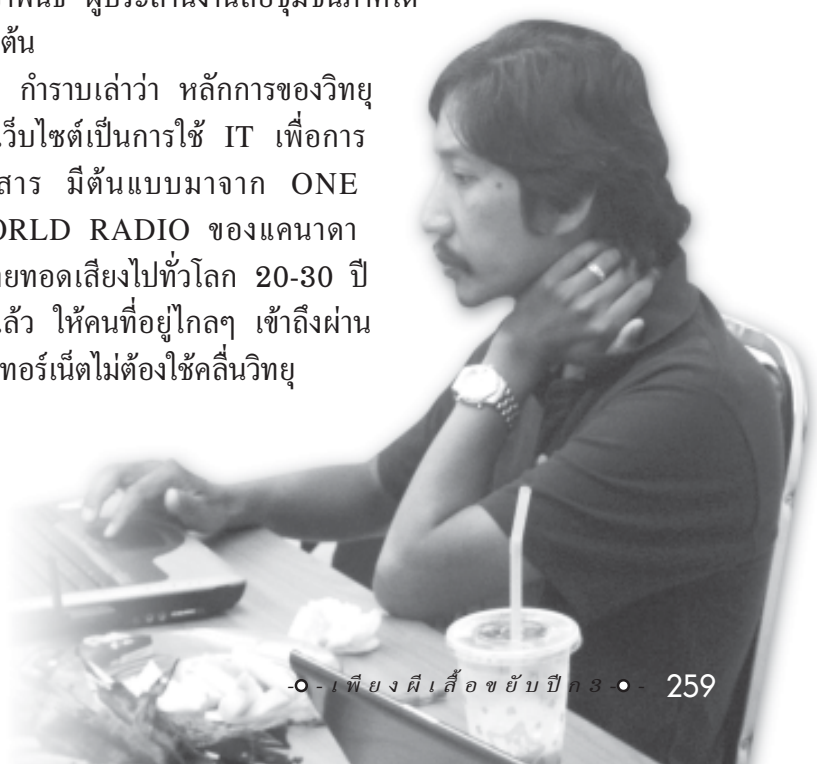
กำราบให้เครดิตว่างานนี้เป็นความพยายามและความร่วมมือ ระหว่างชมรมสื่อแห่งปัญญา (GAWCOM.NET) สถาบันศาสนธรรม และแผนสุขภาพ จังหวัดสงขลา และเครือข่ายสื่อชุมชนต่างๆ โดยการ สนับสนุนจากสถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ (สวรส.ภาคใต้) ผ่านทาง แผนสุขภาพสงขลาที่มี ชาคริต โภชะเรือง เป็นผู้ประสานงาน

การดำเนินการต่อเนื่องสืบมา มีคณะผู้สนใจร่วมดำเนินการ ประกอบด้วย กำราบเป็นผู้จัดการสถานี ปิยะพร พานทอง นักศึกษา วิศวกรรมคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต ออกแบบเว็บไซต์ ภาณุมาศ นนทพันธ์ สนับสนุนการออกแบบ ปรับปรุง และร่วมดูแลเว็บไซต์ รวมทั้งระบบการถ่ายทอดเสียง

ทีมนักจัดรายการ เช่น อาจารย์เบญจมาศ นาคหลง จากโรงเรียน พะตงประธานศิริวัฒน์และทีมเยาวชนต้นกล้า ชัยวุฒิ เกิดชื่น และทีมงานวิทยุคลื่นความคิด เสรี กลิ่นจันทร์ สมศิริ ยิ้มเมือง จากสถาบัน ศานติธรรม อีหม่ามสุภาพ กุ้ทับทิม ชลินทร์ ธรรมวาโร และสุจิน แก้วบุญส่ง จากชมรมสื่อแห่งปัญญา

มีการเชื่อมโยงกับวิทยุชุมชนต่างๆ ได้แก่ วิทยุชุมชนท่าข้าม (พิบูล ทองดีเลิศ) วิทยุชุมชนบางเหริ่ง (เมียน ไชยณรงค์) วิทยุชุมชน เพื่อพระพุทธศาสนา อำเภอรัตนภูมิ FM 101.0 MHz (ปาฏิหาริย์ บุญฤทธิ์) และเครือข่ายสำนักข่าวองค์กรชุมชน 4 ภาค โดยศิริพล สัจจาพันธ์ ผู้ประสานงานสื่อชุมชนภาคใต้ เป็นต้น

กำราบเล่าว่า หลักการของวิทยุชุมชนเว็บไซต์เป็นการใช้ IT เพื่อการสื่อสาร มีต้นแบบมาจาก ONE WORLD RADIO ของแคนาดา ที่ถ่ายทอดเสียงไปทั่วโลก 20-30 ปี มาแล้ว ให้คนที่อยู่ไกลๆ เข้าถึงผ่าน อินเทอร์เน็ตไม่ต้องใช้คลื่นวิทยุ

“ถ้าเราจัดตั้งศูนย์ ICT ชุมชนสำเร็จ คิดว่าจะใช้ศูนย์ดังกล่าว เป็นตัวเชื่อมวิทยุออนไลน์ไปถึงชุมชนได้สะดวก ยกตัวอย่างมีศูนย์ เรียนคอมพิวเตอร์ในชุมชน คนก็นั่งฟังในศูนย์ได้ จากศูนย์ ICT ชุมชนอาจส่งผ่านเสียงตามสายในชุมชนหรือเชื่อมกับวิทยุชุมชนในพื้นที่อีก” ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตกำราบมองว่าไม่ต้องห่วงแต่คนไม่มีอินเทอร์เน็ตต้องหาช่องทางที่เหมาะสม สร้างโอกาสเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร กระจาย ให้เข้าถึงชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

“ที่ทำอยู่ทุกวันนี้จะมีวิทยุชุมชน 2-3 สถานีมาคอยเฝ้าดูว่าเราจะถ่ายทอดอะไร แล้วรับเสียงไปถ่ายทอดต่อ อย่างวันนี้มี FM 101.0 MHz คลื่นความคิด (หาดใหญ่) เอาเสียงถ่ายทอดสดไปออกอากาศต่อ เว็บบเราทำหน้าที่เหมือนเว็บฯทำ เอาข้อมูลมาป้อน เอาเสียงมาออก ให้คลื่นวิทยุมาดึงออกไปใช้”

วิทยุชุมชนที่เผยแพร่เสียงจาก <http://healthyradio.org> อย่างต่อเนื่อง เช่น วิทยุชุมชนคลื่นความคิด, วิทยุชุมชนบางเหรียง, วิทยุชุมชนท่าข้าม, วิทยุชุมชนเกาะบก เป็นต้น ทางสถานีคัดเลือกเองว่าสนใจรายการช่วงใด ยิ่งเรื่องไหนสำคัญกำราบจะโทรย้ำเสมอว่าไม่ควรพลาด

“เราถ่ายทอดเสียงทุกวันๆ ละ 5-6 ชั่วโมง วันนี้ประเด็น อาเซียนซัมมิตส่งผลกระทบต่อชาวบ้านโดยตรง อย่างชาวสวนปาล์มซึ่ง น่าสนใจ แต่คนสนใจน้อยอยู่”

กว่าจะทำให้คนหันมาฟังวิทยุแนวใหม่นี้ กำราบยอมรับว่าต้องใช้ความพยายามหลายทาง เริ่มจากต้องทำให้คนรู้จักเว็บไซต์ เขาใช้วิธีแนะนำตัวตามงานสาธารณะต่างๆ ที่เข้าร่วมเกือบทุกงานช่วงปีที่ผ่านมา

“เราบอกว่ากำลังจะถ่ายถอดงานนี้ไปสู่วีบี๑ ก็ได้ผู้ฟังเพิ่มมางานละคนสองคน นอกจากนั้นผมเองนั่งทำเมลลิงลิสชุดละ 500 คน ได้จำนวน 2 ชุด ก็ยังกำหนดการเดือนละครั้งให้เขาดู” เป็นเทคนิคการส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์หรืออีเมลเพื่อแจ้งข่าวสำหรับกลุ่มผู้ใช้อินเทอร์เน็ต

ผ่านมาระยะหนึ่งคนรู้จักวิทยุออนไลน์มากขึ้น กำราบเห็นได้จากพอลออกไปถ่ายถอดงานประชุมสัมมนาต่างๆ โฆษกเริ่มแนะนำว่าวิทยุเพื่อสุขภาพหาฟังได้ที่ไหน กระทั่งมีคนโทรกลับมาบอกว่าคุณภาพเสียงอย่างไร

ช่องทางใหม่อีกอย่างหนึ่งในการเผยแพร่เว็บไซต์ เมื่อกำราบลงไปทำเวทีประชาคมกับชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ตามภารกิจงาน จะถือโอกาสประชาสัมพันธ์ พร้อมสาธิตการจัดรายการสดๆ ซึ่งได้รับความสนใจ

ในแง่ผู้ฟังเห็นการตอบรับขยายตัว แต่ต้นทางข้อมูลยังมีปัญหา บางรายการแม้จะถ่ายทอดให้ฟรีแต่บางหน่วยงานยังไม่สนใจ เขาไม่สนุกไม่เห็นด้วย บางงานบอกว่าต้องไปขออนุญาตอธิบดีก่อน

“ถ้าเป็นอย่างนั้นเราก็ไม่อยากทำ ถ้าคนเห็นความสำคัญจะรู้ว่ามิประโยชน์ เช่นกันสังคมจะยอมรับความหมายและคุณค่าต้องใช้เวลา”

รายการสดของวิทยุสุขภาพปัจจุบัน (มกราคม 2552) มี 3 ช่องและกำลังเพิ่มเป็น 6 ช่อง กำราบเล่าว่าระบบการถ่ายทอดสดที่ทำอยู่ง่ายสุดคือ เปิดโทรศัพท์รับสัญญาณเสียงสดเพื่อ “โฟนอิน” เข้ามายังช่องถ่ายทอด อย่างไรก็ตามวิธีแบบนี้อาจต้องระมัดระวัง เพราะที่ประชุมอาจมีความลับ นอกจากนั้นยังมีปัญหาทางเทคนิคอื่นอีก เช่น เวทีไฮปาร์คอาจต้องเข้าไปยืมถือโทรศัพท์ช่วงเวที เขาเคยทำกับเวทีพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยตลอด 6 เดือน

ในเว็บไซต์จะมีปฏิทินผังรายการที่น่าสนใจล่วงหน้าแจ้งเอาไว้สำหรับตัวอย่างผังรายการช่วงที่ผ่านมาขณะยังเปิดดำเนินการ 1 ช่อง เปิดสถานีเวลา 05.00 น. ด้วยรายการทำวัตรเช้า 06.00 น. เป็นเทปธรรมบรรยายอาจารย์พุทธทาสภิกขุ 08.00 น. ต่อเชื่อมสัญญาณเสียงข่าวยามเช้าจากเอเอสทีวี 10.00 น. รายการสดโดยกำราบ หรือ เครือข่ายจัด 12.00 น. ต่อเชื่อมสัญญาณข่าวเที่ยงจากเอเอสทีวี 13.00 น. เทปรายการเก่าออกอากาศซ้ำ 15.00 น. รายการของเครือข่าย 16.00 น. รายการงานวิจัยชาวบ้าน 18.00 น. รายการทำวัตรเย็นแบบแปลของสวนโมกข์ 19.00 น. เทปธรรมบรรยายของอาจารย์พุทธทาสภิกขุ 20.30 น. ต่อเชื่อมสัญญาณจากเอเอสทีวี

การเชื่อมสัญญาณจากเอเอสทีวี โดยเฉพาะช่วงเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยในปี 2551 กำราบมองว่าถึงแม้จะมีความเห็นแตกต่างแต่เขามองว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เห็นข้อมูลข่าวสารอีกด้านหนึ่ง

สถานีวิทยุออนไลน์เพื่อสุขภาพจะปิดราวเที่ยงคืน หรือ หลังเที่ยงคืนเล็กน้อย มีหลักว่าในแต่ละวันถ้ามีการถ่ายทอดสดเข้ามาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะตัดรายการปกติออกไปก่อน

หลังจากเปิดบริการ 3 ช่อง ได้ปรับผังรายการเป็นสัดส่วนชัดเจนมากขึ้น ช่อง 1 เป็นเรื่องธรรมะและข่าวสุขภาพ ช่อง 2

เว้นไว้สำหรับการถ่ายทอดสดโดยเฉพาะ ส่วนช่อง 3 ต่อเชื่อมเอเอสทีวี แต่วันไหนถ่ายทอดสดพร้อมกันหลายรายการและมีความสำคัญแต่ละช่องยกเลิกรายการปกติก่อนเพื่อถ่ายทอดสด

กำราบเล่าว่าเคยนั่งจัดรายการเอง 4-5 ชั่วโมง แต่ลดเวลาลงไปเหลือ 2-3 ชั่วโมง เพราะตัวเองติดภารกิจงานส่วนอื่น เนื้อหารายการของ <http://healthyradio.org> นั้น 3 เรื่องหลักคือ เกษตร สุขภาพ และการศึกษา เนื่องจากเขาเป็นนักพัฒนาที่เคลื่อนไหวทางด้านเกษตรทางเลือกมาเป็นเวลานาน จึงนำมาเป็นหลักเชื่อมกับแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา

ด้านการศึกษา เขามองว่าต้องการนำวิทยุมาเป็นห้องเรียนมหาวิทยาลัยชีวิต เพื่อตอบคำถามต่อไปว่าทำอย่างไรให้ชาวบ้านสร้างระบบการเรียนการสอนขึ้นในหมู่บ้าน เป็นการเรียนจนถึงอุดมศึกษา โดยเขาไม่ต้องไปเสียค่าเดินทางหรือค่าลงทะเบียนให้ลูกในราคาแพงๆ

อย่างมหาวิทยาลัยในระบบ

“ทำไมเราไม่ทำวิทยุออนไลน์ให้เขาฟัง เรื่องอะไรให้เขามาลงทะเบียน เอมละ 20,000-30,000 บาท ค่าหอพัก ค่าอาหาร ค่าเดินทางอีก หากทำวิทยุออนไลน์เพื่อการศึกษา ใครอยากฟังวิชาไหนก็ฟังได้ นี่คือนี่สิ่งที่ผมอยากเห็น นั่งฟังอยู่ที่หมู่บ้าน ทำงานไป”

เขาว่าแนวคิดมหาวิทยาลัยชีวิตนั้นดำเนินการมานานพอควร แต่ยังไม่แพร่หลาย จึงอยากทำวิทยุเป็นห้องเรียนที่มีชีวิต คนทั่วโลก เรียนได้ เป็นข่าวสาร องค์ความรู้ กระทั่งว่าผู้สอนกับผู้เรียนโต้ตอบกันได้ เกี่ยวกับวิทยุออนไลน์เพื่อสุขภาพ กำราบให้ความสำคัญเรื่อง กระบวนการ

“ทำอย่างไรให้ชุมชนเข้าถึงตัวนี้ได้ ชุมชนต้องสร้างองค์ความรู้ ของตัวเองแล้วมาเชื่อมกับตัวนี้ได้ ผู้ใช้ต้องมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ อยากเน้นถึงการไปผลักดันทรัพยากรสู่ชุมชนที่เรียกว่าแผนแม่บท ICT”

นับตั้งแต่ปี 2552 ไป 5 ปี กระทรวง ICT ได้ออกแผนแม่บท ICT กำหนดว่า ชุมชนทั่วประเทศ 10% จะต้องมีโครงสร้างพื้นฐานด้าน ICT อย่างสมบูรณ์ เป็นประเด็นทางนโยบายที่กำราบเห็นว่า จะเข้าไป เชื่อมเพื่อผลักดันทรัพยากรมาสู่ชุมชน ไม่เช่นนั้นชาวบ้านจะเสียเปรียบ และถูกทิ้งห่างไปเรื่อยๆ แม้ว่าหลังจากเขาลงไปเคลื่อนไหวเรื่อง ICT หลายปีพบว่าแนวโน้มดี คนเริ่มไม่กลัวเทคโนโลยีเหมือนเมื่อก่อน

“เมื่อก่อนรู้สึกแปลกใจมากเมื่อให้ชาวบ้านมาอบรมคอมพิวเตอร์ เขากลัวมาก แค่อะไรยังไม่กล้า กลัวเครื่องมันจะเสีย ไม่กล้าจับ เขาบอกว่าอย่าไปแตะมันจะพัง แต่พอเราสอนเขาพิมพ์ได้ ความมั่นใจ เกิดขึ้น บางคน 50-60 ปี บางคนเป็นโตะอหิหม่าม เขาบอกว่าฝึกแล้ว มันไม่มีอะไรมากเลย เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง”

หลังจากทะลุทะลวงผ่านลงไปยังชุมชนได้ กำราบมองว่าชาวบ้าน ต้องใช้สิ่งนี้ให้มีความรู้มากที่สุด ยกกระดับชีวิตโดยใช้การศึกษา เอาแค่ เรื่องวิทยุออนไลน์หากมีใครสักคนหรือจำนวนหนึ่งในชุมชนสามารถใช้ คอมพิวเตอร์ได้คล่อง แค่ว่าหน้าที่เปิดเสียงผ่านวิทยุชุมชนก็ช่วยคนอื่นฟังต่อได้

“ทำอย่างไรให้เป็นห้องเรียนพร้อมทั่วประเทศ อย่างเชิงใหม่ ทำเวทีหมู่บ้านผมมีสิทธิ์ที่จะฟัง ไม่ต้องจ่ายค่ารถหรือเสียเวลา 5 วัน เพื่อจะไปนั่งฟัง ประเด็นยางพาราจากภาคใต้คนอีสานก็ควรจะได้ฟัง”

แม้ว่าทุกวันนี้วิทยุออนไลน์มีเยอะขึ้น แต่พบว่าส่วนมากยังอยู่ภายใต้เงื่อนไขธุรกิจ เน้นรายการบันเทิง หาโฆษณาพ่วงกับวิทยุชุมชน

<http://healthyradio.org> มีจุดยืนมุ่งเน้นสาระเป็นหลัก นอกจากจุดเด่นรายการสดที่เป็นสาระ ขณะนี้กำลังพัฒนาเพิ่มพื้นที่ซาวด์แบงก์ (sound bank) สำหรับฟังย้อนหลัง

“มีคนสนใจเข้ามาฟังทั่วประเทศ เราได้มีส่วนร่วมจากการรับฟังทั้งคนที่เมลมาแจ้ง โทรมาบอกหรือขอให้เราไปถ่ายทอดในรายการต่างๆ”

เนื่องจากระบบเว็บมาสเตอร์ยังไม่ละเอียด กำราบยังไม่ได้ดีว่าคนเข้ามาฟังทั้งหมดเป็นเท่าไร “อย่างขึ้นมา 4 ราย แต่เราไม่รู้ว่าหากรายหนึ่งคือวิทยุชุมชนนำไปถ่ายทอดจะมีคนฟังเท่าไร อย่างคลื่นความคิด เอาไปเชื่อมคลื่นสวิตจูเนียร์ ก็ต้องไปดูที่สวิตจูเนียร์อีกเหมือนกันว่ามีเท่าไร หรือเว็บฯเราไปต่อเชื่อมกับเว็บอื่น ต้องไปเช็คตรงนั้นด้วยเหมือนกัน จึงถือว่าเข้ามา 2-3 คน ถ้าทะลุต่อได้ก็นำพอใจ”

เขาคิดว่าวิทยุชุมชนมีส่วนหนุนเสริมวิทยุออนไลน์ให้เข้าถึงชาวบ้านได้ แทนที่ปล่อยให้วิทยุชุมชนใช้ไม่ตรงวัตถุประสงค์แท้จริงเน้นเปิดเพลง กลายเป็นธุรกิจ

“วิทยุชุมชนแทบไม่ต้องสร้างอะไร เพียงแต่มาดึงเสียงวิทยุออนไลน์ไปใช้ จะตรงตามวัตถุประสงค์วิทยุชุมชนด้วยที่ให้ 70% เป็นเนื้อหาสาระตามกฎหมายบังคับ เราทำสาระเอาไว้แล้ว คุณแค่ดึงไฟล์ไปออกอากาศ”

กำราบยังมีแนวคิดเรื่องสถานีวิทยุวิทยุชุมชนขนาดเล็กใช้ทุนต่ำกว่าวิทยุชุมชนที่ดำเนินการอยู่ แต่ถึงกลุ่มเป้าหมายในขอบเขตได้อย่างชัดเจน เช่น วิทยุเพื่อสุขภาพ วิทยุเพื่อเศรษฐกิจพอเพียง วิทยุเพื่อการเกษตรยั่งยืน

“ไม่ต้องมีเพลงหรืออะไรมาก แต่เราทำสาระ ห้องเรียน เชื่อมต่อกับระบบไอที ขนาดพื้นที่ 1 ตำบล กำลังส่งอาจแค่ 5 กิโลเมตร

ไม่เกิน 30 วัตต์ อยู่ในเกณฑ์กฎหมาย” กำราบเล่าและว่า ก้าวสำคัญของวิทยุออนไลน์เพื่อสุขภาพในปี 2552 นี้มี 3 เรื่องหลัก

1. สร้างเครือข่ายผู้ฟัง โดยการไปสร้างเวที เน้นหนักชุมชนเป็นหลัก โดยตั้งศูนย์ไอซีทีนำร่อง 7 จุดในสงขลา และ 10 จุดทั่วประเทศ

2. จัดเวทีขับเคลื่อนนโยบาย ด้านการใช้ทรัพยากรไอซีที เพื่อสุขภาพ ให้สอดคล้องกับแผนแม่บท ICT

3. ขยายให้วิทยุสุขภาพเป็นห้องเรียนที่สมบูรณ์แบบ คือมีชาวด์เบงค์ที่ฟังย้อนหลังได้ มีระบบการค้น มีโปรแกรมล่วงหน้า เชื่อมต่อกับวิทยุชุมชนให้มากขึ้น ซึ่งการเชื่อมวิทยุชุมชนตรงนี้เน้นหนักการทำเวทีร่วม ทำรายการร่วม เพื่อสร้างสรรค์ ทั้งเนื้อหาสุขภาพ สิ่งแวดล้อม นโยบาย การสร้างความร่วมมือ

“ที่เราจะแถมคือ ทีวีออนไลน์ เราจะทำทีวีเพื่อสุขภาพ เราจดเอาไว้แล้วในนาม <http://healthytv.org> เป็นทีวีชุมชนในอนาคต แต่คงทำได้บางส่วนในปีนี้” กำราบกล่าว

วัฒนธรรมใหม่แห่งการเรียนรู้

กำราบ พานทอง ผู้ดำเนินการ Healthy Radio เล่าว่า พัฒนาการจากการผลักดันวิทยุออนไลน์เพื่อสุขภาพ ถือว่าทำให้เป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้

“โอกาสที่เราไปทำเวทีหลายๆ ครั้งกับชุมชน ได้พบว่าชุมชนรู้สึกว่าการที่เขาได้พูดถูกนำไปขยายผล พอมีเวทีแล้วเราบอกว่ามีการถ่ายทอดปัญหา วิธีการพูดโดยการถ่ายทอด กับพูดโดยไม่มีการถ่ายทอด ความตั้งใจมันต่างกัน”

กำราบมองว่านี่เป็นเครื่องมือทำให้คนที่มาแลกเปลี่ยนเกิดความกระตือรือร้นมากขึ้น และยังช่วยจัดระบบในการพูดคุย ถ้าต้องการยกระดับการพูดคุยสามารถใช้เครื่องมือนี้เข้ามาช่วย จะทำให้เรื่องเสียงลำดับเรื่อง และการบันทึกเป็นระบบมากขึ้น

การบ่งชี้ถึงการพัฒนาเทคโนโลยีระบบ 3G ที่เริ่มเข้ามา ส่งผลให้การสื่อสารทางเสียง ทางภาพ ที่ไร้ขอบเขต ถูกบุกเข้ามาอย่างรวดเร็ว ส่วนนี้ถ้าไม่คิดใช้ประโยชน์ คนก็จะใช้มือถือไปกับเรื่อง ที่ไร้สาระ

“ทำอย่างไรที่จะใช้ทั้งวิทยุและทีวีออนไลน์เข้ามาเพื่อใช้ประโยชน์ เป็นเรื่องของการเรียนรู้ แทนที่จะเป็นเรื่องของบันเทิง เพราะฉะนั้น ในเรื่องสุขภาพ บทบาทของวิทยุสุขภาพชัดเจน ต่อไปขยับเป็นทีวี ออนไลน์สุขภาพ สามารถจะเข้ามาเชื่อมโยงกับการใช้ 3G เป็นการดู การฟังทางมือถือ ซึ่งเรากำลังขยับก้าวไปสู่การพัฒนาตรงนั้น”

การบ่งชี้ข้อสังเกตว่า แม้ปัจจุบันจำนวนผู้ฟังทางออนไลน์ไม่มาก แต่บทเรียนของการเชื่อมวิทยุออนไลน์กับวิทยุชุมชนมีมากขึ้น อาจเป็น ว่าในกฎหมายระบุว่าวิทยุออนไลน์ต้องมีเนื้อหา 70% จึงต้องหาเนื้อหา สาระมาใส่ผังรายการ ขณะเดียวกันเขาเชื่อว่าคุณภาพผู้ฟังมีการ ยกระดับ ต้องการฟังรายการที่มีสาระ เพราะฉะนั้นการพัฒนาวิทยุ ออนไลน์ และวิทยุสุขภาพ ก็จะเป็นประโยชน์ในการให้วิทยุชุมชนต่างๆ ที่ไม่มีข้อมูลได้ดึงสัญญาณไปออกอากาศ

ขณะเดียวกันการบ่งชี้ว่ายังเจอปัญหาเดิมๆ ของการทำงาน ส่วนนี้ ตรงที่ยังไม่มีทุนต่อเนื่องในการดำเนินการและพัฒนาเครื่องมือ อุปกรณ์ อย่างไรก็ตาม ปีหน้าคงยกระดับพัฒนาวิทยุกับโทรทัศน์คู่กัน เพื่อสุขภาพ

“เชื่อว่าถ้าทุกเวทีมีการประชาสัมพันธ์ คนก็จะเข้าไปใช้ ทำอย่างไร ให้ผู้ใช้ ชุมชน ชาวบ้าน หรือกลุ่มที่ไปทำงานด้วย เขารู้จักใช้ไอซีที เพราะฉะนั้นโครงการที่เราวางไว้ ต่อไปน่าจะขยับการให้ความรู้คือการ พัฒนาการสื่อสาร สารสนเทศ และการศึกษาของชุมชนไปคู่แผนสุขภาพ 14 ประเด็น ควรใช้เครื่องมือตัวนี้ในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันด้วย”.

สมัชชาออนแอร์ พื้นที่ความคิดทะเลาะความจริง

บทบาทสื่อในแผนสุขภาพจังหวัดสงขลาทำให้ ชัยวุฒิ เกิดขึ้น มาเป็นผู้นำสมัชชาออนแอร์ ซึ่งเขาเล่าว่าเกิดจากแนวคิดของ ดร.พงศ์เทพ สุธีรวุฒิ ผู้อำนวยการ สจรส.มอ.

“อาจารย์เห็นว่าเมื่อเราจัดเวทีต่างๆ มีข้อมูลเยอะแยะ แต่คำพูด หล่นหายไปเรื่อย ทำอย่างไรจะเก็บข้อมูลตรงนี้ได้ ผมเสนอเอาเวทีขึ้น ไปอยู่ในอากาศ หลังจากชวนประเด็นต่างๆ ในแผนสุขภาพมานั่งคุย โดยเราขอเป็นตัวร้อยด้านสื่อ ปรากฏว่าทุกคนเห็นด้วย”

จากแนวคิดกลายมาเป็นรายการวิทยุสมัชชาออนแอร์หรือเวที เรียนรู้สมัชชาสุขภาพทางอากาศภาคใต้ชวนผู้เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ ของแผนสุขภาพจังหวัดมานั่งคุยออกอากาศสดทางสถานีวิทยุ FM 88.0 MHz มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ทุกวันเสาร์ เวลา 10.00-12.00 น.

“สมัชชาออนแอร์คือการเอาเวทีออกอากาศ ความหมายง่ายๆ อย่างนั้น แต่ทำอย่างไรให้เกิดการร่วมคิดในหลายฝ่ายต่อโจทย์นั้นๆ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเห็น ร่วมเป็น โดยความคิดหลายคน ไม่ใช่จากคนนำ”

สมัชชาออนแอร์ยังต้องการเห็นทางออกในแต่ละเรื่อง ถ้ายังหาทางออกไม่ได้ อย่างน้อยต้องรู้ว่าเพราะอะไร “หาทางออกไม่ได้ อาจเพราะคิดอยู่ในวงจำกัดหรือเปล่า? ถ้าเรามีความรู้ไม่พอ ควรจะหาคนช่วยคิด เช่น นักวิชาการ เพราะฉะนั้นคนทำเวทีออกอากาศ ต้องหาคนร่วมด้วยช่วยคิด สรุปผลทั้งหมดก็คือการเรียนรู้”

เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เกิด 2 วงอย่างชัดเจน ส่วนแรกวงเวทีที่กำลังพูดคุยกันอยู่จริง กับวงที่บ้านหมายถึงผู้ฟังรายการวิทยุ

“การที่เราขยับสมัชชาออนแอร์จาก FM 101.0 MHz ซึ่งเป็นวิทยุชุมชนไปยังวิทยุหลัก FM 88.0 MHz เพราะการได้ใช้สื่อที่กว้างขึ้น ทำให้เราทำแต่ละเรื่องแบบใช้เวลาสั้นลงและได้ผลมาก

เท่ากับได้ทำสื่อแห่งการเปลี่ยนแปลง ที่เปลี่ยนทั้งคนมาออกเวที คนฟัง คนเดินรายการ ทั้งหมดล้วนขยับไปเปลี่ยนแปลงสิ่งอื่นต่อไปอีก”

ในรายการสัมภาษณ์ชัชวาล ออเนอร์ ชัชวาลรับเดินรายการประเด็นเด็ก และเยาวชน ด้วยงานด้านเด็กและเยาวชนเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่เขา และสุวรรณี เกิดชื่น คู่ชีวิต ทุ่มหัวใจขับเคลื่อนให้กับสังคมมายาวนาน ส่วนประเด็นอื่นมี บัญชร วิเชียรศรี เป็นผู้ดำเนินรายการ บางครั้งผู้นำ ในประเด็นต่างๆ ของแผนสุขภาพจังหวัดจะมาดำเนินการ แต่ถือว่าอย่างน้อยจะต้องเรียกร้องให้เกิดส่วนนั้นเพิ่มขึ้น

“สัมภาษณ์เป็นเครื่องมือที่ใช้ร้อย คน งาน ความคิด ไม่ใช่พื้นที่ สร้างกิจกรรมอย่างเดียว แต่เป็นพื้นที่ทางความคิด ขยายไปสู่กิจกรรม และนโยบาย” ชัชวาลเล่า และการต้องหาทางออกให้ได้สำหรับเรื่องราวต่างๆ ที่หยิบยกมา นับว่าเป็นโจทย์ไม่ง่ายสำหรับเวลา 2 ชั่วโมง ในการออเนอร์แต่ละครั้ง

“การเข้าบ้านเราต้องอาศัยประตู แต่ไม่ได้มีประตูเดียว อยู่ที่คน เดินเวทีต้องหาประตูให้เจอ”

จนถึงขณะนี้สัมภาษณ์ชัชวาลออเนอร์ดำเนินการมาปีเศษ ชัชวาลพบว่า ยิ่งทำยิ่งกว้างขึ้นเรื่อยๆ จนตัวเองถูกชักชวนไปทำสัมภาษณ์ตำบล และจังหวัด สำหรับประเด็นเด็กและเยาวชนที่เขาเกี่ยวข้องโดยตรง สามารถก้าวถึงนโยบายท้องถิ่น

ชัชวาลลงไปมีส่วนผลักดัน Thailand Knowledge Park (TKpark) ร่วมกับเทศบาลนครหาดใหญ่ ซึ่งล้อกับศูนย์ใหญ่ของ TKpark ในกรุงเทพฯ

“เกิดจากผมถามว่าสถานการณ์เด็กมีอะไรบ้าง เขาจะบอกมาว่า เด็กต้องก่อนวัย เด็กมีปัญหาเสพติด เราถามในวงว่าอะไรคือปัญหาที่เกิดขึ้น ใครเป็นคนที่อยู่ปัญหาหน้า เขาบอกว่าพ่อแม่ โรงเรียน กระทั่งเทศบาลควรจะมีรับรู้ บางเรื่องเขาคิดไม่ถึงเราต้องเติมให้เขาฟัง เราถามว่าควรมีนักวิชาการมาช่วยคิดไหม พอบอกว่าเอางี้ก็ใหญ่ออก นี่คือการหาพื้นที่ร่วม”

การเคลื่อนไหวเรื่องนี้ ได้รับการตอบรับจาก พลุฑษ์ พัฒโน รองนายกเทศมนตรีนครหาดใหญ่ เห็นว่าน่าจะใช้ TKpark เป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบ เกิดปรากฏการณ์นักวิชาการและภาคเอกชน และประชาชนเจ้าของพื้นที่เข้ามาร่วมกันคิด

“มีกลุ่มบีบอยในหาดใหญ่ แต่ไม่มีพื้นที่สอนการเต้นฮิปฮอป สังคมทั่วไปก็ไม่เรียนรู้ คิดว่าบีบอยจะนำให้เด็กเสียหรือเปล่า แต่พวกเขาสอนเด็กได้เป็นร้อยคน ลูกคนรวยในเมืองหาดใหญ่มาเรียนทั้งนั้น หลายคนเต้นจนติดระดับประเทศ เรียนรู้ฟรีแล้วไปเต้นโชว์หาเงินให้คนอื่นได้”

ชัยวุฒิมองว่านี่เป็นตัวอย่างหนึ่งซึ่งถ้าไม่เอาเวทีสมัชชาไปเรียนรู้ จะไม่มีทางรู้เลยว่าจะขยายพื้นที่ขนาดไหนงานแต่ละอย่างมีความจำเป็นกับเมืองอย่างไร เขาสามารถใช้สมัชชาดึงเทศบาลนครหาดใหญ่ ชักชวนพ่อแม่เด็กที่เป็นเอกชนรายๆ มาเป็นพี่เลี้ยง ทำให้บีบอยแตกตัวไปสอนเพื่อนในนามกลุ่มโฟกัสซิติ

“พอเราผลักดัน TKpark ไปถึงนโยบาย อยู่ที่ว่าทำอะไรให้เกิด TKpark จริง ก็ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพราะต่างเห็นแล้วว่าปัญหาของเด็กเป็นอย่างไร น่าจะมีพื้นที่ทางความคิด มีการเล่นของเด็ก มีกิจกรรม มีพ่อแม่มานั่งคุยหาทางออกเรื่องเด็ก... ทุกฝ่ายบอกว่าใช่เลย”

เป็นส่วนหนึ่งที่สมัชชาออนแอร์ทำกระบวนการให้เกิด ชัยวุฒิมองว่าถ้าเป็นการคุยสักแต่ว่าเป็น “เวทีเฉยๆ” จะไม่มีการยอมรับในสัญญาออกอากาศระบุเวลาทำงานจริงๆ ต้องมีคนมาร่วมอย่างไร ถ้าเป็นแบบนี้มันมักล้มเหลวตอนปลาย

ผลจากสมัชชาออนแอร์ในกรณีดังกล่าวทำให้เกิดผล 3 ประการ กล่าวคือ 1.เป็นเวทีร่วมคิด 2.มีพื้นที่เพิ่มศักยภาพของคนร่วมคิดมากยิ่งขึ้น และ 3.เป็นเวทีเรียนรู้ระหว่างเทศบาลกับคนทำงาน

“ภายหลังคุณพฤษภมาบอกว่าเทศบาลนครหาดใหญ่ได้นำแนวคิดไปใช้เยอะมาก เพราะการทำเรื่องแบบนี้มักจะมีคนมาช่วยคิด คุณพฤษภบอกว่าไม่ได้ใช้เงินเท่าไร แต่ใช้ภาคีเยอะ อันนี้ยังแสดงให้เห็นว่าการใช้เวทีทางอากาศไม่ใช่เรื่องที่ทำแล้วจบๆ ไป แต่มันใช้เป็นการเรียนรู้ทางอากาศนับว่าเป็นสิ่งใหม่ซึ่งในประเทศไทยยังไม่เคยมีที่ไหนมาก่อน”

จากหาดใหญ่ สมัชชาออนแอร์ฯ ยับอีกก้าวไปยังเทศบาลนครสงขลา โดยเริ่มต้นที่โรงเรียนเทศบาล 2 และผู้บริหารเทศบาลที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษาที่ให้การตอบรับ

เทศบาลสงขลามีนโยบายเมืองน่าอยู่ แต่ชัยวุฒิมองว่าเป็นนามธรรมที่กว้างมาก จึงเสนอผลักดันนโยบายเทศบาลน่าอยู่สำหรับเด็กและเยาวชน

“เทศบาลบอกว่า สงขลามีชายหาดสาธารณะ 9 กิโลเมตร ทำอย่างไรที่จะทำเป็นชายหาดสาธารณะตลอดไป ไม่อยากให้เป็นอย่างภูเก็ต เมื่อเป็นแบบนี้แสดงว่าการมีส่วนร่วมจะต้องมีความสำคัญ และเครือข่ายชุมชนต้องมามีส่วนร่วม”

การขับเคลื่อนที่สงขลา เริ่มจากกรอบการศึกษาและเด็ก

“เราเริ่มจากเปิดกรณีเทศบาลบอกว่า มีชายหาด 9 กิโลเมตร อาจจะใช้พื้นที่บางส่วนสำหรับการศึกษาของเด็ก ซึ่งครูบอกว่าจากที่เคยเรียนรู้ในระบบไม่เคยรู้ว่าการเอาพื้นที่ด้านนอกมาเรียนรู้ตามอัธยาศัยคืออะไร ต่อไปนี้เป็นไปได้ไหมว่า ชั่วโมงการเรียนที่เหลือบางส่วนไปทำกิจกรรมที่หาดทราย เรียนระบบน้ำทะเล ใช้ศักยภาพใหม่ในการหาแหล่งเรียนรู้ของสงขลา”

จากเวทีนี้เองแกนนำจากประเด็นเด็กและเยาวชน ในแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา ยังเสนอให้เอาแหล่งเรียนรู้ในสงขลามาเชื่อมต่อกันใช้รูปแบบสมาร์ทการ์ด

“นี่ถือว่าเป็นนวัตกรรมแล้ว ปกติคนจะไปเที่ยวอควาเรียม หรือที่ใดที่หนึ่งอย่างเดียวมันแพง แต่แนวคิดบัตรสมาร์ทการ์ดนี้ไปได้ทั่ว ซึ่งต้องการพื้นที่สำหรับเด็กเท่านั้นเอง ยังมีข้อเสนอการมีส่วนร่วมของ

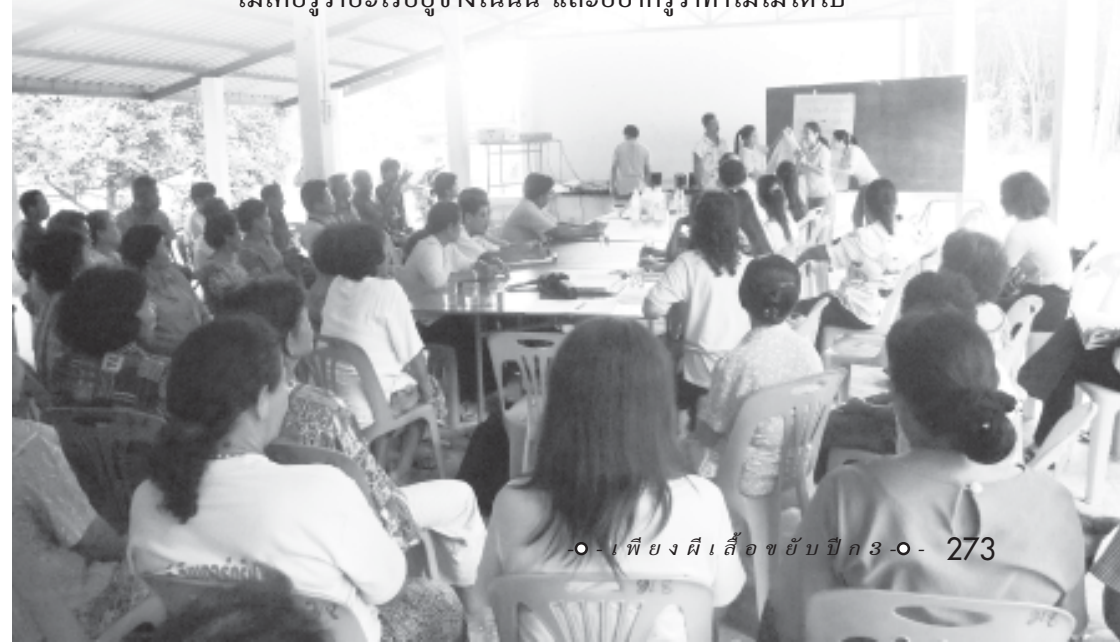
สถาบันการศึกษา กิจกรรมร่วมสถานศึกษา และเสนอให้เทศบาลมี
รถโดยสารรับจากแหล่งเรียนรู้หนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่ง”

สิ่งที่ตามมาที่ทางเทศบาลและโรงเรียนพึงพอใจคือ การส่งเสริม
มัคคุเทศน์เด็ก เกิดพื้นที่ทางปัญญาของพ่อและแม่ในการแก้ปัญหาเด็ก
ได้กลุ่มกิจกรรมเด็กและเป็นพี่รวมของกลุ่มกิจกรรมเด็กที่เอื้อต่อเด็ก
ในการทำกิจกรรม โดยสามารถระดมทุนมาจากหลายภาคส่วน

“กรณีสงขลาตอนนี้สำเร็จสู่นโยบายของเทศบาลแล้ว จากที่เคยมี
นโยบายเมืองนำอยู่แบบกว้าง สมัชชานำไปสู่รูปธรรมโดยมีขั้นตอน
กระบวนการเดินมากขึ้น”

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่เทศบาลนครสงขลาทำยังเดินต่อไปสู่
หลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่น โรงเรียนเทศบาล 2 นำร่องเพื่อกระจาย
ไปสู่โรงเรียนเทศบาลทั่วพื้นที่อีก 5 แห่งในอนาคต

“เรื่องนี้ก็น่าสนใจ ตอนแรกผู้ใหญ่ถามว่าใครเป็นคนกำหนด
แหล่งเรียนรู้ ซึ่งก็ได้คำตอบว่าควรให้เด็กกำหนด เลยมีการทำแบบ
สอบถามโดยนักวิชาการคนหนึ่งว่า อยากไปที่ไหนมากที่สุด เราเข้าใจว่า
น่าจะไปอควอเรียม แต่ผลออกมาเด็กบอกว่าอยากไปที่ยวป่าชายเลน
เพราะที่อื่นพ่อแม่พาไปแล้ว แต่ที่ป่าชายเลนยังไม่มีโอกาสได้ไปเลย
ไม่เคยรู้ว่าอะไรอยู่ข้างในนั้น และอยากรู้ว่าทำไมไม่ได้ไป”

การทำหลักสูตรท้องถิ่นพบว่า นักวิชาการในโรงเรียนจะไม่มั่นใจ ในการทำส่วนนี้ สมัชชาออนแอร์ได้บทเรียนว่าต้องช่วยจนสุดทาง กระทั่ง เวทีหลังสุดสามารถมองเห็นหลักสูตร และโรงเรียนเทศบาล 5 แห่ง มานั่งคุย เพื่อให้เทศบาลรับไปทำต่อในเชิงนโยบาย

“เราไม่ได้จบแค่นี้ แต่จะไปทำเรื่องอื่นต่อ ถึงระยะหนึ่งสมัชชา ออนแอร์ไม่ต้องออกอากาศ แต่ยังสามารถทำงานได้ต่อเดือนหรือสองเดือน ครั้ง เราก็ไปนั่งประชุม อาจไปเรื่องอื่นต่ออย่างการวิจัย”

สุวรรณณี เกิดชื่น ให้ความหมายคำว่าสมัชชาตามความเห็นจาก การทำงานของเธอในฐานะที่มงานคู่แฝดว่า คือการชวนกันมาเล่าปัญหา มาหาทางออก มาช่วยกันอยาก แล้วช่วยกันทำ เพื่อชีวิตที่พอใจ นั่นคือนโยบาย ขณะที่ชัยวุฒิมองว่าสมัชชาเป็นเวทีร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเห็น ร่วมเป็น ภายหลังเขาขยับมาร่วมสมัชชาตำบล เพราะเห็นว่า คนเดินเวทีสมัชชาเหมือนคนคัดท้ายเรือ เขาเห็นว่าประเด็นมีอยู่ทั่วไป แต่ถ้าคนไม่เข้าใจ กระบวนการที่เดินไปหาภาพรวมจะไปไม่สุดทาง ซึ่งหากหาภาพรวมไม่ออก ทิศทางไม่ไป นโยบายก็ไม่มา

“ส่วนมากพอขึ้นต้นเป็นเครื่องมือที่ดีมาก การขึ้นต้นทำได้ แต่พอ ไปภาพรวมสุดท้ายก่อนเป็นนโยบาย มันจะไปเกี่ยวกับการมองของ แต่ละคน ซึ่งจะมองเป็นประเด็นเยอะ แต่ความสำเร็จคือเราสามารถ ใช้ภาพรวมก้าวไปสู่ความเป็นจริงได้หรือเปล่า”

“เวทีเฉยๆ” ไม่ต้องการการมีส่วนร่วม เวทีกินกาแฟ อยากรู้อยากเห็น เรื่องนี้ เรื่องโน้น ใครก็คนก็มานั่งคุยกันได้ แต่สมัชชาอาศัยการมีส่วนร่วมและดึงคนที่มีส่วนร่วมมาทำงานให้ได้ สมัชชาเป็นเวทีวิเคราะห์ ทิศทาง ในทิศทางจะมีเครื่องมือ ซึ่งเครื่องมืออาจฝังอยู่ใน อบต. ฝังอยู่ในตัวเทศมนตรี ฝังอยู่ในคน เหล่านี้ไม่มีสูตรตายตัว

สภาพงานทางสังคมที่เป็นอยู่ ชัยวุฒิเห็นว่ามักเป็นลักษณะต่าง คนต่างทำ คนหนึ่งอาจแก้ปัญหาเด็กโดยชวนเด็กวิ่ง อีกคนไปชวนเด็ก อ่านหนังสือ ทำกิจกรรมเด็กกับพ่อแม่ แต่คนที่ทำกิจกรรมเหล่านั้นไม่เคยคุยกัน ซึ่งถ้าไม่คิดจะคุยกันจะไม่มีทางเกิดสมัชชา

“ทำอย่างไรให้เขาที่ต่างคนต่างทำมาเห็นภาพรวมและง่ายต่อการทำงาน ถ้าสามารถโยงภาพรวมให้มันเกิดปฏิสัมพันธ์ว่า แต่ละส่วนที่ทำอยู่นี้มันเกี่ยวกับภาพรวมอย่างไร คนที่คิดไม่ออกจะคิดได้ คนที่ไม่คิดช่วยเลยจะช่วย คนที่คิดว่าวงนี้ไม่น่าคุยจะกลับมาคุย การมีส่วนร่วมมากขึ้น คนมาช่วยเยอะขึ้นเท่าไรเราจะเหนื่อยน้อยลงเท่านั้น”

หน้าที่ของคนเดินรายการสมัครอย่างซัวยุติ ส่วนหนึ่งเป็นงานช่างสังเกต

“อย่างการทำอะไรสักเรื่องที่มีคนเห็นขัดแย้งกันอยู่ ในสมัครชามีคนหนึ่งอยากทำ แต่อีกฝ่ายไม่เอาด้วยอาจแค้มหรือเฉยๆ เวลาเราย้อนคำถามเข้าไป เราต้องสังเกตให้เห็นว่าสิ่งใหม่เกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะถ้าภาพรวมไม่เกิดจะมีคนทำเฉย จะมีคำตบออกมาในลักษณะที่ว่า ‘ไม่รู้ว่าจะทำได้ไหม’”

เวทีแต่ละครั้งเขาพบว่าบางอย่างเป็นลบ บางอย่างเป็นบวก ต้องรู้กระทั่งว่าในประเด็นหนึ่งมีความแข็งหรือความอ่อนอย่างไร ผสมผสานกันอยู่

“งานเบื้องหลังมันมีมากกว่าที่เห็น ผมต้องไปตามหน่วยงานที่มีความรู้เข้ามาเพิ่ม ตามคนรู้เรื่องต่างๆ เพื่อให้เกิดพีเลียง ผมทำการบ้านศึกษาข้อมูลเพิ่มอยู่ตลอดเวลาคนที่ทำสมัครชชาติต้องเป็นนักประสานที่ดีตอนที่ผมนำคุยถ้าเกิดประเด็นใหม่ ผมจดว่ามันงอกอะไรออกมามองภาพรวมให้ออก ไม่นำโดยคนนำอยากให้เป็น ต้องเอื้อให้เขาเป็นคนนำเป็นเพียงเครื่องมือที่เอื้อให้เขา นี่คือข้ออยาก” เมื่อนโยบายเกิดขึ้นแล้ว ซัวยุติยังไม่อาจจบภารกิจ ถัดจากนั้นยังต้องหาเครื่องมือไปเอื้อต่อการเกิดสมัครชชาติในเรื่องต่อไป ไปร่วมคิดกับเขาอีก

“งานนี้ทำแบบโลกๆ ไม่ได้ ประเทไอ้นี้ก็เอา ไอ้นั่นก็จะเอา เพราะถ้าไม่คุมให้อยู่ ทุกอย่างจะพุ่ง ไปไม่ถึงนโยบาย” เขากล่าว.

สมัชชาออนแอร์ที่นครสงขลา

การจัดประชุมเพื่อร่วมพูดคุยสมัชชาออนแอร์ หรือเวทีเรียนรู้ สมัชชาสุขภาพทางอากาศภาคใต้ ออกอากาศผ่านทางสถานีวิทยุ FM 88.00 MHz มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หัวข้อ สถานการณ์เด็ก และ ทิศทางออกของเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา มีผู้บริหารของ หน่วยงานหลายภาคส่วนเข้าร่วมในการสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระดมความคิด การนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาาร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา มีบทสรุปดังนี้

เวที 1

20 มิถุนายน 2552 ณ ห้องประชุมสารภี ชั้น 5 สำนักงาน เทศบาลนครสงขลา

ปัญหาหลักของเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา

1. การตั้งท้องในวัยเรียน
2. ปัญหาครอบครัวแตกแยก
3. การแข่งขันรถชิงของเด็กและเยาวชน
4. ปัญหายาเสพติด
5. การศึกษาต่อของเยาวชน

ทิศทางการแก้ปัญหา

1. สร้างจุดเรียนรู้และกิจกรรมสำหรับเยาวชน
2. เปิดพื้นที่ก่อสร้างศูนย์แห่งการเรียนรู้
3. ปลุกฝังนิสัยรักการอ่านให้เกิดขึ้นแก่ผู้คนในจังหวัดสงขลา
4. ใช้ทุนเดิมที่มีอยู่ในเรื่องของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ให้ทุกคนตระหนักและเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน
5. เน้นสร้างเมืองสงขลาให้น่าอยู่ และเป็นเมืองสีเขียว
6. ทำกิจกรรมลงสู่การเรียนรู้ในระบบการศึกษาทั้ง 3 ระบบ คือ การเรียนรู้ในระบบ การเรียนรู้นอกระบบ และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย
7. ใช้พื้นที่แห่งเรียนรู้ที่มีทำเรื่องของกิจกรรมเยาวชนให้เป็นรูปธรรม สู่การศึกษาทั้ง 3 ระบบ
8. เน้นการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างประสบการณ์ตรงจากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในเมืองสงขลา
9. การเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสภาเด็กและเยาวชน ของเด็กในชุมชนต่างๆ
10. เน้นการพัฒนาเมือง เพื่อให้เยาวชนนำสิ่งที่มีอยู่มาเป็นทุนในการเก็บเกี่ยวเป็นอาชีพในอนาคต

วิธีแก้ปัญหา

1. ส่งเสริมการศึกษา โดยเน้นสร้างประสบการณ์ตรงให้เกิดแก่ผู้เรียน โดยใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ให้เกิดเป็นรูปธรรม
2. ใช้ฐานนโยบายของท้องถิ่นผลักดันให้มีการใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่น ให้เป็นการเรียนรู้สำหรับเยาวชน และครอบครัว

3. ร่วมกันวางนโยบายแก้ปัญหาเยาวชน ด้านการสร้างกลุ่มเครือข่ายในการแก้ปัญหา เช่น ผู้บริหารเทศบาลระดับสูง นักวิชาการ สถานศึกษา

เวที 2

17 กรกฎาคม พ.ศ.2552 ณ อควาเรียม สงขลา

กรอบการเรียนรู้ของเมืองสงขลา

1. ธรรมชาติที่มีอยู่เดิม
2. สิ่งแวดล้อมท่องเที่ยวต่างๆ
3. สถาปัตยกรรมดั้งเดิม
4. การจัดสภาพเมืองน่าเที่ยว น่าอยู่
5. วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม

แหล่งการเรียนรู้ของเมืองสงขลา

1. อควาเรียม
2. สถาบันทักษิณคดีศึกษา
3. วิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
4. เกาะยอ
5. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สงขลา
6. เขาดังกวน

แนวคิดการสร้างกระบวนการเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้สู่กิจกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน

1. การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดจากทุกภาคส่วน ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงไปในทิศทางเดียวกัน
2. สรรหาบุคคลที่มีแนวคิดเชิงบวกเหมือนกันจากทุกภาคส่วน มาร่วมมือในการทำงาน
3. ลดกิจกรรมที่ไม่จำเป็นในสถานศึกษา แต่ส่งเสริมกิจกรรมบูรณาการ

รูปแบบการบริหารการจัดการ ที่เป็นกระบวนการที่สำคัญไปสู่เด็ก
เยาวชน และครอบครัว

1. อาศัยองค์กรหลักๆ ในท้องถิ่นนั้นในการจัดการ
2. ต้องมีปัจจัยเกื้อหนุนในการขับเคลื่อนรูปแบบการบริหารจัดการ โดยนำความคิดที่ได้ลงสู่นโยบาย แผนงานหรือโครงการ
3. หาดองค์กรต้นแบบ หรือองค์กรนำร่อง ที่จะนำแนวคิดจากทุกภาคส่วนที่เป็นประโยชน์กับเด็ก เยาวชน และครอบครัวลงสู่แผนการปฏิบัติ
4. เทศบาลรับเป็นเจ้าภาพในการดำเนินการ โดยมีหน่วยงานต่างๆ และเครือข่ายคอยให้การส่งเสริมสนับสนุน
5. จัดบริหารรูปแบบพื้นที่นำร่องที่มีความพร้อม เช่น โรงเรียน หรือชุมชนเพื่อดำเนินการบริหารจัดการกระบวนการแหล่งเรียนรู้ตามนโยบาย

สรุปแนวคิดวิธีการในการดำเนินการ บริหารจัดการ ที่เป็น
กระบวนการให้เห็นเป็นรูปธรรม

1. ทุกฝ่ายที่เป็นหน่วยงานหลัก มาร่วมคิดกระบวนการดำเนินงาน
2. ปรับวิธีคิด วิสัยทัศน์ และวางเป้าหมายร่วมกันในกลุ่มเครือข่าย
3. มีการวางยุทธศาสตร์ วางนโยบาย และแผนงานร่วมกันของกลุ่มเครือข่าย เพื่อก้าวสู่เป้าหมายเดียวกัน
4. มีเจ้าภาพในการดำเนินงานที่ชัดเจน แล้วหน่วยงานในเครือข่ายคอยให้การส่งเสริม สนับสนุน
5. จัดหาพื้นที่นำร่องที่จะใช้วิธีการดำเนินการบริหารจัดการที่เป็นกระบวนการ
6. ต้องได้รับความร่วมมือจากสถานที่แหล่งเรียนรู้ต่างๆ

เวที 3

18 สิงหาคม 2552 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ)
ว่าด้วย ทิศทางการสร้างหลักสูตรบูรณาการแห่งเรียนรู้เมืองสงขลา
แนวทางการสรรหาพื้นที่แหล่งเรียนรู้เมืองสงขลา

1. กำหนดสถานที่แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ตามความต้องการ และสนใจของเด็ก โดยทำการสำรวจจากแบบสอบถาม
2. ประสานหน่วยงานแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เพื่อขอความร่วมมือให้การส่งเสริมและสนับสนุน
3. ผลักดันเข้าสู่นโยบายระดับ อบจ. อบต. และเทศบาล เพื่อรองรับงบประมาณ และให้การสนับสนุนการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการศึกษา
4. จัดทำสมาร์ทการ์ด เมืองแห่งการเรียนรู้
พื้นที่นาร่องในการใช้แหล่งเรียนรู้

- การศึกษาในระบบ - โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ)
- การจัดทำสมาร์ทการ์ดเมืองแห่งการเรียนรู้ มีบัตรเดียวเที่ยวได้ทั่วเมืองสงขลา ให้เทศบาลนครสงขลาเป็นเจ้าภาพ หน่วยงาน / สถานที่แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ให้การสนับสนุน

แนวทางการกระบวนการจัดทำ

1. วางกรอบแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละชั้นให้ชัดเจน และสถานที่แหล่งเรียนรู้ไม่ซ้ำกับชั้นอื่น
2. กำหนดให้ 1 ภาคเรียน/1 แหล่งเรียนรู้
3. กำหนดสัปดาห์บูรณาการ ลงเรียนพร้อมกันตั้งแต่ชั้น ป.1-6
4. ช่วงชั้นที่ 1 ของการเรียนบูรณาการ เน้นเรียนรู้เนื้อหาของแหล่งเรียนรู้ที่จะไป

เวที 4

16 กันยายน 2552 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ)
ว่าด้วยการสรรหาโครงสร้างแหล่งเรียนรู้ โดยแบ่งเป็นช่วงชั้นให้แต่ละช่วงชั้นออกแบบว่าแต่ละภาคการศึกษาจะเลือกแหล่งเรียนรู้ใด.

ชีวิตของคนเล็กคนน้อยจาก 24 เรื่องราวในจังหวัดสงขลา
ที่มีส่วนเกาะเกี่ยวกับเครือข่ายแผนสุขภาพจังหวัดสงขลา
ซึ่งได้รับการนำเสนอเรื่องราว

ของชีวิตและการทำงานในดีเรื่องฉบับปกเล่ม 3

ทุกคนล้วนเป็นคนที่เปี่ยมมางเหนือตน

มีความดีดมีอุดมการณ์ของชีวิตที่แจ่มชัด

มุ่งมั่นสร้างสรรค์สังคม แม้ในมิติที่ไม่ได้ในสโต

แต่ก็จริงจังดงาม จนเป็นต้นแบบของการแก้ปัญหา

และสร้างสรรค์ที่ดีกว่าได้ในหลางมุมของสังคมอันซับซ้อน

อีกทั้งเรื่องราวชีวิตคนสามัคคีธรรมดาเหล่านี้

จึงสามารถเป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้คนอีกมากมาย

ที่ต่างกำลังพยายามสร้างสรรค์สิ่งดีๆ

ให้กับชุมชนของตนเองดล:ไม้ดล:มีอ.

นางแพทังสุภัทรา ฮาสุวรรณกิจ

